

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XVII. évfolyam 4. szám 2019. november

**SZAKMAI
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	altábornagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Farkas Ádám, PhD	főhadnagy
	Dr. Fürjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	alezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	ezredes
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	http://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. URBÁNYI ANDRÁS

**NEMZETBIZTONSÁGI VS. BŰNÜGYI FELDERÍTÉS –
A MEGSZERZETT INFORMÁCIÓKKAL VALÓ GAZDÁLKODÁS
KÉRDÉSEI..... 5**

DR. EHRENBERGER RÓBERT

**A BM III/V. CSOPORTFŐNÖKSÉG SZERVEZETTÖRTÉNETE
1962-1971 KÖZÖTT 37**

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

DR. ZSÁKAI ZSOLT

**TERRORIZMUS – BIOTERRORIZMUS
A VÁLTOZÓ VILÁG NEGATÍV ASPEKTUSAI..... 53**

PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY

**HIPERSZONIKUS FEGYVEREK ÉS
FEGYVERRENDSZEREK..... 71**

KIRÁLY ISTVÁN MIHÁLY

**AZ ISZRAELI LÉGVÉDELEM ÉS LÉGIERŐ LEGÚJABB
ESZKÖZEI – TÖBBRÉTEGŰ LÉGVÉDELMI RENDSZER,
F-35, UAV-OK..... 84**

TECHNIKAI RENDSZEREK

POTHÁRN ÁGNES

**A DRÓNOK ELLENI VÉDEKEZÉS RÁDIÓFREKVENCIÁS ÉS
ALTERNATÍV FORMÁI I.....108**

DR. KASSAI KÁROLY

**INFORMÁCIÓVÉDELMI ÉRDEKESSEGEK A
NATO-TAGSÁGHOZ VEZETŐ ÚTON.....127**

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

BALOGH ENDRE

**A RADIKALIZÁCIÓ NEMZETBIZTONSÁGI HATÁSA A
MAGYARORSZÁGI MUSZLIM KÖZÖSSÉGEKBE I.....145**

FÓRUM

TÁBI LEVENTE

**A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK ÉS FEGYVERES
SZERVEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK TANULSÁGAI.....179**

TÓTH ZOLTÁN BALÁZS

**A PÉNZMOSÁS ÉS TERRORIZMUS-FINANSZÍROZÁS
VISSZASZORÍTÁSÁT CÉLZÓ SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET
VIZSGÁLATA AZ EURÓPAI UNIÓ ESETÉBEN II.....191**

E SZÁMUNK TARTALMA.....210

CONTENTS.....211

SZERZŐINK.....222

E SZÁMUNK LEKTORAI.....223

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI.....224

DR. URBÁNYI ANDRÁS

NEMZETBIZTONSÁGI VS. BŰNÜGYI FELDERÍTÉS – A MEGSZERZETT INFORMÁCIÓKKAL VALÓ GAZDÁLKODÁS KÉRDÉSEI

„Annak a lényege, hogy az országot békében tartsd, mindenekelőtt abban áll, hogy a körütekintést kell a legbecsesebb kincsnek tartani, és bizony veszedelmes lenne azt elhanyagolni”¹

(Wuzi)

1. BEVEZETÉS

Jelenleg a Fővárosi Nyomozó Ügyészség helyettes vezetőjeként, az Előkészítő Eljárásokat Felügyelő és Nyomozó Csoport munkájáért felelős személyként már 19 éve dolgozom az ügyészségi nyomozás területén, s foglalkozom ehhez kapcsolódóan a bűnügyi felderítés témakörével. Gyakorlati tapasztalatom, hogy a titkos információszerző munka során ugyan rengeteg adat keletkezik, melyeknek értelemszerűen csak kis része releváns, ugyanakkor számos olyan részinformációnak is a birtokába jutunk, melyek sejtetik, hogy akár a nemzetbiztonsági célú, akár a bűnüldöző tevékenység során jelentőséggel bírhatnak más szervek számára. Egyéb információkkal kiegészülve akár bizonyító erejűek, vagy a politikai döntéshozatal szempontjából kulcsfontosságúak lehetnek. Az is általános tapasztalat, hogy egymástól gyökeresen eltérő hírszerzési munka során keletkeztek olyan adatok, melyek az adott eljárás szempontjából lényegtelenek voltak, más eljárásban viszont éppen a hiányzó mozaikdarabot jelentették az „információ kirakósban”.

Az elmúlt tizenkilenc év gyakorlati tapasztalata az is, hogy gyökeresen megváltozott a bűnözés struktúrája, az információhoz való jutás módja, illetve a keletkezett adatok mennyisége is. Megnőtt azoknak a – különösen a szervezeten elkövetett – bűncselekményeknek száma, melyek kiemelten veszélyesek a társadalomra, és egyben nemzetbiztonsági veszélyforrást is jelenthetnek. Az egyszerre több szerv működési körébe is tartozó összetett fenyegetések pedig egyre szorosabb együttműködést igényelnek a különböző szervek részéről. A Fővárosi Nyomozó Ügyészségen szerzett tapasztalat is azt mutatja, hogy mind gyakrabban szükséges a hatékony fellépés érdekében a különböző szervezetek együttes munkája, illetve az információhiány külső forrásból történő pótlása.

A fentiekből adódó feladatok végrehajtása növekvő információigényt eredményez egy olyan technológiai környezetben, ahol ugrásszerűen megnöttek

¹ WUZI: A hadviselés szabályai, 2. fejezet: Az ellenség felmérése, Chartaphilus Kiadó Kft. 2006. Fordította: TOKAJI Zsolt

azok a titkosítási módszerek, amelyek a mindennapi kommunikációban használatosak. A távoli végpontok közötti információcsere rendkívüli mértékben felgyorsult. Megsokszorozódott a különböző kommunikációs csatornákon továbbított információk mennyisége, így, bár abszolút értékben az egyes információszerzéssel foglalkozó szerveknél lecsapódó adatmennyisége is sokszorosára nőtt, de ezzel párhuzamosan az azokból hasznosítható információ mennyisége arányában csökkent.

Mindezek nem csak a korábban meghonosodott hírszerző, adatfeldolgozó módszerek újragondolását, új módszerek kidolgozását teszik szükségessé, de a kinyert és értékkel bíró adatmennyiség, vagyis az információ hatékonyabb feldolgozását is szükségessé teszik. Kenedli a felvetődő kérdést úgy fogalmazta meg, hogy vajon a „*megnövekedett információigény a saját hírszerzőbázison beszerzett és újrastrukturált különálló adatbázisokból kielégíthető-e, vagy azok új közös platformra helyezése mellett egy magasabb minőségű információtöbbletet képezve célszerű-e újrahasznosítani és rendelkezésre bocsátani?*”²

Felismertük, hogy sok a párhuzamosság, illetve az átfedés a nemzetbiztonsági és a bűnüldözési célú felderítő munka során. Ehelyütt már fontos előre jelezni azt a terminológiai visszasságot, hogy az új Büntetőeljárás törvény³ (továbbiakban Be.) 2018. július 01. napján történt hatálybalépése óta – a büntetőjog területén – a felderítés fogalma a büntetőeljárás nyomozás elrendelését követő szakaszát jelenti, amely a gyanúsított kihallgatásáig tart.

A tanulmány célja a fenti tapasztalatok okán annak bemutatása, hogy a bűnüldözés és a nemzetbiztonság terén egyformán megjelenő új típusú biztonsági kihívások szükségessé teszik a különböző szervezetek közötti hatékonyabb információmegosztást. A jelenlegi jogi és szervezeti keretek álláspontom szerint nem teszik lehetővé az igazán hatékony információgazdálkodást, s így az új kihívásoknak történő megfelelést.

A 2001. szeptember 11. napján az Egyesült Államokban bekövetkezett terrortámadások új fejezetet nyitottak a biztonságot veszélyeztető fenyegetések körében. E merényleteknek 2922 civil és 55 katona esett áldozatul, és több mint 90 ország állampolgárait érintették.

A terrorszervezetekkel folytatott „háború” színtere részben áttevődött az Egyesült Államokba és Európába, a civil lakosság biztonságát és életét veszélyeztetve. Ezek a fenyegetések súlyos nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek, ugyanakkor rendkívül komoly bűnüldözési célú vonatkozásokkal is rendelkeznek. Túl azon, hogy a terrorcselekmények nyilvánvalóan bűncselekményt valósítanak meg, de ezek előkészülete is számos olyan bűncselekmény elkövetésével jár (embercsempészet, fegyvercsempészet, terrorizmus finanszírozása), amelyek a nemzetbiztonsági szervek és a bűnüldöző hatóságok közös és elsősorban hatékony fellépését igénylik.

² KENEDLI Tamás: A hírszerző és bűnüldöző szervek közös infokommunikációs lehetőségeinek hatékonyabbá tételéről. Felderítő szemle 2008/3. p. 81.

³ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

Az általam vizsgált másik fontos szempontot Paulo Coelho fogalmazta meg találóan egy helyen: „*Csak az összes információ birtokában lehetséges helyes döntést hozni*”⁴. Csak valamennyi releváns információ birtokában hozhatunk megfelelő döntéseket. Legyen az akár a nemzetbiztonsági felderítés által megalapozott politikai döntés, vagy akár egy büntetőeljárás során a bűnösség kérdésében hozott döntés. Mindkét területen a meghozott döntések emberek életét határozzák, határozhatják meg, ezért a lehető legjobban megalapozott döntések meghozatalára kell törekedni, amelynek az alapja a minél több hiteles információon alapuló tény és minél kevesebb feltételezés.

Az egyes felderítő tevékenységgel foglalkozó szerveknél számos olyan információ keletkezhet, amely az adott szerv tevékenysége során irreleváns, azonban más, akár a másik területen működő szerv tevékenysége során jelentőséggel bírhat. Adott esetben az az információ egy kirakós újabb mozaikja lehet, mely az adott eljárásában nélkülözhetetlen.

Az egyik kérdés az, képesek vagyunk-e felismerni, hogy a számunkra irreleváns információ más szempontból relevanciával bír, ha igen, ezek az információk eljutnak-e az adott szervhez, illetve egyáltalán ennek a jogszabályi keretei adottak-e?

Még összetettebb a kérdés, ha az adott információ az azt megszerző szerv részére is értékkel bír, de más szerv számára is kulcsfontosságú lehet. Szerencsésebb eset, ha az információ megosztása egyik szerv számára sem eredményez érdeksérelmet. Ellenkező esetben a kérdés az, hogyan ítélni meg, mely szerv számára értékesebbek, hasznosabbak az információk. Mely szerv által képviselt érdekek az előbbre valók. Adott esetben az állam büntetőigényének érvényesítéséhez, vagy az adott nemzetbiztonsági kérdés megoldása során történő felhasználáshoz fűződik-e nagyobb állami érdek. Mely szerv használja fel azt, ha ezzel a másik szerv munkáját esetleg hátráltatja. Az információ felhasználása sorrendjének, a felhasználás mikéntjének van-e olyan módja, amely mindkét szerv számára elfogadható. Ez részint a megfelelő koordináció és kompromisszum kérdése. A legtöbb esetben – értelemszerűen – minden szerv a maga érdekeit tartja fontosabbnak. Ugyanakkor valamennyi – akár a nemzetbiztonság, akár a bűnüldözés terén működő – szerv végső soron állami érdekeket hivatott szolgálni.

Rengeteg, elsősorban a telekommunikációs eszközök lehallgatásából származó információ keletkezik töredékesen, melyek bűnös tevékenységre utalnak, de önmagukban – hiányos voltukból fakadóan – nem alkalmasak tények megállapítására, olykor egyértelmű iránymutatásként sem szolgálnak az eljáró szervek számára. Egyfelől, a beszélgetésben részt vevő személyek – korábbi kommunikációjukra utalva – hiányos mondatokban társalognak, sőt éppen a lehallgatástól tartva konspirált beszélgetést folytatnak.

A felderítő tevékenység – publikációm szempontjából – legkifejezőbb megfogalmazását Hetesy Zsolt adta „A Titkos felderítés” című doktori értekezésében. „*A felderítő tevékenység tárgya olyan múltban bekövetkezett történeti tényállás, a jelenben zajló esemény, avagy a jövőben bekövetkező kockázati*

⁴ Paulo COELHO: Veronika meg akar halni, Athenaeum kiadó, p. 201.

lehetőség, amely nemzetbiztonsági vagy közbiztonsági relevanciával bír. A titkos felderítés az ismeretek megszerzésére irányuló speciális, az érintett személy elől rejtett, szigorú szabályok közé szorított, állami szervek által végzett megismerési folyamat.”⁵

Fontos előjáróban megjegyezni, hogy míg a nemzetbiztonsági szervek többnyire a hírrel, az információval dolgoznak, addig a büntetőeljárás alapja a bizonyíték.

Vida Csaba megfogalmazása szerint a hírszerzés alapeszköze az **információ**. Ennek megszerzése és feldolgozása a hírszerzés fő tevékenysége. Az információ pedig az olyan adatot jelenti, amelynek a feldolgozása és rendszerezése már megtörtént. Az adat pedig a valóság egy jellemző mozzanata.⁶ Emellett fontos ismérv, hogy az adat újszerű, hiteles, ellenőrzött és értékkel bír a megfogalmazott hírigény szempontjából.

A **bizonyíték** fogalmának egyértelmű meghatározása ugyan hiányzik a hatályos Büntetőeljárás törvényből és a jogi irodalom sem egységes e fogalom meghatározásában. A dolgozat tárgya szempontjából azt az általánosan elfogadott meghatározást használhatjuk, mely szerint a bizonyíték a törvény által meghatározott forrásból származó, az eljárásjogi szabályok betartásával szerzett olyan tény, amely alkalmas a megítélendő jelentős tények megállapítására. Így például a lehallgatás során keletkezett adatok csak akkor szolgálhatnak bizonyítékkul, ha azok a törvényben meghatározott forrásból⁷ és a Be-ben írt eljárási szabályok betartásával keletkeztek.⁸

A Be. ugyanakkor felsorolja a bizonyítási eszközök körét. Ezek a tanúvallomás, a terhelt vallomása, szakvélemény, a pártfogó felügyelői vélemény, tárgyi bizonyítási eszköz (ideértve az iratot, és az okiratot) és az elektronikus adat.⁹ Vagyis a fentiekén túl további feltétel, hogy a felderítés során beszerzett adat valamelyik kategóriának megfeleltethető legyen. A bizonyítás további eleme a tényből tényre való – megalapozott – következtetés levonása. Ehhez nélkülözhetetlen a kiinduló tény, tények megfelelő megalapozottsága.

Az információ, az adat és a bizonyíték beszerzése is szigorúan a törvények által meghatározott keretekben és szabályok szerint történhet akár a nemzetbiztonsági célú, akár a bűnüldözési célú hírszerzés során. Ugyanakkor a bizonyítékok jóval szigorúbb, formalizált eljárás keretében jönnek létre – csak az így megszerzett adat használható fel bizonyítékként –, így a bizonyítékok köre jóval szűkebb. Az eljárási szabályok megsértésének gyanúja pedig a bizonyítékok kirekesztését eredményezheti.

⁵ HETESY Zsolt: A titkos felderítés. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2011.

⁶ VIDA Csaba: Hírszerzés. In.: RESPERGER István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2018. p. 112.

⁷ Be. 232. § (5) bekezdés

⁸ Be. XXXVIII. fejezete

⁹ Be. 165. §-a

A fentiekből következően mind a nemzetbiztonság, mind pedig a bűnüldözés számára fontos megelőzni a nem megfelelő információátadásból származó deficitet. Írásomban – a jelenlegi jogi szabályozás adta kereteket vizsgálva – arra keresem a választ, hogy az információcsere hatékonyabbá tételére milyen megoldások lehetségesek.

2. ALAPVETÉSEK

2.1 A hírszerzéssel érintett nemzetbiztonsági és bűnüldözési területek

A felderítés¹⁰ büntetőjogi fogalmát a Büntetőeljárás törvény 348. § (2) bekezdése egyértelműen meghatározza. A felderítés a nyomozás azon első szakaszát jelenti, amely arra irányul, hogy a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben felderítse a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint felkutassa és biztosítsa a bizonyítási eszközöket. Büntetőjogi értelemben tehát a felderítés a fenti célok érdekében a büntetőeljárás törvény alapján végzett eljárási cselekmények összességét jelenti. A büntetőeljárás ezen szakasza a megalapozott gyanú közléséig tart.

Mint látható, a nemzetbiztonsági felderítés fogalma nem feleltethető meg a büntetőjog által használt felderítés fogalmának. Jelen cikkben a nemzetbiztonsági fogalom meghatározást a hírszerzés fogalmának felettetem meg, vagyis a hírszerzés fogalma alatt értem valamely szerv azon intézkedéseinek, eljárási cselekményeinek az összességét, amelyek egy adott céllal – cselekménnyel, tényállással – kapcsolatos adatok megszerzését és feldolgozását célozzák.

Ehelyütt megjegyzendő, hogy a terminológiai eltérés sokszor pont az e területeken dolgozók együttműködését nehezíti, amikor ugyanazon fogalom alatt más-más tartalmat értünk.

Az írás témája szemszögéből kiemelt jelentősége a felderítésen belül a hírszerzésnek, vagyis az információk megszerzésének és feldolgozásának van. Ilyen értelemben bűnüldözési célú hírszerzésről is beszélhetünk, hiszen a fentiekből kitűnően a bűnüldözési célú felderítés egyik feladata olyan információ, vagyis adat beszerzése, mely a korábban ismertetett kritériumok alapján bizonyítéknak minősül a büntetőeljárás során. Ennek nem mond ellen Izsá Jenő hírszerzésről alkotott megfogalmazása sem. Eszerint „*a hírszerzés alatt az állam egyik funkcióját értjük, amelyet az eminens nemzeti érdekek érvényre jutatása és védelme érdekében, kizárólag erre a feladatra létrehozott, közvetlen kormányzati irányítás alatt működtetett szervezetek, speciális eszközöket és módszereket alkalmazva végeznek, titkos (bizalmas) és nyílt forrású információk beszerzésével.*”¹¹

Kétségtelen „eminens nemzeti érdekek” kell tekintenünk a közbiztonság megteremtését és az állam büntető igényének érvényesítését, amely kizárólagos

¹⁰ Fontos megjegyezni, hogy a nemzetbiztonság témakörében született szakirodalom a felderítés kifejezést gyakran a hírszerzés szinonimájaként használja.

¹¹ Dr. IZSA Jenő: Nemzetbiztonsági alapismeretek (A titkosszolgálatok működése) Egyetemi jegyzet, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest 2009.

állami monopólium. E feladatra létrehozott szervnek kell tekintenünk a Rendőrséget, Nemzeti Adó- és Vámhivatalt, a Terrorelhárítási Központot és a Nemzeti Védelmi Szolgálatot is, mint leplezett eszköz (mint hírszerzési eszköz) használatára feljogosított szerveket. E szervek a Be-ben meghatározott leplezett eszközöket, mint speciális eszközöket és módszereket alkalmazva végeznek egyaránt titkos és nyílt forrású információgyűjtést. E szervek pedig közvetlen kormányzati irányítás alatt állnak.

Ügyszintén leplezett eszköz használatára feljogosított szerv az ügyészség is, amely azonban a fenti fogalomkörbe nem vonható, mert nem áll közvetlen kormányzati irányítás alatt, és nem kizárólag bűnüldözési feladatok ellátására jött létre. Az Alaptörvény 29. §-a alapján az ügyészség független és az igazságszolgáltatás közreműködőjeként, mint közvádoló, az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését. Tehát az ügyészség általános „jogvédelmi” feladatokat is ellát.

A nemzetbiztonsági szervek feladatait Magyarország Alaptörvénye határozza meg, mely szerint *„a nemzetbiztonsági szervek alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése.”*¹²

Az első két terület nem igényel különösebb magyarázatot. A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (továbbiakban: Nbtv.) 74.§-a, az értelmező rendelkezések körében pedig részletesen szabályozza, mit is kell nemzetbiztonsági érdek alatt érteni.

A Büntető törvénykönyv (továbbiakban: Btk.) preambuluma megfogalmazása szerint *„az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak, továbbá az ország függetlenségének, területi épségének, gazdaságának, valamint a nemzeti vagyonnak a védelme érdekében (...) az állam kizárólagos büntetőhalmának érvényesítése céljából”* került sor a törvény megalkotására.¹³ A bűncselekmény fogalmát pedig a törvény 4. szakasza határozza meg, mely szerint *„a bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli.”* A társadalomra veszélyesség fogalmát pedig úgy határozza meg a törvény, mely szerint *„társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági állami rendjét sérti vagy veszélyezteti.”*¹⁴

A fenti fogalmak párhuzamba állításával jól látható, hogy bár a nemzetbiztonsági szervek és a bűnüldöző hatóságok világosan elkülönült célok és feladatok szerint működnek, azonban az általuk vizsgált cselekmények, illetve főként személyek között jelentős átfedés tapasztalható. Az egyes személyek

¹² Magyarország Alaptörvénye 46. cikkének (3) bekezdése

¹³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)

¹⁴ Btk. 4 § (1) és (2) bekezdés

cselekedeteiket természetesen nem aszerint választják meg, hogy az mely szerv vagy hatóság „érdeklődési körébe” tartozhat. A halmazok közös metszete pedig jóval nagyobb annál, mint ahogyan elsőre gondolnánk. Egy aktuális példát tekintve 30 menekült Afrikából Magyarországra történő becsempészése egyszerre veti fel a nemzetbiztonsági és büntetőjogi szervek cselekvésének szükségességét, sőt adott esetben kötelezettségét. Egyfelől a menekülteket Magyarországra becsempésző személyek büntetőjogi felelősségre vonása szükséges embercsempészet büntette miatt. Az embercsempészetet elkövető személyek felelősségre vonása – különösen, ha azt szervezett bűnözői csoport hajtotta végre – fontos nemzetbiztonsági kérdés. A büntetőjogi felelősségre vonás természetesen a nyomozó hatóságok és az igazságszolgáltatás szerveinek feladata. Ugyanakkor, az Alkotmányvédelmi Hivatal feladata a Kormány tájékoztatása az ezzel összefüggő nemzetbiztonsági kockázatokról, esetleges humanitárius szükségletekről, illetőleg az esetleges büntetőjogon kívüli eszközök alkalmazásának szükségességéről a hasonló helyzetek megelőzése érdekében.

A nemzetbiztonsági szervek által vizsgált, Magyarország függetlenségét, törvényes rendjét, valamint a nemzetbiztonsági érdekeit sértő cselekmények sok esetben bűncselekmények abban az esetben, ha a vizsgált cselekmény a Btk. Különös részében meghatározott valamely történeti tényállásnak megfeleltethető.

Egyértelműen e közös halmazba sorolhatóak – a Magyarország függetlenségét, törvényes rendjét sértő cselekmények révén – a Btk. XXIV. fejezetében nevesített állam elleni bűncselekmények, a XXV. fejezetben szabályozott minősített adat és nemzeti adatvagyron elleni bűncselekmények, XIII. fejezetben felsorolt emberiség elleni bűncselekmények, a XIV. fejezetben írt háborús bűncselekmények. Az Nbtv. 74. szakasza külön is nevesíti a Btk. 176. §-ában meghatározott kábítószerkereskedelem büntetést, a Btk. 314. §-ában meghatározott terrorcselekmény büntetést, hogy csak a két leggyakoribb, legveszélyesebb formáját említsük e cselekményeknek.

Ebbe a közös halmazba sorolhatjuk a Btk. XXVII. fejezetében felsorolt korrupciós bűncselekményeket is. A korrupciós bűncselekmények közül is elsősorban a hivatali vesztegetés, illetőleg a hivatali vesztegetés elfogadásának büntetési azok, amelyek az állam, az állami szervek, intézmények rendeltetésszerű működésének zavarait, s ezáltal az állami érdekek csorbulását veszélyeztetik. Egy konkrét példát véve, nyilvánvaló, hogy ha a korrupciós bűncselekmény tárgya a rendőrség, vagy akár a hadsereg számára golyóálló mellények beszerzésére kiírt közbeszerzési eljárás, amelynek következtében jó minőségű golyóálló mellények helyett silány minőségűeket szereznek be, ezáltal közvetlen, akár életveszélynek kitéve katonáinkat, rendőreinket, úgy ez nem csupán büntetőjogi, de komoly nemzetbiztonsági kérdés is.

Nem véletlen, hogy több külföldi példát találhatunk arra, ahol egyes nemzetbiztonsági szolgálatok kifejezett felhatalmazást kapnak a korrupciós cselekmények megelőzésére, megakadályozására, felkutatására. Lengyelországban – ügyészi felügyelettel – kifejezett nyomozati jogkört is kapott az Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, a lengyel Belbiztonsági Ügynökség.

Bár, mint látható, jelentős átfedés van a nemzetbiztonsági célú és bűnüldözési célú felderítés által vizsgált cselekmények körében, ugyanakkor nyilvánvalóan jelentős eltérés is van. Míg a kisebb súlyú, elsősorban vagyoni elleni bűncselekmények (lopások, gépjárműfeltörések) vagy akár súlyosabb, személy elleni erőszakos bűncselekmények (akár egy emberölés büntette is) kívül esik a nemzetbiztonsági szervek „érdeklődési körén”, ugyanígy egyes személyek konkrét – bűncselekményt meg nem valósító – cselekménye igen súlyos nemzetbiztonsági kockázattal járhat.

Külön területet jelenthetnek azok az esetek, amikor egy adott személy cselekménye nemzetbiztonsági kockázatot jelent, ugyanakkor bűncselekményt is megvalósít, de a rendelkezésre álló bizonyítékok nem elégségesek egy büntetőjogi felelősségre vonáshoz. Ilyenkor is alapvető állami érdek olyan helyzet teremtése, amely a nemzetbiztonsági érdekeket veszélyeztető cselekmény folytatását kiküszöböli.

2.2. Hírszerző tevékenységet végző szervezetek

2.2.1 Nemzetbiztonsági szolgálatok

Magyarország nemzetbiztonsági szolgálatainak felsorolását a Nbtv. 1 §-a tartalmazza. Ezek a szolgálatok az Információs Hivatal, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, valamint a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ. Ezen szervek a Kormány irányítása alatt álló, az ország egész területére kiterjedő illetékességgel rendelkező, önálló gazdálkodást folytató költségvetési szervek.

A törvény három fő feladatkört határoz meg a nemzetbiztonsági szolgálatok számára:

- hírszerzési feladat: a kormányzati szervek külpolitikai, védelmi gazdasági vagy más okból kiemelkedő jelentőségű döntéseket meglapozó, a nemzetbiztonságát érintő, külföldi eredetű, vagy külföldre vonatkozó nyílt és minősített információk megszerzése értékelése feldolgozása és továbbítása;
- kémelhárítási feladat: Magyarország szuverenitását, függetlenségét politikai, gazdasági, védelmi vagy más fontos érdeket sértő vagy veszélyeztető külföldi titkosszolgálati törekvések feltárása és elhárítása;
- alkotmányvédelmi feladat: Magyarország alkotmányos rendjének törvénytelen eszközökkel történő megváltoztatására irányuló törekvések feltárása, elhárítása.

A fenti feladatkörökhöz kapcsolódó nemzetbiztonsági tevékenység egyik területe a nemzetbiztonsági támogató tevékenység, melynek eredménye a kormányzati döntésekben nyilvánul meg. Az információk hiánya helytelen döntéseket eredményezhetnek, ezért a politikai döntéshozókat a helyes döntés meghozatala érdekében megfelelő információkkal kell ellátni. A helyes információk növelik a meglapozott döntések meghozatalának esélyét. Ennek további feltétele, hogy az átadott információk megfeleljenek a tényeknek is. Hiteles és ellenőrzött információkról legyen szó.

A nemzetbiztonsági támogató tevékenység területén bár nem zárható ki, de relatíve kicsi a valószínűsége, hogy a bűnüldöző szervek által hasznosítható információk keletkezzenek és ez fordítva is igaz, kevésbé valószínű, hogy a bűnüldözési célú felderítés olyan adatokat eredményez, amelyek a nemzetbiztonsági támogató tevékenység keretében felhasználhatóak.

Nemzetbiztonsági védelmi tevékenység egyfelől magában foglalja a funkcionális védelmi tevékenységet, vagyis a tulajdonképpeni elhárító tevékenységet. E téren a bűnüldöző szervekkel és az ügyészséggel elképzelhető kapcsolódási pont, hírigény körében történő átfedések. A nemzetbiztonsági érdekeket veszélyeztető cselekmények feltárása esetén bűncselekményekre utaló adatok feltárása is valószínűsíthető. Ez azonban csak akkor válik nyilvánvalóvá, ha a nemzetbiztonsági érdekeket veszélyeztető cselekmények egyben bűncselekményeket is megvalósítanak. Ezzel párhuzamosan a bűnüldözési célú felderítés során is feltárhatnak olyan nemzetbiztonsági érdeket veszélyeztető cselekményeket, amelyek nem valósítanak meg bűncselekményt. Ilyenkor a bűnüldöző szervek részéről szükséges a nemzetbiztonsági érdekek veszélyeztetésének felismerése és átadása az illetékes szerveknek. Ilyenek lehetnek elsősorban bűncselekményt nem megvalósító, de az ország gazdasági, pénzügyi, vagy például energiabiztonságát veszélyeztető cselekmények. E területen már rendkívül fontos lenne a legkisebb mértékű információvesztés a más szervek számára szükséges információk, adatok átadása révén.

E körben a másik feladatkör az objektumvédelmi tevékenység. Ennek keretében az Alkotmányvédelmi Hivatal látja el központi államhatalmi és a kormányzati szempontból fontos egyéb szervek védelmét. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat hatáskörében ugyancsak ellátja a kormányzati tevékenység szempontjából fontos katonai szervek és létesítmények (intézmények), valamint a kormányzati és katonai vezetési objektumok biztonsági védelmét. E tevékenység a kormányzati szervek befolyástól mentes működését hivatott biztosítani. Ez egyfelől a veszélyforrások „kiiktatását” jelenti, ugyanakkor az állami szervek működésének tisztaságát veszélyeztető cselekmények már túlnyomó többségben bűncselekményt is megvalósítanak, elsősorban valamely hivatali vagy korrupciós bűncselekmény törvényi tényállását merítik ki. Itt szükséges utalni rá, hogy objektumvédelmi tevékenységet nem csak nemzetbiztonsági szolgálatok látnak el.

Nemzetbiztonsági érdekek mentén végzett bünfelderítési tevékenység. Ide tartoznak egyfelől az általános jelleggel megfogalmazott, bűncselekményre utaló bűnös tevékenységek, mint például a kábítószer- vagy fegyverkereskedelem, az országhatárokon átnyúló bűnözés és a szervezett bűnözés. Éppen ezek azok a területek, melyek az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb veszélyforrást jelentenek, napjainkban pedig egyre nagyobb teret kap a terrorizmus elleni küzdelem. E cselekményeknek már kétséget kizáróan büntetőeljárás vonzatai is vannak, illetőleg a bűnüldöző hatóságok felderítésének is kiemelkedő részét képezik. Másfelől ebbe a körbe tartoznak azok a konkrét bűncselekmények is, amelyeket az Nbtv. a belső nemzetbiztonsági szolgálatok hatáskörébe utal. Ezen bűncselekmények esetében a nemzetbiztonsági szolgálatok a nyomozás elrendeléséig végzik a felderítést, így egyebek mellett az emberiség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, az állam elleni bűncselekmények vonatkozásában, illetve

információkat szerez mások mellett a közösség tagja elleni erőszak, minősített adattal visszaélés, jármű hatalomba kerítése, közveszély okozása, nemzetközi gazdasági tilalom megszegése, közösség elleni uszítás, rémhírterjesztés, közveszéllyel fenyegetés bűncselekményeivel kapcsolatban.

Ezen bűncselekményekkel összefüggésben nyilvánvaló szükségszerűség a nemzetbiztonsági szervek és a bűnüldöző hatóságok együttműködése.

A hatásköri összeütközések elkerülését segíti elő az az alapelv, hogy a nemzetbiztonsági szervek nyomozóhatósági jogkört nem gyakorolnak. Itt ugyanakkor visszautalnék a korábban említett Lengyelországi példára, de említhetném az Egyesült Államokból az FBI-t is, vagyis több ország esetében is ugyanaz a szerv lát el nemzetbiztonsági és bűnüldözési feladatokat. Hangsúlyozottan, megfelelő törvényi garanciák és külső kontroll mellett.

A fent kifejtettek alapján egyértelműen látható, hogy a nemzetbiztonsági feladatok egy része kifejezetten kapcsolódik a bűnüldöző tevékenységhez. Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni, hogy az első két helyen említett részterületen végzett tevékenység során is keletkezhetnek olyan adatok, amelyek akár a közbiztonság megteremtése, akár konkrét bűncselekmények felderítése során is relevanciával bírhatnak. Ahhoz pedig, hogy ezek az információk – a büntetőeljárás során bizonyítékként történő felhasználásra alkalmas módon – eljussanak a megfelelő bűnüldöző, illetve az igazságszolgáltatásban közreműködő szervhez, nyomós állami érdek fűződik. Fontos hangsúlyozni, hogy mindennek természetesen az eljárásban érintett személyek alapvető jogainak megfelelő tiszteletben tartásával, vagyis a garanciális szabályok betartásával kell történnie.

2.2.2 Nemzetbiztonsági Szakszolgálat

A nemzetbiztonsági törvény által felsorolt nemzetbiztonsági szakszolgálatok közül külön is szót kell ejteni a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatról. Önálló felderítő tevékenységet nem végez, elsődleges feladata – egyebek mellett –, hogy „*a jogszabályok keretei között eszközeivel és módszereivel – írásbeli megkeresésre, szolgáltatást végez a titkos információgyűjtés, illetve a büntetőeljárásról szóló törvény szerinti leplezett eszközök alkalmazásának végrehajtásához a titkos információgyűjtés folytatására, valamint a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szervek részére*”¹⁵. A jogszabály kifejezetten rögzíti azt is, hogy kormányzati tájékoztató tevékenységet az NBSZ nem végezhet, illetve a titkos információgyűjtés eszközeit – saját objektumai műveleti és személyi állománya védelmi tevékenységét kivéve – saját kezdeményezésre nem alkalmazhatja.

Az NBSZ tehát alapvetően szolgáltató tevékenységet végez, melynek során, elsősorban a lehallgatások kapcsán kiemelkedő mennyiségű információ keletkezik. Ugyan az NBSZ – az írásbeli megkeresések (szolgálati jegyek) alapján megállapított – egyezőség esetén értesítést küld a megrendelő szervek felé, azonban a közlemények tartalma alapján összefüggések keresésére, szűrésre nem jogosult, illetve jelenleg nem is képes.

¹⁵ Nbtv. 8 § (a) pont

2.2.3. Bűnüldöző szervek

A bűnüldöző szervekre vonatkozó jogi szabályozás külön törvényekben került megfogalmazásra. Bűnüldözési feladatokat lát el – általános nyomozati jogkörrel – a Rendőrség; a rendőrség belső bűnmegelőzési és bünfelderítési szerve, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, valamint a Terrorelhárítási Központ a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény alapján; a Nemzeti Adó- és Vámhivatal a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény alapján. E szervek tevékenységét a fenti törvényeken túl – részben éppen a „titkos nyomozás” kapcsán – a Büntetőeljárásról szóló törvény szabályozza.

A 2018. július 1. napján hatályba lépett új Büntetőeljárásról szóló törvény előtt a nyomozás elrendelését megelőzően a rendőrségi vagy más ágazati törvény alapján folytatott titkos információgyűjtésből, illetve a nyomozás elrendelését követően a már a Büntetőeljárásról szóló törvény alapján végzett titkos adatszerzésből állhatott a titkosan folytatott információ és adatgyűjtés.

A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 2018. július 01. napjával merőben új helyzetet teremtett. A korábbi titkos információgyűjtés lefolytatását alapvetően a bűnmegelőzési célokra korlátozta, míg a bünfelderítési, bűnüldözési célú „titkos nyomozást” jogállami kritériumoknak megfelelően egységesen a Büntetőeljárásról szóló törvény hatálya alá terelte előkészítő eljárás, illetve az előkészítő eljárás során alkalmazott leplezett eszközök formájában. E szabályozás, túl azon, hogy egységes jogi kereteket szabott ennek a tevékenységnek, a jogállamiság szempontjából fontos külső kontrollt erősítette a leplezett eszközök alkalmazásának engedélyezésével kapcsolatban. A leplezett eszközök alkalmazásának egy részét ügyészi engedélyhez kötötte, míg az alapvető jogokba történő súlyosabb beavatkozást jelentő, bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazását már az ügyész indítványozza a bíróságon, ezzel egy plusz szűrőt iktatva a rendszerbe.

A hatályos Büntetőeljárásról szóló törvény egyértelmű kapcsolatot teremt a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtő tevékenység és a büntetőeljárás között. Egyfelől részletesen szabályozza azon feltételeket, melyek mellett a titkos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználható. Másfelől a megszerzett adatok visszaélésmentes felhasználásának kiküszöbölésére a törvény harminc napos határidőt ír elő a feljelentés megtételére a nemzetbiztonsági szolgálatoknak. E határidőt a büntetőeljárásban felhasználni kívánt adat megszerzésétől kell számítani, mely határidőt – ha a titkos információgyűjtést nem maga a titkos információgyűjtést végző szerv hajtotta végre – a titkos információgyűjtés eredményét tartalmazó iratnak vagy adathordozónak a titkos információgyűjtést végző szervhez történő megérkezésétől kell számítani.

Ugyanakkor a törvény – a miniszteri indokolás szerint is – elismeri, hogy a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés során keletkezett adatok értékelése eltérő szempontok alapján történik. Így a törvény a fenti szabálytól való eltérésre is lehetőséget ad. A feljelentés megtételére egy éves határidőt engedélyez a törvény a nemzetbiztonsági szervek illetve a rendőrség terrorizmust elhárító szerve számára, abban az esetben, ha a feljelentés harminc napon belül történő megtétele a törvényben meghatározott feladat végrehajtását veszélyeztetné, vagy a

büntetőeljárásban felhasználni kívánt adat az Nbtv. alapján az érintett szerv feladatkörébe tartozó bűncselekményre vonatkozik.

Korábban már sok szót ejtettem arról, hogy a nemzetbiztonsági célú felderítés során a bűnüldözés szempontjából is fontos adatok keletkezhetnek. Természetesen ez fordítva is igaz. Abban az esetben, ha a büntetőeljárás során olyan tény vagy körülmény kerül megállapításra, amely miatt más hatóság – ideértve a nemzetbiztonsági szolgálatokat is – eljárásának lehet helye, a fenti tényeket, illetve körülményeket megállapító szerv az eljárás lefolytatására, illetve kezdeményezésére jogosult hatóságot tájékoztatja¹⁶. Emellett természetesen a büntetőeljárásban eljáró szervek az Nbtv. vonatkozó rendelkezései alapján kötelesek a nemzetbiztonsági szervek által igényelt adatok átadására is. Ez utóbbi ugyanakkor szintén feltételezi annak tudását, hogy valamely szerv rendelkezik olyan információval, amely a nemzetbiztonsági szervek által folytatott eljárás szempontjából relevanciával bírnak, vagy annak felismerését a büntetőügyben eljáró hatóságok részéről, hogy olyan adat birtokában van, amely a nemzetbiztonsági szervek számára lényegi információt tartalmaznak. Ennek felismerését természetesen nehezíti a nemzetbiztonsági szervek által folytatott eljárások bizalmassága. Ezek a körülmények ugyancsak jelentős információdeficitet eredményezhetnek.

A Büntetőeljárásról szóló törvény alapján előkészítő eljárásban alkalmazott leplezett eszközök alkalmazására túlnyomó többségben meghatározott személy vonatkozásában kerülnek alkalmazásra. Az állami szervek közötti feladatmegosztás szükségszerű. Ugyanakkor az egyes személyek cselekedeteit különböző érdekek vezérlik, vagyoni eredetű céloktól kezdve személyes bosszún át a boldogulás egyéb módozataiig. Ebből következően az egyének törvénytörő cselekedetei egyszerre kelthetik fel több hatóság érdeklődését is. Így példának okáért egy valamely bűnüldöző szerv által „feldolgozott” személy egyes cselekedetei megvalósíthatnak bűncselekményt, mások cselekedetei pedig ugyan kívül esnek a büntetőjog körén, de ugyanakkor a nemzetbiztonsági érdekek szempontjából károsak lehetnek. Adott esetben pedig a nemzetbiztonsági érdeket veszélyeztető tevékenység elhárításához nagyobb állami érdek fűződhet, mint a bűncselekményt megvalósító cselekmény miatt indult büntetőeljárás eredményes lefolytatásához. Ugyanakkor ennek sokszor gátja lehet az officialitás elvének következetes alkalmazása, mely az Nbtv.-ben meghatározott ritka eseteket kivéve minden hivatalos személytől megköveteli, hogy az általa észlelt bűncselekmény miatt a szükséges intézkedést, alapvetően a feljelentést megtegye, megindítva ezzel a büntetőeljárást, eljárási kényszert generálva. Mindezek fokozott koordinációt és együttműködést igényelnek mindkét terület szervei részéről.

Fontos hangsúlyozni azt, hogy a nemzetbiztonsági szervek által végzett a titkos információgyűjtés alkalmazásának, mind pedig a bizonyítékként történő felhasználásnak igen szigorú feltételei vannak, ugyanakkor a bizonyítékként fel nem használható adat, mint információ is szolgálhat fontos támpontul egy nyomozás során. Meghatározva egy adott nyomozás irányát, így annak sikerét elősegítve. Ez egy konkrét példa alapján érthető meg igazán. Egy emberölés bűntette miatt indult büntetőeljárásban, holttest hiányában nem volt remélhető a büntetőeljárás eredményes lefolytatása. A lehetséges elkövetővel szemben alkalmazott poligráfós

¹⁶ A Be. 111. §-ában szabályozott szignalizáció

vizsgálat eredményétől sem volt várható perdöntő bizonyíték, azonban a feltett kérdések helyes megválasztása, illetve az arra adott válaszok eredményének kiértékelése fontos információt szolgáltatott a nyomozóknak a holttest megtalálásához. A holttesten talált bizonyítékok, így például DNS-minta viszont már perdöntő bizonyítékot eredményezett a tettes elítéléséhez.

2.2.4. Nemzeti Védelmi Szolgálat

A rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve, a Nemzeti Védelmi Szolgálat (továbbiakban: NVSZ) jelentős feladatokat lát el az objektumvédelmi tevékenység területén, átemelve azt a nemzetbiztonsági védelmi tevékenység köréből a bűnfelderítési és bűnmegelőzési tevékenység körébe, mely szerv már nem az Nbtv., hanem a Rendőrségről szóló törvény illetve a Be. alapján végzi tevékenységét. Ugyanakkor az NVSZ hatáskörébe nem tartozó szervek esetében e védelmi tevékenységet továbbra is az Alkotmányvédelmi Hivatal látja el az Nbtv. rendelkezései alapján.

Ehelyütt fontos megjegyezni, hogy a NVSZ budapesti székhelyű szervezeti egységei, a Rendőrség terrorelhárító szerve, valamint a budapesti székhelyű nyomozóhatóságok által végzett előkészítő eljárások felügyeletét 2019. február 01. napjától egyetlen ügyészi szerv, a Fővárosi Nyomozó Ügyészség látja el, amely fontos lépés a párhuzamos eljárások kiküszöbölése – így a hatékonyság növelése – és az információvesztés elkerülése érdekében. Az e körben fővárost érintő előkészítő eljárások egy szervezeti egységhez történő becsatornázása tehát elkerülhetővé teszi a párhuzamos eljárások folytatását, illetve jelentősen megnöveli annak az esélyét, hogy a különböző szervek által végzett felderítések során keletkező adatok összetalálkozzanak, egymást kiegészíthessék.

2.2.5 Terrorelhárítási Központ

A Terrorelhárítási Központra vonatkozó rendelkezéseket a Rendőrségről szóló törvény tartalmazza, s mint a rendőrség terrorizmust elhárító szerveként hivatkozik rá. A Terrorelhárítási Központ a büntetőeljárás törvény szerinti előkészítő eljárást folytathat a hatáskörébe tartozó ügyekben, ugyanakkor nyomozást már nem végezhet. Gyakorlati tevékenysége rokon a nemzetbiztonsági szolgálatokéval.

A Terrorelhárítási Központ eljár a terrorcselekménnyel, közlekedési jármű hatalomba kerítésével, háborús uszítással, emberrablással kapcsolatos bűncselekmények felderítése, megelőzése érdekében. Emellett kizárólagos hatáskörrel végzi az egyes veszélyes személyek elfogását a Nemzeti Adó- és Vámhivatal eljárását kivéve. Egyes védett személyek vonatkozásában személyvédelmi feladatokat lát el, ellátja a külképviseltek és a diplomaták védelmével összefüggő feladatokat.

A nemzetbiztonsági szolgálatokhoz hasonlóan nem köteles feljelentést tenni bűncselekmény gyanúja esetén, ha az veszélyeztetné egyes, a törvényben meghatározott feladatainak ellátását.

2.2.6. Nemzeti Adó- és Vámhivatal

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal eljárását a 2010. évi CXXII. törvény (Navtv.) szabályozza. A törvény 1. §-a szerint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat ellátó központi hivatalként működő, központi költségvetési szerv. Ugyanakkor a NAV a Bünyügyi Főigazgatóság és a területi szervei által nyomozóhatósági feladatokat is ellát. A NAV hatáskörébe tartozik a Be. 34. § (2) bekezdésében meghatározott gazdasági bűncselekmények miatti nyomozás lefolytatása.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal a rá irányadó jogszabályok alapján mind titkos információgyűjtés végzésére, mind pedig a Be. szerinti leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv.

2.2.7. Ügyészség

Külön kell szót ejteni az ügyészségről, amely szintén végezhet felderítő típusú tevékenységet, de a többi – felderítő tevékenységet végző szervhez képest – számos sajátossággal rendelkezik. Az egyik ilyen fontos sajátosság, hogy míg a korábban említett szervek a kormány, illetve valamely minisztérium irányítása alatt működnek, addig az ügyészi szervezet független, „csak” a törvényeknek alávetve működik; a legfőbb ügyész az Országgyűlés felé tartozik beszámolási kötelezettséggel. Ez a fajta függetlenség fontos jogállami garanciát jelent.

Az ügyészség maga is folytathat nyomozásokat, azaz alkalmaz leplezett eszközöket, illetve a gyanúsítás közlését követően irányítja a nyomozást, felügyeli a büntetőjogi értelemben vett felderítés törvényességét.¹⁷ Emellett feladatokat lát el büntetőeljárás során a nyomozó hatóság által alkalmazott leplezett eszközök engedélyezésével kapcsolatban, az előkészítő eljárás során is.

A Be. 30. §-a határozza meg azokat az eseteket, amikor a nyomozás lefolytatása kizárólagos ügyészségi hatáskörbe tartozik. Ezekben az esetekben a Központi Nyomozó Főügyészség, illetve alárendelt szervezeti egységei, a Regionális Nyomozó Ügyészségek járnak el.

Az ügyészség a Be. XXXVII. fejezetében meghatározott esetekben a leplezett eszköz¹⁸ alkalmazását engedélyezi a nyomozóhatóság, illetve a leplezett eszköz alkalmazására a Be. alapján feljogosított szerv részére. A Be. XXXVIII. fejezetében meghatározott esetekben pedig a nyomozóhatóság vagy a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv előterjesztésére indítványt tesz a bíróságnál a leplezett eszköz alkalmazásának engedélyezésére¹⁹.

¹⁷ Be. 26. §

¹⁸ fizetési műveletek engedélyezése; büntetőjogi felelősségrevonás elkerülésének kilátásba helyezése; hozzájárulással alkalmazott megfigyelés; álvásárlás; fedett nyomozó alkalmazása; leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv tagja és titkosan együttműködő személy alkalmazása álvásárlás érdekében; fedőokirat, fedőintézmény és fedőadat alkalmazása;

¹⁹ információs rendszer titkos megfigyelése; titkos kutatás; hely titkos megfigyelése; küldemény titkos megismerése; lehallgatás

Az engedélyezés szintje attól függ, hogy a leplezett eszköz alkalmazása milyen mértékű beavatkozást jelent az érintett magánéletébe, mennyire sérti alapvető jogait. Így a súlyosabb beavatkozást jelentő esetekben az engedély megadása már kettős – hangsúlyozottan külső – mércén, az ügyészség, majd a bíróság mérlegelésén is átesik, így biztosítva, hogy a leplezett eszközök alkalmazására a valóban indokolt, a törvényben részletesen felsorolt feltételek teljesülése esetén kerülhessen sor.

Az ügyészség emellett az Ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény alapján titkos információgyűjtést is folytathat a büntetőeljárás során alkalmazott leplezett eszközök biztosítása, így például a fedett nyomozó védelme érdekében.

Összefoglalva tehát, az ügyészség egyfelől alkalmazza a titkosszolgálati eszközöket, másfelől pedig engedélyezi, illetve közreműködik a titkosszolgálati eszközök engedélyezésében. Abban az esetben pedig, ha bármely szerv által szerzett adatokkal összefüggésben büntetőeljárás indul, az ügyészség felügyeli, illetve irányítja az ezzel kapcsolatos nyomozást, végső soron felel azért is, hogy a titkosszolgálati módszerekkel szerzett adatok törvényesen kerüljenek bizonyítékként felhasználásra.

3. AZ INFORMÁCIÓ

Valamennyi adatgyűjtést végző szerv az elemző-értékelő tevékenység révén juthat a nyers adatokból úgynevezett „hírszerzési információhoz”, vagy bizonyítékként figyelembe vehető adatokhoz. Míg a nemzetbiztonsági szolgálatok által a jelentésbe foglalt „hírszerzési információ” maga az az érték, amely a politikai döntéshozók számára a döntéshozatal során jelentőséggel bírhat, addig a bűnüldözési célú felderítés során ez pusztán iránymutatást jelenthet a további felderítő tevékenység során. A hozzáadott érték az, ami által – a korábban már részletezettek szerint – a „hírszerzési információ” bizonyítékká válik a büntetőeljárás során.

Mindkét területen ugyanakkor az a fontos, ami újdonsággal bír, vagyis olyan adat vagy jelesül bizonyíték, ami korábban még nem állt rendelkezésre. Minél nagyobb az újdonságtartalom, annál jelentősebb a hír értéke. Ugyanígy, minél több részinformáció kerül összekapcsolásra, annál teljesebb képet kaphatunk, annál nagyobb lehet az újdonságérték, annál jelentősebb lehet a hír. Emellett ugyanilyen fontos a mottóként választott idézetben megfogalmazott gondolat értelmezése, mely szerint: *Csak az összes információ birtokában lehetséges helyes döntést hozni.* Helytelen és téves eredményre vezethet az a módszer, melyben megelégszünk azzal, hogy a rendelkezésünkre álló információk, bizonyítékok ugyan egy adott irányba mutatnak, de eközben nem rendelkezünk az információk lehető legteljesebb körével. Úgyszintén veszélyt rejt magában az egyetlen koncepció mentén történő gondolkodás, amely oda vezethet, hogy bár elénk kerülnek információk, de mivel azok nem illeszkednek a koncepciónkba, elvetjük azokat, vagy a koncepcióba illő módon magyarázzuk azokat. Ezen veszélyforrások kiküszöbölése csak azáltal érhető el, hogy ha az információk teljessége alapján hozzuk meg döntéseinket.

Ehhez viszont a döntéshozónak – bármely területen – olyan helyzetbe kell kerülnie, hogy valamennyi elérhető információval rendelkezzen. Fontos szempont – mint erre még a tanulmányomban utalok – az alapjogok védelme, az információs önrendelkezés joga, személyes adatok védelme, de ezen jogok bizonyos, elfogadható mértékű korlátozása, az információkhoz történő teljes körű hozzáférés biztosítása helyes politikai és büntetőjogi döntések meghozatalát eredményezheti, amely nem csupán állami, társadalmi érdek, de közvetett módon az egyén érdekeit is szolgálja, akár éppen az előbb említett jogok védelmének fokozása révén. Így például, ha az előbb említett jogok törvényes korlátozása és az így szerzett információk törvény szerinti felhasználása révén hatékonyabban szoríthatóak vissza az azokkal történő visszaéléssel megvalósított bűncselekmények, a generálprevenció révén éppen a fenti alapjogokat sértő cselekmények száma szorítható vissza jelentősen.

Egy adott területre, cselekményre vonatkozó információk pedig gyakran különböző forrásokból, részletekben kerülnek megállapításra, gyakran más-más szervnél csapódnak le. Ezek az információegységek önmagukban is bírhatnak értékkel, de összekapcsolásuk révén nagyobb jelentőségre tehetnek szert, illetve akár a más-más forrásból származó, de azonos tartalmú információk egymást igazolva, az információ hitelességét erősítve ruházhatják fel az információt valódi értékkel. Mindez az egyik oldalon megalapozottabb politikai döntéshozatalt, a másik oldalon megkérdőjelezhetetlen bizonyítékot eredményezhet, vagyis a különböző szervek az információk összekapcsolása révén kölcsönös segíthetik egymást, növelve mindkét terület hatékonyságát, sikerességét.

A nemzetbiztonsági szolgálatokra vonatkoztatva a fenti gondolatot Izsa Jenő a következőképpen fogalmazta meg: *„A hírszerző szolgálatok nem bizonytalan eredetű, elszigetelt adatokból, összefüggéstelen közleményekből, hanem a különböző forrásoktól származó információk olyan rendezhető halmazából indulnak ki, amelynek elemei kölcsönösen egymásra vonatkoztathatóak, megerősítik, vagy cáfolják, kiegészítik, részletezik, új összefüggésben helyezik egymást.”*²⁰

4. AZ INFORMÁCIÓ MEGSZERZÉSE

Az információ megszerzése sokféle forrásból és többféle eszközzel történhet; nyílt forrásból, – bárki számára hozzáférhető – nyilvántartásokból, internetről, a különböző közösségi oldalakról. Jelen publikáció szempontjából a titkosszolgálati módszerekkel történő információszerzés képezi a vizsgáldás alanyát.

A nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazható eszközökre vonatkozó rendelkezéseket az Nbtv. „titkos információgyűjtés” gyűjtőfogalom alatt tartalmazza. Ezek az engedélyezés szintje szerint csoportosíthatóak. Az első csoportba a külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtő eszközök²¹, míg a második csoportba a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtő eszközök tartoznak.²² A törvény attól függően, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok mely feladatuk ellátásához kívánják igénybe venni a fenti titkosszolgálati eszközöket, az

²⁰ IZSA i. m. p. 76.

²¹ Nbtv. 54. §

²² Nbtv. 56. §

engedélyezést az igazságügyért felelős miniszterhez, vagy a Fővárosi Törvényszék elnöke által kijelölt bíróhoz telepíti. Az Alkotmányvédelmi Hivatal, illetve a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat által végzett azon tevékenységek során, melyek bűncselekményre utaló adatok felderítését is eredményezik, az engedély megadását a bíróság döntéséhez köti. Az Információs Hivatal, az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat politikai döntéshozatalt elősegítő tevékenysége során pedig az engedélyt az igazságügyért felelős miniszter adja meg.

A bűnmegelőzési célú felderítés során titkos információgyűjtést az erre feljogosított szervek – Rendőrség, Nemzeti Védelmi Szolgálat, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Terrorelhárítási Központ – az új Büntetőeljárás törvény hatálybalépése, azaz 2017. július 1. napját követően már csak szűk körben folytathatnak. Az Rtv. az Nbtv-hez hasonlóan szintén kétfajta kategóriát ismer. Egyfelől a bírói engedélyhez nem kötött, másfelől a bírói engedélyhez kötött eszközöket.

A bűnfelderítési célú információszerezés során – az Rtv. 63. § (4) bekezdése értelmében – a Rendőrség bűncselekmény felderítése, megszakítása, az elkövető kilétének megállapítása, elfogása, bizonyítékok megszerzése, illetve a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése érdekében kizárólag a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározottak szerint alkalmazhat leplezett eszközöket.

A büntetőeljárás törvény leplezett eszközként nevesíti, és három kategóriába sorolja a tulajdonképeni titkosszolgálati módszereket. Az első kategóriát a bírói és ügyészi engedélyhez nem kötött leplezett eszközök²³, a második kategóriát a az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök, a harmadik kategóriát pedig itt is a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök jelentik.

A különböző területeken alkalmazott titkosszolgálati eszközök részletes felsorolásától terjedelmi okokból eltekintek. Ugyanakkor témánk szempontjából lényeges, hogy bár egyes jogszabályok másképpen fogalmazzák meg az egyes eszközök leírását, de az eszköz alkalmazásának módszerét tekintve gyakorlatilag ugyanazok az információszerezési módszerek kerülnek alkalmazásra akár nemzetbiztonsági célú felderítésről, akár a rendőrségi törvény szerinti titkos információgyűjtésről, akár pedig büntetőeljárás során alkalmazott leplezett eszköz alkalmazásáról van szó. Az új büntetőeljárás törvény a titkos információgyűjtés, illetve a leplezett eszközöknek a büntetőeljárás során történő alkalmazása között is megteremti az átjárhatóságot. A Be. 256. §-a ugyanis akként rendelkezik, hogy ha a büntetőeljárás titkos információgyűjtés alapján indították meg, a büntetőeljárás megindítását követően a leplezett eszközt a büntetőeljárás törvény alapján kell alkalmazni. Mindez a leplezett eszközök folyamatos alkalmazhatóságát eredményezi.

A gyakorlatban azt is eredményezheti, hogy ugyanazon személlyel, érintettel összefüggésben egy időben különböző szervek alkalmazzák ugyanazt az információgyűjtő eszközt, amely különösen az esetleges nagy mennyiségű adatok feldolgozása során számos párhuzamosságot, a rendelkezésre álló, főleg humán erőforrás nem hatékony felhasználását eredményezhetik. Ugyanakkor az a tény,

²³ A részletes szabályokat a Be. XXVI. fejezete tartalmazza.

hogya a „titkos nyomozás” során mind a nemzetbiztonsági szervek, mind pedig a bűnüldöző hatóságok ugyanazokat az eszközöket alkalmazzák, jelentős mértékben megkönnyítheti az átjárhatóságot az egyes eljárások között.

5. AZ INFORMÁCIÓVAL VALÓ GAZDÁLKODÁS

A jelen tanulmány témája szempontjából a legfontosabb kérdés az az, hogy a megszerzett információkkal hogyan gazdálkodunk, hogy az minél hatékonyabb felhasználást eredményezzen. Az elmúlt évtizedek jelentős politikai, társadalmi, gazdasági és technikai változásai merőben új kihívásokat állítottak mind a nemzetbiztonsági szféra, mind pedig a bűnüldöző hatóságok elé. A hidegháború vége, az Európai Unió jelentős kibővülése, a radikális iszlámizmus, a terrorizmus terjedése, az erősödő migrációs nyomás újfajta veszélyforrásokat hoztak létre. Különösen térségünkben egy háborús konfliktus kitörésének esélye jelentősen csökkent, ugyanakkor hazánk földrajzi elhelyezkedése miatt fontos tranzitútvonallá vált, mind az illegális fegyver-, kábítószer-kereskedelem, az embercsempészet, mint pedig a terrorcselekmények elkövetői számára. Különösen a bűnözés vált szó szerint határtalanná.

Az új kihívások egyik közös jellemzője az összetettség, vagyis hogy egyszerre több szerv (beleértve a nemzetbiztonsági és a bűnüldöző szerveket egyaránt) tevékenységét is érintik. Ezek az összetett kihívások, fenyegetések csak úgy kezelhetők hatékonyan, ha komplexen történik, vagyis fokozottan igényli a különböző szervek hatékony együttműködését – a korábban gyakran jellemző versengő tevékenység helyett. Ezeknek az együttműködési lehetőségeknek az egyik formája az információ átadása, megosztása, a párhuzamos eljárások folytatásának kiküszöbölése, vagy legalábbis minimalizálása.

Ezzel párhuzamosan a technikai fejlődés az információkhoz való hozzájutást egyre nehezebbé tette. Elegendő, ha csak a SIGINT²⁴ úgynevezett válságára gondolunk. A viber és az ehhez hasonló alkalmazások megjelenése nehezen megismerhetővé tette a telekommunikációs eszközökön történő adattovábbítás megfigyelését, illetve technikai eszközökkel történő rögzítést, vagy éppenséggel egyenesen lehetetlenné tették azt. Ezzel párhuzamosan – szintén a technikai fejlődés eredményeként – sokszorosára nőtt a különböző távközlési eszközök segítségével történő adattovábbítás. Az információ ma már – a postagalambok, futárok alkalmazásával, majd a levélpostai küldemények továbbításával szemben – valós időben jut el a címzetthez, korlátozva az információ megszerzésének időtartamát, lehetőségeit, lerövidítve az azokra történő reagálás időintervallumát.

A továbbított információk mennyiségének ugrásszerű növekedésével párhuzamosan, bár rendkívüli mértékben nőtt a feldolgozandó adatmennyiség, ugyanakkor a releváns információkat tartalmazó adatmennyiség jelentősen csökkent. Összességében a kevesebb releváns információhoz jóval nehezebb hozzájutni, így lényeges a megszerzett információk minél hatékonyabb hasznosítása. Ez pedig fokozottan szükségessé teszi, az információk megszerzésével foglalkozó hatóságok

²⁴ Signals Intelligence – jelhírszerzés

együttműködését, a megszerzett információk – törvényi előírások szerint történő – átadását, megosztását.

Adott esetben ugyanis az elérhető információk teljességével kell rendelkezni azon döntés meghozatalához, hogy mihez fűződik nagyobb érdek. Adott esetben fontosabb lehet egy kockázatos személy gyors kiszorítása, mint egy hosszabb büntetőeljárás lefolytatása, még akkor is, ha gyors kiszorítása a büntetőeljárás sikertelenségének kockázatával jár. Ez a teljeskörű információkon alapuló alapos mérlegelésen és az érintett szervek közötti koordinációt követő döntésen kell, hogy alapuljon. Így például egy terroristagyanús személy esetén a legcélravezetőbb, ha már az országba való bejutását is – megfelelő jogi alappal – meg lehet akadályozni.

Természetesen a hatályos jogszabályok is megteremtik, sőt adott esetben előírják a keletkezett releváns információk átadását, igyekeznek elősegíteni a különböző információszerezéssel foglalkozó szervek együttműködését.

5.1 Nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelése

A nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelését is alapvetően a célhoz kötöttség és az arányosság elve határozza meg, mely szerint az adatot csak az előre meghatározott cél érdekében és csak a szükséges mértékig lehet kezelni. Ez alól két eset jelent kivételt. Az egyik, ha a megszerzett adat bűncselekmény törvényi tényállására utal, a másik kivétel pedig, ha más nemzetbiztonsági szolgálat irányába tájékoztatásadási kötelezettséget alapoz meg. E rendelkezések azt feltételezik, hogy az adatszerező szerv – a megszerzett adat alapján – olyan helyzetben van, hogy a fenti feltételek bekövetkezését felismerje. Ez pedig csak alapvetően akkor következik be, amikor az adott szerv az adatok teljes, vagy legalább is teljesebb birtokában van, az esetleges részinformációk elvesztésének lehetőségét nem kizárja ki.

A nemzetbiztonsági szolgálatok a feladataik ellátása során egymástól adatot kérhetnek, illetve egymás számára adatot szolgáltatni kötelesek. A Rendőrség, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a bíróság, az ügyészség és a büntetés-végrehajtási szervek a konkrét cél megjelölésével – a rájuk vonatkozó törvényben meghatározott feladataik ellátására, az ott meghatározott körben – a nemzetbiztonsági szolgálatoktól adatok igénylésére jogosultak. E rendelkezés azt a – nem magától értetődő – feltételezést igényli a felsorolt szervek részéről, hogy tudatában vannak annak, hogy a nemzetbiztonsági szervek olyan adat birtokában vannak, melyek átadásával elősegítik a törvényben megfogalmazott feladatok ellátását.

Az Nbtv. alapján a nemzetbiztonsági szolgálatok nem kötelesek büntetőeljárást kezdeményezni és átadni az adatokat, ha azzal veszélyeztetnék az e törvényben meghatározott feladataik ellátását. Ennek objektív megítélése ugyanakkor nem minden esetben várható el a nemzetbiztonsági szolgálatoktól, ezért indokolt a büntetőügyekben eljáró, felderítő tevékenységet ellátó hatóságokkal történő folyamatos konzultáció. Ugyanez természetesen fordítva is igaz. Ugyanis egy eredménytelen büntetőeljárás is felfedheti a forrás kilétét, melyet nyilvánvalóan nem érdemes kockáztatni egy eredménytelen büntetőeljárás miatt.

A törvény értelmében a nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelési rendszereiket csak kizárólag konkrét feladataik teljesítése érdekében kapcsolhatják össze, melyet haladéktalanul meg kell szüntetniük a feladat elvégzését követően.²⁵ Az összekapcsolás révén létrejött adatállományt azonban az összekapcsolás megszüntetésekor törölni kell. Ilyen feladatellátás során sem lehetséges azonban az adatkezelési rendszereknek a TIBEK adatkezelési rendszerével történő összekapcsolása.

A fenti ismertetett rendelkezések tehát megteremtik a lehetőséget az adatok átadásának, az információk megosztásának, azonban ez minden esetben feltételez egyfajta előzetes tudást arra vonatkozóan, hogy a másik szerv milyen tárgyú eljárást folytat, vagyis az adatvesztés széleskörű kiküszöbölésére nem alkalmas.

5.2 Nemzetbiztonsági Szakszolgálat adatkezelése

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál – szolgáltató jellegű tevékenysége révén – keletkezik a legtöbb információ, ráadásul nem egyetlen szervtől, hanem valamennyi titkos információgyűjtésre, illetve leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szervtől származó megrendelés alapján egyaránt, ha nem is egyenlő arányban a nemzetbiztonsági szolgálatoktól és a bűnüldöző hatóságoktól is. Azonban az NBSZ részben jogszabályi felhatalmazás, részben technikai és megfelelő humán erőforrás hiányában nincs abban helyzetben, hogy a különböző megrendelők számára gyűjtött adatokat meghatározott keresési szempontok alapján vizsgálja, így az esetleges részinformációkat összekapcsolva segítse a megrendelő szervek munkáját.

Az Nbtv. rendelkezései alapján a megszerzett adatokat az NBSZ kizárólag a megrendelő felé továbbíthatja, a továbbított adatokat pedig a Szakszolgálat nyilvántartásából törölni kell. A Szakszolgálat által vezetett nyilvántartás csupán az alapadatokat tartalmazza, de a megszerzett információkat nem.

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat tehát megfelelő jogszabályi felhatalmazás alapján, kellő technikai és humán erőforrás megléte esetén képes lehet arra, hogy a keletkezett nagy mennyiségű információban tartalmi – kulcsszavas – keresés alkalmazásával összefüggéseket, kapcsolatokat keressen, illetve találjon, vagy akár egy esetleges terrorcselekmény lehetőségének veszélyét előre jelezze, mely esetén az időtényező is rendkívül fontos körülmény lehet.

5.3 Bűnüldöző hatóságok – ügyészség

A bűnüldöző hatóságok által folytatott titkos információgyűjtés, illetve alkalmazott leplezett eszköz révén keletkezett adatok kezeléséről a Rendőrségi törvény, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló törvény, az Ügyészségről szóló törvény, illetve a Büntetőeljárásról szóló törvény tartalmaz rendelkezéseket.

²⁵ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 47. § (1) bekezdése

Az Rtv. értelmében a titkos információgyűjtés során keletkezett adatokat a törvényben meghatározott feladataik ellátása érdekében a nemzetbiztonsági szolgálatok is megismerhetik.

Ugyanakkor a titkos információgyűjtés alapjául szolgáló eljárásban nyilvánvalóan nem érintett személy vonatkozásában a titkos információgyűjtés során keletkezett adatokat haladéktalanul törölni kell, ezek az adatok a továbbiakban nem használhatóak fel. Vagyis a törvény – és kivételt nem tesz – az adott eljárásban érintett személyek vonatkozásában keletkezett adatok megőrzését és felhasználást teszi csupán lehetővé. A törvény szigorú értelmezése alapján tehát az eljárás során szükségesen és törvényesen, de az eljárásban nem érintett személyre vonatkozóan keletkezett adatokat akkor is haladéktalanul kell törölni, ha azok például nemzetbiztonsági szempontból nyilvánvalóan jelentősek. A haladéktalanság követelménye pedig nyilvánvalóan az esetleges tájékoztatás lehetőségét is kizárja. E rendelkezés nyilvánvalóan megfelel a célhoz kötöttség elvének, de álláspontom szerint az alapvető jogok túlzott, nemzetbiztonsági érdekekkel is szembemenő tiszteletben tartását eredményezi.

A törvény további rendelkezései alapján a bírói engedélyhez kötött eszköz alkalmazásának befejezését követő nyolc napon belül törölni kell a bírói engedélyhez kötött eszköz alkalmazásának célja szempontjából érdektelen adatot, vagy az ügyben nem érintett személy adatait. E rendelkezés következetes betartása azt eredményezheti, hogy az eljáró hatóság ugyan jelzést tesz az általa észlelték miatt a nemzetbiztonsági szervek felé, de az adatok felhasználására már nem lesz lehetőség, hiszen időközben azokat már megsemmisítették.

Ha a titkos információgyűjtéssel érintett személyek adatait és a titkos információgyűjtés eredményeként keletkezett adatokat a büntetőeljárásban bizonyítékként kívánják felhasználni, a fenti adatokat a bizonyítékként történő felhasználásról szóló döntést követően kell törölni. Az adatok felhasználását ugyanakkor ez az időbeli „haladék” sem teszi lehetővé.

Az Rtv. értelemszerűen rendelkezik arról is, hogy a bírói engedélyhez kötött eszköz alkalmazása során beszerzett adatot haladéktalanul törölni kell, az ilyen adat a továbbiakban nem használható fel abban az esetben, ha utólagos engedélyezés – azaz halaszthatatlan esetben történő elrendelés – esetén a bíróság utóbb az engedélyt nem adja meg, vagy a bíróság az engedélyt visszavonja. Ebben az esetben nyilvánvalóan értelemszerű a felhasználás tilalma, hiszen a bíróság döntése alapján az adatok megszerzésének törvényes jogalapja hiányzik.

A törvény lehetővé teszi, hogy a rendőrség szervei a hatáskörükbe és illetékességükbe tartozó bűnüldözési, rendészeti, határrendészeti és közigazgatási ügyekben adatkezelést végeznek, ugyanakkor a bűnüldözési, a rendészeti, a határrendészeti és a közigazgatási, valamint a belső igazgatási feladatokhoz kapcsolódó adatokat elkülönítetten kell kezelni, illetőleg feldolgozni, amely szintén nehezítheti a bűnüldözés szempontjából kulcsfontosságú adatok „találkozását”, így a hatékonyabb bűnüldözési feladatellátást.

A törvény a rendőrség bűnüldözési adatkezelésére további korlátozásokat is tartalmaz. A rendőrség által bűnüldözési célból gyűjtött és tárolt személyes adatot

csak bűnüldözési célra lehet felhasználni, és azokra az adatokra kell korlátozni, amelyek tényleges veszély elhárításához, illetőleg meghatározott bűncselekmény megelőzéséhez, felderítéséhez, bizonyításához szükségesek.

Lényeges ugyanakkor, hogy a törvény az adatkezelés során előírja a tényeken alapuló adatok megkülönböztetését a véleményen, becslésen, elemzésen alapuló adatoktól. Ez rendkívül fontos a megalapozatlan következtetések elkerülése érdekében és általánosságban is fontos, hogy ugyanezt a megkülönböztetést megtegyük az információgyűjtés során keletkezett adatokkal kapcsolatban. Ennek érdekében a törvény előírja az adatok a jelölését aszerint, hogy azok helyesek-e, illetve a megbízhatóság mértéke szerint.

A rendőrség által kezelt bűnüldözési adatállományban kerülnek rögzítésre egyebek mellett:

- a felderítetlenül maradt bűncselekmények kriminalisztikailag fontos jellemzői a bekerüléstől számított ötven évig;
- bűncselekmény helyszínén rögzített nyomok, anyagmaradványok stb.;
- szándékos bűncselekmény gyanúja miatt kihallgatott személyek adatai, személyleírása stb. a törvényben meghatározott időtartamban;
- a törvényben meghatározott súlyos bűncselekmények esetén – az adott bűncselekmény kapcsán meghatározott időtartamig – a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyek és kapcsolataik adatai, valamint a kriminalisztikailag jellemző adatai;
- a szervezett bűnözésre utaló cselekményben részt vett, vagy bűnözői csoportban részt vevő, vagy azzal kapcsolatot tartó személyek adatai.

Meg kell említeni a Rendőrség által külön vezetett rendészeti adatbázist is, amely szintén tartalmazhat a nemzetbiztonsági szervek számára fontos adatokat. A rendészeti nyilvántartás egyebek mellett egyes jogszabályok alapján rendezett tömegrendezvényekkel, a korlátozott robbanóanyag-perkurzorokkal kapcsolatos gyanús tranzakciók jelentésével, a légitömegközlekedésről szóló törvény szerinti légitömegközlekedési szakszemélyzet képzésével, valamint ejtőernyős ugrás során bejelentett személyekkel kapcsolatban tartalmaz adatokat.

A legutolsó adatok kapcsán a törvény kötelezi a Rendőrséget, hogy adatot szolgáltatson az Alkotmányvédelmi Hivatal számára a nemzetbiztonsági érdekek, a Terrorelhárítási Központ számára pedig a terrorfenyegetettség vizsgálata miatt. Emellett azonban a törvény csak szűk körben teszi lehetővé az adatszolgáltatást.

A harmadik, Rendőrség által vezetett nyilvántartás a határrendészeti nyilvántartást, mely értelemszerűen a határrendészeti feladatok ellátásával kapcsolatban tartalmaz adatokat. A Rendőrség a nyilvántartásból a törvényben meghatározott feladat teljesítése érdekében adatot szolgáltat a bíróságnak, az ügyészségnek, a nyomozóhatóságnak, az idegenrendészeti hatóságnak, a menekültügyi hatóságnak, a nemzetbiztonsági szolgálatoknak, továbbá Nemzeti Adó- és Vámhivatalnak.

A büntetőeljárás törvény a leplezett eszköz alkalmazása során keletkezett adatok megismerését – a törvényben meghatározott feladatainak ellátása érdekében – szintén biztosítja a nemzetbiztonsági szolgálatok számára. A Büntetőeljárás Törvény szintén rendelkezik a megszerzett adatok törlésének szabályairól. Eszerint a leplezett eszköz alkalmazásának megszüntetésétől számított harminc napon belül törölni kell azokat az adatokat, melyek a leplezett eszköz alkalmazásának céljával nem függenek össze (célhoz kötöttség elve), és mindazokat a személyes adatokat, amelyekre a büntetőeljárás céljából nincs szükség, illetőleg azokat az adatokat, amelyek a büntetőeljárás során bizonyítékként nem használhatóak fel. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatkezelésére vonatkozó szabályokat a Navtv. V. fejezete a fentiekkel összhangban szabályozza. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal által folytatott büntetőeljárások során természetesen a Be. fenti rendelkezései az irányadóak.

5.4. A Terrorleharítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ

A Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK) létrehozásáról az Nbtv. rendelkezik. 2016. július 17. napjával kezdte meg működését. A törvény 8/A. §-a értelmében a feladata az, hogy vizsgálja Magyarország biztonsági és bűnügyi helyzetét. A szervezet egyfelől kormányzati tájékoztató feladatot lát el, másfelől támogató, koordinációs, értékelő-elemző tevékenységet folytat. Ez utóbbi tevékenységét az együttműködő szervek²⁶ által szolgáltatott adatokkal végzi el, s azok feldolgozásának eredményeként szolgáltat visszajelzést, illetve a birtokába jutott adatok alapján eljárást kezdeményez az arra illetékes nemzetbiztonsági vagy bűnüldöző hatóságnál.

A TIBEK tehát az együttműködő szervek által megszerzett információk koordinálásával, szükség esetén úgymond visszaosztásával foglalkozik, azonban ennek a rendszernek a hátrányát egyfelől az jelenti, hogy az információt megszerző szervek szelektálásán múlik, milyen adatok kerülnek be a TIBEK-hez feldolgozásra, mely már önmagában jelentős adatvesztést eredményezhet. Már pusztán abból az okból is, hogy az adatokat megszerző szerv nem feltétlenül van abban a helyzetben – nem rendelkezik azon ismeretekkel – mely alapján eldönthetné, hogy egy adott témakörhöz, veszélyforráshoz, személyhez kapcsolódó részinformációk más szerv számára relevanciával bírhatnak. Ugyanez igaz a TIBEK tevékenységére is.

A teljes körű koordináció további akadálya, hogy a TIBEK csak a törvényben meghatározott – relatíve szűk körű – feladatainak ellátása céljából szerezhet be adatokat az együttműködő szervektől. A törvény ugyanakkor kifejezetten tiltja azoknak az adatoknak a beszerzését, amelyek az NVSZ által, az állami szervek védett állományának megbízhatósági ellenőrzése során keletkeztek.

A fenti rendelkezések tehát ugyan megteremtik az információk átadásának, a nemzetbiztonsági szervek és a bűnüldöző hatóságok együttműködésének a lehetőségét, azonban álláspontom szerint a mai kor kihívásainak történő megfelelést már nem teszik lehetővé. Az alapvető emberi jogok, így elsősorban a személyes adatokkal való önrendelkezés jogának tiszteletben tartásának biztosítása elengedhetetlen, azonban azok korlátozás nélküli érvényesítése már veszélyezteteti egy, szintén az Alaptörvényben biztosított alapjog érvényesülését, vagyis, hogy

²⁶ Az együttműködő szervek felsorolását az NBTV 30/A §-a tartalmazza.

mindenkinnek joga van a személyi biztonságához. A modern kor fenyegetései és kihívásai közepette meg kell találni azt az arany középút, amely egyszerre szolgálja a nemzet biztonsága és a közbiztonsága érdekében működő szervek hatékonyságát és a személyes adatokkal való önrendelkezés még megfelelő szintű korlátozását. Ugyanakkor biztosítani kell azokat a garanciális szabályokat, amelyek megakadályozzák a megszerzett információk visszaélészerű felhasználását, illetve megfelelően szankcionálják az ilyesfajta visszaéléseket.

Teljes mértékben egyet kell értenünk Kenedli Tamás r. őrnaggyal, aki egy tanulmányában – a nemzetközi aspektusokra összpontosítva – kifejtette, hogy a veszélyek összetettsége miatt egyre nagyobb fontossággal bír a különböző szervek közötti rendszeres koordináció. Véleménye szerint *„mindenképpen célszerű lenne a nemzetbiztonsági és bűnüldözési érdekek mentén az illetékes szakpolitikusoknak és a jogszabályi tervező munkával foglalkozó szakembereknek magas szintű fórumokon áttekinteni az adatbázisok egyes szegmenseinek állandó összekapcsolási lehetőségét.”*²⁷

Mindez lehetőséget teremtene legalább annak ellenőrzésére, megállapítására, hogy adott veszélyforrással, célszeméllyel kapcsolatban mely más szervek folytatnak párhuzamos adatgyűjtést, rendelkezhetnek egymás számára releváns információkkal. Mindez az erőforrások hatékonyabb felhasználását, egyben hatékonyabb információfeldolgozást tenne lehetővé.

Egyes területek – mint például a terrorizmus, a határokon átnyúló bűnözés, a migráció – vizsgálata egyszerre tartozik mind a nemzetbiztonsági szervek, mind pedig a bűnüldöző hatóságok feladatkörébe, sőt az egyes területeken belül akár több szerv is végezhet egyszerre titokban információgyűjtést. Jelenleg leginkább az érintett felek konszenzusteremtő képességén múlik az együttműködés, az adatok cseréje. Ugyanakkor szükséges egy olyan közös szervezet, amely valamennyi érintett szerv adattartamának elérésére és feldolgozására képes lehet.

Szintén Kenedli Tamással egyetértve egy olyan, minden érintett szerv által elérhető adatbázis létrehozása is indokolt lehet, melyben azok az adatok kerülnek eltárolásra, amelyek valamely szerv számára hírértékkel bírnak, ugyanakkor arra nem elegendők, hogy az azt megszerző szerv érdemben felhasználja, vagy éppen nem esik feladat- és hatáskörébe. Az így eltárolt adatok meghatározott időn belül visszakereshetőek, más hírértékkel bíró információkkal összekapcsolva felhasználható adatokká válhatnak.

Egy ilyen adatbázis működtetéséhez körültekintően kell meghatározni a tárolható adatok körét, azt, hogy az adatbázis mely alrendszerihez mely nemzetbiztonsági, illetve mely bűnüldöző szervek férhetnek hozzá. Körültekintően kell meghatározni a hozzáféréssel rendelkező szervek, sőt személyek körét is, a hozzáférés módját, feltételeit annak érdekében, hogy – egy esetleges felelősségre vonás esetén – utólag egyértelműen azonosítható legyen annak személye, aki az egyes adatokat lekérte.

²⁷ KENEDLI i. m. p. 84.

A nemzetbiztonsági szervek és a bűnüldöző hatóságok együttműködésének elősegítését, fokozását a magyar szervezetrendszer széttagoaltsága és összetettsége is indokolja.

A korábban említett „arany középút” meghatározása, az ehhez szükséges eszközök, módszerek megfogalmazása elsőként és alapvetően olyan politikai döntés kérdése, amely nemzetbiztonsági szervek és a bűnüldöző hatóságok közös információs rendszerének kialakítását célozza. Ennek eleme egy információszerzés-alapú, bűnügyi tájékoztató jellegű tevékenység meghonosítása. A már meglévő információs csatornák, információ cserelhetőségek felülvizsgálatával meg kell határozni a jelentős információs deficit és az együttműködés hiányosságainak okait.

6. AZ INFORMÁCIÓ HATALOM

Közismert mondás, hogy a tudás hatalom. A hatalom birtokosa igyekszik azt megőrizni. A tudás alapja az információ, így az emberi természet hajlamosít arra, hogy a megszerzett információt – minél értékesebb, minél nehezebben megszerzett információról van szó – megtartsa a maga számára. Az ember természetéből adódóan – ezt támasztja alá a történelmi tapasztalat – egyesek a megszerzett hatalommal, tudással visszaélnék. Mindebből következően a tudással, információval felelősen kell bánni. Így egy ilyen témájú tanulmányban nélkülözhetetlen, hogy alapjogi kérdésekkel is foglalkozzunk, vagyis az alapvető emberi jogok védelme, a hatalommal való visszaélés elkerülése érdekében milyen jogi garanciákat kell tiszteletben tartani az információval gazdálkodás keretén belül.

Rendkívül fontos ugyanis, hogy a bűnüldözésből és a felderítésből származó adatok felhasználásához fűződő érdekeket, az adatvédelem fontosságát és az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását egyensúlyba hozzuk. Változó világunkban újragondolást igényel – gondolhatunk például csak a terrorcselekmények következményeire –, hogy a szigorú garanciális szabályok megtartásával megszerzett információk felhasználásának szabadabbá tétele nem eredményezhetné a terrorcselekmények hatékonyabb megelőzését, s így végső soron emberéletek megmentését.

Ugyanakkor fontos látnunk azt, hogy kellő kontroll és ellenőrzés hiányában a titkos információszerző tevékenység, és az így megszerzett adatok, tudás személyes, a törvény szerinti céloktól eltérő célokra is felhasználható. Ez teszi nélkülözhetlenné a megfelelő garanciális szabályok kialakítását, még akkor is, ha a történelmi példák azt mutatják, hogy olykor ezek sem elegendőek ahhoz, hogy a politika nem megengedhető célokra használja fel mind a titkosszolgálati eszközök alkalmazását, mind pedig az így megszerzett információt. A megszerzett tudással való visszaélésre azonban nem csak maga a politika, hanem az információ birtokában lévő egyén is hajlamos. Mindezek okán a garanciális szabályok alkalmazása önmagában nem elegendő. Szükséges azt kiegészíteni, az azt megszegőket sújtó súlyos szankciók alkalmazásával, és legfőképp a törvényt sértés miatti szankció elkerülhetlenségének biztosításával.

Arra vonatkozó iránymutatást, hogy milyen minimális garanciális elveknek kell megfelelni, több Alkotmánybírósági határozat is iránymutatást ad elvi élel,

illetve a strasbourgi Emberi Jogi Bíróság (EJB) is több alkalommal állást foglalt a kérdésben.

Az EJB hármas alapkövetelményt állított fel az állami hatóságok titkos tevékenységét illetően. Az első ilyen alapkövetelmény szerint ennek a tevékenységnek olyan jogi szabályozáson kell alapulnia, amelyek nyilvánosak, bárki számára megismerhetőek. A második alapkövetelmény azt kívánja meg, hogy ezek a jogi normák, világos, egyértelmű szabályokat tartalmazzanak. Világosan határozza meg az egyes állami szervek közötti feladatmegosztást, és egyértelmű eljárási szabályokat kell hogy tartalmazzanak. A jogi normáknak egyértelműen kell meghatározniuk az alapjogokba történő beavatkozásra okot adó eseteket, az alkalmazott módszerek dokumentálására vonatkozó szabályokat, az azok megőrzésére, illetve megsemmisítésére vonatkozó előírásokat. Az alkalmazás elrendelése körében a jogszabály nem biztosíthat széleskörű mérlegelési jogot a döntéshozónak, továbbá korlátozni szükséges a megszerzett információk külső személy által történő megismerésének lehetőségét. A harmadik alappillér pedig a megfelelő garanciális intézményrendszer kialakítása.

Az EJB által megfogalmazott hármas követelményrendszerből kitűnik tehát, hogy egyfelől a szabályozásnak és a titkosszolgálati eszközök alkalmazásának, az annak során beszerzett információk felhasználásának, egyfelől a jogbiztonság követelményének kell hogy megfeleljenek, valamint képesnek kell lennie a visszaélések megakadályozására.

Az Alkotmánybíróság már 2007-ben az Emberi Jogok Európai Bíróságára hivatkozva rögzítette, hogy *„minthogy a titkos információgyűjtés szükségképpen kizárja a hatékony jogorvoslat lehetőségét, elengedhetetlenül fontos, hogy az alkalmazást lehetővé tévő eljárási rend kellő garanciát nyújtson az egyén jogainak védelmére. Minderre tekintettel az alkalmazást három szakaszból álló ellenőrzésnek kell alávetni, amikor a beavatkozást elrendelik, mialatt a beavatkozást végrehajjták, miután a beavatkozást befejezték. Az ellenőrzést a végrehajtó hatalomtól független „testületnek” kell végeznie.”*²⁸

Már a 9/1992. (I. 30.) AB határozat hangsúlyozta, hogy az anyagi igazságosság érvényesülésének jogállami követelménye csak a jogbiztonságot szolgáló – elsősorban eljárási – garanciák, jogintézmények keretein belül maradvá válóulhat meg. A további határozatok részletesen kibontották azt is, hogy a jogállam értékrendjének meghatározó pillére a jogállami garanciák tényleges érvényre jutása a jogintézmények működése során.

Az Alkotmánybíróság a büntetőeljárásokkal összefüggésben, de általános érvennyel fogalmazta meg, hogy *„a jogállamiság, valamint az alkotmányos büntetőjog követelményei megkívánják, hogy az állam a büntető hatalmát olyan szabályok szerint gyakorolja, amelyek egyensúlyt teremtenek az egyéneket az állammal szemben védő garanciális rendelkezések, ezen belül elsősorban a büntetőeljárás alá vont személy alkotmányos jogainak védelme és a büntető igazságszolgáltatás megfelelő működésével kapcsolatos társadalmi elvárások*

²⁸ 2/2007. (I. 24.) AB határozat, Az Alkotmánybíróság határozatai. Első kötet 2007. pp 65-106.

*között.*²⁹ A megfelelő arányok megtalálása tehát nemcsak büntetőjogi, de általános követelményként is felfogható, vonatkoztatva az állam nevében vagy érdekében végzett valamennyi ügynevezett „titkosszolgálati tevékenységre”. Az Alkotmánybírósági határozat rögzíti azt is, hogy a jogalkotónak ezeken a kereteken belül kell megtalálnia azokat az eszközöket és módszereket, amelyek az állami érdekeket szolgálják.

Az Alkotmánybíróság szerint a titkos eszközök alkalmazása alapvetően korlátozza a magán- és családi életet, a magánlakás és levelezés tiszteletben tartásához, s ehhez szorosan kapcsolódva, az információs önrendelkezéshez, az információáramlás szabadságához és a személyes adatok védelméhez való jogot. Az Alkotmánybíróság rögzítette azt is, hogy valamely alapjog korlátozásának alkotmányos határait, mindig a szükségesség-arányosság elve alapján kell vizsgálni. A jogszabályok meghozatalakor a törvényhozónak azt kell vizsgálnia, van-e alkotmányosan elismerhető kényszerű oka az alapjog korlátozásának – álláspontom szerint a modern kor új kihívásai mindenképpen azok –, és a korlátozás súlya az elérni kívánt céllal arányban áll-e a korlátozással, és a lehetséges eszközök közül a jogalkotó a legenyhébbet választotta-e. Kétségtől ez utóbbi a legnehezebben megállapítható és egyben a legvitathatóbb kérdés. A szabályozás kialakításakor elkerülhetetlenül figyelembe veendő szempont Magyarország nemzetközi szerződéseivel, vagy akár az Európai Unió tagsággal vállalt kötelezettségei. Így az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kihirdetett Egyezmény 8. Cikk 2. bekezdése alapján a titkos eszközök alkalmazására csak a nemzetbiztonság, a közbiztonság, az ország gazdasági jóléte, zavargás vagy a bűncselekmény megelőzése, a közegészség, illetve az erkölcsök védelme, továbbá mások jogainak védelme érdekében kerülhet sor.

A titkosszolgálati eszközök alkalmazása nyilvánvalóan több alapvető emberi jogot is sérthet. Sértheti az emberi méltósághoz való jogát, valamint az egyénnek azt a jogát, hogy a magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jóhírnevét tiszteletben tartsák. Természetszerűleg sértheti az egyénnek a személyi adatai védelméhez való jogát. Ezek közismert tények, számtalan tanulmány foglalkozott ezekkel részletesen. Jóval kevesebb szó esik azonban arról, hogy az állami szervek működése is – legalább is részben – az alapvető emberi jogok biztosítását szolgálják. Mind a nemzetbiztonsági szervek, mind a bűnüldöző hatóságok tevékenysége jórészt arra irányul, hogy biztosítsa Magyarország állampolgárai számára a szintén Alaptörvényben biztosított jogait. Ezen szervek tevékenysége nagyban járul hozzá az Alaptörvény IV. cikkében meghatározott szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog érvényesüléséhez. Hozzájárul a szintén az Alaptörvényben is említett otthon nyugalmanak biztosításához.

Vagyis a nemzetbiztonsági szervek és a bűnüldöző hatóságok hatékonyságának korlátozása a fenti alapvető jogok érvényre jutását csökkenti. Ezen körülmények is a megszerzett információ felhasználhatóságára irányuló szabályok felülvizsgálatát indokolják. Minél több korlát áll e szervek munkája előtt, annál nagyobb a kockázata a személyi biztonsághoz való jog csorbulásának. E szervek működésének hatékonysága növeli, növelheti a közbiztonságot, ezáltal az emberek

²⁹ 42/2005. (XI. 14.) AB határozat, ABH 2005, p. 504, 518.

biztonságérzetét, így a jólétét. Mindezek az állami szervek iránti bizalom megerősödéséhez is vezethet, persze nyilvánvalóan akkor, ha a visszaélészerű felhasználás kiküszöbölhető.

Az állam egyes szervei, titkos tevékenysége kapcsán világosan kell látnunk azt is, hogy az alapvető jogok korlátozására, vagyis végső soron az egyén jogsérelmére egy adott titkosszolgálati eszköz alkalmazásának elrendelésekor kerül sor. Az egyén életébe történő közvetlen beavatkozásra az eszközök alkalmazása során kerül sor. A megszerzett adatok törvényi előírásoknak megfelelően történő felhasználása során az egyént jogszerűtlen sérelem nem éri.

Mindezekből kitűnően a szabályozás és a korlátok felállítása alapvetően az egyes titkosszolgálati eszközök alkalmazásának elrendelésekor indokolt. Minél súlyosabb jogkorlátozásról van szó, minél mélyebb beavatkozás történik az egyén magánéletébe, annál szigorúbb törvényi szabályoknak kell érvényesülniük. Egyfelől az engedély megadására jogosultság terén (külső engedélyhez nem kötött; ügyészi, továbbá bírói, illetve miniszteri engedélyhez kötött), mind pedig az alkalmazás elrendelésének feltételei terén. Tekintettel az alkalmazott engedélyek titkosságára, vagyis hogy az érintett nem szerezhethet tudomást az őt érintően alkalmazott titkosszolgálati eszközről, a magyar jog értelemszerűen kizárja a jogorvoslat lehetőségét. E téren a jogbiztonságot növelő eszközként megfontolandó lehet osztrák mintára a független megbízott jogvédő intézményének bevezetése. A független jogvédő feladata az elrendelés és a végrehajtás ellenőrzése, aki, az egyes – törvényben meghatározott – alkalmazást elrendelő, jóváhagyó és engedélyező határozatokat, illetve azoknak a végrehajtását ellenőrizheti. A jogvédő a neki megküldött határozatokat felülvizsgálva, az érintett helyett gyakorolhatná a jogorvoslati jogot, mely esetén a másodfokú határozat már mindenki számára támadhatatlan. Ez a plusz kontroll nyilvánvalóan a jogbiztonságot növelné, ugyanakkor az alkalmazó szervek számára is biztosítaná, hogy munkájuk eredménye a későbbiekben mindenképpen felhasználhatóvá váljék, természetesen továbbra is a törvényi előírások maradéktalan betartása esetén.

A hatályos magyar jogi szabályozás szerint a leplezett eszköz elrendeléséről hozott határozatot csak a leplezett eszközt alkalmazó szerv számára kell kézbesíteni.

Az így megszerzett adatok feldolgozása, egyes alapadatok közös adatbázisban történő tárolása – vagyis, hogy a közvetlenül el nem használt adatok nem kerülnek megsemmisítésre – álláspontom szerint nem eredményez további, közvetlen sérelmet az érintett számára. A megszerzett információt feldolgozó személy már annak eldöntése során, hogy a megszerzett adatok, az alkalmazás céljával közvetlen összefüggésben vannak-e, teljes körűen megismeri a megszerzett adatokat. Ugyanakkor, ha azt állapítja meg, hogy azok az adott eljárás tárgyával nem függenek össze, de egyébként – szintén törvényben meghatározott esetekben – nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési relevanciákkal bírhatnak, az egyébként keresést könnyítő alapadatokat kivonatolva, egy közös adatbázisba feltöltve segítheti a további szervek munkáját. A további megszerzett adatokat – a törvényben meghatározott ideig – saját adattárában tárolva, más számára csak akkor lennének hozzáférhetőek, ha azokat – úgyszintén törvényben meghatározott feltételek mellett – más szerv feladat- és hatáskörében felhasználhatja.

Ezzel párhuzamosan a visszaélésszerű felhasználást súlyosan büntetni kell, illetve azok megakadályozására megfelelő garanciális szabályokat kell alkotni.

7. MEGOLDÁSI LEHETŐSÉGEK

Bár a nemzetbiztonsági tevékenységre és a bűnüldözésre előszeretettel gondolunk két teljesen külön álló területként, ugyanakkor a szervezetek célját, tevékenységét tekintve – túl az általuk alkalmazott titkosszolgálati eszközökön is – szoros kapcsolat áll fenn, hatékony, hatékonyabb együttműködés megteremtésével, a megfelelő jogszabályi, garanciális háttérrel történő információcserével mindkét területen dolgozó szervek tevékenysége hatékonyabbá válhat.

Mindennek eléréséhez szükséges – természetesen megfelelő jogszabályi garanciák mellett – olyan egységes adattár létrehozása, ahol a különböző szerveknél keletkezett információk feldolgozása révén a hiányzó adatok kiegészíthetők egymást.

Az információval való gazdálkodás hatékonyabbá tételére jó példa lehet az Egyesült Államokban működő DNI (Director of National Intelligence) létrehozása és működése, amely jól mutatja azt is, hogy az új kihívások által teremtett követelmények hogyan változtatják, alakítják a hírszerzési feladatokat, illetve az azokat ellátó szervezetrendszert. A szervezet létrehozását az a felismerés és cél vezérelte, hogy biztosítani kellett a hírszerzési információkhoz való maximális hozzáférést a teljes hírszerzési közösségen belül. Információmegosztásra vonatkozó kapcsolatot tart fenn a nemzetközi, a hazai, a katonai és a magánszektorbeli partnerekkel is, amelyek elősegítik a hírszerzéshez kapcsolódó kommunikációt és információmegosztást a hatékonyabb működés érdekében. A DNI szabványosítja az együttműködési folyamatokat, az információmegosztás koordinációját, azonosítja a felmerülő problémákat és az azok megoldására irányuló eszközöket. Emellett felügyeli a külföldi kormányok és nemzetközi szervezetek hírszerzési és biztonsági szolgálataival való együttműködést. 2004-ben az Intelligence Reform és Terrorism Prevention törvény létrehozta az úgynevezett Information Sharing Environment (ISE) rendszert, egyfajta információmegosztó környezetet. Célja a terrorizmusra vonatkozó információk naprakész megosztása a megfelelő szövetségi, állami, helyi és törzsi szervezetekkel. Az ISE a rendelkezésre álló rendszerekre épülve a lehető legnagyobb mértékben összekapcsolja azokat, megkönnyítve az információk megosztását, ugyanakkor magában foglalja az egyének magánéletének és polgári szabadságjogainak a védelmét is. ISE elemző munkatársai számos területről érkeztek, a bűnüldözés, a belbiztonság, a hírszerzés területéről.

E szervezet jó példája annak, hogyan lehetséges a különböző szervek által, különböző szempontok alapján összegyűjtött adatoknak egy egységes szervezetben, de különböző szempontok alapján történő értékelése annak érdekében, hogy az így keletkezett információk a leghatékonyabban kerüljenek felhasználásra. Ezzel a módszerrel megoldható az információdeficit problémája, vagy legalábbis jelentősen csökkenthető. Biztosítja az információknak azon szervezethez történő eljuttatását, amely azokat megfelelően tudja hasznosítani, adott esetben pedig a különböző szervezetek munkájának koordinálására, illetőleg az esetleges ellentmondások feloldására is alkalmas lehet. Egy ilyen szervezet létrehozása során pedig érdemes figyelemmel lenni arra is, hogy az információcsere szükség esetén a nemzetközi szervezetekre is kiterjeszhető legyen.

Különösen a kelet-európai régióban – a történelmi tapasztalatok okán – tartózkodunk attól, hogy túl sok információ összpontosulhasson egyetlen szervnél, félve azoknak a visszaélésre való felhasználásától. Ezzel ugyanakkor lemondunk az újkori fenyegetésekkel szembeni hatékonyabb fellépés egyik eszközéről. A történelem pedig időről-időre arra kényszerít bennünket, hogy felülvizsgáljuk a fennálló jogi és szervezeti kereteket. 1929-ben Henry L. Stimson³⁰ az Egyesült Államok külügyminisztere úgy nyilatkozott, hogy „*úriember nem olvassa el mások leveleit*”, és ezzel az Egyesült Államok rejtjelező és rejtjelfejtő szolgálata befejezte a működését. A történelem, és különösen a II. világháború tapasztalatai e doktrína felülvizsgálatára kényszerítette az Egyesült Államok döntéshozóit, s mára már az NSA³¹ az Egyesült Államok hírszerző közösségének meghatározó tagja, s mások „üzeneteinek” megismerése nélkül ma már elképzelhetetlen hatékony felderítés.

Álláspontom szerint megfontolást érdemel egy olyan komplex rendszer kidolgozása, amely egységes adatfeldolgozó módszereken, részben automatikus információcserén alapul.

A jelenlegi szervezeti struktúrában két területen lehetséges hatékony lépéseket tenni a fenti cél elérése érdekében. A TIBEK feladatainak újragondolásával, személyi állományának valamennyi érintett területéről származó szakemberekkel (nemzetbiztonsági, bűnügyi szakemberek, ügyészek) és összekötő tisztekkel történő bővítésével és megfelelő jogi szabályozással képes lehet a Director of National Intelligence-hoz hasonló szerep betöltésére. Valamennyi, a nemzetbiztonsági szolgálatoknál, illetve bűnüldöző szerveknél keletkező adatnak a TIBEK részére történő továbbításával, ott bűnügyi és nemzetbiztonsági szakemberek által történő elemzésével és értékelésével, s az így nyert információknak az érdekelt szervekhez történő visszajuttatásával jelentősen csökkenthető lenne az információs deficit. Emellett a TIBEK koordinációs feladatot is elláthatna azokban az esetekben, amikor a keletkezett információt több szerv is felhasználni kívánja, s így érdekösszeütközés jön létre.

Ugyanakkor megfontolást érdemel az is, hogyan lenne lehetséges a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál keletkező, rendkívüli nagy mennyiségű információ hatékonyabb szelektálása, feldolgozása és értékelése az információdeficit csökkentése érdekében. A rendkívül nagy mennyiségű adat jelenléte szükségessé teszi a kulcsszavas keresőprogramok révén történő előszűrést. Az NBSZ szakembereinek az így megszürt adatmennyiség időszűrű és hatékonyabb feldolgozást tenne lehetővé a keresőprogramok folyamatos fejlesztése mellett. Indokolt lenne továbbá annak megteremtése is, hogy valamennyi, e területen működő szerv – de különösen a lehallgatásokat végző NBSZ munkatársai a különböző szervek által igényelt szolgáltatások során – a nála keletkező adatok között mélyebb tartami összefüggéseket is feltárhassanak.

³⁰ Az Egyesült Államok külügyminisztere 1911-1933 és 1940-1945 között (élt:1867-1950)

³¹ National Security Agency – az Egyesült Államok rádióelektronikai, jelhírszerzéssel hírszerző szervezet.

A közös célok megvalósításához mindezek mellett ugyanakkor szükséges a mindegyik szervezetre jellemző azon attitűd feladása, hogy a megszerzett információt kizárólag a szervezet „javára” szándékoznak felhasználni. Szükséges annak felismerése és belátása, hogy adott esetben az információ más szervezet által történő felhasználásához nagyobb összetársadalmi, nemzeti érdek fűződik. Emellett szükséges egy olyan szerv vagy szervezet közti fórum létrehozása, amely érdekütközés, illetve „vita” esetén képes egy minden érintett által tiszteletben tartott döntést hozni.

Felhasznált irodalom:

- ÁDÁM László: Az elhárítás feladatrendszere; In.: DR. DOBÁK Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete; NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.
- DR. BEJCSI Alexa: Titkos információgyűjtés vs. jogállam; Phd értekezés, ELTE Állami- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012.
- Dr. BÉRES János: A hírszerzés feladatrendszere; In.: DR. DOBÁK Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete; NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.
- DR. BOLDIZSÁR Gábor: Civil–katonai–rendőri–nemzetbiztonsági együttműködés a válságkezelésben; In.: DR. DOBÁK Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete; NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.
- HETESY Zsolt: A titkos felderítés (doktori értekezés) PTE 2011.
- DR. HÉJJA István: Nemzetbiztonsági szervezeti modellek; In.: DR. DOBÁK Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete; NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.
- DR. IZSA Jenő: Nemzetbiztonsági alapismeretek (A titkosszolgálatok működése); Egyetemi jegyzet, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.
- Jelentés az Európai Biztonsági Stratégia végrehajtásáról: a biztonság megteremtése a változó világban; Nemzet és Biztonság 2009/4.
- DR. KENEDLI Tamás: A hírszerző és bűnüldöző szervek közös infokommunikációs lehetőségeinek hatékonyabbá tételéről; Felderítő Szemle 2008/3.
- Dr. KENEDLI Tamás: Magyarország nemzeti biztonsági stratégiája és a belőle származtatható nemzetbiztonsági feladatok; In.: DR. DOBÁK Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete; NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.
- DR. KENEDLI Tamás – Dr. VIDA Csaba: Elemező-értékelő tevékenység; In.: DR. DOBÁK Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete, NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.

- DR. KENEDLI Tamás: A rendvédelmi elemző munka jelentősége a biztonsági gondolkodásban. Rendészeti Szemle 2007/5.
- DR. KENEDLI Tamás: Információ-fúziós központok és információszolgáltatás a jövő útja; Szakmai Szemle 2009/4.
- RÉVÉSZ Béla: Az állambiztonsági szervek politológiai kutatásának kérdéséhez; Acta juridica et politica, Szeged, 2000.
- SZÁRAZ György: Társ- és partnerszolgálati együttműködés; In.: DR. DOBÁK Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete; NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.
- VIDA Csaba: Hírszerzés; RESPERGER István (Szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban; Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2018. ISBN 978-615-5845-65-9
- www.fbi.gov
- www.dni.gov

Felhasznált jogszabályok:

- Magyarország Alaptörvénye
- A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
- A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény
- A Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény
- 2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről
- 2/2007 (I.24.) AB határozat, Az Alkotmánybíróság határozatai. 2007.

A BM III/V. CSOPORTFŐNÖKSÉG SZERVEZETTÖRTÉNETE 1962-1971 KÖZÖTT¹

Manapság már közismertnek számít, kivált szakmai körökben, hogy az 1990 előtti magyar titkosszolgálatok maradandó értékű köziratait – állami szaklevéltárként – az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára őrzi. A röviden csak Történeti Levéltárnak is hívott közintézményben végzett megőrző és feltáró munkának alapvető része, hogy az ÁBTL munkatársai az őrizetükbe került dokumentumok keletkeztetőinek a történetét is behatóan tanulmányozzák, majd azt az érdeklődők elé tárják. Mivel döntő többségében a központi és a helyi igazgatás mindenkor hivatali rendszerében keletkezett iratokról van szó, ezért a történeti megismerés elsőként az úgynevezett iratképző szervek hivaltörténeti és szervezettörténeti leírását feltételezi. A szervezettörténeti háttér alapos feltárása ugyanakkor nem csupán a tudományos történeti kutatás további elemző munkáját segíti, de alapvető fogódzóként szolgálhat az iratanyag szakszerű – és az eredeti hivatali struktúrát lehetőség szerint követő – levéltári rendezés számára is. Az alábbiakban ilyen, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában folytatott szervezettörténeti kutatás eredményeként született tanulmány kerül az Olvasó elé. A két részletben közölt elemzés egy korábban még hasonló mélységben fel nem tárt területtel foglalkozik: az 1962 és 1990 közötti központi állambiztonsági operatív technikai csoportfőnökség hivatali struktúrájának és szervezetének alapvető feladat- és hatásköri leírását kísérli meg feltárni és bemutatni. A munka egyben szerves folytatása egy 2013-ban napvilágot látott részletes elemzésnek, ami a korai Kádár-korszak időszakát tekintette át.²

Az 1962-es esztendő az állambiztonsági operatív osztályok „segédcsapataként” működött operatív technikai szervek számára – miként az állambiztonság egésze számára is – a nagy átszervezések éve volt a Belügyminisztériumban. Az első változások már az év elején elkezdődtek, még jóval a legtartósabb átalakulást eredményező III. Főcsoportfőnökség létrehozása előtt. 1962. január 11-én Pap János belügyminiszter jóváhagyta a BM Szervezési Osztály vezetőjének néhány nappal korábban kelt azon javaslatát,³ amely szerint a sokasodó feladatok miatt meg kell növelni a BM II/10. Osztály létszámát. Ennek oka az volt, hogy az állambiztonsági operatív szervek egyre fokozódó mértékben látták el megrendeléseikkel a technikai eszközökkel való ellátottságért és az alkalmazásukkal megszerzett bizalmas

¹ Jelen tanulmány – lényegét tekintve – az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Betekintő c. online folyóiratának 2017. évi 3. számában jelent meg először.

² A III/V. Csoportfőnökség jogelődjének tekinthető BM II/10. Osztály, valamint a figyelő-környezettanulmányozó, levéllenőrző és rádióelhárító osztályok 1957–1962 közötti szervezettörténetére lásd Müller Rolf, Papp István és Borvendég Zsuzsanna tanulmányait az alábbi kiadványban: CSEH Gergő Bendegúz – OKVÁTH Imre (Szerk.): A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962; Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, L'Harmattan Kiadó, Budapest 2013.

³ MNL OL XIX-B-1-au (28.d.) (16-145/1/1961.) Javaslat a BM II/10. Osztály szervezetének részbeni módosítására és létszámának felemelésére, kelt: 1962.01.02-án.

információk feldolgozásáért felelős fenti szervezeti egységet. A növekvő igényeket az addig meglévő rendszeresített létszámmal egyre nehezebben lehetett kielégíteni, ami értelemszerűen kedvezőtlenül érintette a szervek munkájának hatékonyságát. A kért létszámemelés indokoltságának alátámasztásaként a javaslat kiemelte, hogy a megelőző időszakban „szinte állandóan előfordult”, hogy az operatív eljárások szempontjából igen fontos anyagok értékelését, leírását az illetékes beosztottak nem tudták elvégezni.⁴ A fentiek orvoslására a technikai figyelő alosztály⁵ szervezetszerű létszámát megemelték 20 fővel 93 főre,⁶ egyidejűleg az eszközök beépítéséért felelős alosztály 1 fős bővítésével. Ezzel párhuzamosan az ún. kiemelő csoportot alosztállyá szervezték,⁷ valamint létrehozták az osztály műszaki igényeinek koordinálásáért felelős ipari alosztályt. A jövőben ez utóbbi szervezeti egység feladata lett annak eldöntése, hogy a fejlesztések mely részét végezzék – a szükséges mértékű fedéssel – külső ipari vállalatok, és mit oldjanak meg saját erőből.

Időben a soron következő – még az előbbieknél is lényegesebb – szervezeti változtatást a belügyminiszter 1962. március 28-án kiadott 0010/1962. számú parancsa jelentette az operatív technikai osztály életében.⁸ Ennek végrehajtásával a belügyi vonatkozású híradástechnikai feladatok ellátásáért felelős Hírosztály – fedőnevén a BM XV. Osztály (a maga 130 fős létszámával) – gyakorlatilag beleolvadt a BM II/10. Osztályba.⁹ Az összevonás indokaként a miniszteri parancs a műszaki és gyártási fejlesztések terén meglévő szükségtelen párhuzamosságok megszüntetését nevezte meg. A belügyi vezetés a két szerv összevonásától azt várta, hogy az erre illetékesek az elkövetkező időszakban hatékonyabban tudják majd központosítani és ezzel együtt megoldani azokat a kutatás-fejlesztési feladatokat, amelyeket – konspiratív okokból – nem lehetett kiadni a „civil” népgazdasági vállalatoknak. A megnövelt feladat- és hatáskörű II/10. Osztály létrehozása egyben az egész belügyi hírszisztem és az operatív technika együttes központi elvi irányításának biztosítását is szolgálta. 1962 májusától – tekintve, hogy az átszervezés megvalósítása egészen eddig az időpontig húzódott¹⁰ – a nyár végi csoportfőnökségi szintű átszervezésig tehát az alább felsorolt szervezeti egységekből állt az operatív technikáért felelős állambiztonsági osztály:

⁴ Erre vonatkozóan egy jellemző adatot említ a szóban forgó javaslat: az 1961 júliusát követő három hónapban átlagosan 511 tekericsnyi „3/a” és 291 tekericsnyi „3/e” rendszabály „útján” keletkezett anyag került feldolgozás nélkül törlésre.

⁵ Ez az alosztály volt felelős még az operatív technikai rendszabályok alkalmazása révén megszerzett információk feldolgozásáért és kiértékeléséért is – az operatív osztályok igényeinek megfelelően (beleértve az esetleges nyelvi fordításokat is).

⁶ Beosztás szerinti megoszlásuk: 1 alosztályvezető, 1 alosztályvezető-helyettes, 2 csoportvezető, 2 csoportvezető-helyettes, 81 (beosztott) operatív tiszt, 4 irodai állományú tekericselő, 2 polgári állományú adminisztrátor.

⁷ Személyi állományában 1 alosztályvezetővel, 1 csoportvezetővel és 6 operatív tiszttel.

⁸ ÁBTL 4.2. II. sorozat (10. d.) (10-21/10/1962.), 0010/1962.03.28. BM parancs [cím nélkül].

⁹ Lásd erről MÜLLER Rolf: A BM II/10. (Operatív Technikai) Osztály. In: CSEH – OKVÁTH i. m. pp. 261-293.

¹⁰ ÁBTL 2.8.1. 9350. Csendes Károly r. ezredes fogvatéki okmánygyűjtője.

- 13 alosztály¹¹ (ezek ismert feladatkörei rendre: technikai figyelés és fordítás, technikai eszközök karbantartása, technikai eszközök beépítése, rádió- és telefontechnika, nyomda-, okmány- és összeköttetés-technika, fotótechnika, távbeszélő és géptávíró szakterület, szerviz, tervezés-gazdálkodás); fedőnévi jelölésük az ábécé kisbetűivel történt¹² a tervezés-gazdálkodási alosztály kivételével, mivel ez utóbbi valamilyen okból nem kapott kisbetűs fedőnevet;
- 3 csoport (írasszakértői tevékenység, rejtjelezés, koordináció);
- 1 igazolványrészleg;
- osztálytitkárság (törzs).

Az általunk vizsgált belügyi szervezet a fent vázolt szervezeti formában érte az 1962. augusztus 15-ével hatályba lépő és az egész központi állambiztonsági apparátust érintő nagy változás: szovjet mintát követve a BM II. (Politikai Nyomozó) Főosztályának átszervezése BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökséggé.¹³ A miniszterhelyettesi rangú állambiztonsági főcsoportfőnök közvetlen alárendeltségében ettől kezdve öt csoportfőnökség (és önálló osztályok) látták el az állambiztonsági feladat- és hatásköröket a pártállami Magyarország központi közigazgatásában egészen a rendszerváltásig. A csoportfőnökségek a következők voltak:

- III/I. (Hírszerzési) Csoportfőnökség
- III/II. (Kémelhárítási) Csoportfőnökség
- III/III. (Belsőreakció-elhárítási) Csoportfőnökség
- III/IV. (Katonai Elhárítási) Csoportfőnökség
- III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség

Az iménti felsorolásból is kitűnik, hogy az operatív technikai feladatokat ettől kezdve csoportfőnökségi igazgatási szintre emelve oldották meg a magyar állambiztonsági hivatali hierarchiában. Ebbe a csoportfőnökségi rendbe nem csupán a szoros értelemben vett műszaki-technikai ellátó feladatokat integrálták, hanem számos segédooperatív jellegű határterületet is: így az új III/V. Csoportfőnökségbe olvadt bele a politikai nyomozó főosztályi időszak környezettanulmányozó és külső figyelő szerve (a BM II/9. Osztály), a levéllenőrzést („K”-ellenőrzést) végző BM II/13. Osztály, a rádiófelderítésért és a rejtjelező munkáért felelős BM II/12. Osztály (az Országos Rejtjelközpont), valamint a rövidhullámú rádióelhárítási profilú – és 1959-ben épp a BM II/10. Osztályból kivált – nagy létszámú BM II/16. Osztály.¹⁴

¹¹ CSEH – OKVÁTH i. m. pp. 275–276.

¹² A II/10-a alosztálytól a II/10-l alosztályig bezárólag.

¹³ A budapesti és a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervezete némi késéssel ugyan, de követte a központi változtatásokat, azzal a különbséggel, hogy a területi szervek esetében az osztály szint felelt meg a központi főcsoportfőnökségi szintnek (a BRFK és az egyes megyei rendőr-főkapitányságok III. Osztálya), míg az alárendelt alosztályok voltak a központi állambiztonsági csoportfőnökségek (és egyes önálló osztályok) területi „dekoncentrált” szervei. Lényeges különbséget jelentett az is, hogy a politikai-gazdasági hírszerzés megyei alosztályai csak 1969-ben jöttek létre és csupán néhány megyében, valamint az is, hogy a katonai elhárítás egyáltalán nem tartozott a megyei rendőri szervek hatáskörébe.

¹⁴ CSEH – OKVÁTH i. m. p. 293.

Az így létrejött új struktúráról – a rendelkezésre álló források közül – elsőként egy belső terjesztésű *Körlevél* adott tájékoztatást, ami annak idején kizárólag a belügyi vezetők számára volt megismerhető.¹⁵ Ez alapján a fentebb felsorolt segédoperatív jellegű feladat- és hatáskörök ellátásáért a továbbiakban – központi (országos) szinten – az alábbi szervezeti egységek voltak felelősek:

- a III/V-1. Osztály – feladata az illetékes operatív szervek igényei alapján a célszemélyek külső figyelése és a róluk szóló környezetanulmányok elkészítése, valamint a kapitalista államok budapesti követségi épületeinek külső őrzés-védelme¹⁶ (ami nyilvánvalóan állandó operatív megfigyelést is jelentett);¹⁷
- a III/V-2. Osztály – feladata a belügyi nyílt hírosszekötötés teendőinek ellátása, továbbá a titkos telefon- és szobahallgatás biztosítása az operatív szervek igényei alapján („3/a” és „3/e” rendszabályok), egyebekben az operatív technikai eszközök tervezése, elkészítése, karbantartása és üzemeltetése, azok be- és kiszerezése a célobjektumokba, valamint az így nyert hírányagok operatív célú feldolgozása és kiértékelése, továbbá a vegyi és okmánytechnikai feladatok ellátása, műszaki-technikai fejlesztés, tervezés és szervizelés;¹⁸
- a III/V-3. Osztály – feladata a vezeték nélküli rövidhullámú ügynöki rádiótechnikai eszközök felderítése, a rejtjelfejtés zavartalan biztosítása, valamint az ellenséges rádiós ügynökök, ügynöki állomások közeli és távol-iránymérése és elhárítása; egyik alosztálya ellátta az Országos Rejtjelközpont funkcióit is;¹⁹
- a III/V-4. Osztály – feladata a levéllenőrzés („K”-ellenőrzés) biztosítása.

¹⁵ ÁBTL 4.2. II. sorozat (10. d.) (10-1513/1962.) BM Titkársága *Körlevél*; eredeti minősítése: „Szigorúan titkos!” „Különösen fontos!” „Csak vezetőknek!! [sic]”, kelt: 1962.08.29-én.

¹⁶ ÁBTL 4.2. II. sorozat (11. d.) (10-21/13/1963.), 0013/1963.06.24. BM parancs [cím nélkül].

¹⁷ Brazília és a függetlenségét elnyert Ghána 1963-ban létesítettek diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal. E két állam budapesti követsége épületeinek operatív biztosítására az év folyamán összesen 9 fővel emelték a III/V-1. Osztály létszámát. Lásd erre: MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-199/1-1963. és 16-202/1963. – Javaslatok, kelt: 1963.07.02-án és 1963.09.30-án).

¹⁸ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-219/1963.) Javaslat [cím nélkül] a BM III/V-2. Osztály szakemberekben mutatkozó hiányának csökkentésére a budapesti Völgy utcai objektumban, kelt: 1963.08.06-án.

¹⁹ MNL OL XIX-B-1-au (15. d.) (16-229/1963.) Javaslat a III/V-3. Osztályon belül a gépi adatfeldolgozó alosztály létrehozására, 1963.12.11. A különböző operatív szervek nyilvántartásainak gépi adatfeldolgozását is ez az osztály végezte, kezdetben a rejtjelfejtőkkel közös alegység keretein belül, 1964. január elsejétől kezdve azonban már külön alosztály (az „I” alosztály) alakult erre a célra (Hollerith-típusú, lyukkártyás elektromechanikus gépekkel felszerelve). A javaslaton nem szerepel ugyan a belügyminiszter jóváhagyó aláírása, az azonban kiderül belőle, hogy az illetékes vezetők támogatólag terjesztették fel jóváhagyásra.

A III/V. Csoportfőnökség 1962. december 11-én jóváhagyott állománytáblázata alapján²⁰ az alosztály- és létszámviszonyok a következőképpen alakultak a felsorolt szerveknél:

1. Osztály: benne 6 alosztály, 3 önálló csoport,²¹ egy garázs (össz. 500 fővel);
2. Osztály: benne 13 alosztály, 4 önálló csoport, 1 önálló részleg²² (össz. 453 fővel, kiegészítve 6 fős operatív tiszti „SZT”-állománnyal);²³
3. Osztály: benne 8 (1964-től 9) alosztály, 1 önálló csoport²⁴ (össz. 351 fővel, kiegészítve 3 fős operatív tiszti „SZT”-állománnyal);²⁵
4. Osztály: benne 4 alosztály (ebből az egyik postai fedőbeosztásokban dolgozó 50 fős, zömmel irodai rendfokozatú „SZT”-állománnyal; össz. 154 fővel).²⁶

A nagy létszámú osztályok munkáját külön-külön osztálytitkárságok segítették. A csoportfőnökség központi szerveinek összlétszáma – a korabeli összesítés szerint – kezdetben 1463 fő volt, ami másfél év alatt 1526 rendszeresített beosztásra emelkedett.²⁷

A központi irányítási szint területi (megyei) megfelelőiként 1962 után a rendőr-főkapitányságok politikai (nyomozó) osztályainak szervezete is átalakult.²⁸ Szorosan vett témánknál maradván, 1962–1963 folyamán az alábbi szervek jöttek létre a budapesti és a megyei III. Osztályokon belül – a megfelelő központi osztályok szigorú elvi-szakmai ellenőrzése és felügyelete mellett:

- III/V-1. csoport – feladata: környezettanulmányozás és külső figyelés;
- III/V-2. alosztály vagy csoport²⁹ – feladata: az operatív technikai eszközök közvetlen alkalmazása, üzemeltetése, be- és kiszérése a célobjektumokba, betöltve egyben a megyei hírcsoportok funkcióit is;
- III/V-4. alosztály³⁰ – feladata: az operatív postai levéllenőrzés biztosítása.

²⁰ MNL OL XIX-B-1-au (64. d.) (16-134/1962.) A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata, jóváhagyva 1962.12.11-én.

²¹ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E” alosztályok és egy technikai alosztály; értékelő, nyilvántartó és gazdasági önálló csoportok.

²² Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E”, „F”, „G”, „H”, „I”, „J”, „K”, „L” alosztályok, egy tervezési gazdasági alosztály; gondnoki, gépjármű, írásszakértő, rejtjelező önálló csoportok; igazolvány önálló részleg.

²³ A következő két év során a 2. Osztály létszáma rendszeresen emelkedett, elérve a 490 főt is.

²⁴ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E”, „F”, „G”, „H” (Országos Rejtjelközpont), 1964-től „I” alosztályok; önálló gazdasági csoport.

²⁵ 1964-re a 3. Osztály létszáma fokozatosan 375-re emelkedett.

²⁶ Ezek: „A”, „B”, „C” és „D” alosztályok (ez utóbbi volt a szigorúan titkos állományú).

²⁷ Az ismertett létszám adatokra lásd az 1962. évi állománytáblát (20. sz. lábjegyzet)!

²⁸ Lásd a 13. számú lábjegyzetet!

²⁹ Részletesebben lásd alább a törzsszövegben!

³⁰ Sajnos a megyei szervek vonatkozásában is forrásként szolgáló idézett *Körlevél* a területi levéllenőrző szervek esetében nem nevezi meg konkrétan a szervezeti egység típusát (alosztály vagy csoport), a személyi állomány tagjait kinevező állományparancsok alapján azonban kijelenthető, hogy alosztályok jöttek létre a fővárosban és a megyékben is. Köszönöm Simon Istvánnak, hogy e tényre felhívta a figyelmemet.

A szűkebben vett operatív technikai szerv felépítése sajátosan alakult a fővárosban és a megyéknél: már a korábbiak során említettem, hogy a belügyminiszter 1962 kora tavaszán intézkedett a BM Hírosztály és a korábbi BM II/10. Osztály összevonásáról. A parancs szerint az ezzel kapcsolatos feladatokat év végéig kellett végrehajtani³¹ – nem meglepő tehát, hogy azok még nyáron és ősszel (tehát a „nagy”, főcsoportfőnökségi átszervezés munkálataival párhuzamosan) is zajlottak, nyilvánvalóan magukba foglalva az ugyanazon hatáskörű megyei testületek átalakítását is. Mindez azt jelentette, hogy a területi politikai nyomozó szerveknél a III/V-2. fedőszámmal viselő szervezeti egységek feladata lett a korábbi hírcsoportok és az operatív technikáért felelős segédoperatív alakulatok szerepének továbbvitele (a hírcsoportok személyi állományának átvételével együtt a szűkebben vett rendőri szervektől). Ennek részletes mikéntjét a belügyminiszter 1962. október 3-án kiadott 008. számú utasítása hivatott rendezni,³² mégpedig a következők szerint:

- a Budapesti Rendőr-főkapitányságon a volt 10-es alosztály és a hírcsoportok összevonásával létrejött új szerv neve: BRFK III/V-2. Osztály lett;³³
- a Baranya, Csongrád, Fejér, Győr-Sopron, Hajdú-Bihar, Vas és Veszprém megyei rendőr-főkapitányságokon a fenti összevonás révén III/V-2. fedőszámmal alosztályok alakultak;
- az ország többi megyéjében pedig III/V-2. csoportok jöttek létre.

Közös volt mindegyik újonnan összevont területi szervben az, hogy szolgálatilag az illetékes III. Osztály vezetőjének közvetlen alárendeltségében működtek tovább, a szakmai irányítás, az anyagi ellátás és ellenőrzés szempontjából viszont a központi BM III/V-2. Osztály alá tartoztak.

A BM III. Főcsoportfőnökség – témánkba vágó – első komolyabb szervezeti átalakítására mintegy másfél évnyi működést követően, 1964 tavaszán került sor. A változást előidézte egyrészt a Magyarországra irányuló nyugati turistaforgalom megélénkülése, másrészt pedig a magyar állampolgárok – megelőző évtizedhez képest mindenképpen jelentősnek mondható – kiterjedtebb utazási lehetőségei, továbbá a Kádár-rendszer korlátozott gazdasági és kulturális nyitása a nyugati világ felé. Ez a hazai állambiztonsági apparátus számára új kihívásokat és feladatokat, de egyben szélesebb lehetőségeket is teremtett. A fenti tényezőknek szükségképpen tükröződniük kellett a szervezet – főként a kémelhárítás és a gazdasági-politikai hírszerzés – felépítésében. Az operatív helyzet jelentős megváltozása ugyanakkor maga után vonta a technikai „kiszolgáló” feladatokat ellátó III/V. Csoportfőnökség átalakítását is, ami normatív szinten a belügyminiszter 1964. április 27-én kiadott

³¹ ÁBTL 4.2. II. sorozat (10. d.) (10-21/10/1962.), 0010/1962.03.28. BM parancs [cím nélkül]; lásd a 8. számú lábjegyzetet!

³² ÁBTL 4.2. II. sorozat (10. d.) (10-22/8/1962.), 008/1962.10.03. BM utasítás [cím nélkül].

³³ Uo. Az utasítás szó szerint a következőképpen fogalmaz: „az összevont megyei III/V-2. csoportok, alosztályok, a *budapesti osztály* [kiemelés tőlem – E.R.] irányítása és ellenőrzése a megyei, budapesti rendőr-főkapitányságok politikai osztály vezetőjének közvetlenül vannak alárendelve.” Lásd uo. A nyelvhelyességi hiba az eredeti szöveg sajátja.

0019. számú parancsában öltött testet.³⁴ Ennek értelmében – a személyi állomány létszámának egyidejű megemlése mellett – az állambiztonsági operatív technikai csoportfőnökség központi osztályainak szervezeti felépítése és elnevezése az alábbiak szerint módosult:

- az addigi *III/V-1. Osztály* a feladat- és hatásköreit érintő jogutódlással *megszűnt* és közvetlenül a BM III. Főcsoportfőnöknek alárendelt *önálló osztállyá* alakult át (új elnevezése *BM III/6. Osztály* lett);
- az addigi *III/V-2. Osztályból* négy osztály alakult a csoportfőnökségen belül, ezek a következők voltak:

III/V-1. Osztály – a szűkebben vett operatív technikai feladatok további ellátásának kötelezettségével (ezt követően ez a szerv lett a célszemélyek és célobjektumok titkos megfigyelése során széles körűen alkalmazott operatív technikai rendszabályok és módszerek illetékes osztálya, mind azok be- és kiemelése, működtetése, a szerzett információk kiértékelése, mind pedig a gépi berendezések műszaki fejlesztése és szervizelése vonatkozásában);

III/V-2. Osztály – ez a szerv vitte tovább a vegyi és okmánytechnikai feladatok ellátását (vele együtt az operatív célú tudományos kutatásokat is), valamint a belügyi nyílt vezetékes és rádiós hírközlési hálózat biztosítását és fenntartását, beleértve a rádió-, távirat-, telefon- és géptáviró-forgalom lebonyolítását (ez lett a BM országos hírközpontja és hírfelügyeleti szerve³⁵), továbbá foglalkozott még rejtjelezéssel is;³⁶

III/V-3. Osztály – a továbbiakban ez az osztály felelt a rádió- és elektrotechnikai, általában a híradástechnikai operatív eszközök jelentősebb volumenű műszaki fejlesztéséért, tervezéséért és gyártásáért (amennyiben ez utóbbit külső népgazdasági vállalat útján látta el, minden esetben ügyelnie kellett a megfelelő konspirációs szabályok betartására);³⁷

III/V-4. Osztály – ez az osztály kapta meg a terv- és pénzügyi, valamint az anyaggazdálkodási területért való felelősséget az új csoportfőnökségi hivatali hierarchiában (közelebről ez az osztály kezelte a gépi berendezéseket és egyéb dologi eszközöket őrző szertárakat és raktárakat, rajta keresztül történt

³⁴ ÁBTL 4.2. II. sorozat (12. d.) (10-21/19/1964.), 0019/1964.04.27. BM parancs [cím nélkül].

³⁵ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-208/1965.) Feljegyzés a III/V. Csoportfőnökségnél folyó szervizelő munka felülvizsgálásáról, kelt: 1965.05.20-án. Mindez azt jelentette, hogy a híradó szakmai irányítás és az anyagtervezés felügyelete terén a 2. Osztály utaltságába tartoztak a határőrség, a karhatalom és a tűzoltóság központi szervei is, valamint elvi-műszaki vonatkozásokban közvetlen ezen osztály alárendeltségébe kerültek a BRFK III/V-2. Osztálya (Hírosztály), valamint a vidéki rendőr-főkapitányságok megyeszékhelyeken működő hírcsoportjai, illetve híralosztályai.

³⁶ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-209/1965.) Jelentés, kelt: 1965.05.31-én [cím nélkül]. Láthatjuk tehát, hogy a hatvanas évek közepén a BM III/V-2. Osztály egy vegyes profilú, egymástól élesen elütő feladatokkal rendelkező szervezeti egységként funkcionált. Az ebből eredő problémák elég hamar jelentkeztek is.

³⁷ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-208/1965.) Feljegyzés a III/V. Csoportfőnökségnél folyó szervizelő munka felülvizsgálásáról, kelt: 1965.05.20-án. Megjegyzendő, hogy e külön fejlesztési osztály léte ellenére a többi szakosztályokon is folyt kisebb volumenű mérnöki fejlesztési tevékenység.

az operatív akciókhoz szükséges berendezések kiadása, visszavétele és elszámolása³⁸);

továbbá:

- az addigi III/V-3. Osztályból – lényegében változatlan feladatkör mellett – III/V-5. Osztály lett, kompetenciájába tartozott tehát a rövidhullámú rádiótechnikai ügynöki elhárítás (felderítés, közel- és távolíránymérés), beleértve az európai szocialista országok társ állambiztonsági szerveivel való nemzetközi együttműködést is,³⁹ a rejtjelfejtés, továbbá a kapitalista államok budapesti diplomáciai képviselőinek rádiós lehallgatása és az ilyen módon megszerzett bizalmas információk gépi adatfeldolgozása,⁴⁰
- az addigi III/V-4. Osztály jogutódja ettől kezdve a III/V-6. Osztály lett, amelynek feladata továbbra is a levéllenőrzés és a postai küldemények ellenőrzése maradt („K”-ellenőrzés).

A fenti szervezeti változások 1964. május 1-jével léptek hatályba, az egyes osztályok vezetői is e nappal kapták meg kinevezéseiket.⁴¹ Ettől kezdve az alosztály- és létszámviszonyok az alábbi képet mutatták – a csoportfőnökség 1964. április 27-én jóváhagyott állománytáblája⁴² szerint:

1. Osztály: benne 5 alosztály és egy ún. kézi raktár⁴³ (199 fővel és 8 főnyi „SZT”-állománnyal);
2. Osztály: benne 4 alosztály, 1 önálló csoport⁴⁴ (158 fővel);
3. Osztály: állományában nem szerveztek alosztályokat (9 beosztott csoport és egy részleg útján történt a feladatok ellátása – 69 fővel);
4. Osztály: benne 3 (1966-tól 4) alosztály, 2 önálló csoport⁴⁵ (101 fővel);

³⁸ A feladatkör fontosságát az is jelezte, hogy 1964 júliusában a raktárparancsnoki beosztást alosztályvezető-helyettesivé minősítették át. Lásd: MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-204/1964.) Javaslat a BM III/V. Csoportfőnökség állománytáblázatának módosítására, jóváhagyva: 1964. 07. 09-én.

³⁹ A Szovjetunió érdekszférájába tartozó európai szocialista országok – tekintettel a rádióhullámok „államhatárokat nem tisztelő” terjedési tulajdonságainak fizikai törvényszerűségeire – már évekkel korábban elkezdtek multilaterális együttműködésüket a rádiós ügynöki felderítés és elhárítás terén. Ennek központi szerve 1955-től kezdve a mindvégig a szovjet irányítás alatt álló Koordinációs Apparátus volt, amely összehangolta a közös munkát – hivatali szervezete kezdetben varsói, majd a megszűnésig prágai székhellyel működött.

⁴⁰ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-208/1965.) Feljegyzés a III/V. Csoportfőnökségnél folyó szervizelő munka felülvizsgálásáról, kelt: 1965.05.20-án.

⁴¹ Lásd erre: ÁBTL 2.8.1. (591.d.) (Sz. n.) 227,228,229,230,231/1964.05.09. BMH parancsok a személyi állományra vonatkozólag [a személyügyi parancsoknak nem volt külön címük].

⁴² MNL OL XIX-B-1-au (64. d.) (16-202/1964.) A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata, jóváhagyva: 1964. 04. 27-én.

⁴³ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E” alosztály.

⁴⁴ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D” alosztály és egy önálló rejtjelező csoport. 1965-ben az osztálytörzs állományában létrejött egy önálló általános javító csoport is.

⁴⁵ Ezek: „A”, „B”, „C”, (1966-tól) „D” alosztályok; önálló gazdasági szervezési csoport, önálló pénzügyi csoport. Vö. még az 51–52. számú lábjegyzettel!

5. Osztály: benne 9 (1966-tól 10) alosztály, 2 önálló csoport⁴⁶ (381 fővel és 3 főnyi „SZT”-állománnyal);
6. Osztály: benne 5 alosztály, 1 önálló csoport⁴⁷ (194 fővel és 55 főnyi „SZT”-állománnyal – a postai fedőmunkára rendelt „E” Alosztály teljes egészében ez utóbbi kategóriába tartozott).

Az 1., 5. és a 6. osztályok munkáját külön-külön titkárság segítette (érdekes, hogy a többi osztályon ezúttal nem állítottak fel titkárságokat), míg a csoportfőnök mellett működött törzs szervezetében létrehozta egy önálló műszaki szervezési csoportot.⁴⁸ A csoportfőnökség központi szerveinek összlétszáma – az állománytábla tanúsága szerint – 825 és 1162 fő között mozgott a következő három évben.⁴⁹

Az elmondottakhoz szorosan hozzátartozik még, hogy a rádióelhárításért felelős BM III/V-5. Osztály – a fentiekén túl – jelentős rendészeti hatásköröket is gyakorolt. Ennek normatív háttérét a 26/1965. (XI. 28.) Korm. rendeletben kapott felhatalmazás alapján kiadott 001/1966. számú belügyminiszter-helyettesi parancs⁵⁰ teremtette meg. Ez alapján az osztály széles körű jogosítványokat nyert az ország területén – akár az államigazgatási szervek, társadalmi szervezetek, népgazdasági vállalatok, akár a magánszemélyek által – üzemeltetett rádióállomások forgalmi adatainak kötelező bejelentésével és nyilvántartásával kapcsolatos közigazgatási hatósági ügyekben, valamint az ezekkel összefüggő szabálysértési eljárásokban. Ez utóbbiakban az első fokon eljárni illetékes rendőri szerv szakhatóságaként működött közre, vagy pedig saját hatáskörben kezdeményezhette az eljárás lefolytatását. Szabálysértés elkövetése esetén a be nem jelentett vagy a nem szabályszerűen használt és szankció gyanánt elkobzott rádiókészülékeket a III/V-5. Osztálynak kellett megküldeni, amely azokat letétként kezelte. Az osztály vezetője ugyanakkor bármikor intézkedhetett a rendőri szervek felé a szabályszerűen bejelentett rádióállomások és rádiókészülékek üzemeltetésének és adatforgalmazásának hatósági helyszíni ellenőrzése végett is.

A csoportfőnökség időben soron következő jelentősebb szervezeti módosítása az anyaggazdálkodás és a „K”-ellenőrzés szerveit érintette. A BM Kollégiuma még 1965 szeptemberében határozott arról, hogy a belügyi szervek fotótechnikai ellátásának hatékonyabb biztosítása érdekében a III/V-4. Osztályon belül fel kell állítani egy új alosztályt. Ennek fő feladataként a fotografiai eszközök és anyagok beszerzését, elosztását, azok műszaki fejlesztését és javítását, továbbá a szolgálati

⁴⁶ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E”, „F”, „G”, „H”, „I”, (1966-tól) „J” alosztályok; önálló gazdasági csoport (az ócsai rövidhullámú adóközpontban), önálló műszaki anyagi csoport. A „J” betűjelet viselő szervező alosztály létrehozása a gépi adatfeldolgozás színvonalának tökéletesítése érdekében történt 1966 novemberében (közgazdász, matematikus és programozó szakemberek állományba vételével). Lásd erre: MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-173/1/1966.) BM IV. Főcsoportfőnökség Szervezési Nyilvántartó Alosztály javaslata 1966.11.21-én.

⁴⁷ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E” alosztályok; önálló írásazonosító csoport.

⁴⁸ Az 1964 végén működő csoportfőnökségi szervezet áttekintő ábráját lásd: MNL OL XIX-B-1-au (5. d.) (Sz. n.).

⁴⁹ Az ismertett létszámadatokra lásd az 1964. évi állománytáblát. Lásd még a 42. sz. lábjegyzetet!

⁵⁰ ÁBTL 4.2. II. sorozat (13. d.) (10-23/1/1966.), 001/1966.02.18. BMH parancs, tárgya: a rádióállomások forgalmi adatainak bejelentése, nyilvántartása és az ezzel kapcsolatos szabálysértési eljárás.

igények koordinálását határozták meg – mind a rendőri, mind pedig a bűnügyi és az állambiztonsági operatív szervek irányában. Hosszas egyeztetéseket követően⁵¹ ez az új szervezeti alegység 1966/1967 fordulójával kezdte meg működését, mégpedig – hatásköreit tekintve – *önálló szakszolgálatként* mint a *III/V-4. Osztály Fotótechnikai Alosztálya* („D” Alosztály).⁵² További jelentős módosulást jelentett a belügyminiszter 1966. október 21-én kiadott 036/1966. számú parancsában⁵³ elrendelt intézkedés is: ez a postai és levéllenőrzés operatív szervét alakította át, mégpedig úgy, hogy a *III/V-6. Osztályt* ebben a szervezeti formájában *megszüntette*, kiemelte azt az operatív technikai csoportfőnökség keretei közül és – a feladatkör fontosságára való tekintettel – a BM III. Főcsoportfőnök közvetlen alárendeltségében, *önálló osztályként* szervezte újjá (a szerv új fedőszáma: *BM III/5. Osztály* lett).⁵⁴ A parancs – és ezzel együtt az új szervezeti rend – a kiadása napján lépett hatályba.

1967 tavaszán újabb, az eddigieknél is jelentősebb reformok következtek be a csoportfőnökség hivatali rendjében – a mintegy ötéves működés tapasztalatai alapján, az egyes operatív technikai szakágazatok munkájának jobb megszervezése, a feladatokban mutatkozó párhuzamosságok megszüntetése (profilisztítás) és az eredmények hatékonyabb biztosítása érdekében. A folyamat márciusban kezdődött, amikor a *III/V-1. Osztály „A” Alosztálya* – a maga 133 fős személyi állományával⁵⁵ – önálló osztállyá alakult *BM III/7. Osztály* fedőnéven (az új osztály egyben új feladatokat is kapott).⁵⁶ Ezt követte hamarosan a teljes *III/V. Csoportfőnökség* és a szervezetében működő alárendelt osztályok újjászervezése.⁵⁷ A BM Kollégiuma és a miniszterhelyettesi vezetői értekezlet döntése értelmében ugyanis – a belügyminiszter jóváhagyásával – az operatív technikai csoportfőnökségen az addigi öt helyett hamarosan 7 osztály és 2 önálló alosztály jött létre az alábbi rendben:

III/V-1. (operatív technikai) Osztály – az eddigiekhez képest lényegében változatlan feladatkörrel (a technikai eszközök üzemeltetése és alapszintű

⁵¹ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-170/1966.) Javaslat a BM III/V-4. Osztály szervezetében Fotótechnikai Alosztály szervezésére, kelt: 1966. 08. 24-én.

⁵² ÁBTL 4.2. II. sorozat (13. d.) (10-21/41/1966.), 041/1966.12.02. BM parancs, tárgya: fotótechnikai eszközök ügyeinek központi irányítása.

⁵³ ÁBTL 4.2. II. sorozat (13.d.) (10-21/36/1966.), 036/1966.10.21. BM parancs [cím nélkül].

⁵⁴ Az állambiztonsági szervek munkájának központi koordinációjáért, valamint a megyei rendőr-főkapitányságok politikai osztályainak felügyeletéért felelős korábbi *BM III/5. Osztályt* még 1965. június 1-i hatállyal megszüntették, mégpedig jogutódlással: beolvasztották az újonnan létrehozott *BM Ellenőrzési Csoportfőnökség* szervezetébe. Lásd erre: ÁBTL 4.2. II. sorozat (12. d.) (10-21/22/1965.), 0022/1965.06.01. BM parancs, tárgya: *BM Ellenőrzési Csoportfőnökség* felállítása.

⁵⁵ A létszámadatot lásd: MNL OL XIX-B-1-au (64. d.) (16-56/1967.) A *BM III/V. Csoportfőnökség* 1964. évi állománytáblázata 20. lap/10. számú módosítás.

⁵⁶ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-56/1/1967.) Javaslat a *BM III/V-1. Osztály „A” alosztályának* önálló osztállyá történő módosítására, kelt: 1967.03.09-én. A belügyminiszter a két illetékes főcsoportfőnök egyetértése mellett jóváhagyta az előterjesztést. Ettől kezdve egészen 1971 nyaráig a *BM III/7. Osztály* volt az Operatív Technikai Lehallgató Osztály, amelynek feladatai közé tartozott a titkos telefon- és szobalehallgatások révén nyert információk operatív feldolgozása.

⁵⁷ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-174/2/1967.) Javaslat a *BM III/V. Csoportfőnökség* szervezetének és létszámának módosítására, új állománytáblázatának jóváhagyására, kelt: 1967. 04. 15-én.

karbantartása, azoknak az egyes célobjektumokba történő be- és kiemelése, célszemélyekre telepítése, valamint az ez utóbbiakkal összefüggő operatív akciók szervezése és biztosítása);

III/V-2. (vegyi és nyomdatechnikai) Osztály – az addigi III/V-2. Osztály hasonló profilú „A” Alosztályának jogutódjaként vitte tovább a vegyészeti és a (fedő)okmányokkal kapcsolatos tudományos kutatási feladatokat, amelyek közé tartozott az írásszakértés is – a magasabb szintű szervezés egyben jelezte a terület egyre fokozódó jelentőségét;

III/V-3. (rádióelhárítási) Osztály – a korábbi 5. Osztály szerepét és fő hatásköreit gyakorolta tovább (a nyugati rövidhullámú rádiós ügynöki állomások felderítése, közel- és távoliránymérése, elhárítása), beleértve a diplomáciai rádiólefigyelést és a szovjet blokkon belüli multilaterális nemzetközi együttműködésből adódó feladatokat is;

III/V-4. (rejtjelkészítő, rejtjelfejtő és gépi adatfeldolgozó) Osztály – hatáskörébe került a belügyi vonatkozású rejtjelkészítés és rejtjelfejtés, továbbá a csoportfőnökség profiljába tartozó, ill. az állambiztonsági operatív társszervek által értékelésre és elemzésre továbbított egyes bizalmas adatok és információk gépi adatfeldolgozása, valamint az ehhez kapcsolódó szakfeladatok ellátása;⁵⁸

III/V-5. (híradástechnikai) Osztály – a korábbi 2. Osztály „B”, „C” és „D” alosztályainak feladatait látta el a továbbiakban, vagyis ez a szerv lett a belügyi nyílt vezetékes és rádiós hírközlési hálózat biztosításának és fenntartásának a felelőse (a BM új országos hírközpontja és hírfelügyeleti szerve);

III/V-6. (műszaki fejlesztési) Osztály – ehhez a szervhez telepítették a többi osztályok által használt híradástechnikai, rádióelhárítási és az egyéb (operatív) technikai eszközök jelentősebb karbantartási és javítási feladatain túlmenően a korábban még a társ szakosztályokon folyó műszaki fejlesztési feladatokat is;

III/V-7. (gazdasági-tervezési) Osztály – feladata lett a csoportfőnökség anyagi, gazdálkodási, tervezési, beszerzési ügyeinek intézése⁵⁹ – a valutáris kihatású „különleges” import beszerzésekkel együtt –, ill. az ezzel kapcsolatos igények

⁵⁸ Az operatív szervek által a különböző ellenséges kategóriákra – pl. a nyugatnémet elhárítás szerveire, később az amerikai vagy az egyházi „vonalakra” – összegyűjtött adatok és intézkedések egységes állambiztonsági értékelő-elemző tevékenysége ettől az időtől kezdve vált egyre jelentősebbé. Az ebben való csoportfőnökségi részvétel az új BM III/4. Osztály 1967 nyarán történt felállításával kapcsolatos kötelezettség volt. Lásd ennek részleteit az alább következő belügyi normákban: ÁBTL 4.2. II. sorozat (16-18.d.) (10-21/20/.../1967.), 020/1967.07.29. BM parancs a BM III. Főcsoportfőnökség Elemző Értékelő Osztálya (BM III/4. Osztály) létrehozásáról, valamint annak 1967.11.30-án és 1969.11.14-én kiadott végrehajtási utasítása [cím nélkül], ill. az 1968.05.10-én és az 1969.05.23-án kelt kiegészítések [cím nélkül].

⁵⁹ Beleértve a fotótechnikai anyagokat is: a 7. Osztály „B” Alosztálya lett a BM új fotótechnikai szakszolgálat, egyúttal a korábbi 4. Osztály „D” Alosztályának jogutódja. Lásd minderre: MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-156/1/1969.) Javaslat a BM III/V-7. Osztálytól a BM III/V-2. Osztályhoz egy mérnöki státus átcsoportosítására, kelt: 1969. 02. 14-én.

koordinálása, ezen túl a raktározási feladatok és a gondnoki szolgálat, valamint a gépjárműellátás biztosítása,⁶⁰

III/V-A. Alosztály (közvetlenül a csoportfőnök mellett működő Törzs részeként) – alapvető feladata lett a műszaki biztonsági elhárítás, vagyis egyes kiemelt fontosságú hazai objektumok és a külföldi magyar külképviseltek technikai védelmének ellátása, valamint az ehhez szükséges eszközök biztosítása és azok használatának oktatása;⁶¹

III/V-B. Alosztály (szintén a Törzs részeként) – ez a szerv látta el a továbbiakban a BM Országos Rejtjelközpont funkcióit, beleértve a rejtjelezéssel (is) foglalkozó magyar külképviselati és külkereskedelmi szervek e tevékenységének központi szintű felügyeletét.

Fontos változásként írható le továbbá az is, hogy a III/V. csoportfőnök munkájának segítésére, az egyes osztályok közvetlen irányítására ekkor rendszeresítettek négy csoportfőnök-helyettesi beosztást a Törzs szervezetében.

Az átszervezés jelentős kihatással járt a személyi állományra és annak létszámára: a változtatásokat követően a csoportfőnökség rendszeresített státuszainak száma ténylegesen 68-cal emelkedett, így a központi operatív foglalkoztatottak helyzete a III/V. Csoportfőnökségen a következő képet mutatta 1967 tavaszának végén: az állomány összlétszáma 1035 főre emelkedett, ebből tiszt 691 fő (ebből 85 új tiszti státusz), tiszthelyettes 91 fő, irodai állományú 111 fő, polgári alkalmazott 104 fő, „SZT”-állományban 38 fő (ebből új státuson 27 fő!)⁶² volt.

Az összesítés alapján feltűnő a katonai rendfokozatú tiszti helyek jelentős emelkedése, valamint a szigorúan titkos állományban – fedőmunkahelyen, fedőbeosztásban – foglalkoztatottak számának megtöbbszöröződése⁶³ mind arányaiban, mind pedig abszolút értékben. Ez utóbbi a két önálló alosztály szervezésével függött össze, tekintve, hogy a 27 új státusból 15-öt e kettő szervezeti egységnél (egész pontosan a csoportfőnökségi Törzsnél) hozták létre. Sokatmondó adat továbbá, hogy a legnagyobb létszámú a rádióelhárításért felelős 3. Osztály volt⁶⁴ a maga 270 fős állományával (az itt rendszeresített helyek 98%-a tiszti beosztásnak minősült), míg a második a sorban a híradástechnikai osztály lett 160 fővel (itt a tiszti helyek aránya „csupán” 63%-os volt). Ettől kezdve tehát az egyes

⁶⁰ Fontos megjegyezni, hogy a BM III/V. Csoportfőnökség – épp a mindenkori „saját” gazdasági szerve útján – egyike volt a Belügyminisztérium kevés számú önálló gazdálkodási jogköröket gyakorló költségvetési szerveinek.

⁶¹ MNL OL XIX-B-1-au (27. d.) (sz.n.) A BM Állambiztonsági Szakbizottság javaslata a BM III. Főcsoportfőnökség operatív-technikai szervének feladatai, működési rendje és struktúrájának [sic] kialakítására, kelt: 1971. 03. 13-án. A leírtak az itteni adatok alapján levont következtetéseim.

⁶² Lásd az 57. sz. lábjegyzetben: uo. Kimutatás a BM III/V. Csoportfőnökség jelenlegi és javasolt létszámáról.

⁶³ A „K”-ellenőrzés korábbi szervének 1966. őszi önállósodását követően (a BM III/V-6. Osztály átalakult BM III/5. Osztállyá) az „SZT”-állományban foglalkoztatottak száma 11-re csökkent a csoportfőnökségen.

⁶⁴ Lásd uo. A helyzet egyébként az 1967-es átszervezés előtt is hasonló képet mutatott: az akkori III/V-5. Osztály volt a legnagyobb létszámú csoportfőnökségi osztály a hat közül, 391 fővel. Abszolút értékben a rádióelhárításért felelős osztályon ugyanakkor jelentős létszámcsökkenést tapasztalhatunk 1967-ben.

alosztályok és egyéb szervezeti alegységek az alábbi képet mutatták a csoportfőnökségen – az 1967. június 6-án jóváhagyott állománytábla tanúsága szerint:⁶⁵

1. Osztály: benne 3 alosztály⁶⁶ (69 fővel és 15 főnyi „SZT”-állománnyal);
 2. Osztály: benne 2 alosztály, 1 önálló csoport⁶⁷ (58 fővel);
 3. Osztály: benne 5 alosztály⁶⁸ (270 fővel);
 4. Osztály: benne 5 alosztály⁶⁹ (115 fővel és 6 fős „SZT”-állománnyal);
 5. Osztály: benne 5 alosztály⁷⁰ (160 fővel);
 6. Osztály: állományában nem szerveztek alosztályokat, az ide beosztottak zöme egy labornak⁷¹ nevezett alegység keretei között dolgozott (84 fővel);
 7. Osztály: benne 4 (1970-től 3) alosztály, 2 önálló csoport⁷² (109 fővel és 2 főnyi „SZT”-állománnyal);
- „A” Önálló Alosztály: 5 fővel (főként mérnökök) és 6 fős „SZT”-állománnyal;
„B” Önálló Alosztály: 8 fővel és 5 fős „SZT”-állománnyal.

Ebben a szervezetben már csak a csoportfőnök mellett (a Törzs állományában) működött egy 7 fős Titkárság (a külön osztálytitkárságokat teljesen megszüntették).

Az első öt év osztályszintű központi szervezeti változásait az alábbi táblázat foglalja össze.⁷³

⁶⁵ MNL OL XIX-B-1-au (64. d.) (16-174/1967.) A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata, jóváhagyva 1967. 06. 06-án.

⁶⁶ Ezek: „A”, „B” és „C” alosztály.

⁶⁷ Ezek: „A” (nyomdatechnikai) alosztály, „B” (vegyszer) alosztály mindegyikben 3-3 beosztott kutató csoporttal; önálló „C” csoport.

⁶⁸ Ezek: „A” (felderítő), „B” (értékelő, iránymérő), „C” (belső elhárítási), „D” (diplomáciai lefigyelő), „E” (műszaki) alosztály.

⁶⁹ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D” és „E” alosztályok.

⁷⁰ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D” és „E” alosztályok. A több mint 100 fős „C” Alosztály volt a BM országos hírközpontja (URH adó-vevő objektumai Budapesten, Galyatetőn, a Kab-hegyen és a Misina-tetőn üzemeltek).

⁷¹ MNL OL XIX-B-1-au (5. d.) (sz. n.) BM III/V. Csoportfőnökség szervezete és létszáma 1967., 1968., 1969. december 31-én (lineáris és törzskari ábra).

⁷² Ezek: „A”, „B”, „C” és „D” alosztályok; önálló „E” csoport, önálló pénzügyi csoport. 1970-ben a „C” alosztályt megszüntették, személyi állományának zömét és a gondnoki feladatokat pedig átadták a BM I. Főcsoportfőnökség szervezetébe tartozó BM Központi Ellátó Parancsnökságnak. Lásd erre: MNL OL XIX-1-B-au (23. d.) (16-158/1/1970.) Javaslat a III/V. Csoportfőnökségtől a gondnoksági feladatoknak és az ehhez kapcsolódó létszámnak a BM KÉP-hez történő átcsoportosítására, kelt: 1970. 05. 21-én.

⁷³ Forrás: levéltári kutatások alapján szerkesztette a szerző

A BM III/V. Csoportfőnökség központi osztályai és önálló alosztályai (fő profiljukkal)			
Fedőszám / Év	1962	1964	1967
III/V-1. Osztály	külső figyelés és környezetanulmányozás	operatív technikai rendszerabályok	operatív technikai rendszerabályok
III/V-2. Osztály	operatív technikai rendszerabályok, nyílt híradás, vegyi és okmánytechnika	nyílt híradás, vegyi és okmánytechnika	vegyi és okmánytechnika
III/V-3. Osztály	rádióelhárítás és rejtjelrejtés	műszaki fejlesztés	rádióelhárítás
III/V-4. Osztály	levéllenőrzés („K”-ellenőrzés)	terv- és pénzügyek, anyaggazdálkodás	rejtjelrejtés, rejtjelrejtés és gépi adatfeldolgozás
III/V-5. Osztály	–	rádióelhárítás és rejtjelrejtés	nyílt híradás, híradástechnika
III/V-6. Osztály	–	levéllenőrzés („K”-ellenőrzés)	műszaki fejlesztés
III/V-7. Osztály	–	–	terv- és pénzügyek, anyaggazdálkodás
III/V-A. Alosztály	–	–	műszaki biztonsági elhárítás
III/V-B. Alosztály	–	–	Országos Rejtjelközpont

A fenti szervezeti struktúrát hamarosan egy újabb osztály bővítette, ezzel is növelve a csoportfőnökség súlyát és szerepét a Kádár-kori állambiztonság rendszerében. Egy 1967-ben született kormányhatározat előírta ugyanis, hogy a nemzetközi titkosított kormány-összeköttetési hálózat kiépítésére, továbbá annak biztonságos és folyamatos működtetésére a belügyi tárcán belül elkülönített szervezet kell létrehozni.⁷⁴ Ennek nyomán – a belügyminiszteri jóváhagyást követően – valószínűsíthetően 1968. január 1-jei hatállyal megalakult a BM III/V-8. Osztály.⁷⁵ Az új szerv az előző év tavaszán felállított híradástechnikai profilú 5. Osztály egyes híradási és hírosszekötetési feladatait vette át. Fő működési profiljára – többek között – az egyik ide beosztott alosztályvezető⁷⁶ fogatéki okmánygyűjtőjéből is következtethetünk: e szerint 1968 és 1971 között a III/V-8. Osztály egyik alosztálya felelt a fontosabb párt- és kormányvezetők közötti titkos, közvetlen vezetékes

⁷⁴ MNL OL XIX-B-1-au (23. d.) (16-182/1/1967.) Javaslat a BM III/V-8. Osztály létrehozására, kelt: 1967.12.21-én.

⁷⁵ Az első osztályvezetőt és helyettesét megnevező miniszterhelyettesi parancs 1968. január 1-i hatállyal nevezte ki ezekben a beosztásokba Hárs György r. alezredest és Rajos Sándor r. őrnagyot. Lásd erre: ÁBTL 2.8.1. (604. d.) (Sz. n.) 61/1968.01.15-i BMH parancs [cím nélkül].

⁷⁶ ÁBTL 2.8.1. 9927. (Kakuk Jenő r. ezredes fogatéki okmánygyűjtője).

híradás (az ún. „VCS” vonalak⁷⁷) működésének biztosításáért.⁷⁸ Az úgynevezett BM Állambiztonsági Szakbizottság⁷⁹ iratai között elfekvő egyik szervezeti ábra megerősíti ezt az információt.⁸⁰ E szerint az operatív technikai csoportfőnökség 8. Osztályának feladata az volt, hogy a magyar pártállami nómenklatúrába tartozó vezetők számára folyamatosan garantálja a szocialista „baráti” államok kormányzati szervei felé irányuló külön vezetékes híradástechnikai vonalak létét és biztonságos, illetéktelenek számára nem lehallgatható üzemelését (tehát ténylegesen multilaterális, nemzetközi szerepet töltött be). A híradástechnikai feladatkört igazolja az 1971. június 18-án kelt 08. számú belügyminiszeri parancs is,⁸¹ amelynek egyik pontja a III/V-5. és III/V-8. osztályok vonatkozásában (azok összevonása kapcsán) „híradó osztályok”-ról szólt. A fentebb kifejtettek alapján az újonnan létrejött 8. Osztályt nemzetközi és „VCS” vezetékes híradástechnikai osztályként írhatjuk le. 1968. január 8-án jóváhagyott állománytáblája szerint⁸² szervezetében – a törzs mellett – három alosztály⁸³ működött, összesen 73 fős személyi állománnyal.

Egy kevésbé látványos, ámde súlyát tekintve fontos hatáskörbővülést jelentett a csoportfőnökség életében egy további változás is, amelyre minden valószínűség szerint 1970 októberében került sor. A vegyészeti és nyomdatechnikai kutatás-fejlesztési kérdésekkel foglalkozó III/V-2. Osztály keretein belül ekkor kezdhetette meg működését egy sajátos funkciójú külön okmányszakértői csoport⁸⁴ (az induláskor 2 fő mérnök főtitkossal és 2 fő technikus tiszttel). Bár szervezettipológiai értelemben ez az új szerv a hierarchia meglehetősen alacsony szintjén állt – lévén még alosztály sem volt –, mégis rendkívül fontos állambiztonsági feladatot látott el a továbbiakban, ráadásul az egész országra kiterjedő *kizárólagos illetékességgel* (ezért is tartjuk szükségesnek említését)! Hatáskörébe került valamennyi magyar biztonsági okmány – hatósági igazolványok, hivatalos és magánútlevelek stb. – védelmi rendszerének tervezése, kidolgozása, az ezzel kapcsolatos kísérleti feladatok végzése, az üzemi gyártás biztonságának felügyelete, illetve a határőrség komplex okmányellenőrzési módszereinek és technikai eszközeinek kidolgozása, fejlesztése. Jelentős nyomozati feladatot jelentett számára a hamis és hamisított hazai és külföldi okmányok, valamint röplapok, illegális nyomdai termékek,

⁷⁷ A „VCS” vonal szovjet műszaki technológián alapuló különleges frekvenciájú közvetlen telefon-összeköttetést jelentett (az orosz „volnaja csrezvucsajnaja” kifejezésből).

⁷⁸ ÁBTL 2.8.1. 9927. (Kakuk Jenő r. ezredes fogyatéki okmánygyűjtője). Lásd itt az 1972. augusztus 1-jén és az 1982. január 18-án kelt minősítést, ill. minősítés-kiegészítést.

⁷⁹ Az 1971. évi minisztériumi szintű belügyi átszervezés egyik előkészítő szervét hívták így. Lásd erre: ÁBTL 4.2. II. sorozat (17. d.) (10-21/31/1970.), 0031/1970.12.24. BM parancs, tárgya: bizottságok létrehozása, feladatuk, működési rendjük szabályozása.

⁸⁰ MNL OL XIX-B-1-au (27. d.) (10-71/4/1971.) A BM III/V. Csoportfőnökség jelenlegi szervezeti ábrája, BM Állambiztonsági Szakbizottság anyaga BM III. Főcsoportfőnökség Operatív Technikai Csoportfőnöksége 5. sz. melléklet, kelt: 1971.03.13-án.

⁸¹ ÁBTL 4.2. II. sorozat (19. d.) (10-21/8/1971.), 08/1971.06.18-i BM parancs [cím nélkül].

⁸² MNL OL XIX-B-1-au (64.d.) (16-182/1967.) A BM III/V-8. Osztály állománytáblája, jóváhagyva: 1968. 01. 08-án.

⁸³ Ezek: „A” (hírforgalmi), „B” (műszaki-tervezési), „C” (hírösszeköttetési) alosztály. Ez utóbbi alosztály speciális rendeltetése az volt, hogy biztosítsa a titkosított összeköttetési vonalak meglétét olyankor, amikor a használatra jogosult vezető káderek aktuális tartózkodási helyén kiépített vezetékes vagy rádiós csatorna nem állt rendelkezésre.

⁸⁴ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-164/1970.) Javaslat a BM III/V-2. Osztály keretén belül felállításra kerülő okmányszakértői csoport szervezésére, kelt: 1970. 06. 15-én.

bélyegzők vizsgálatának és hivatalos igazságügyi szakértésének e csoporthoz való országos szintű telepítése. A felsoroltak mellett az új szerv a különböző okmányalkatrészekkel kapcsolatos gyűjtemények és nyilvántartások létrehozását is feladatául kapta (ilyenek voltak például: rendszeres adatgyűjtés a külföldi okmányokról, kiemelten a nyugati államok úti okmányairól; nyomtatványok, bélyegzők, bélyegzőpárna-festékek, tinták stb.). A magyar politikai és gazdasági hírszerzés szervei számára a továbbiakban e csoport végezte az operatív hírszerző munka során felhasználandó okmányok mintáinak és az utáztatoknak a próbáit és a minősítését.

A fenti szervezeti egységek létrehozásával a BM III/V. Csoportfőnökség elérte fennállásának és működésének legnagyobb kiterjedését. Az 1971-ben lezajlott átfogó állambiztonsági átszervezés során feladat- és hatásköreinek egy jelentős részét elvonták tőle, s így a hetvenes évek elején a súlya csökkenni kezdett (hogyan aztán fokozatosan ismét „feljebb kapaszkodjon”). Ennek a részletes elemző ismertetése azonban már a folytatásban megjelenő szervezettörténeti tanulmány lapjaira tartozik.

Felhasznált irodalom:

- CSEH Gergő Bendegúz – OKVÁTH Imre (Szerk.): A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962; Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013.

Levéltári források:

- Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL):
2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
4.2. Parancsgyűjtemény II. sorozat
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL):
XIX-B-1-auBM „M” és Szervezési Csoportfőnökség Szervezési Osztály iratai

DR. ZSÁKAI ZSOLT

TERRORIZMUS – BIOTERRORIZMUS A VÁLTOZÓ VILÁG NEGATÍV ASPEKTUSAI

”A hívőknek – tartozzanak bármely vallásba is – azt kell hirdetniük, hogy sohasem lehetünk boldogok egymás ellenében. A hit nem szolgálhat egymás gyilkolásának indokául.”

(II. János Pál)

A terrorizmus definiálásának nehézségei

A terrorizmus napjaink egy olyan különösen veszélyes jelensége, amely nemzeti határokat átvélve jelenik meg egyre súlyosabb problémaként, különböző megjelenési formákat öltve. Régóta ismert, behatárolható esemény, azonban egyetlen, konkrét, általános érvényű definíción keresztüli meghatározása mégis rendkívül nehéz, mivel az aszimmetrikus harc, aszimmetrikus hadviselés jellemzőit hordozza. Számtalan kísérlet történt – politikusok, nemzetközi szervezetek és tudós szakemberek bevonásával –, de mégsem tudtak egy általánosan elfogadott, konkrét fogalmat megalkotni. Nézőpontbeli különbségeket fedezhetünk fel, mikor vizsgálatunk tárgyát az egyik oldal terroristaként azonosítja, míg ugyanazt a másik fél szabadságharcosként, illetve önvédelmi mozgalomként aposztrofálja, amit az adott kormány kényszerített védekező helyzetbe.¹

Harmat és Bukva szerint: *„A terror főnév latinul ijedtséget, rémületet jelent, a terrorizmus kifejezés pedig erre épülve (a legáltalánosabb megfogalmazás szerint) valamely szervezet által politikai okokból végrehajtott erőszakos, félelemkeltő akció, vagy akciók sorozata. Más megfogalmazásban: a terrorizmus az erőszak alkalmazásának, vagy az azzal való fenyegetésnek olyan stratégiája, melynek elsődleges célja a félelem, zavar keltése és ennek révén meghatározott politikai eredmények elérése, vagy a hatalom megtartása.”*²

Egyes források beszélnek állami terrorizmusról is. Ebbe a kategóriába az emberi jogok megsértésének, faji, nemi, vallási megkülönböztetésének olyan formáit sorolják, melyek valamely államban a hatalom részéről történnek.³

Kriminológiai értelemben a terrorizmus: *„A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmessé, változatos formákat*

¹ TÁLAS Péter: A terrorizmus anatómiája, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2006, p. 58.

² HARMAT Árpád Péter – BUKVA Kármén (2015): A terrorizmus története; <http://tortenelemcikkek.hu/node/185> (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)

³ DR. KANCSAL Kitti: A terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban; Büntetőjogi Szemle, 2012/3. pp. 19-28.

*öltő módszeres erőszak alkalmazás, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése által, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etikai tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény.*⁴

Napjainkra a definíciók száma jelentősen megnőtt, azonban egyik sem vált nemzetközileg elfogadott értékűvé. Egyes szerzők gyűjtése alapján 109 különböző definíció is leírásra került.⁵ Véleményem szerint az a tény, hogy egy fogalomnak ennyi definícióra van szüksége, önmagában is mutatja, hogy igazából nincs körülhatárolva és megfogalmazva az a probléma, amit a terrorizmus jelent.

Az bizonyos, hogy a világ legtöbb állama szankcionálja a terrorizmust szigorúbb, vagy kevésbé szigorú módon.

Magyarországon a Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény) a következőképpen határozza meg a terrorcselekmény büntetőjogi tényállását:

„314. § (1) Aki abból a célból, hogy
(a) állami szervet, más államot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön,
(b) lakosságot megfélemlítse,
(c) más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja,
a (4) bekezdésben meghatározott személy ellen erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el, büntett miatt tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.”⁶

A terrorizmus megjelenési formái és céljai

A terrorizmus osztályozása és besorolása több szempont szerint történhet, így itt sem lehetséges a teljes számbavétel. A téma egyik elfogadott szakértője a Válaszok a terrorizmusra című kiadványában⁷ megjelent tanulmányában az alábbi szempontok alapján különíti el a terrorizmus válfajait.

A tevékenység színtere szerint:

- lokális terrorizmus: egy országon vagy országrészen belül,
- szubregionális terrorizmus: két vagy több ország biztonságára van hatással,
- regionális terrorizmus: egy-egy régióra, vagy földrészre terjed ki,
- nemzetközi terrorizmus: több régió biztonságára hat,
- globális terrorizmus: az egész világot fenyegeti.

⁴ GÖNCZÖL Katalin et al.: Kriminológia, Szakkriminológia; Budapest, Complex Kiadó, 2006. p. 447.

⁵ BENKE József: Fényes Ösvény, Szürke Farkasok, Fekete Szeptember – A nemzetközi terrorizmusról; Magvető Kiadó, Budapest, 1989. pp. 14-16.

⁶ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

⁷ JÓZSA László: Globális terrorizmus – fogalmi keretek; In: Tóth Péter (Szerk.): Válaszok a terrorizmusra; Budapest, SVKH-Chartapress, 2002. pp. 88-104.

A terrorcselekményt elkövető személy, csoport, szervezet vagy intézmény formája alapján:

- egyéni/individuális terrorizmus,
- csoportterrorizmus,
- állami terrorizmus,
- nemzetek feletti terrorizmus,
- nemzetközi terrorizmus.

A szembenálló felek szerint:

- állam egy másik állam vagy államok ellen,
- államok egy állam vagy másik államok ellen,
- állam a polgárok ellen,
- polgárok az állam ellen.

Az alkalmazott eszközöket, motiváltságot és célorientáltságot tekintve:

- etnikai, kulturális, vegyi, biológiai, nukleáris, információs, katasztrófaterroizmus, cyberterrorizmus, környezeti katasztrófaterroizmus, ipari, városi, vidéki, média.

A terrorista csoport támogatottsága szerint:

- részben hazai, belföldi támogatottsággal,
- teljes belföldi támogatottsággal,
- nemzetközi közvélemény szimpátiájával,
- nemzetközi legitimitással,
- a szembenálló fél részéről részleges vagy teljes elfogadottsággal,
- hatalomban való részesedéssel,
- teljes hatalom birtoklásával.

A terrorista szervezetek belső szerkezete alapján:

- tisztán politikai,
- politikai és katonai szárnyat tartalmazó,
- tisztán katonai szervezetek.

Motivációs szempontok szerinti felosztásuk:

- vallási, faji, ideológiai alapú, nacionalista-szeptatista terrorista csoportok.

A célkiválasztás módszere szerint:

- meghatározott célpontokat támadó,
- általános célú támadásokat végrehajtó terrorizmus.

Determináltsága szerint:

- emocionális, végső politikai cél nélküli,
- határozott és teljesíthetőnek tűnő végcél követő,
- stratégiai „túlcél” előírányzó terrorizmus.

Bioterrorizmus fogalmi meghatározása

A bioterrorizmus fogalmi meghatározása kapcsán szintén problémába ütközünk. Fel kell tennünk azt a kérdést, hogy önálló, vagy összefoglaló fogalomként magyarázza-e azt az eseménysorozatot amit alatta értünk. A hazai és nemzetközi irodalomban fellelhető meghatározások alapján a bioterrorizmus nem kezelhető önálló fogalomként, hanem a terrorizmus megjelenési típusát, még hozzá a terrorizmus eszközalapú tipizálási formáját kell értenünk alatta, ezáltal a felhasznált eszközök milyensége alapján különböztethető meg a terrorizmus többi formájától.⁸

A bioterrorizmus tehát a terrorizmus egyik speciális megjelenési formája, amely viszonylag új fogalomnak tekinthető a hazai szakmai köztudatban, bár a biológiai harci anyagok fejlesztése, tárolása és felhasználása szinte egyidős a fegyveres konfliktusokkal és magával a hadviselés történetével. Az 1995-ben kiadott Hadtudományi Lexikon a biológiai fegyverek fogalmát a következőképpen határozza meg: *”Biológiai fegyver a tömegpusztító fegyvereknek az a fajtája, amelyben mesterségesen kitenyésztett vagy genetikailag megváltoztatott mikroorganizmusokat vagy toxinjaikat megfelelő eszközökkel juttatnak a célterületre, emberek, állatok és növények elpusztítására. Harci alkalmazásuk során a célterületre juttathatók aeroszol formában, rakétákkal, bombákkal, tüzérségi lövedékekkel, vagy aeroszolgenerátorokkal, valamint különleges tartályokba zárt, fertőző, betegséghordozó rovarokkal, férgekkel.”*⁹ Összességében elmondhatjuk, hogy a biológiai fegyvert alkalmazó terrorizmust tekinthetjük bioterrorizmusnak.

A terrorizmus története

A terrorizmus történeti fejlődése nem egyenes vonalú, hiszen, bár az erőszak végigkísérte az emberiség történetét, mégis nehéz megmondani, mikortól is beszélhetünk a fogalmat teljesen kimerítő jelenségegyüttesről. Bár a terror fogalma több mint 220 éves múltra tekint, a terrorizmus történetét feldolgozó kutatók sokkal távolabbra nyúlnak vissza, mikor a terrorizmus gyökereit keresik. Valószínűsítik, hogy az aszimmetrikus harc sokkal régebbi lehet, mint azt az írásos emlékek mutatják, feltételezések szerint évezredes múltra tekint vissza.¹⁰ Az erőszakcselekmények egyidősek az emberiséggel, de a terror szó nem olyan régi. Ez a kifejezés először a francia forradalom alatt, 1793-1794 közti időszakban zajló jakobinus diktatúra rémuralmi rendszerével kapcsolatban merült fel. Maga a szó a francia/latin „la terreur”-ből ered, amit legárnyaltabban talán úgy lehetne meghatározni, hogy félelemkeltésen alapuló hatalomgyakorlás.¹¹

⁸ <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/489-a-xxi-szazad-uj-tipusu-biztonsagi-kihivasa-a-biologiai-agensekkel-elkovett-terrortamadas.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

⁹ SZABÓ József (Szerk.): Hadtudományi lexikon; Magyar Hadtudományi Társaság Budapest, 1995.

¹⁰ TÁLAS Péter (Szerk.): Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig. Budapest, SVKH, CHARTAPRESS Kiadó, 2002. p. 13.

¹¹ WILHELM József (2015): A terrorizmus történetének rövid áttekintése; <http://www.szegecilap.hu/cikkek/tudomany-tortenes/wilhelm-jozsef--a-terrorizmus-tortenetenek-rovid-attekintese.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

Jelen írás keretei között a terrorizmus általános történetével nem foglalkozom, de annak megjelenési formái, kialakulása a különböző történelmi korokon átívelve napjainkban a terrorizmus nemzetközi jelenséggé válását okozta, amelyet leginkább Bruce Ackerman véleményével lehet leírni, miszerint „*a modern terrorizmus célkitűzése, hogy a fenyegetésérzet folyamatos fokozásával ledöntse az állam cselekvőképességébe vetett bizalmat, így megszüntesse az állam képességét arra, hogy az események felett ellenőrzést gyakoroljon*”.¹²

Terrorszervezetek

Legnagyobb számban a 20. században alakultak ki a terroristszervezetek, eltérő célokkal: szeparatista (egy-egy terület elszakadását akaró), anarchista, Izrael-ellenes, vagy éppen elvakult fundamentalista terveik végrehajtására. Az első szervezetek Palesztíniában jöttek létre 1920-1940 között: pl. Hagana, az Igrun, a Lehi, a Stern-csoport.¹³

Európában szeparatista szervezet az 1919-ben alakult IRA¹⁴, a szabad baszk földért küzdő ETA¹⁵ és a Korzika önállóságát akaró FLNC¹⁶. Baloldali anarchista szervezet az 1967-ben alapított, németországi Vörös Hadsereg Frakció, az 1970-ben létrejött olaszországi Brigade Rosse csoport, végül a görög November 17 nevet viselő szervezet. Izrael-ellenes terroristszervezetként tartották számon az 1970-ben alakult a palesztin Fekete Szeptember csoportosulást, amely terrortámadásokkal kívánta elérni Palesztínia függetlenségét. Talán leghírhedtebb akciójukat az 1972-es müncheni olimpián hajtották végre, amely során 11 izraeli sportoló, 5 terrorista és 1 német rendőr halt meg.¹⁷

Terrorista akciók, vagy annak minősíthető merényletek, illetve szervezetek Magyarországon is megjelentek, kialakultak. A leghírhedtebb ilyen támadás az 1931. 09. 13-án végrehajtott, Matuska Szilveszterhez kötött biatorbágyi merénylet. Az 1979. 01. 07-12-ig tartó balassagyarmati túszerzés, illetve annak elhúzódása hívta fel a figyelmet arra, hogy az akkori magyar hatóságok nincsenek felkészülve ilyen és hasonló helyzetek megoldására.¹⁸ A XXI. század legismertebb magyar terroristszervezete a Magyarok Nyilai nevű szervezet, a közelmúltban bekövetkezett, terrorcselekménynek minősülő robbantás pedig a Teréz körüti robbantás volt.

Jelenleg a Közel-Keleten több tucat terrorista csoport létezik, melyek részben Izrael elpusztítását, részben a nyugati befolyás megszüntetését kívánják elérni: pl.

¹² MIKLÓSI Zoltán: Terrorizmus, alkotmányosság, szuverenitás; Fundamentum, 2005/3. p. 180.

¹³ HARMAT Árpád Péter (2015): Terrorszervezetek a XX. században; <http://tortenelemcikkek.hu/node/186> (Letöltés ideje: 2019. 04. 04.)

¹⁴ IRA – (Irish Republican Army – Ír Köztársasági Hadsereg)

¹⁵ ETA – (Euskadi Ta Askasatuna – Baszkföld és Szabadság)

¹⁶ FLNC – (Front de la Liberation Nationale de Corsica – Korzikai Nemzeti Felszabadítási Front)

¹⁷ Uo.

¹⁸ LUGOSI Péter (2016): Matuska és a többiek: modern terrorizmus Magyarországon; <https://24.hu/belfold/2016/03/28/matuska-es-a-tobbiek-modern-terrorizmus-magyarorszagon/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

Fatah (1959), PFSZ (1964), Hezbollah (1982), Hamasz (1987), Al-Kaida (1988). Ezek részben a Sínai-félszigeten, illetve nagyobb részük a Palesztín területek, Libanon, Szíria, Jordánia, Jemen, Irak, Irán városaiból, sivatagi kiképzőtáboraikból kiindulva hajtják végre terrortámadásaikat.¹⁹

Végül azokkal a szintén a 20. század második felében létrejött szervezetekkel zárnam a felsorolást, melyek nem köthetőek az előbbi területekhez, de közös bennük, hogy szeparatizmus és vallási fanatizmus miatt jöttek létre: Tamil Tigrisek (Srí Lanka szigetén a tamil népesség önállóságáért küzd), a Tálib Mozgalom (Afganisztán szélsőséges iszlamista csoportja), Al-Shabaab (szomáliai terrorszervezet), Boko Haram (Nigériában alakult 2001-ben), illetve az India-ellenes, Kasmír iszlamizációjáért küzdő Lashkar-e Taiba²⁰, és természetesen korunk legnagyobb terrorista szervezete, az Iszlám Állam.

Bioterrorizmus a történelemben

Az élő szervezetek felhasználása az emberek közötti konfliktusokban végigkíséri az emberiség történetét. Már a természeti népek is alkalmazták, mikor székkelttel, vagy egyéb fertőző testváladékkal kenték be nyilaikat és dárdáik hegyét, így nehezítve az azokkal okozott sebek gyógyulását. Később az ókorban elhullott állatok tetemeit dobták a kutakba, hogy tönkretegyék az ellenség ivóvízellátását, vagy éppen fedezékben, barlangokban menedéket kereső ellenfeleik kiűzésére méheket, vagy mérges rovarokat alkalmaztak.²¹

A középkori háborúkban is gyakran használtak fertőző anyagokat, esetenként betegségekben elhunyt emberek testét. 1346-ban a krími Kafa városa (ma: Feodoszija) elleni tatár támadáskor a pestisben elhunytak tetemét hajítógépekkel dobták be a vár területére, minek hatására a kór a 14. században Európa-szerte elterjedt. Később, a 17. században a brit hadsereg himlővírussal fertőzött takarók szétoztásával tudatosan fertőzte meg az őslakos indiánokat.²²

Az első világháború idején a német hadsereg takonykórral és anthrax-szal fertőzte meg az ellenséges területek ló- és szarvasmarha-állományát, illetve több amerikai és argentin kikötőben is ugyanezt tették az Európába szállítandó állatokkal. Szintén a németek titkos biológiai hadviselést folytattak semleges országokban, valamint Romániában, USA-ban, Argentínában, Spanyolországban és Norvégiában, ahol nagykövetségi épületeikben kis mikrobiológiai laboratóriumokat működtettek, hogy lépfene és takonykór baktériumokat tenyészessenek ki.²³

A két világháború között számos tudós úgy vélte, hogy a biológiai hadviselés legalább olyan károkat okozhat a bevető, mint a megtámadott félnél, ezért nem

¹⁹ HARMAT Árpád Péter (2015): Terrorszervezetek a XX. században; <http://tortenelemcikkek.hu/node/186> (Letöltés ideje: 2019. 04. 04.)

²⁰ Uo.

²¹ DIAMOND, Jared: Guns, Germs and steel: The Fates of Human Societies; New York, W.W. Morton, 1997.

²² BRONZE, M.S. et al.: Viral agents as biological weapons and agents of bioterrorism. Am. J. Med. Sci., 2002/6. pp. 316-325.

²³ REDMOND, C. et al.: Deadly relic of the Great war; Nature, 1998/6687. pp. 747-748.

tartották célravezetőnek azok alkalmazását, bár a második világháború előtt és alatt már több országban megkezdődött a biológiai fegyverek gyártása. Például Franciaország 1940 előtt harcianyagként felhasználható szarvasmarhapestissel rendelkezett, míg az angol légiőr anthraxbombákkal végzett kísérletei olyan hatásosnak bizonyultak a skóciai Gruinard-szigeten, hogy a területet ötven évre le kellett zárni.²⁴ A szovjet biológiai fegyverkezési program a harmincas években kezdődött, az első titkos laboratóriumok pedig néhány templomban és kolostorban elrejtve működtek kolera, pestis, lépfene, tularémia felhasználási lehetőségeit kutatva. A program azonban hamarosan leállt, mikor a mikrobiológia legjelentősebb professzorait koholt vádak alapján sorra elítélték, bebörtönözték, vagy éppen kivégezték.

Ezen eseményekkel párhuzamosan 1932-ben Japán külön katonai alakulatot hozott létre a biológiai fegyverek hatásmechanizmusainak feltárására. Élő hadifoglyokon végzett kísérleteket, majd kolerát terjesztő bolhával és legyekkel töltött bombát dobott kínai településekre. Az áldozatok száma több százezerre volt becsülhető. Mindez komoly aggodalomra adott okot a nyugati világ számára is, mivel a japán léggömbbombák már elérték Amerikát, bár ott a szántóföldeken és sivatagokban nem okoztak jelentős pusztítást. Ezután Nagy-Britannia, Kanada és az USA egymással egyeztetve intenzív biofegyver-fejlesztésbe kezdett egy várható német támadásra való felkészülésként. A szövetségesek ekkor még nem tudhatták, hogy Adolf Hitler betegesen irtózott a kórokozótól, ezért ismételen betiltotta azok fegyverként való használatát.²⁵

A hidegháború idején nagy mennyiségű biológiai fegyver halmozódott fel a szembenálló feleknél. Mindezek ellenére az 1950-es, 1960-as évek során a kanadai, francia, amerikai, angol programok lassan háttérbe szorultak és megszűntek, mivel a katonai döntéshozók jobban bíztak a nukleáris fegyverek pusztító és elrettentő erejében. Richard Nixon amerikai elnök 1969-ben leállította az amerikai biofegyver programot, és az ENSZ keretein belül más országokat is erre készítető új nemzetközi egyezményt kezdeményezett (1975 – Biológiai és Toxin-fegyver Tilalmi Egyezmény). Utóbbiak hatására 1973-ban Szovjetunió is ratifikálta a biológiai fegyverek kutatásának, fejlesztésének és birtoklásának teljes tilalmát.²⁶

1980-as évek óta három jelentős biológiai fegyverfejlesztési program vált ismertté: a szovjet biofegyver program 1992-ig tartott, az iraki az 1991-es öbölháborút követően bizonyosodott be, végül a dél-afrikai apartheid rezsimről vált közismertté, hogy ilyen típusú fegyverkezést folytat.²⁷ A napjainkban zajló kaotikus szíriai konfliktus és belpolitikai helyzet szintén elősegíti a biológiai fegyverek terrorista kézbe való kerülését.

²⁴ LAKNER Zoltán – KASZA Gyula – ÓZSVÁRI László: A bioterrorizmus története és jelentősége; Magyar Állatorvosok Lapja, 2012/7. pp. 433-441.

²⁵ DR. RÓZSA Lajos: Biológiai Fegyverek: az őskor sötét árnyai a jövő nemzetbiztonsága; Interpress Magazin, 2009/6. pp. 24-29.

²⁶ DR. RÓZSA Lajos: A biológiai hadviselés története; Természet Világa, 2002. pp. 217-220.

²⁷ LAKNER – KASZA – ÓZSVÁRI i. m. pp. 433-441.

A bioterrorizmus terjedése

A bioterrorizmus terjedési lehetőségeit számba véve szintén láthatóvá válik, hogy egy széles alapokon mozgó, bonyolult társadalmi, politikai kérdésről van szó. A bipoláris hatalmi egyensúly megszűnésével megnőtt a valószínűsége az ott felhalmozott fegyverarszénál terrorista, vagy radikális csoportok kezébe való kerülésének. A Szovjetunió felbomlását követően számos kutató munkanélkülivé vált, és feltételezhető, hogy közülük néhányan tudásukat szintén kontrollálhatatlan csoportok szolgálatába állították. Az új világpolitikai rend segítette a modernkori diktátorok és diktatúrák megjelenését, melyek hatalmuk megtartása érdekében lehetővé tették országaik területén az ilyen irányú fejlesztéseket, kutatásokat. Más diktatórikus államok bukása, mint Irak és Líbia esetén lehetővé tették radikális csoportok megerősödését és egyben a terrorista tevékenységek kockázatának megnövekedését. A globalizmus szélesedése, a globális felmelegedés mozgatói a bioterrorizmus terjedésének, ráadásul beláthatatlan lehetőségeket hozoznak magukban, hiszen egyes vírusok életterének megnövekedésével, egy adott környezetben új fajok megjelenésével nagymértékben lehet káros, akár nemzetgazdasági és humán egészségügyi problémákat okozni.²⁸ A folyamatra példa lehet – és véletlenül sem szeretném „terrorista tevékenység” jelzővel ellátni – a hazánkban jelenleg is zajló afrikai sertéspestis-fertőzés, mely talán jól megvilágítja, hogy egy hasonló fertőzés mind a növénykultúrák, mind az állatállomány, mind az ember vonatkozásában milyen problémák elé állítja a társadalmat.

Biofegyverek kategorizálása

A biológia fegyverek hatóanyagai közül a mikrobiológiai ágensek (mikroorganizmusok, baktériumok, mikroszkópikus gombák, vírusok, rickettsiák és ezek toxinjai) növényi vagy állati eredetű toxinok az elmúlt három évtizedben kikerültek a kizárólagos katonai használatból és bekerültek a terroristák fegyvertárába. A bioterrorizmus során felhasználható ágenseket Eric K. Noji szerint – aki e téma nemzetközileg elismert szakértője – a következő három kategóriába lehet besorolni:²⁹

➤ **A-kategória:** magas prioritású, kiemelt kockázatú ágensek, köztük azok az organizmusok, melyek megjelenése nemzetbiztonsági kockázattal jár. Az A-kategóriájú fertőzők könnyen kiterjeszthetők, képesek lehetnek emberről-emberre terjedni és magas halálozási arányú járványt okozhatnak. A közegészségügyi ártalmasságukon túlmenően társadalmi hatásuk is súlyos, ugyanis általános pánikot és szociális zavarokat okoznak, ezáltal különleges, speciális közegészségügyi felkészültséget tesznek indokolttá. Ebbe a csoportba olyan rettegett ágensek tartoznak, mint a himlő, a lépfene, a pestis, a botulizmus, a tularémia (nyúlpestis), a filovírusok közül az ebola és a Marburg vírus, az arnavírusok közül pedig a jumin vírus, valamint a Lassa-láz.

²⁸ <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/489-a-xxi-szazad-uj-tipusu-biztonsagi-kihivasa-a-biologiai-agensekkel-elkovetett-terrotramadas.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

²⁹ NOJI, Eric K.: Bioterrorism: A 'New' Global Environmental Health Threat. Global Change and Human Health, 2001/1. pp. 46-53.

➤ **B-kategória:** a közepesen veszélyes kockázati tényezők közé olyan ágensek tartoznak, amelyek terjeszthetősége, elsősorban mérsékelt terjedési sebességük miatt korlátozottabb. Betegség-, valamint halált okozó képességük alacsonyabb, ugyanakkor speciális diagnosztikai kapacitást, valamint megerősített járványügyi monitoring rendszert igényelnek. A kategóriába tartozik a Q-láz, a Brucellosis, a takonykór, a Venezuelai ló-láz vírus okozta agy- és gerincvelő-gyulladás, a keleti és a nyugati ló-láz vírus okozta agy- és gerincvelő-gyulladás, a ricin-mérgezés, a Clostridium perfringens baktériumok epsilon toxinjai, a szalmonella, a Staphylococcus enterotoxin B, a vérhast okozó Shigella dysenteria, a coli baktériumok, a kolera, továbbá a pravovírusok.

➤ **C-kategória:** olyan kórokozók, amelyekről kevés információ áll rendelkezésre, vagy az eddigi ismeretek alapján valószínűsíthető, hogy kiterjedt, magas halálozási rátával járó fertőzést hordoznak, ezáltal jelentős egészségügyi zavart idéznek elő, ellátásuk, terjesztésük könnyű. Ezek közül a legismertebbek a hantavírusok, a Nipah-vírus, a kullancs encephalitis, kullancs által terjesztett vérzéses láz, sárgaláz, multirezisztens tuberculosis. Összefoglaló táblázatban az 1. táblázatban láthatjuk a legjellemzőbb kórokozókat.

A -típus	B -típus	C -típus
variolavírus	Coxiella burnetti	Nipah-vírus
Bacillus anthracis	Brucella species	hantavírusok
Yersinia pestis	Salmonella species	sárgaláz
Ebola-vírus	Shigella dysenteriae	kullancs terjesztette haemorrhagiás láz vírusok
Francisella tularensis	Burkholderia mallei	kullancsencephalitis vírusok
Marburg-vírus	Escherichia coli 0157:H7	Mycobacterium tuberculosis (multirezisztens)
Lassa-vírus	Vibrio cholerae	
Clostridium botulinum toxin	Eastern encephalitis virus	
	Western Encephalitis virus	

1. ábra: *Biológiai fegyverekhez használható kórokozók*³⁰

³⁰ saját szerkesztés DR. NÁDASI Edit – VARIAS Tímea, DR. EMBER István: Bioterrorizmus; LAM, 2006/3. pp. 281-284. műve alapján

Egy másik lehetséges csoportosítás szerint – mely szerint **alkalmazásukkal hány ember támadható** – négy csoportba lehet sorolni a biofegyvereket:

- **A típus:** egyéni nagyságrendű fegyverek, melyek alkalmazásával egy-több száz ember támadható;
- **B típus:** városi nagyságrendű fegyverek, melyek alkalmazásával ezer-több százezer ember támadható;
- **C típus:** országos nagyságrendű fegyverek, melyek alkalmazásával egymillió-sok százmillió ember támadható;
- **D típus:** globális nagyságrendű fegyverek, melyek alkalmazásával több mint egy milliárd ember támadható.³¹

Az áldozatokon kiváltott biológiai hatásokat vizsgálva a következő besorolást tehetjük:

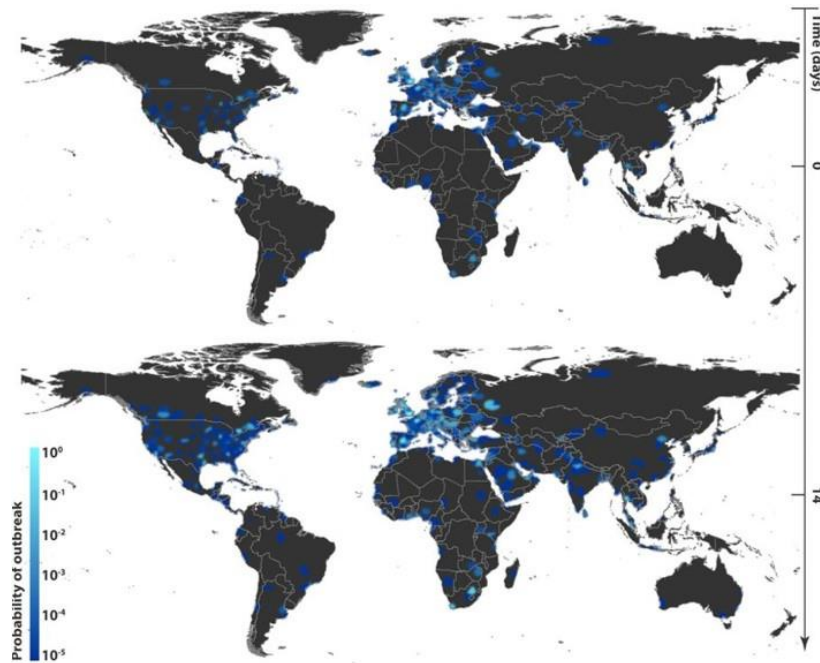
- **1. típus:** Mezőgazdasági és ökológiai fegyverek (mezőgazdasági növény- és állatállományokat vagy a természetes növénytakarót, ezáltal az élhető környezetet elpusztítani képes fegyverek);
- **2. típus:** Emberi szervezetet módosító fegyverek (betegséget vagy halált nem okozó, de az emberi test működését módosító fegyverek, melyek hatással lehetnek az emberi pszichére, érzelmekre, viselkedésre, immunkészségre és más élettani jellemzők megváltoztatására);
- **3.típus:** Patogén fegyverek (orvosi értelemben vett emberi betegségeket okoznak, de az előírt dózisokban alkalmazva rendszerint nem ölik meg az áldozatokat);
- **4.típus:** Halálos fegyverek (előírt dózisokban alkalmazva megölik az áldozatok számottevő részét).³²

Ha a biológiai harceszközöket technikai szempontból elemezzük, megállapíthatjuk, hogy azok csoportjait bombák, aknák, lövedékek, gránátok, rakéta harci részek, aeroszolfejlesztők alkotják. Az egyéb, sajátos jellegű eszközök között szokás nyilvántartani a fertőző készülékeket, diverziós és alkalmi eszközöket, így fertőzött használati tárgyakat, porokat, folyadékokat, élvezeti és iparcikkeket. Hatásuk igen változatos lehet, hiszen célba vehetnek egyetlen embert, de lehetnek a nukleáris fegyverekhez hasonló nagyságrendben gyilkoló tömegpusztító fegyverek is. Közös jellemzőjük az olcsóság, nehezen lehet azokat detektálni, megelőzésük (védekezési-gyógyítási lehetőségük) korlátozott. Kizárólag az élőlényekre veszélyesek, nem semmisítik meg az építményeket, berendezéseket, így a csapást szenvedett terület megfelelő védőeszköz alkalmazásával és egyéb intézkedések mellett azonnal megszállható. Mindezek által elmondható, hogy biológiai harcianyaggal alakítható ki a legnagyobb kiterjedésű hatásterület, felhasználásával optimálisabb a rejtett alkalmazások lehetősége, valamint a lakosság körében keltett pánik mértéke igen magas fokú.

³¹ DR. RÓZSA Lajos: Biológiai agresszió és biológiai fegyverek; Nemzet és Biztonság, 2014/6. pp. 141-142.

³² Uo.

A biológiai fegyverek eljuttatása az emberekhez, katonákhoz, az ellenséghez, az ősi módszerektől a legmodernebbekig, jól mutatja az emberi találékonyság kimeríthetetlen tárházát. Így jutott el az emberiség a korai módszerként említhető ivóvíz- vagy élelmiszer-fertőzésétől, illetve fertőző betegségek ellenség köreibbe való juttatásától, a mai modern biológiai arsenálig. Sajnos napjaink felgyorsult világában a közlekedés mindenki számára elérhetővé válásával, az utazás gyorsaságával a célterület megfertőződése mellett globális elterjedéssel is számolni kell. Ezt nagyon jól szemlélteti a 2. ábra.

A felső képen London himlővel történő megfertőződését és annak felismerését követő, lehetséges fertőzött területek és emberek érintettségét látjuk, az alsó képen pedig ugyanezt vizsgálhatjuk 2 héttel a felismerést követően. A szinkódolás logaritmikus skálán mutatja be a kitörés valószínűségét.

2. ábra: Egy London méretű város himlővel történő megfertőződése esetén a terjedés mértéke³³

A bioterrorizmus elleni védekezés lehetőségei

A bioterrorizmus elleni harc rendkívül összetett, költséges, nehéz feladata egy adott államnak valamint társadalmunknak. Egyrészt magukban hordozzák a terrorizmus elleni harc általános elemeit, másrészt a bioterrorizmusra jellemző eszközt és humán forrást is, melyet ellene alkalmazhatunk, és nem nélkülözheti azt a speciális tudást, amely nélkül fellépni ellene teljes mértékben esélytelen.

³³ forrás: <https://www.nature.com/articles/srep00810#f3> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

„Qui desirat pacem, praeparat bellum!” (Aki békét óhajt, készüljön a háborúra.) – mondta Vegetius, a kevés ránk maradt római hadászati írók egyike. A 21. század elejének egyik legnagyobb biztonságpolitikai kihívását a terrorizmus jelenti, mely globális problémává vált, és a Föld szinte minden országának teljes lakosságát érinti. Jelen van kontinensünkön is, hiszen napjainkban Európa nagyvárosait is folyamatos rettegésben tartják a kegyetlen és véres terrorakciók, melyek az elmúlt években egyre nagyobb számban fordultak elő. Példaként emelhetjük ki a legutóbbi támadásokat, melyeket Madridban, Londonban, Párizsban, Brüsszelben és Nizzában hajtottak végre.

Ahhoz, hogy a terrorszervezetek elérjék céljaikat, szükségük van a tömegtájékoztató valamennyi formájára. Napjainkban az interneten alapuló, úgynevezett hálózatos szervezeti formát egyre növekvő számú terroristacsoport alkalmaz. Az újonnan alakuló szervezetek már megalakulásuktól kezdve, míg a régebbiek fokozatos áttérés útján működtetik azokat. Tevékenységük hatása nagy, az ellenük való fellépés pedig igen nehéz.³⁴

Ezért is fontos, hogy a médiumok hogyan mutatják be a terrorcselekmény következményeit. A meggyilkolt áldozatok, az elpusztított objektumok üzenet létrehozására szolgálnak a közvélemény és a média felé. Ezt a kommunikációs lehetőséget megfélemlítésre, kényszerítésre, követeléseik ismertetésére, azok teljesítésének kikényszerítésére használják fel. Ennek hatására szinte valamennyi, félelemmel kapcsolatos közvélemény-kutatásban a megkérdezettek a terrorcselekménytől való félelmet jelölték meg az első helyen.³⁵

A terrorizmus elleni harc tulajdonképpen befejezhetetlen, mert a szélsőség sem jogi, sem politikai eszközökkel nem számolható fel, mégis a küzdelem a következő négy alappilléren kellene hogy nyugodjon: megelőzés, védekezés, üldözés és reagálás.

Az antiterrorista stratégia legfontosabb elemei ezért a következők kellene hogy legyenek:

- törekedni kell, hogy a terrorizmust kiváltó társadalmi, politikai, etnikai, vallási feszültségek demokratikus módon megszűnjenek;
- növelni kell a biztonsági erők létszámát, illetőleg erősíteni kell kiképzettségüket és technikai felszereltségüket;
- csökkenteni kell a társadalmi mozgástér kockázatait;
- fokozottan kell ellenőrizni a társadalom tagjait;
- észszerű önkorlátozást kell elfogadtatni a médiával annak érdekében, hogy a terroristák nehezebben juthassanak a kívánt nyilvánossághoz;
- különleges antiterrorista törvényeket kell alkotni;
- erősíteni kell a nemzetközi együttműködést;
- a lehetséges célpontok védelmét fokozni kell;
- szét kell rombolni a terroristák anyagi bázisait;
- egyesíteni kell a nemzetközi adatbázisokat.³⁶

³⁴ DR. HAIG Zsolt: Internet terrorizmus. A nemzetközi konferencia kiadványa; Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, Budapest, 2007/2. pp. 81-93.

³⁵ GÓSI Mariann: Félünk-e a farkastól? Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2005/3. pp. 206-215.

³⁶ GÖNCZÖL Katalin et al.: Kriminológia, Szakkriminológia; Budapest, Complex Kiadó, 2006. pp. 457-459.

A 2001. szeptember 11-e – a World Trade Center ikertornyai elleni támadás – fordulópont a globális terrorizmus elleni küzdelemben, a nemzetek új típusú együttműködését hívta életre, nemzetek felettivé téve az összefogást. A terrorizmusellenes harcban egyre több nemzetközi szervezet vállalt szerepet: NATO, INTERPOL, Európai Unió, Európai Rendőri Hivatal (EUROPOL), ENSZ, Rendőrfőnökök Nemzetközi Szervezete (IACP), Nemzetközi Polgári Repülésügyi Szervezet, Vámigazgatások Világszervezete, Egyetemes Posta Unió, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, Afrikai Egység Szervezete, Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége, Amerikai Államok Szervezete, Délkelet-európai Együttműködési kezdeményezés. A felsorolt nemzetközi szervezetek közül a NATO és az EU szerepvállalása a legfontosabb.

A terrorizmus elleni harcban az EU hét fő alapelvet követ:

1. nemzetközi törekvéseket erősíteni kell a terrorizmus elleni harcban;
2. a terroristákat meg kell gátolni, hogy anyagi eszközökhöz jussanak;
3. az EU kapacitását növelni kell a nyomozások és vádemelések terén;
4. védeni kell a nemzetközi szállítás biztonságát és az EU határait;
5. erősíteni a koordinációt a tagállamok között az olyan ügyletek megelőzésében, amelynek következményei terrorista támadások lehetnek;
6. fel kell ismerni azokat a tényezőket, amelyek a terroristák megerősödéséhez hozzájárulnak;
7. támogatni kell a harmadik világ országait a terrorizmus elleni hatékonyabb harcban.³⁷

A bioterrorizmus elleni védekezés

A bioterrorizmus az aszimmetrikus hadviselésen belül is meglehetősen jelentős aszimmetriát hordoz magában, ez pedig nagyon megnehezíti az ellene történő védekezést. A védekezési stratégiák több szinten kell álljanak:

1. *Megelőzés:* ebben alapvető a víz, levegő, élelmiszerek védelme, az élelmiszerek előállításának felügyelete, ellenőrzése, a vízbázis ellenőrzése, valamint a terrorizmus okainak, hátterének, a háttérben húzódó szerteágazó problémáinak elemzése.

2. *Tömegtájékoztatás:* a megfelelő tájékoztatással csökkenthető a fertőzések számának növekedése, megvalósítható a korrekt betegellátás, valamint ezzel párhuzamosan a lakosságot elárasztó, tömeghisztériát okozó információk blokkolása is szükséges.

3. *Közegészségügy:* a megfelelő szakmai felkészítés és műszerezettség, az oltások megléte – amennyiben rendelkezésre állnak –, a megfelelő orvosi háttér elengedhetetlenül fontos a járványok felismerésében és blokkolásában.³⁸

³⁷ DR. KANCSAL Kitti (2012): A terrorizmus egykor és ma - avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban. Büntetőjogi szemle, 3. sz. pp. 19–28.

³⁸ DR. NÁDASI Edit – VARJAS Tímea, DR. EMBER István (2006): Bioterrorizmus. LAM, 16. évf. 3. sz. pp. 281–284.

A védekezésben nemzetközi, valamint egy adott államon belül is államigazgatási, rendvédelmi, gazdasági, katasztrófavédelmi, humán-egészségügyi, állategészségügyi és egyéb intézményi összefogásra és ezek összehangolt működésére van szükség.³⁹

Arra a kérdésre, hogy „mit hoz a jövő?” pontos választ nem lehet adni, hiszen jelenleg is civilizációk eszkalálódásának vagyunk tanúi ahol a béke és a fanatizmus követői harcolnak egymás ellen. Mindeközben a terrorizmus egy minden eddiginél pusztítóbb formájának veszélye már most is valós kihívást jelent, amely nem más, mint a nukleáris, biológiai és vegyi terrorizmus veszélye. Nem lepődhetünk meg, ha sok elemző már nem azt a kérdést teszi fel, hogy bevetethetnek-e a terroristák nukleáris, biológiai, vegyi fegyvert, hanem azt, hogy mikor.⁴⁰

Befejező gondolatok/Utószó

Látható, hogy a terrorizmus valóban bonyolult, szerteágazó, összetett cselekményforma, amely ellen a védekezés nagy erőfeszítéseket kíván a politikai vezetéstől, a fegyveres erőktől, a gazdasági szervezetektől, az egészségügyi infrastruktúrától, a társadalom egészétől. A fellelhető adatok alapján látható, hogy 2008–2016 között a világszerte előforduló terrorista incidensekben meghaltak száma 286%-kal (8466-ról 32 175-re) emelkedett. A menekültek száma 63,9 millió fő volt, az emberiség a világ GDP-jének 12,6%-át költötte fegyveres konfliktusra és erőszakra. A halálos áldozatok száma 32.175 volt és ez folyamatos emelkedést mutat az elmúlt 10 évben. A terrorista incidensek 80%-a 2013–2014-ben történt, ebből 13 ezer esemény valósult meg 2014-ben.⁴¹ A leírtakból prognosztizálható, hogy a terrorista cselekmények számának növekedésével a bioterrorista cselekmények számának növekedésére is számítani kell⁴², ezt más szerzők is valószínűsítik.⁴³ Ezen veszély valós és jelentős, ami jelen van mindennapjainkban és már nem csak a sci-fi filmek tartalmára korlátozódik.⁴⁴ Ezek ellen nagyon szigorú és határozott fellépéssel valószínűsíthető meg a védekezés, illetve csökkenthető a kockázat. A bioterrorizmus módszereinek állandó feltérképezése, az ezek ellen kidolgozott védelem megszervezése elengedhetetlen, azonban a geopolitikai, társadalmpolitikai, gazdaságpolitikai változások miatti új módszerek időbeli felismerésének fontossága is elsődleges. A migráció és a terrorista cselekmények kockázatának növekedése ok-okozati összefüggésben áll egymással.⁴⁵ Ha

³⁹ KASZNÁR Attila (2012): A bioterrorizmus. forrás: http://epa.oszk.hu/02900/02932/00002/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2012_2_04.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 26.)

⁴⁰ NÁDASI – VARJAS – EMBER i. m. pp. 281-284.

⁴¹ RESPERGER István (Szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek; Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. p. 70.

⁴² GRUNDMANN O.: The current state of bioterrorist attack surveillance and preparedness in the US. Risk Manag Healthc Policy, 2014. pp. 177-187.

⁴³ KASZNÁR Attila (2012): A bioterrorizmus. http://epa.oszk.hu/02900/02932/00002/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2012_2_04.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 26.)

⁴⁴ RIEDEL S.: Biological warfare and bioterrorism: a historical review. Proc Bayl Univ Med Cent, 2004/4. pp. 400-406.

⁴⁵ LŐWEYNÉ Kemenyeczi Ildikó: A migráció mint biztonságpolitikai kockázat várható alakulása és hatása a biztonság dimenzióira 2030-ig. Hadtudományi Szemle, 2015/1. p. 189.

számításba vesszük, hogy az elmúlt időszakban változott a terrorista cselekmények elkövetési módja, változott a motiváltság, nőtt a motivációk köre, és a felhasznált eszközök tekintetében is minőségi változás állt be, akkor kirajzolódik, hogy egy nagyon aktuális problémáról, veszélyről van szó.

Véleményem szerint a harmadik világból kiindulva – különösen az illegális migrációt elősegítő migrációs útvonalakon – a jövőben meg fognak jelenni az öngyilkos merénylek mintájára szervezett és kiképzett “biológiai öngyilkos merénylek”, akik megfertőződve valamely kórokozóval, az inkubációs időt kihasználva a megfertőzni kívánt régióba utazhatnak. Ilyen következtetésre ad okot például az, ami Izraelben történt, amikor az öngyilkos bombamerénylő Hepatitis B-vírussal fertőzte meg a támadásban sérült embereket.⁴⁶ A mindenre elszánt, sok esetben elkeseredett, kilátástalan életcélú, befolyásolható emberek megfelelő ideológiai háttér védőernyője alá húzódva realitássá tehetik ezen felvetésem, noha erre vonatkozó konkrét közlést a szakirodalomban nem találtam.

Másik lehetséges módszerré válhat, hogy a globális éghajlati változásokat kihasználva olyan fertőző szúnyogfajokat hurcolhatnak be a mérsékelt övi térségbe, amelyek eddig ott nem voltak honosak, vagy már kiirtásra kerültek korábban. Az általuk szállított fertőzések elterjedése exponenciális jelleggel várható, és mind humán-, mind pedig agráregészségügyi problémákat, krízishelyzeteket idézhet elő, hiszen ezen fertőzések olyan megnövekedett népegészségügyi, állategészségügyi, élelmezési terheket róhatnak egy adott államra, amire jelenleg kevés gazdaságilag fejlett állam van felkészülve. A géntechnika fejlődésével több lehetőség is megnyílik a fertőzőképes kórokozók előállítására és az eddig ártalmatlan kórokozók biológiai fegyverre történő alakítására⁴⁷, ezek által pedig új generációs biológiai harcanyagok jelenhetnek meg.⁴⁸

A bioterrorizmusra felhasználható eszközök sokszor jól elrejtethők, olcsók, könnyen beszerezhetők és szállíthatók, kis helyen is elférnek, ráadásul az államok többsége ezek kiszűréséhez, izolálásához, és végül a kialakult betegségek kezeléséhez sem rendelkeznek megfelelő eszközökkel.⁴⁹

A bioterrorizmus, mint probléma kezeléséhez számos ajánlás íródott^{50,51}, melyek – véleményem szerint az állandóan változó világ, az eszközök, a módszerek, az indokok miatt – folyamatos korrekcióra szorulnak. Fenti alternatívák – és vélelmezhetően számos más lehetőség is benne rejlik a kialakult társadalmi, világpolitikai, demográfiai helyzetekben – mindenképpen további vizsgálatokat, illetve újszerű védekezési, megelőzési, kezelési módszerek kialakítását teszik

⁴⁶ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/2147204.stm> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

⁴⁷ CHITTARJAN, J.: Biological weapons: An insidious WMD. Defense Strat. anal., 2006/8. pp. 1-24.

⁴⁸ LAKNER (2012) i. m. p. 440.

⁴⁹ BEDROS J. Róbert (2004): Kiemelt fontosságú egészségügyi intézmények bioterror-támadások elleni védelmének néhány alapkérdése. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/bedros_robert.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

⁵⁰ KASZNÁR Attila (2012): A bioterrorizmus; http://epa.oszk.hu/02900/02932/00002/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2012_2_04.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 26.)

⁵¹ http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2005_3_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 26.)

szükségessé. Megítélésem szerint a leírtakon kívül számos olyan lehetőséget is meg kell vizsgálni, ami eddig egy adott országban, földrajzi területen nem volt jellemző, hiszen a világ változásával együtt fog változni a terrorizmus módszereinek repertoárja is. A bioterrorizmus áttekintésének útján ezen írással is ennek a fontosságát szerettem volna hangsúlyozni.

Felhasznált irodalom:

- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- BENKE József: Fényes Ösvény, Szürke Farkasok, Fekete Szeptember – A nemzetközi terrorizmusról. Budapest, Magvető Kiadó, 1989. pp. 14-16.
- BEDROS J. Róbert (2004): Kiemelt fontosságú egészségügyi intézmények bioterror-támadások elleni védelmének néhány alapkérdése. forrás: https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/bedros_robert.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- BRONZE, M. S. et al.: Viral agents as biological weapons and agents of bioterrorism. *Am. J. Med. Sci.*, 2002/6. pp. 316-325.
- CHITTARIAN, J.: Biological weapons: An insidious WMD. *Defense Strat. anal.*, 2006/8. pp. 1–24.
- DIAMOND, Jared: *Guns, Germs and steel: The Fates of Human Societies*; New York, W. W. Morton, 1997.
- GÖNCZÖL Katalin et al.: *Kriminológia, Szakkriminológia*; Budapest, Complex Kiadó, 2006.
- GÓSI Mariann: Féltünk-e a farkastól? *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 2005/3. pp. 206-215.
- GRUNDMANN O.: The current state of bioterrorist attack surveillance and preparedness in the US; *Risk Manag Healthc Policy*, 2014. pp. 177-187.
- DR. HAIG Zsolt: Internet terrorizmus; A nemzetközi konferencia kiadványa, *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, Budapest, 2007/2. pp. 81-93.
- HARMAT Árpád Péter (2015): *Terrorszervezetek a XX. században*. forrás: <http://tortenelemcikkek.hu/node/186> (Letöltés ideje: 2019. 04. 04.)
- HARMAT Árpád Péter – BUKVA Kármén (2015): *A terrorizmus története*. forrás: <http://tortenelemcikkek.hu/node/185> (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)
- JÓZSA László: Globális terrorizmus – fogalmi keretek; In: Tóth Péter (Szerk.): *Válaszok a terrorizmusra*; Budapest, SVKH-Chartapress, 2002. pp. 88-104.
- DR. KANCSAL Kitti: A terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban; *Büntetőjogi szemle*, 2012/3. 19-28.
- KASZNÁR Attila (2012): A bioterrorizmus. forrás: http://epa.oszk.hu/02900/02932/00002/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2012_2_04.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 26.)
- LAKNER Zoltán – KASZA Gyula – ÓZSVÁRI László: A bioterrorizmus története és jelentősége; *Magyar Állatorvosok Lapja*, 2012/7. pp. 433-441.

- LÓWEYNÉ Kemenyeczkai Ildikó: A migráció mint biztonságpolitikai kockázat várható alakulása és hatása a biztonság dimenzióira 2030-ig; Hadtudományi Szemle, 2015/1. p. 189.
- LUGOSI Péter (2016): Matuska és a többiek: modern terrorizmus Magyarországon. forrás:<https://24.hu/belfold/2016/03/28/matuska-es-a-tobbiek-modern-terrorizmus-magyarorszagon/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- MIKLÓSI Zoltán: Terrorizmus, alkotmányosság, szuverenitás; Fundamentum, 2005/3. p. 180.
- DR. NÁDASI Edit – VARJAS Tímea – DR. EMBER István: Bioterrorizmus. LAM, 2006/3. pp. 281-284.
- NOJI, Eric K.: Bioterrorism: A ‘New’ Global Environmental Health Threat; Global Change and Human Health, 2001/1 pp. 46-53.
- REDMOND, C. et al.: Deadly relic of the Great war. Nature; 1998/6687. pp. 747-748.
- RESPERGER István (Szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek; Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. p. 70.
- RIEDEL S.: Biological warfare and bioterrorism: a historical review; Proc Bayl Univ Med Cent, 2004/4. pp. 400-406.
- DR. RÓZSA Lajos: A biológiai hadviselés története; Természet Világa, 2002. pp. 217-220.
- DR. RÓZSA Lajos: Biológiai Fegyverek: az őskor sötét árnyai a jövő nemzetbiztonsága; Interpress Magazin, 2009/6. pp. 24-29.
- DR. RÓZSA Lajos: Biológiai agresszió és biológiai fegyverek; Nemzet és Biztonság, 2014/6. pp. 141-142.
- SZABÓ József (Szerk.): Hadtudományi lexikon; Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995.
- TÁLAS Péter: A terrorizmus anatómiája; Budapest, Zrínyi Kiadó, 2006. p. 58.
- TÁLAS Péter (Szerk.): Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig; Budapest, SVKH CHARTAPRESS Kiadó, 2002. p. 13.
- WILHELM József (2015): A terrorizmus történetének rövid áttekintése. forrás: <http://www.szegedilap.hu/cikkek/tudomany-tortenes/wilhelm-jozsef--a-terrorizmus-tortenetenek-rovid-attekintese.html> (Letöltés ideje: 2019. 04. 03.)
- <https://www.nature.com/articles/srep00810#f3> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/489-a-xxi-szazad-uj-tipusu-biztonsagi-kihivasa-a-biologiai-agensekkel-elkovetett-terrortamadas.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/2147204.stm> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2005_3_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

Bevezető

Az interkontinentális ballisztikus rakéták elfogása és pusztítása kutatásában mind az Egyesült Államokban, mind az Oroszországi Föderációban első helyen szerepel annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a feladatot milyen eszközzel lehet a leghatékonyabban végrehajtani? További kérdés, hogy ezeket a fegyverrendszereket hogyan lehet a legbiztonságosabban megvédeni az ellenség légvédelmi rendszereitől?

Az eddig elért kutatási eredmények arra mutatnak, hogy az irányított energiafegyverek, az infravörös érzékelő rendszerek és a hipersebességű eszközök alkalmazása eredményes lehet. Annak ellenére, hogy az említett két állam, de Kína, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, Japán és más országok alig jutottak túl a laboratóriumi kutatásokon és néhány, a gyakorlatban végrehajtott kísérleten, az eredmények biztatóak, néhány rendszer már hatékonyan működik.

Carl von Clausewitz a fegyverek és fegyverrendszerekkel folytatott kísérletekkel kapcsolatban a következőket írta: „A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük. Az erőszak tudományos és műszaki vívmányokkal vértézi fel magát, hogy szembeszálljon az ellenfél erőszakával.”¹

Szenes Zoltán hasonlóan fogalmazott egy korábbi tanulmányában: „Ma a modern haderőket mindenütt a világon a korszerű tudomány és technológia alkalmazása jellemzi. Bár a háború társadalmi jelenség, a hadviselés mindig a katona és a fegyver (technológia) közös vállalkozása marad. Ma különösen az NBIC (a nanotechnológia, biotechnológia, információs technológia és a kognitív tudományok) fejlődése hat az emberi-társadalmi fejlődésre, így a haderők alkalmazására, a fegyverrendszerek, a vezetés-irányítás és a kiképzés változására is. A modern harceszközök teljes körűen tartalmazzák és alkalmazzák a korszerű tudomány és technológia elérhető vívmányait.”²

Ezek az idézetek is igazolják, hogy a fegyveres küzdelem megvívásakor folyamatosan új módszerek és formák jelennek meg, ugyanakkor a fegyveres erő továbbra is a háború, a fegyveres küzdelem megvívásának alapvető eleme volt és maradt. Ez a hadtudományi kutatások alapja.

A tanulmány megírásával az volt a célom, hogy igazoljam a különböző szerződések alapján biztosított hadászati erőegyensúly veszélybe került az Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció között. Mindkét állam kísérleteket folytat a

¹ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. I. kötet. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961. 1. könyv 1. fejezet, pp 37-38.

² SZENES Zoltán: Velünk élő tudomány; Honvédségi Szemle, 2013/6. pp. 3–6.

hiperszonikus fegyverek és fegyverrendszerek mielőbbi hadrendbe állítása érdekében, ezzel a fegyverkezési verseny új formáját indították el.

Az Egyesült Államok Nemzeti Védelmi Stratégiája 2018³

Kína felgyorsítja a modern fegyveres erő fejlesztését, korszerű fegyverzet alkalmazásával hajt végre katonai gyakorlatokat és gyors ütemben fejleszti a gazdaságát, hogy kényszerítse a szomszédos országokat az Indiai-Csendes-óceáni térség átrendezésére. Kína a jövőben is folytatja a gazdasági és katonai felemelkedését, a fejlődést az egész nemzet hosszú távú stratégiájával támasztja alá. Továbbra is folytatni fogja a katonai modernizációs programot, amellyel az Indiai-Csendes-óceáni regionális hegemóniát kívánja megteremteni, hogy az Egyesült Államokkal szemben a jövőben globális előnyt érjen el.

Ezzel párhuzamosan Oroszország az ENSZ Biztonsági Tanácsában vétőjogot keres a periférián élő nemzetek felett kormányzati, gazdasági és diplomáciai döntések tekintetében, és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete működésének gyengítése, megsértése érdekében.

Geopolitikai, geostratégiai törekvései aggodalomra adnak okot az európai és a közel-keleti térségekben. Akadályozza a demokratikus átalakulás folyamatait Grúziában, Krímben és Kelet-Ukrajnában. Ezzel párhuzamosan folyamatosan korszerűsíti és bővíti nukleáris erejét.

A 2018-as amerikai nemzeti védelmi stratégia anyagi és pénzügyi alapját a 2019-2023-as költségvetési évre tervezett költségvetés támasztja alá, a modernizációs programok felgyorsítása, a további erőforrások megteremtése és a meglévő amerikai hegemónia megszilárdítása érdekében.

A fegyverzet korszerűsítésének, fejlesztésének néhány szempontja:

1) Nukleáris erők. A minisztérium modernizálja a nukleáris triádát, beleértve a nukleáris parancsnokságot, az ellenőrzést és a kommunikációt, valamint a támogató infrastruktúrát. A nukleáris erő modernizálása magában foglalja a versenytársak kényszerstratégiáinak leküzdésére szolgáló lehetőségek kidolgozását, amelyek a nukleáris vagy stratégiai, nem nukleáris támadások esetleges alkalmazásán alapulnak.

2) A világtér és a kibertér, mint háborús térségek kiemelt jelentőséggel bírnak. A minisztérium prioritásként fogja kezelni a rugalmasságot, az újjáépítést és a térbeli képességeket biztosító műveleteket. Növelik a befektetést a számítógépes védelembe, a rugalmasságba és a számítógépes képességek folyamatos integrálásába a katonai műveletek teljes spektrumában.

3) Parancsnokság, ellenőrzés, kommunikáció, számítógépek és intelligencia, felügyelet és felderítés (Command, Control, Communications, Computers and Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance – C4ISR) továbbra is fontos

³ Summary of National Defense Strategy of The United States of America; <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

fejlesztési szempont. A befektetések a rugalmas, túlélő, egyesített hálózatok és információs ökoszisztémák fejlesztését helyezik előtérbe a harcászati szinttől a stratégiai tervezésig. A beruházások prioritásként fogják meghatározni az információk megszerzéséhez és kiaknázásához szükséges képességeket. Megadhatják a versenytársaknak ezeket az előnyöket, és lehetővé tehetik számunkra, hogy a számítógépes bűncselekmények során az elszámoltatható állami vagy nem állami szereplők elleni védekezés biztosított legyen.

4) Rakétavédelem. A beruházások a rakétavédelemre és a hadműveleti-harcászati és hadászati rakétafenyegetésekre, az észak-koreai ballisztikus rakéták fenyegetéseire gyakorolt zavaró képességekre összpontosítanak.

Az Egyesült Államok Nemzeti Védelmi Stratégiája 2018 stratégiai célkitűzése alapján várható volt, hogy 2017 decemberében az Egyesült Államok elnöke Michael D. Griffint nevezte ki a Pentagon kutatás-tervezésért felelős államtitkári posztjára, amelyet az amerikai szenátus 2018 februárjában elfogadott.

Griffin már hetekkel a kinevezése után egyértelművé tette, hogy ő nem a korábban elfogadott fegyverfejlesztési programokat hajtja végre, inkább a forradalmian újnak számító hiperszonikus fegyverek fejlesztését helyezi előtérbe. 2019. április 9-én a Colorado Springsben, a Broadmoor Hallban tartott előadásában a következőt mondta: *„Sajnálom, hogy nincs itt mindenki, aki más kiemelt fontosságú, technikai tervek megvalósításával foglalkozik, amelyekkel én nem értek egyet. Először is tudomásul kell venni, nálam a jövőben a hiperszonikus fegyverek, fegyverrendszerek az első.”* Michael D. Griffint az előadását így fejezte be: *„a hiperszonikus eszközök a hangsebesség több, min 15-szeresével repülnek, ellenük eddig nincs biztos védelem. Ilyen eszközöket nemcsak az Egyesült Államok, hanem Oroszország, Kína és más államok is fejlesztenek. A legjobb válasz ezeknek az országoknak, ha mi rövid időn belül megmutatjuk, hogy mi milyen eredményt értünk el.”*⁴ Feltételezzük, Michael D. Griffint előadásának megtartásakor már biztosan tudta, hogy az Egyesült Államok felmondja az 1987-ben megkötött INF⁵ szerződést az akkori Szovjetunióval. Ennek alapján nem volt „politikai akadálya” a hiperszonikus tervek megvalósításának és a kísérletek felgyorsított folytatásának.

A tanulmány további részében azt vizsgáljuk meg, mennyire volt megalapozott Michael D. Griffin bejelentése az orosz hiperszonikus fegyverekkel történő kísérletekről, valamint fejlesztésükről.

⁴ Hypersonic Missiles Are Unstoppable. And They’re Starting a New Global Arms Race; <https://nukewatch.org/new-and-updated-item/hypersonic-missiles-are-unstoppable-and-theyre-starting-a-new-global-arms-race/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

⁵ A szerződés az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a közepes és rövid hatótávolságú rakétáik felszámolásáról. The Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles. <https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

**Az Oroszországi Föderáció fegyverkezési programja 2018 – 2027 között
(Vlagyimir Putyin elnök évértékelő beszéde tükrében)**

Vlagyimir Putyin orosz elnök 2018. január 24-én bejelentette, hogy 2018-2027 között új állami fegyverkezési programot fogadtak el.⁶ Az államfő megjegyezte, hogy a védelmi ipari komplexum felkészült a feladatok végrehajtására, stabilan és tervszerűen fog működni ezekben az években. A meghirdetett fegyverkezési program célja *modern fegyverekkel felszerelt új generációs fegyveres erő felépítése*.

Az orosz elnök bejelentette, hogy a program kiemelt területei a hadászati csapásmérő rendszerek, a nagy pontosságú fegyverek, a hiperszonikus sebességű repülőeszközök és az atommeghajtású torpedórendszerek fejlesztése.

Különös hangsúlyt kell fektetni a program végrehajtása során a személyi állomány felszerelésének folyamatos korszerűsítésére, a légi, szárazföldi és tengeri telepítésű nagy pontosságú fegyverek, pilóta nélküli csapásmérő rendszerek, valamint a vezetés korszerűsítésére, az ehhez szükséges új eszközök rendszeresítésére. Az eszközök többsége legyen képes a manőverezésre az alkalmazás (hatótávolság) teljes szakaszában.

A „Сармат” interkontinentális ballisztikus rakéta, a „Кинжал” és „Циркон” hiperszonikus repülőeszközök sikeres indítási tesztjeit folytatni kell és rendszerbe kell állítani őket a tervezett időre.⁷

Vlagyimir Putyin az elnöksége alatt mindvégig a hidegháború időszakában kialakított biztonságpolitikai egyensúly visszaállítására törekedett, arra, hogy az Oroszországi Föderáció a Szovjetunió utóda legyen a világpolitikában, „egyenrangú” partnere és ellenfele az Egyesült Államoknak. A most bejelentett és bemutatott orosz hadászati fegyverrendszerek is ezt a valójában már nem létező, kétpólusú – vagy inkább többpólusú – világ illúzióját voltak hivatottak szolgálni az orosz elnökválasztás előestéjén.

Az elnöki beszéd főként belpolitikai, gazdasági és társadalmi kérdéseket, valamint célkitűzéseket foglalt magában, azt is megállapíthatjuk, hogy az éves üzenetben minden eddiginél nagyobb mértékben és mélységben beszélt az államfő az ország katonai és haditechnikai képességeiről, valamint a fejlesztés eredményeiről és az ehhez kapcsolódó feladatokról.⁸

⁶ Путин принял новую программу вооружения на 2018-2027 годы; https://www.dp.ru/a/2018/01/24/Putin_prinjal_novuju_progra (Letöltés ideje: 2018. 03. 19.)

⁷ Ирина Дронина: "Кинжал" в действии; http://nvo.ng.ru/nvoevents/2018-03-16/2_988_kinjal.html (Letöltés ideje: 2019. 07. 10.)

⁸ Послание Президента Федеральному Собранию; <http://kremlin.ru/events/president/news/56957> (Letöltés ideje: 2018. 03. 20.)

A hiperszonikus fegyverek és fegyverrendszerek legfontosabb jellemzői, lehetséges alkalmazásuk módjai

Számos szakember hangsúlyozza, elméleti és gyakorlati kutatási eredményekre hivatkozva, hogy a jelenleg alkalmazott gázturbinás sugárhajtóművek már csak korlátozottan alkalmasak a repülőgépek sebességének fokozására. A repülőgépek sebességének növelésére egy megoldásnak látszik a *scramjet* hajtóművek (supersonic combustion ramjet – szuperszonikus sebességű torlósugár-hajtómű) alkalmazása.

A fizikai és technikai részletek bővebb ismertetésétől eltekintek, csupán a tanulmány témájának bővebb kifejtése érdekében tartok szükségesnek néhány adatot közölni a teljesség igénye nélkül a *scramjet* hajtóművekkel összefüggő kutatásokról, egy korábban megjelent orosz nyelvű tanulmány rövid kivonata alapján, amelyhez néhány kutatási eredményt is hozzáadok.⁹

A hiperszonikus sebesség elérésére már a 60-as évek elején komoly kutatások és kísérletek folytak a világ több országában, amelynek eredménye többek között a rakétahajtású amerikai X-15 repülőgép volt. Ez a repülőgép $Ma=6,7$ sebességet ért el, ami a szakemberek szerint, biztosan hiperszonikus sebesség. A hiperszonikus sebesség meghatározása ugyanis korántsem olyan egyértelmű, mint a szuperszonikusé. Az aerodinamika szakembereinek véleménye, hogy az a pont a hiperszonikus sebesség kezdete, amikor a levegő a repülő eszköz belépő élénél feltorlódik, képtelen végigáramlani a repülő mellett, hanem extrém módon összehúzóódik és felforrósodik. Ez körülbelül egy mérföldes sebesség másodpercenként, vagyis $Ma=5,4$ következik be. A hajtómű tulajdonképpen egy igen egyszerű szerkezet, nincsenek mozgó alkatrészei. Lényegében egy csőről van szó, amely megadott hosszúságban beszűkül, ahol az így besűrűsödött levegőbe fecskendezik be az üzemanyagot, amit begyűjtanak. Ez a folyamat csak 4 Mach sebesség felett kezdődhet meg.¹⁰

A Mach-szám (Ma) egy objektum sebessége vagy egy áramlási sebesség és a helyi hangsebesség hányadosa: $Ma = V_o/V_s$, ahol a V_o az objektum (repülőgép) sebessége és a V_s a hang sebessége a repülési közegben. Szabványos tengerszinti adatok mellett a Mach-szám 1, ha a repülő objektum sebessége 1225 km/óra a légkörben.

A nagysebességű repülést öt csoportra lehet osztani: *Szubszonikus*: $Ma < 1$, *Szonikus*: $Ma = 1$, *Transzszonikus*: $0,8 < Ma < 1,2$, *Szuperszonikus*: $1,2 < Ma < 5$, *Hiperszonikus*: $Ma > 5$.

⁹ Георгий Александрович ЛОПИН, Михаил Леонидович ЦУРКОВ, Владимир Васильевич ОГЛОБЛИН: Угрожающая перспектива; <http://www.vko.ru/DesktopModules/Articles.htm> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

¹⁰ A *scramjet* hajtóművekkel kapcsolatban több tanulmány olvasható az Internet-es forrásokban. Ezekből csupán a következőre hivatkozunk. Űrbéli hajtóműrendszerek fejlődési lehetőségei. <http://www.atmion.hu/Zoleenet/iro/cim/CSZ/urhajt.html> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

A hiperszonikus hajtóműben hatalmas nyomás és nagyon magas hőmérséklet uralkodik működés közben. Ennek megfelelően, a kísérletek biztató eredményei ellenére is, számos technológiai probléma vár megoldásra a jövőben. Az orosz kutatásokról nagyon kevés információ olvasható orosz nyelven, és azok is inkább az 1950-es években megkezdett alap kutatások eredményeiről szólnak.

Ugyanakkor az amerikai tanulmányok és az angol nyelvű szakirodalom megemlíti az orosz és amerikai eredményeket is. Ezek a tanulmányok elsősorban a NASA eredményeit ismertetik, amelyeket az X-43-as repülőgéppel és annak korszerűbb változataival érték el. A repülőgépek pilótánélküliek és néhány tíz másodperces időtartamban képesek voltak 7-10 Mach sebességgel repülni.

Az X-51-nek nevezett repülőgépet egy B-52-es hadászati bombázóról indították 2010-ben. A segédhajtóművek után bekapcsolt scramjetnek nevezett hajtóművel a gép 200 másodpercen keresztül tartotta rekordnak számító hiperszonikus sebességet. Az amerikai légierő közleménye szerint a korábbi tesztekben csak 12 másodperc volt ez az idő.

Hiperszonikus repülőeszközök létrehozásának kísérletei az 1920-as évek vége és az 1930-as évek elején kezdődtek meg Eugen Sänger német és Kármán Tódor magyar professzor vezetésével Németországban.¹¹ Számos kísérletet hajtottak végre, de kezdetben a hiperszonikus sebességű repülés megoldhatatlan tudományos és technikai megoldásnak tűnt.

A második világháború befejezése után az Egyesült Államokban, felhasználva a német kutatásokat, a kísérletek már jó eredményeket hoztak.

Napjainkban szinte valamennyi iparilag fejlett ország kutatja vagy fejleszti a hiperszonikus sebességű repülés technológiáját, és hiperszonikus sebességű légi-kozmosz repülőeszközök kifejlesztésén dolgozik. Mint említettük, az első eszközök kísérleteihez nem voltak meg a kellő elméleti ismeretek, a technológiai lehetőségek nem biztosították a gyakorlati eredményeket. Az Egyesült Államokban 2005-től kezdve egyre több eredményes kísérlet zajlott, de ezek a kísérletek jelezték, hogy az aerodinamika, a hajtóművek, hajtóanyagok, repülésirányítás, a hővédelem tudományterületeken számos elméleti és gyakorlati feladat vár megoldásra valamennyi, a kutatással foglalkozó államban.

Hiperszonikus repülőeszközök kutatásával foglalkozó orosz szakemberek szerint a kutatások és a kísérletek területén az Egyesült Államok áll az élen. Az elméleti és gyakorlati kutatások mögött az a stratégiai szintű elgondolás van, amely szerint az európai rakétavédelmi rendszer összekapcsolása a nemzeti rakétavédelmi rendszerrel, és a kozmikus előrejelző és felderítő eszközökkel biztosítja az

¹¹ Teljes nevén Szőlőkislaki Kármán Tódor, német nevén Theodore von Kármán (Budapest, 1881 – Aachen, 1963) gépészmérnök, fizikus, alkalmazott matematikus, akit az amerikai légierő (USAF) védőszenájének becéznek, és a szuperszonikus légi közlekedés atyjaként, valamint a rakétatechnológia és hiperszonikus űrhajózás egyik úttörőjeként is ismernek. Tudta nélkül a német repüléstechnika alapjainak letételével a német légierő, a Luftwaffe kifejlesztéséhez is sokban hozzájárult. Mint fizikus és alkalmazott matematikus sokban hozzájárult a hidrodinamika és a modern gázdinamika, illetve az aerodinamika huszadik századbeli fejlődéséhez.

interkontinentális ballisztikus rakéták elfogását a katonai műveletek teljes időszakában. Másképpen, a rakétavédelmi rendszer magában foglalja a tömeges megelőző csapás, az indítás előtti elfogás, az összehangolt és egységes harcvezetés és a gyors globális csapás (Prompt Global Strike) lehetőségét.

Az Egyesült Államok a globális rakétavédelmi rendszer hiperszonikus eszközeivel képes lesz szinte valamennyi katonai feladat sikeres végrehajtására, politikai és katonai célkitűzései megvalósítása érdekében – állítják a szakemberek.

A védelmi ipari komplexum együttműködik a tudományos kutatóintézetekkel a „Nemzeti Légi-kozmosz Kezdeményezés – National Aerospace Initiative” program megvalósításában a DAPRA (Defense Advanced Research Projects Agency) vezetésével és irányításával. A program teljesítése során a kutatók szeretnék, ha a hiperszonikus repülőeszközök elérnék a Ma=5-25 sebességet. Első lépésként a rakéták irányított harci részeinél és a repülőeszközöknél fejlesztési cél az Ma=6-8 sebesség elérése – a transzonikus sebesség folyamatos fenntartása után – a cél a repülés végrehajtása szénhidrogén hajtóanyagok alkalmazásával. A kutatók terve szerint a program végrehajtásának időpontja 2015-2020 lesz.

A program befejezésekor, várhatóan 2020-2035 között rendszeresítésre kerülhetnek a hiperszonikus hadászati bombázók és alacsony földköri pályára állhatnak a hasznos terhet szállító légi-kozmosz eszközök.

A program teljesítésének sajátossága a hosszú fejlesztési időszak, amely komoly anyagi támogatást igényel. Ennek megfelelően az egyes szakaszok során elért eredményeket azonnal hasznosítani kívánják a rakétavédelmi rendszerekben és a tervezett légi-kozmosz műveletekben. Először: a hiperszonikus repülőeszközök a Föld bármely pontját legyenek képesek 10-60 perc közötti időpontban elérni, és amennyiben szükséges, a csapást végrehajtani. Másodsor: az említett eszközök sebezhetőségét a lehető legkisebb szintre csökkenteni, az ellenség légi-kozmosz védelmének képességeit figyelembe véve. Harmadsor: a hiperszonikus sebességű eszközök alkalmazásával csökkenteni a harci (pusztító) eszközök célba juttatásának költségét és idejét.

A kutatások iránya a fejlett védelmi iparral rendelkező államokban a már korábban említett hiperszonikus repülőeszközök (szárnyas rakéták) fejlesztése. Az amerikai National Aerospace Initiative program keretén belül a WaveRider nevű alprogramhoz kapcsolható kísérletek eredményeit használják fel a légierőnél és a haditengerészetnél. A kísérleti eszköz neve az X-51 repülőgép, amelyet szárnyas rakétának is neveznek. Tanulmányomban a repülőeszköz elnevezést használom.

A hagyományos szárnyas rakétákkal összehasonlítva a hiperszonikus repülőeszközök számos új képességgel rendelkeznek: sebesség, repülési magasság, manőverező képesség, az ellenség rakéta- és légvédelmének áttörése. Továbbá, a korszerű navigációs képességnek köszönhetően, repülés közben új célra programozhatóak.

Az Egyesült Államok ezeket az eszközöket nagy pontosságú fegyverként kategorizálja, amelyekkel képes a csapást 10-15 perc alatt mintegy 2000 kilométer távolságra végrehajtani.

A hiperszonikus repülőeszközöket a szárazföldi haderő, a haditengerészet és a légierő repülőgépeire kívánják felszerelni, vagy a különböző pilótánélküli repülőeszközökön alkalmazni.

A hiperszonikus repülőeszközök fejlesztésének további iránya az amerikai FALCON program keretén belül a sikló fejrészek kialakítása a kisméretű siklóalapú légi járműveken (Планирующие Головные Части – Common Aero Vehicle). Az elgondolás szerint ez egy pilótánélküli, irányított hiperszonikus repülőeszköz, amely magában foglalja a NAVSTAR rávezetés lehetőségét is, amelyet interkontinentális rakétával vagy különböző hiperszonikus repülőeszközzel juttatnak pályára.¹² Az eszközök várhatóan nagy manőverező képességgel, forgókormányos felületekkel fognak rendelkezni. Rendeltetésük a hagyományos, légi pusztító eszközök célba juttatása lesz.

A szakértők szerint az eszköz harci tömege mintegy 450 kg lesz, ami a célokat képes 5500 km távolságig megsemmisíteni 3-5 m pontossággal. A pályára állításhoz a meglévő interkontinentális ballisztikus rakétákat vagy az űrrepülőgépeket kívánják felhasználni, amelyeknél az indítási készenlét kevesebb, mint 24 óra. Pályára állítás után a kisméretű sikló légi jármű repülésének alapja a kiegyensúlyozott sikló röppálya a cél felé, amelynek során a „felpattanásokat és lepattanásokat”¹³ hajt végre a különböző sűrűségű légrétegek elérésekor. Továbbfejlesztett változatai – 10-20 éven belül – 16.600 km távolságra, ezen belül 5500 km oldalmanőverrel lesznek képesek repülni.

Az Egyesült Államokban az X-51-es repülőeszköz folyamatosan korszerűsített változataival több sikeres kísérletet hajtottak végre. A rakétán kombinált rávezető rendszer lesz, amelynek négyzetes hibája, $\sigma=40-10$ méter. Ezen kívül a rakétát azonosító berendezéssel látják el, amely biztosítja a cél pusztítását aktív zavaró tevékenységek körülményei között is.

A repülőeszköz $Ma=4-6$ sebességgel repül mintegy 70 kilométer magasságban. Ebből a helyzetből zuhanórepüléssel (1200 m/s sebesség) közelíti meg a célt, és a kinetikus energiájának következtében óriási pusztítást okoz a célban.

¹² Hypersonic Rocket-Plane Program Inches Along, Stalls.
<http://www.defenseindustrydaily.com/hypersonic-rocketplane-program-inches-along-0194/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

¹³ A gép hagyományos repülőtérről gázturbinás vagy rakétahajtóművel szállna fel, majd fokozatosan gyorsulva átkapcsolna a torló sugár-hajtóművére és mintegy 60 km-es magasságba emelkedik, miközben sebessége akár a hangsebesség tízszeresét is elérheti. Ezek után hajtóművét kikapcsolja, és miközben a sebessége a ritka légkör miatt csak lassan csökkenne, egyre lejjebb és lejjebb vitorlázik. A sűrűbb légrétegek tetejénél (mintegy 35 km-es magasság körül) a hajtóművét újra indítja, és felemelkedik 60 km-es magasságba, felgyorsul Mach 10 sebességre. Mindezt annyiszor ismétli meg, ameddig a meghatározott célterület közelébe nem ér, vagyis az út nagy részét úgy teszi meg, mint a vízfélre dobott, kacsázó kő. A szükséges emelkedés után a hiperszonikus repülőgép szinusz görbe szerinti pályán repül. A Föld vonzása következtében a repülőgép 45-35 km közötti magasságokban szabályozottan repül, hol emelkedve, hol süllyedve az említett magassági tartományban. Az elemzések alapján bizonyított, hogy a két gyorsító ciklus során biztosított mintegy 1000 km-es hatótávolság megtétele. Mindez idő alatt a célpálya bólintásszög-változása nem több nyolc foknál, a túlterhelés nem nagyobb másfél g-egységénél. A célpálya több mint 60 százaléka a sűrű atmoszféra felett van.

A tervezők véleménye szerint a továbbfejlesztés lehetséges változata a repülőeszköz pilótanélküli repülőgépként való alkalmazása, amely nagy pontosságú fegyverként azonosítható. A hiperszonikus repülőeszköz harci blokkja önálló vezérléssel is felszerelhető, vagy további részblokkokra válhat szét.

A szétváló irányított harci blokkok mindegyike 150 kg tömegű és 200 KT hatóanyagú, vagy 300 kg tömegű hagyományos robbanóanyaggal felszerelt lehet.¹⁴

A tanulmány további részében vizsgáljuk meg az Oroszországi Föderáció hiperszonikus eszközeinek fejlesztését – Vlagyimir Putyin elnök beszédében elmondottak, valamint a külföldi szakirodalom alapján.

Az új, több mint 200 tonnás Szarmat rakéta rövid, aktív (nagysebességű) szakaszú röppályával indul, ami megnehezíti a rakéta bemérését és elfogását, megsemmisítését. A nehéz rakéta hatótávolsága, illetve a harci blokkok mennyisége és hatóereje meghaladja a Vojevoda jellemzőit: a Szarmat rakétát különböző nagy hatóerejű nukleáris töltetű fejrészekkel, köztük hipersebességű Avangard-rendszerrel – 20 harci blokkal – tervezik felszerelni. Ez ötször több az előző képességekhez képest. A Szarmat-típusú komplexum rakétájának hatótávolsága gyakorlatilag behatárolhatatlan (17 ezer kilométer, a „Воевода” rendszert kívánják vele lecserélni), és képes akár az Északi-, akár a Déli-sarkon is áthaladva elérni és megsemmisíteni a meghatározott célt.¹⁵

A Kinzsal-rendszer az ellenséges földi telepítésű rakétaelhárító rendszerek pusztító fegyverrendszere. A nagy sebességgel és nagy magasságban repülő MIG-31-es lehetővé teszi a hiperszonikus robotrepülő indítását, amely több mint tízszeres hangsebességgel repül és a teljes röppályán képes a manőverezésre. A robotrepülőgép felszerelhető hagyományos és nukleáris fejrészrel is, és hatótávolsága kétezer kilométer.¹⁶

Az Avangard-rendszer szárnyas blokkja a hiperszonikus manőverező robotrepülőgép, ami elsősorban a Szarmat interkontinentális hadászati rakéta harci része. A harci rész önállóan 2-6 ezer kilométert képes repülni úgy, hogy érzékeli és elkerüli az ellenség felderítő és megsemmisítő rendszereit.

Jurij Ivanovics Boriszov, védelmi miniszter-helyettes a Krasznoj Zvezdának adott interjújában a következőt nyilatkozta: az irányítható, új anyagok felhasználásával készített hiperszonikus robotrepülőgép a légkör sűrűbb rétegeiben 1600-2000 Celsius fokra felhevül, „tűzgolyóként,” hússzoros hangsebességgel repül a célja felé, plazmaképződés körülményei között, ionizált kis légellenállású térben. A különleges körülményekből adódó nehézségeket a tesztek során sikerült megoldani, így a videófilmen látottak „nem blöff.” Elmondta egyebek között, hogy a

¹⁴ Угрожающая перспектива; <https://windowsuser.livejournal.com/440852.html> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

¹⁵ В России успешно прошло первое бросковое испытание прототипа ракеты «Сармат.» <http://www.mk.ru/politics/2017/12/27/v-rossii-uspeshno-proshlo-pervoe-broskovoe-ispytanie-prototipa-rakety-sarmat.html>, (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

¹⁶ Путин показал новое российское гиперзвуковое оружие «Кинжал.» <https://mir24.tv/news/16294012/putin-pokazan-novoe-rossiiskoe-giperzvukovoe-oruzhie-kinzhal> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

ballisztikus röppályájú rakétáktól eltérően az új fegyver több tíz kilométer magasságban – a földfelszín és 120-140 km között – a sűrű légrétegekben kerül alkalmazásra. A repülés irányát és magasságát is változtatva képes elkerülni az összes létező és fejlesztés alatt álló ellenséges rakétavédelmi rendszer felderítési és megsemmisítési zónáját. A sorozatgyártásra a szerződéseket megkötötték.¹⁷

A Burevesztnik nukleáris hajtóművel felszerelt hiperszonikus robotrepülőgép egy olyan hadászati jelentőségű eszköz, amely nem ballisztikus röppályán mozog, ezért nehéz felderíteni és bemérni, röppályáját beazonosítani, majd megsemmisíteni. Ez az új eszköz egy olyan kisméretű, nagy hatékonyságú nukleáris hajtómű, amelyet a jelenleg rendszerben lévő H-101 típusú, repülőeszköztől indítható manőverező robotrepülőgép törzsébe szereltek be, amely így több tízszeres, gyakorlatilag behatárolhatatlan repülési távolságot biztosít a csapásmérő fegyver számára.

A rakéta alacsonyan, a földfelszínhez közel repül, észrevétlenül és gyakorlatilag bármilyen távolságra, az ellenség jelenlegi és még tervezett rakétavédelmi és légvédelmi rendszereit képes kikerülni, amelyek így hatástalanok vele szemben. A nukleáris hajtóműnek köszönhetően a rakéta repülési távolsága nem meghatározható, így bármilyen hosszú időtartamban képes manőverezni.¹⁸

A következő technikai eszköz ugyan nem hiperszonikus sebességgel úszik, de rendszerbeállítása estén, ez lesz a leggyorsabb haditengerészeti fegyver.

A Poszeidon atommeghajtású tengeralattjáró/torpedó, haditengerészeti drón. Az új eszköz egy vezetónélküli (robotizált) mélytengeri tengeralattjáró, amely kontinensek közötti távolságon olyan sebességgel mozog, amely többszörösen (200 csomó) meghaladja a tengeralattjárók, a legmodernebb típusú torpedók, illetve vízfelszíni hajók sebességét. Alacsony szintű zajhatással, magas manőverező képességgel rendelkezve gyakorlatilag sebezhetetlen az ellenség részéről. Ezek a vezetónélküli vízfelszín alatt, – a tengerfenék felszínét követve – alkalmazható eszközök szerelhetők mind hagyományos, mind nukleáris harci fejekkel, amelyekkel hatásosan pusztíthatók a különböző ellenséges célok. Az eszköz számára kifejlesztett hajtómű kisméretű, kompakt (százszor kisebb, mint a jelenlegi korszerű atomhajtóműves tengeralattjárók hajtóműve) és nagy hatásfokkal rendelkezik.¹⁹

A Cirkon a haditengerészeti és a légierő haderónemek közös hiperszonikus hajóelleni robotrepülője, amely az Onix P-800 és a Kaliber 3M54 rendszereknél használt univerzális indítóállványokról/konténerekből kerül indításra.

Fő jellemzője a hiperszonikus sebességgel való repülés, amely megkülönbözteti a hasonló rendeltetésű orosz és külföldi hajóelleni

¹⁷ Интервью с заместителем министра обороны РФ Борисовым Юрием Ивановичем; <https://www.youtube.com/watch?v=MZ6vgCCn0MU> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
Министр обороны отметил совершенство и высокое качество разрабатываемых ОКБ «Новатор» ракет;
https://function.mil.ru/news_page/person/more.htm?id=12170189@egNews (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

¹⁸ Послание Президента Федеральному Собранию;
<http://kremlin.ru/events/president/news/56957> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

¹⁹ U.o.

fegyverrendszerektől. A kísérleti indítások alkalmával repülési sebessége hangsebesség nyolcszorosát is elérte. A Cirkon sajátossága, hogy a célpálya nagy részén a 30-40 km magassági tartományban, ritka légrétegben repül, így nagyobb távolságra és nagyobb sebességgel képes a feladat végrehajtásra.

A harcászati-technikai alkalmazhatóságát a 400 km hatótávolság, a 4–6 Mach sebesség, a harci rész súlya: 300-400 kg adatok jellemzik. A 4-6 Mach sebesség azt jelenti, hogy az indítás és a célbaérés között csupán 3 perc 15 másodperc idő telik el. A rakéta forradalmi scramjet technológiát alkalmaz, hogy elérje a hiperszonikus sebességet. A rakétameghajtást úgy hozzák létre, hogy a levegőt a légkörből a tüzelőanyagba vezetik, ahol összekeverik a fedélzeti üzemanyaggal. Tehát a rakéta nem szállít oxidáló anyagot, így lényegesen könnyebb a hagyományos rakétáknál.

Nem használ forgó turbinát vagy mozgó alkatrészt, csak egy bemenete van, ahol a levegő összenyomódik, összekeverik az üzemanyaggal. A kevesebb mozgó alkatrész kisebb mechanikai hibával is jár. A rakéta képes lesz elpusztítani a világ legfejlettebb hadihajóit és repülőgép-hordozóit. Valószínű 2020-ban rendszeresítésre kerül az orosz haditengerészetnél.²⁰

Végezetül egy sikeres fejlesztési program Kínából: az ország tervezői teljesen elfogadták Teng Hsziao Ping útmutatását, nevezetesen: *„Higgadtan figyeljünk; biztosítsuk a pozíciónkat: józanul mérjük fel az eseményeket; rejtjük el a képességeinket és várjuk ki, amíg eljön a mi időnk; legyünk visszafogottak, s soha ne akarjuk a vezető szerepet.”* Ez jellemzi az ország fegyverzetfejlesztési és rendszerbeállítási programját.

Kína már 2015 végén sikeresen végrehajtotta az amerikai rakétavédelmi rendszer áttörésére tervezett DF-ZF típusú (korábban WU-14-ként ismert) hiperszonikus siklójárművének (Hypersonic Glide Vehicle – HGV) hatodik repülési tesztjét.

„A DF-ZF egy olyan, rendkívül nagysebességű rakéta, amely állítólag képes áthatolni az elfogórakéták képességeire alapozott amerikai légvédelmi rendszereken. A ballisztikus hordozórakéta a DF-ZF HGV robbanófejét a világűr és az atmoszféra határáig juttatta, azaz, nagyjából 100 kilométer földfeletti magasságig. A magassági csúcspont elérését követően a siklórakéta – egy viszonylag lapos röppályán – siklórepülést, majd gyors emelkedést (pull-up maneuver) végez, melynek eredményeként sebessége a hangsebesség tízszeresét is elérheti. Egyelőre nem ismert, hogy a kínai HGV-t hagyományos vagy nukleáris robbanófejjel fegyverzik-e fel” – jelentette John Hyten amerikai tábornok, az Egyesült Államok Stratégiai Parancsnokságának parancsnoka, a Szenátus előtti meghallgatásán, az elmúlt évben.²¹

²⁰ Russia develops hypersonic Zircon missile which can reach speeds of 7,400km/h. <https://www.news.com.au/technology/innovation/russia-develops-hypersonic-zircon-missile-which-can-reach-speeds-of-7400kmh/news-story/26dc91bb90924b76dccb1e445d6e332> (Letöltés ideje: 2019. 05. 15.)

²¹ China and Russia are ‘aggressively pursuing’ hypersonic weapons, and the US can’t defend against them, top nuclear commander says. <https://www.cnn.com/2018/03/20/china-and-russia-aggressively-are-pursuing-hypersonic-weapons-general.html> (Letöltés ideje: 2019. 07.15.)

Befejezés

A szakértők szerint a hiperszonikus fegyverek és fegyverrendszerek az interkontinentális ballisztikus rakétáknál is veszélyesebbek lehetnek. Ugyanakkor az Egyesült Államoknak és az Oroszországi Föderációnak nincsen terve olyan szerződés megkötéséről, amely szabályozná ezen eszközök fejlesztését és rendszerbeállítását. A hiperszonikus eszközök a hadviselés terén nyithatnak új fejezetet, de ennél is fontosabb, hogy az e téren kibontakozó fegyverkezési verseny elhozhatja a második hidegháború időszakát. Állításunk igazolására:

McNamara, amerikai védelmi miniszter gondolatai a tanulmányunk címében jelzett témához már 1967-ben elhangzottak: „*Bármi is legyen az ő (Szovjetunió) szándékuk, vagy a mi szándékunk, a tetteink és a lehetséges tetteink – mindkét oldalon – a nukleáris erők fejlesztése terén, megkerülhetetlen kihívás a másik fél részére,*” – amelyet 1967. szeptember 18-án, San Franciscoban elmondott beszédéből idéztünk.²² Véleményünk szerint, napjainkban is érdemes ezt a megállapítást figyelembe venni.

Az orosz haditechnikai fejlesztések geostratégiai célja lehet, hogy egyrészt ellensúlyozzák a nyugati (főként amerikai) rakétavédelmi rendszerek képességeit, másrészt leváltsák a jövőben a jelenlegi – hagyományos elvek szerint működő – ballisztikus röppályán repülő, nem manőverező interkontinentális ballisztikus rakétákat, harmadrészt pedig a katonai erőegyensúly javítása érdekében van szükség a fejlesztésre, mivel azt más módon, gazdaságilag nem tudja az Oroszországi Föderáció felvállalni.

A bejelentett és bemutatott új fegyverrendszerek hadrendbe állításuk esetén alapjaiban változtathatják meg a most meglévő hadászati erőegyensúlyt, valamint feleslegessé tehetik a NATO katonai védelmi rendszerének egy részét, mivel azok a bejelentés szerint az új orosz rendszerekkel szemben hatástalanok lesznek. Megjegyezzük, ebben az esetben van igaza Mc Namara, amerikai védelmi miniszternek.

²² Defence Secretary McNamara announced on 18th September 1967 plans for the Sentinel ABM defence system. <http://www.nuclearabms.info/HSentinel.html> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

Felhasznált irodalom:

- China and Russia are ‘aggressively pursuing’ hypersonic weapons, and the US can’t defend against them, top nuclear commander says, <https://www.cnbc.com/2018/03/20/china-and-russia-aggressively-are-pursuing-hypersonic-weapons-general.html> (Letöltés ideje: 2019. 07.15.)
- Defence Secretary McNamara announced on 18th September 1967 plans for the Sentinel ABM defence system, <http://www.nuclearabms.info/HSentinel.html> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
- DF-ZF Hypersonic Glide Vehicle; <https://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-proliferation/china/df-zf-hypersonic-glide-vehicle/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
- Evaluation of the national aerospace initiative; The National Academies Press, Washington, D.C. <https://www.nap.edu/read/10980/chapter/1> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
- Hypersonic Missiles Are Unstoppable. And They’re Starting a New Global Arms Race; <https://nukewatch.org/new-and-updated-item/hypersonic-missiles-are-unstoppable-and-theyre-starting-a-new-global-arms-race/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
- Интервью с заместителем министра обороны РФ Борисовым Юрием Ивановичем; <https://www.youtube.com/watch?v=MZ6vgCCn0MU> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
- Министр обороны отметил совершенство и высокое качество разрабатываемых ОКБ «Новатор» ракет; https://function.mil.ru/news_page/person/more.htm?id=12170189@egNews (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
- Путин принял новую программу вооружения на 2018-2027 годы; https://www.dp.ru/a/2018/01/24/Putin_prinjal_novuju_progra (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
- SZENES Zoltán: Velünk élő tudomány; Honvédségi Szemle, 2013/6. pp. 3–6.
- Summary of National Defense Strategy of The United States of America; <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)
- Угрожающая перспектива; <https://windowsuser.livejournal.com/440852.html> (Letöltés ideje: 2019. 07. 15.)

AZ ISRAELI LÉGVÉDELEM ÉS LÉGIERŐ LEGÚJABB ESZKÖZEI – TÖBBRÉTEGŰ LÉGVÉDELMI RENDSZER, F-35, UAV-OK¹

Bevezetés

Ízrael egy viszonylag kis területű és népességű állam, amely ellenséges (vagy legjobb esetben semleges) szomszédokkal van körülvéve. Az ország geopolitikai adottságai szintén nem a legjobbak, hiszen határai nagy része nehezen védhető. A zsidó állam formája is kihívásokat rejt: ha az 1967 előtti határokat nézzük (az úgynevezett „zöld vonalat”), akkor az ország a legkeskenyebb részén mindössze 15 km széles.² Az állam stratégiai mélységének ilyen mértékű hiánya komoly lehetőségeket jelent az ellenségek számára. Azonban nem ez az egyetlen probléma a zsidó állam vezetése számára. Izrael lakossága nagyjából 8,5 millió fő³, amely ellenségivel/szomszédaival összevetve alacsonynak mondható (kivéve Libanont).

Izrael Állam tehát egy alacsony lakosságszámmal rendelkező, könnyen sebezhető, kis területű ország, amely mégis elérte, hogy a Közel-Kelet regionális hatalmaként tartsák számon. Ehhez elengedhetetlen volt az ellenségeivel szembeni technológiai fölény megszerzése és megtartása. E technológiai fölény alapját egyrészt legnagyobb szövetségésétől, az Egyesült Államoktól vásárolt fejlett haditechnikai eszközök, másrészt a saját fejlesztések jelentik.⁴

Jelen írás számba veszi az Izraeli Védelmi Erők (IDF) légierőjének legmodernebb eszközeit, az UAV-okat és az F-35-ös vadászbombázót, valamint az ország többretegű légvédelmi rendszerét.

1. Légvédelem

Izrael számára létfontosságú, hogy többretegű légvédelmi rendszert tartson fenn, hiszen ellenségeinek különböző képességei ezt megkövetelik. Napjainkban az országot célzó fenyegetések három fő forrását nevezhetjük meg: a főleg a Gázai övezetben ténykedő Hamaszt (illetve egyéb palesztin terrorszervezeteket)⁵, a

¹ Jelen írás a szerző „A Hadtudomány és a XXI. Század ‘19” című konferenciakötetben megjelent *“The direction of technological developments in the IDF - the Israel Defense Forces of the future”* című munkájának átdolgozott változata.

² Israel's Geographic Challenge, <https://worldview.stratfor.com/article/israels-geographic-challenge> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

³ Israel; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

⁴ ALLEN, T.S.: Here Is How Israel's Military Dominates the Battlefield, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/here-how-israels-military-dominates-the-battlefield-24679> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

⁵ Ilyenek például a Palesztin Iszlám Dzsihád, az Al-Aqsa Mártírjai Brigád. Forrás: Palestinian Terrorism: Major Terror Organizations,

libanoni Hezbollah síita terrorszervezetet és Iránt. Ezek a szereplők különböző haditechnikai eszközparkkal és képességekkel, különböző tüzeróvel rendelkeznek, illetve a zsidó állam gyengítését is eltérő módon végzik. Közös bennük azonban, hogy mindnyájan rendelkeznek rakétaarzenállal.⁶ Ezen eszközök jelentősen különböznek mind felhasználásukat, mind pedig hatótávolságukat illetően. Az ellenük való védekezés szempontjából a hatótávolságuk alapján való kategorizálás a legrelevánsabb, hiszen az ország többretegű légvédelmi rendszerének egy-egy részeleme egy (vagy több) meghatározott hatótávolságú rakétatípus ellen nyújt csak védelmet. Sajnos a nemzetközi szakirodalom nem egységes a kategorizáció tekintetében, ezért elemzésemet az alábbi besorolás alapján végzem:

Harcéri rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta (Battlefield Short Range Ballistic Missile – BSRBM)	< 150 km
Rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta (Short-Range Ballistic Missile – SRBM)	150 km – 800 km
Közepes hatótávolságú ballisztikus rakéta (Medium-Range Ballistic Missile – MRBM)	800 km – 2400 km
Közép (közbenső) hatótávolságú ballisztikus rakéta (Intermediate-Range Ballistic Missile – IRBM)	2400 km – 5500 km
Interkontinentális ballisztikus rakéta (Intercontinental Ballistic Missile – ICBM)	> 5500 km

1. ábra: Föld-föld rakéták hatótávolság szerinti besorolása⁷

1.1. Iron Dome – Vaskupola és Iron Beam – Vassugár

Izrael három fő ellensége közül a legszerényebb rakétaképességekkel a Hamasz (illetve egyéb palesztin terrorszervezetek) rendelkezik: csupán rövid hatótávolságú, nem irányítható rakétákat és hagyományos (csöves) tüzérségi eszközöket birtokolnak (úgy mint a saját gyártmányú Qassam vagy a szovjet Grad rakéták különböző típusai, illetve különféle lövegeket és aknavetőket).⁸ A Gázából

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/major-palestinian-terror-organizations> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

⁶ Fontos tisztázni, hogy a magyar rakéta szó két angol megfelelője más-más jelentéssel bír. A „rocket” nem irányított, míg a „missile” irányított rakétát jelent. Így, habár valóban rendelkezik Izrael minden, a szövegben megnevezett ellensége egyfajta rakétaarzenállal, a Hamasz és az egyéb palesztin szervezetek csupán nem irányított eszközöket, „rocket”-eket birtokolnak, míg a Hezbollah és Irán rakétáinak egy része irányított, azaz a „missile” kategóriába tartozik. Forrás: Ballistic Missile Basics, <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-basics/ballistic-missile-basics/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.); Rocket and Mortar Basics <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-basics/rocket-and-mortar-basics/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

⁷ N. RÓZSA Erzsébet – PÉCZELI Anna – BERZSENYI Dániel – VARGA Gergely: Rakéatechnológiák és rakétavédelem; In: N. RÓZSA Erzsébet – PÉCZELI Anna (Szerk.): Egy békésebb világ eszközei - Fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-proliféráció, 2013, Osiris Kiadó Kft. p. 295.

⁸ Jeremy BENDER: These Are The Rockets Hamas Has Been Shooting At Israel, <https://www.businessinsider.com.au/hamas-rocket-arsenal-2014-7> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

Izraelre kilőtt lövedékek sok halálos áldozatot követeltek, amelyre válaszul Jeruzsálem 2011-ben hadrendbe állította a Vaskupola (Iron Dome) rendszert.⁹ A Vaskupola (héberül: קַפַּת בַּרְזֵל, kippat barzel) úgynevezett C-RAM (Counter Rocket, Artillery and Mortar – rakéta, tüzérségi lövedék, aknavetők elleni) rövid hatótávolságú légvédelmi rendszer, amely nagyfokú hatékonyságát többször is bizonyította.¹⁰ Az eszköz mobil, minden időjárási körülmények között használható, feladata pedig azon nem irányítható harcászati rakéták és tüzérségi lövedékek megsemmisítése, amelyeket az ellenség 4-70 km¹¹ közötti távolságból lőtt ki, és amelyek becsapódási területe lakott területre esik.¹² Habár többféle adat és vélemény lehetséges fel a fegyverrendszer hatékonyságát illetően, valószínűsíthetően 80-90%-ban sikeresen képes ellátni a lakott területek védelmét.¹³

A Vaskupola kategóriájában kiemelkedő haditechnikai eszköz, amely – úgy tűnik – megoldotta a Hamasz (illetve egyéb palesztin terrorszervezetek) rakétái jelenetete, hosszú idő óta fennálló veszélyt; ez azonban nem jelenti azt, hogy tökéletes volna. A fegyverrendszernek két fő gyenge pontja van: az egyik az ára, a másik pedig a túl alacsony röppályával rendelkező ellenséges eszközök elleni hatástalansága. Egy darab Tamir elfogórakéta 30-50.000 USD közötti összegbe kerül,¹⁴ míg egy Qassam – amelyek elhárítására legtöbbször használják – költsége nem haladja meg az 1.000 USD-t.¹⁵ Habár igaz, hogy a Vaskupola csupán a lakott területeket védi (amelyet a palesztin terrorszervezeteknek nem könnyű eltalálni a nem irányítható rakétáikkal), a rendszer költségei ezzel együtt is rendkívül magasnak mondhatók. A Vaskupola nem tudja nagy biztonsággal elhárítani azokat a tüzérségi lövedékeket és nem irányított rakétákat, amelyeknek a hatótávolsága maximum 7 km (a 4 km-es hatótávolság alatti eszközök ellen pedig gyakorlatilag hatástalan). Ezen hiátus kiküszöbölése végett kezdték el az Iron Beam (Vassugár) nevű fegyverrendszer fejlesztését, amely a Vaskupola kiegészítésére szolgálna. Az eszköz feladata az előbb említett, maximum 7 km-es hatótávolsággal rendelkező

⁹ Israel deploys 'Iron Dome' rocket shield, <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/201132718224159699.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹⁰ A Vaskupola NATO erőket is védett Irakban és Afganisztánban. Forrás: Iron Dome Air Defence Missile System, <https://www.army-technology.com/projects/irondomeairdefencemi/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹¹ Izrael szeretné ezt 250 km-re növelni, illetve megvalósítani, hogy a rendszer képes legyen két különböző irányból egyidejűleg kilőtt eszközt is megsemmisíteni. Forrás: Dan WILLIAMS: Israel's Barak seeks three more Iron Dome rocket interceptors, <https://www.reuters.com/article/us-palestinians-israel-arms-irondome/israels-barak-seeks-three-more-iron-dome-rocket-interceptors-idUSBRE8AF1AM20121116> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹² Yaakov KATZ – Yaakov LAPPIN: Iron Dome ups its interception rate over 90%; <https://www.jpost.com/Defense/Iron-Dome-ups-its-interception-rate-to-over-90-percent> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹³ Michael J. ARMSTRONG: Israel's Iron Dome missile interceptor might not be as successful as some people think; <https://www.businessinsider.de/israels-iron-dome-might-not-be-as-successful-as-people-think-2018-4?r=US&IR=T> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹⁴ WILLIAMS: Israel's Barak seeks three more Iron Dome rocket interceptors i. m.; Yuval AZULAI: Rafael EVP: We'll sell Iron Dome to US next year; <https://en.globes.co.il/en/article-rafael-evp-well-sell-iron-dome-to-us-within-year-1001254464> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹⁵ Jamie LEVIN: Israel's Economy Will Pay Heavy Price for Iron Dome; <https://www.haaretz.com/1.5207713> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

nem irányított rakéták és tüzérségi lövedékek elleni védelem volna. A Vassugár elfogó rakéták helyett irányított magas energiájú lézert használ.¹⁶ Várhatóan az eszköz a C-RAM képességek mellett képes lesz pilóta nélküli repülőgépek (úgynevezett UAV-ok, vagy másnéven drónok) megsemmisítésére is.¹⁷ Amennyiben ez a fejlesztés megvalósul és hadrendbe is állítják, úgy ez lehet a világ első rendszeresített, lézer alapú légvédelmi rendszere.¹⁸

1.2. *David's Sling/Dávid Parittyája*

A másik közeli ellenség, a Hezbollah eszközei különböznek a Hamasz (illetve egyéb palesztin terrorszervezetek) fegyvereitől, a libanoni mozgalom lehetőségei ugyanis sokkal nagyobbak. Habár a szervezet rakétarzenáljának nagy részét a kisebb, hordozható, nem irányítható föld-föld rakéták teszik ki, a síita terrorszervezet rendelkezik irányítható, illetve kis számban nagy pontosságú rakétákkal is.¹⁹ Érdemes megemlíteni, hogy a 2006-os libanoni háború után a Hezbollah rakétaarzenálja drasztikusan megnőtt: akkoriban a szervezet nagyjából 15.000 ilyen eszközzel rendelkezett (amelyből körülbelül 4000-et ki is lőtt Izraelre), manapság viszont ez a szám 130.000 körül alakul.²⁰ Az a tény, hogy a szervezet fejlettebb fegyverekkel rendelkezik, mint amelyek elhárítására a Vaskupola képes, arra sarkallta Jeruzsálemet, hogy kifejlessze légvédelmének következő elemét. A Dávid Parittyája (David's Sling, hébrül: קלע דוד, Kelah Da'vid) védelmet nyújt harctéri, illetve rövid hatótávolságú ballisztikus rakéták (BSRBM, SRBM-ek,

¹⁶ Dan WILLIAMS: Israel plans laser interceptor 'Iron Beam' for short-range rockets, <https://www.reuters.com/article/us-arms-israel-interceptor/israel-plans-laser-interceptor-iron-beam-for-short-range-rockets-idUSBREA0I06M20140119> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹⁷ Tamir ESHEL: RAFAEL Develops a New High Energy Laser Weapon, https://defense-update.com/20140119_rafael-develops-new-high-energy-laser-weapon.html (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹⁸ Az első rendszeresített, de nem a legelső kifejlesztett lézer alapú légvédelmi rendszer, ugyanis a 2000-es évek elején az Egyesült Államok és Izrael kifejlesztett egy, az Iron Beamhez hasonló rendszert, amely a THEL (Tactical High Energy Laser) vagy Nautilus nevet viselte. A projektet azonban 2005-ben leállították, mivel a kifejlesztett eszköz túl nagy, környezetszennyező és drága volt. Forrás: William J. BROAD: U.S. and Israel Shelved Laser as a Defense, <https://www.nytimes.com/2006/07/30/world/middleeast/30laser.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

¹⁹ Nem irányítható föld-föld rakéták:

Iráni: Fajr-1, Fajr-3 és Fajr-5, Falaq-1 és Falaq-2, Shahin-1, Khaibar-1, Zelzal-1 és Zelzal-2

Kínai: Type-81

Szovjet/ország: különböző sorozatvető („Katyusha”) variánsok.

Irányítható föld-föld rakéták:

Iráni: Fateh-100 (és/vagy szír másolata, az M-600 vagy Tishreen)

Szovjet: Scud-B és Scud-C.

Forrás: Shaan SHAIKH – Ian WILLIAMS: Hezbollah's Missiles and Rockets – An Overview, 2018. 07., p. 2. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180705_Williams_HezbollahMissiles_v2.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

²⁰ Uo; Anna AHRONHEIM: Hezbollah's second-in-command: All of Israel in our missile range, <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Hezbollahs-second-in-command-All-of-Israel-in-Hezbollahs-missile-range-573842> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

beleértve a Scud rakétákat), ellenséges repülőgépek, drónok és robotrepülőgépek ellen is, amelyeket 40 és 300 km közötti távolságból lőttek ki.²¹ A fegyverrendszer az izraeli Rafael Advanced Defense Systems és az amerikai Raytheon fejlesztése,²² amelynek célja a MIM-23 Hawk és a MIM-104 Patriot eszközök helyettesítése az izraeli arzenálban.²³ Elfogórakétája („Stunner”) képes egyebek mellett az SRBM-ek legújabb generációja ellen is védelmet nyújtani, úgymint az orosz 9K720 Iskander (NATO terminológiában SS-26 Stone).²⁴ A Dávid Parittyája fejlett irányítási rendszerrel rendelkezik: az elfogórakéta CCD/IR (charge-coupled device/infrared, magyarul töltés-csatolt eszköz/infravörös – előbbi a fény, utóbbi a hő felhasználásával végzi el a képalkotást) szenzorai képesek megkülönböztetni az ellenséges eszköz valódi töltetét az úgynevezett „csaliktól”, míg a tűzvezetést és a nyomkövetést többfunkciós AESA (active electronically scanned array) radarok segítik. Minden egyes Stunner rakéta ára 1 millió USD.²⁵ Ez a rendszer – a Vaskupolától eltérően – nem mobil, azonban figyelembe véve az általa biztosított lefedettséget, illetve Izrael Állam viszonylag kis területét, két üteg képes ellátni az egész ország védelmét.²⁶

A Dávid Parittyáját 2017 áprilisában állította hadrendbe a zsidó állam²⁷, és első éles használatára 2018 júliusában került sor.²⁸ Egy ilyen képesség kifejlesztése és

²¹ David's Sling Weapon System, <https://www.raytheon.com/capabilities/products/davidssling> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

²² Jeremy M. SHARP: U.S. Foreign Aid to Israel, 2015.06.10., Congressional Research Service. p. 10.

²³ Air Defense: Israeli Patriot Replacement, <https://strategypage.com/htmw/htada/articles/20121213.aspx> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

²⁴ Dave MAJUMDAR: Will Raytheon's SkyCeptor Save Poland from Russia's Mighty Missiles?, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/will-raytheons-skyceptor-save-poland-russias-mighty-missiles-17620> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

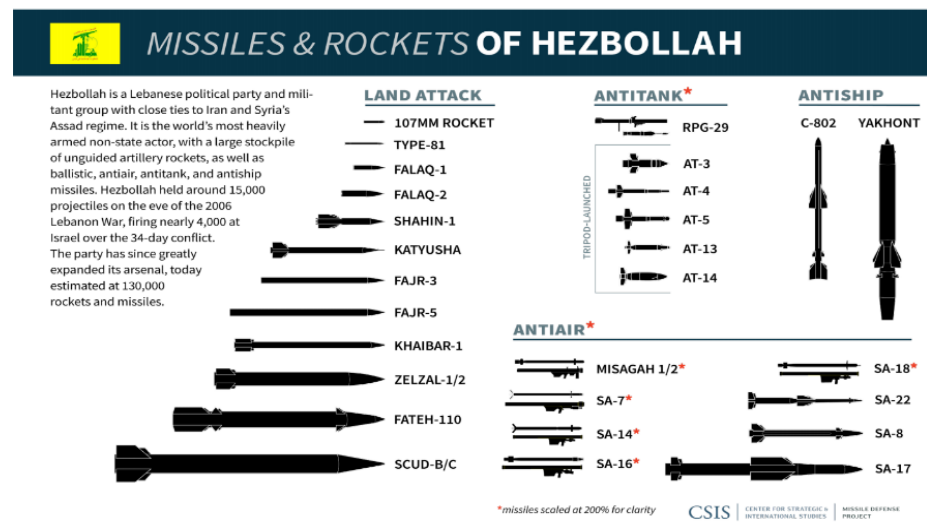
²⁵ David's Sling Weapon System i. m.; David's Sling (Israel), <https://missilethreat.csis.org/defsys/davids-sling/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

²⁶ David ESHEL: David's Sling Adds to Israel's Air Defense, <http://aviationweek.com/paris-air-show-2015/david-s-sling-adds-israel-s-air-defense> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

²⁷ Barbara OPALL-ROME: Israel marks operational deployment of David's Sling; <https://www.defensenews.com/land/2017/04/02/israel-marks-operational-deployment-of-davids-sling/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

²⁸ A védelmi rendszer két elfogórakétát indított két OTR-21 Tochka (NATO terminológiában SS-26 Scarab) rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta semlegesítésére, amelyeket a szír kormányerők lőttek ki a felkelők elleni harc során a Golán-fennsík közelében. A Dávid Parittyája úgy érzékelte, hogy ezek izraeli területen belül, a Kineret-tó közelében fognak becsapódni, azonban az elfogórakéták indítása után a rendszer újabb számításokat végzett, amelyek azonban azt mutatták, hogy a két Tochka szír területen fog földet érni. Ennek megfelelően az egyik elfogórakéta önmegsemmisítést végzett, a másik pedig Szíria területén landolt. Habár a rendszer elszámolta a szír rakéták röppályáját, azonban bizonyította, hogy széleskörű válaszadási képességet és védelmi lefedettséget képes biztosítani használója számára. Forrás: Seth J. FRANTZMAN: Israel activated its David's Sling missile system for the first time. Will more sales start booming? <https://www.defensenews.com/smr/space-missile-defense/2018/07/27/davids-sling-missile-system-used-for-first-time-by-israel/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.); Yoav ZITUN: David's Sling misses Syrian SS-21 missiles in first interception, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5315377,00.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

rendszeresítése időszerű lépés volt, hiszen a Hezbollah napjainkra nem csak több rakétával rendelkezik, mint eddig bármikor, de egyre fejlettebb, kifinomultabb eszközökhöz jut (még ha ezek száma jelenleg nem is olyan jelentős).²⁹ Ez a trend pedig nem tűnik úgy, hogy megváltozna, hiszen Irán folyamatosan próbálja ellátni libanoni szövetségését fejlett fegyverekkel, első sorban nagy pontosságú, irányított rakétákkal. Emellett újabb fenyegetésként Irán is megjelent az izraeli-szír határ közelében azzal a céllal, hogy állandó katonai jelenlétet valósítson meg a polgárháború sújtotta országban. Az iráni jelenlét Izrael számára „vörös vonalat” jelent³⁰, hiszen ez egyrészt jelentősen megkönnyíti a Hezbollahnak szánt fegyverek eljuttatását, másrészt pedig a perzsa állam megerősített bázisokat építhet ki, amelyek képességei a libanoni síita terrorszervezetéhez hasonlóak, vagy inkább még számottevőbbek lehetnek. Láthatjuk tehát, hogy a Hezbollah mellett az állandó iráni katonai jelenlét Szíriában egyértelmű és fokozott veszélyt jelent Izrael biztonságára, ennek megfelelően a zsidó állam mindent megtesz azért, hogy ezt megakadályozza. Az eddigi erőfeszítések ugyan többnyire sikeresek voltak³¹, azonban nem biztos, hogy ez mindig így lesz, ezért jobb, ha Jeruzsálem felkészül egy számára kedvezőtlenebb felállásra is Szíriában. Egy dolog azonban biztosra vehető: egy esetleges jövőbeli fegyveres konfliktusban, amely Izrael és a Hezbollah (és/vagy Irán) között zajlana, a Dávid Parittyája rendszer valószínűen kiemelt szerepet játszana.

2. ábra: A Hezbollah rakéta arzenálja³²

²⁹ AHRONHEIM: Hezbollah's second-in-command i. m.

³⁰ Josef FEDERMAN: Israel lays down red lines for postwar relations with Syria, <https://www.timesofisrael.com/israel-lays-down-red-lines-for-postwar-relations-with-syria/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

³¹ Anna AHRONHEIM: Israeli strikes on Iran in Syria may lead to war – U.S. intelligence chief, <https://www.jpost.com/Israel-News/Israeli-strikes-on-Iran-in-Syria-may-lead-to-war-US-intelligence-chief-579184> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

³² SHAIKH–WILLIAMS: Hezbollah's Missiles and Rockets – An Overview i. m.

1.3. 2.1. Arrow 3/Nyíl 3

Manapság talán furcsán hathat, de Izrael és Irán kapcsolata egészen az 1979-es iszlám forradalomig kimondottan jó volt. Az iráni rezsimváltás után azonban ellenségekkel váltak annak ellenére, hogy sem közös határai, sem területi vitái nincsenek a két országnak egymással.³³ Napjainkra Izrael számára a legnagyobb fenyegetést az iráni atom- és rakéta-program jelenti, amelyek egyébként szorosan összefüggnek egymással, ugyanis a fejlett ballisztikus rakéták az egyik legalapvetőbb hordozóeszközei a tömegpusztító fegyvereknek, elsősorban a nukleáris tölteteknek. Habár egyelőre úgy tűnik, hogy Irán betartja a JCPOA-ben (Joint Comprehensive Plan of Action – Átfogó Közös Cselekvési Terv vagy ismertebb nevén az iráni „atomalku”) foglalt korlátozásokat atomprogramjával kapcsolatban³⁴, a ballisztikus rakéták tesztjei folyamatosak³⁵ – ez pedig több államot aggodalommal tölt el, élükön Izraellel és az Egyesült Államokkal.³⁶ Teherán – a palesztin terrrorszervezetekkel és a Hezbollahnal ellentétben – nemcsak nem irányított rakétákkal és SRBM-ekkel, de MRBM-ekkel (egyres források szerint ezenkívül IRBM-ekkel) is rendelkezik.³⁷ Annak érdekében, hogy Izrael a jelenlegi és az esetleges jövőbeli, nagyobb hatótávolságú iráni ballisztikus rakéták ellen is képes legyen megvédeni magát, az ország többretegű légvédelmi rendszere hamarosan új elemmel bővül: a Nyíl 3 rakétával.

A Nyíl 3 (héberül: 3 נר, „Hetz 3”, angolul Arrow, a Nyíl 2 továbbfejlesztett változata) egy, az USA és Izrael által közösen finanszírozott, kifejlesztett és gyártott elfogórakéta, amely képes célpontját az atmoszférán kívül megsemmisíteni (exoatmoszférikus).³⁸ A rendszer képes elhárítani vegyi, biológiai, nukleáris vagy hagyományos robbanótöltettel felszerelt MRBM-eket, IRBM-eket és ICBM-eket. Mivel a Nyíl 3 megsemmisítő egysége gyors és jelentős irányváltásokra képes,

³³ David B. GREEN: From Friends to Foes: How Israel and Iran Turned Into Arch-enemies; <https://www.haaretz.com/middle-east-news/iran/MAGAZINE-how-israel-and-iran-went-from-allies-to-enemies-1.6049884> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

³⁴ Top UN political official updates Security Council on Iran nuclear deal, <https://news.un.org/en/story/2018/06/1013332> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)

³⁵ Babak DEGHANPISHEH: Iran confirms missile test in defiance of U.S., <https://www.reuters.com/article/us-iran-security-missiles/iran-confirms-missile-test-in-defiance-of-u-s-idUSKBN10A0U7> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)

³⁶ David E. SANGER – William J. BROAD: U.S. Revives Secret Program to Sabotage Iranian Missiles and Rockets, <https://www.nytimes.com/2019/02/13/us/politics/iran-missile-launch-failures.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)

³⁷ Például: Shahab-1 (350 km), Shahab-2, (750 km), Qiam-1 (700–800 km), Ghadr-110 (2000–3000 km), Shahab-3 (1000–2000 km), Ashoura (2000–2500 km) Sejil (2000–2500 km). Fejlesztés alatt álló nagyobb hatótávolságú eszközök: Shahab-5 (3000–5000 km), Shahab-6 (3000–5000 km). Forrás: Anthony H. CORDESMAN – Michael PEACOCK: The Arab U.S. Strategic Partnership and the Changing Security Balance in the Gulf – Joint and Asymmetric Warfare, Missiles and Missile Defense, Civil War and Non-State Actors, and Outside Powers (CSIS Reports); Center for Strategic & International Studies 2015. pp. 231–239.

³⁸ Fejlesztők: Israel Aerospace Industries (IAI) és a Boeing. A programot felügyelte: az izraeli Védelmi Minisztérium és az Egyesült Államok Rakétavédelmi Ügynöksége (Missile Defense Agency). Eredetileg Washington arról próbálta meggyőzni Izraelt, hogy THAAD-rendszert vegyenek, ám végül megállapodtak, hogy közösen kifejlesztik az Arrow 3-at. Forrás: Arrow 3 (Israel); <https://missilethreat.csis.org/defsyst/arrow-3/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)

illetve a világűrben való működésre tervezték, egyesek úgy vélik, hogy akár műholdak elpusztítására is alkalmas lehet (jelenleg hasonló képességekkel csak az Egyesült Államok, Kína, valamint Oroszország rendelkezik³⁹). A fegyverrendszer hatótávolsága 2400 km, amellyel Izrael légvédelmének „legfelsőbb” rétegét alkotja. A Nyíl 3 2017 elején kezdte meg működését.⁴⁰ Egy darab elfogórakéta ára 2,2 millió USD.⁴¹

Kijelenthető, hogy jelenleg az Iráni Iszlám Köztársaság feltehetően az egyetlen olyan szereplő, amely ellen a Nyíl 3-at a zsidó állam alkalmazná. Tulajdonképpen az egész rendszert a Teherán jelentette fenyegetés miatt fejlesztették ki, hiszen Izrael képes más eszközökkel (Vaskupola, Dávid Parittyája) kezelni egyéb ellenségeinek képességeit. Mindazonáltal a ballisztikus rakéták proliferációja a jelenlegi (és valószínűleg a jövőbeli) közel-keleti fegyverkezési verseny fontos részét képezi. Ha ehhez hozzávesszük a régióban az utóbbi években tapasztalható nagyfokú politikai instabilitást, beláthatjuk, hogy a Nyíl 3, vagy egy ahhoz hasonló képességű fegyverrendszer komoly biztosítéka lehet Izrael biztonságának.

1.4. Barak 8

Izrael integrált légvédelmének utolsó darabja, amit meg kívánok említeni, a Barak 8 (héberül: ברק, "villám") rakéta. Ez az eszköz egy közös izraeli-indiai föld-levegő rakéta, amely – legalább is a gyártók állítása szerint – képes védelmet nyújtani bármilyen típusú légi fenyegetés ellen, ideértve a harcirepülőgépeket, helikoptereket, hajó elleni rakétákat és UAV-kat éppúgy, mint a ballisztikus rakétákat és robotrepülőgépeket is.⁴² A rendszernek létezik szárazföldi és tengeri változata is.⁴³ A Barak 8 fegyverrendszer 500 m és 100 km közötti távolságban képes megsemmisíteni a fent említett eszközöket.⁴⁴ Mindkét fejlesztője, India és

³⁹ Amanda MACIAS: A never-before-seen Russian missile is identified as an anti-satellite weapon and will be ready for warfare by 2022, <https://www.cnbc.com/2018/10/25/russian-missile-identified-as-anti-satellite-weapon-ready-by-2022.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.); Amanda MACIAS – Michael SHEETZ: Russia conducted another successful test of an anti-satellite missile, according to a classified US intelligence report, <https://www.cnbc.com/2019/01/18/russia-succeeds-in-mobile-anti-satellite-missile-test-us-intelligence-report.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)

⁴⁰ Judah Ari GROSS: Israel, US test-fire Arrow 3 missile, declare trial a success, <https://www.timesofisrael.com/israel-us-test-fire-arrow-3-missile-declare-trial-a-success/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

⁴¹ Amos HAREL: Israel Air Force Receives First Arrow 3 Anti-missile Interceptors, <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israel-air-force-receives-first-arrow-3-anti-missile-interceptors-1.5487425> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

⁴² Anna AHRONHEIM: India successfully tests Barak 8 long-range surface-to-air missile, <https://www.jpost.com/International/India-successfully-tests-Barak-8-long-range-surface-to-air-missile-578631> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

⁴³ Ami Rojkes DOMBE: IAI Sold a Barak-8 System to Azerbaijan, <https://www.israeldefense.co.il/en/content/iai-sold-barak-8-system-azerbaijan> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

⁴⁴ Rahul BEDI: India commissions second Kolkata-class destroyer, <https://web.archive.org/web/20160123044942/http://www.janes.com/article/54950/india-commissions-second-kolkata-class-destroyer> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

Izrael is felszerelte vele hadihajóit, előbbi például a KOLKATA osztály rakétás rombolóit⁴⁵, utóbbi a SA'AR 5 osztályú rakétás korvetteit.⁴⁶

Az előzőekben ismertetett védelmi rendszerek szükségessége egyértelmű volt: Izrael egyes ellenségei rendelkeznek bizonyos képességekkel, amelyek ellen a zsidó államnak meg kell magát védenie. A Barak 8-al – főleg annak tengeri változatával kapcsolatban, amelyet elsősorban hadihajók védelmére szánják – azonban jogosan merülhet fel a kérdés, hogy milyen célt szolgál az izraeli arzenálban. A palesztin terrorszervezeteknek ugyanis nincsen haditengerészetük, és a valószínűsége egy esetleges tengeri ütközetnek Iránnal (amelynek van haditengerészete) szemben szintén elhanyagolható; velük kapcsolatban tehát a Barak 8 nem kap kiemelt szerepet. A Hezbollah ugyanakkor rendelkezik olyan képességekkel, amelyek fenyegetést jelentenek az izraeli haditengerészetre, mint például az orosz P-800 Oniks, másnéven Yakhont (NATO terminológiában SS-N-26 „Strobile”) szuperszónikus hajó elleni robotrepülőgép, amely 300 km-es hatótávolsággal rendelkezik. A másik hasonló eszköz, amely a síita terrorszervezet arzenáljában bizonyítottan megtalálható, az a 120 km-es hatótávolságú, kínai C-802 közepes hatótávolságú hajó elleni robotrepülőgép⁴⁷, amely a 2006-os libanoni háborúban is fontos szerepet játszott. A Hezbollah ezzel támadta meg és okozott súlyos károkat az izraeli haditengerészet kötelékébe tartozó, éppen járőrfeladatot végrehajtó INS HANITBAN (SA'AR-5 osztályú korvett).⁴⁸ Ebből a keserű tapasztalatból tanulva úgy tűnik, a Barak 8 telepítésre kerül minden jelentősebb izraeli hadihajóra.

A fegyverrendszer azonban nem csupán egy önvédelmi rendszer a hadihajók számára, más feladatot is betölt: képes az izraeli gázmezők védelmére. E tengeri mezők felfedezése a 2000-es évek elején kezdődött, majd néhány tüzetesebb vizsgálatot követően kiderült, hogy lényegesen nagyobb mennyiségű tartalékokkal rendelkeznek, mint becsülték.⁴⁹ Figyelembe véve, hogy a zsidó állam nyersanyagokban – elsősorban energiahordozókban – igen szegény, ezek a gázmezők, illetve azok infrastruktúrája kritikus fontosságú, védelme prioritást élvez. E létesítmények támadására pedig a Hezbollah jelenti a legnagyobb veszélyt, hiszen egyrészt megvannak az eszközei egy ilyen művelethez, másrészt Libanon fizikailag is közel található a gázmezőkhöz. Ezzel az IDF is tisztában van, ezt bizonyítja azon tény is, hogy az izraeli haditengerészet rendszeresen hajt végre gyakorlatokat, amelyek során a síita terrorszervezet támadását szimulálják a tengeri infrastruktúra ellen.⁵⁰ Egy ilyen forgatókönyv esetén a Barak 8 fegyverrendszer is fontos szerepet játszana.

⁴⁵ The Military Balance Routledge, 2018. p. 262.

⁴⁶ Uo. pp. 341-342.

⁴⁷ SHAIKH – WILLIAMS: Hezbollah's Missiles and Rockets – An Overview i. m.

⁴⁸ Amos HAREL: Soldier killed, 3 missing after Navy vessel hit off Beirut coast, <https://web.archive.org/web/20060718032259/http://haaretz.com/hasen/spages/738695.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

⁴⁹ Avi BAR-ELI: Tamar Offshore Field Promises Even More Gas Than Expected, <https://www.haaretz.com/1.5089382> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.); Amiram BARKAT – Hillel KOREN: Leviathan gas reserves raised again, <https://en.globes.co.il/en/article-1000840788> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

⁵⁰ Anna AHRONHEIM: Israel's navy trains for Hezbollah attack on offshore infrastructures, <https://www.jpost.com/Israel-News/Israels-Navy-trains-for-offshore-Hezbollah-assault-559308> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

2. Támadó képességek

Az izraeli légierő az államalapítás óta hatalmas fejlődésen és átalakuláson ment át. A katonai doktrínában betöltött szerepét tekintve az idő múlásával egyre nagyobb és fontosabb szerepet töltött be. Ennek oka, hogy Izrael Állam stratégiája állami szereplőket szemben arra épül, hogy az összecsapásokat minél hamarabb áthelyezzék az ellenség területére, és ott vívják meg azokat (ennek oka az ország stratégiai mélységének hiánya). Ehhez egyrészt erős és jó manőverezési képességű szárazföldi haderőre van szükség, amely számára azonban létfontosságú a megfelelő légitámogatás (CAS- Close Air Support). Másrészt a stratégia fontos része a légi fölény kivívása is, hiszen enélkül a szárazföldi csapatok kitétek az ellenséges légierő támadásainak, illetve a CAS sem biztosítható számukra megfelelően.⁵¹ Annak érdekében, hogy az előbb említett célokat elérje, az izraeli légierőnek fejlett támadó képességekre van szüksége. Habár a múltban nem mindig állt fenn technológia fölény Izrael javára a környező országokkal szemben, napjainkban ez alapvető elvárás a haderőnem felé. A CAS és a légiflény kivívásán, illetve biztosításán kívül az izraeli légierő gépei azok az eszközök is, amelyek a különböző palesztin terrorszervezetek, a Hezbollah, valamint az Iráni Forradalmi Gárda szíriai egységei és létesítményei ellen indított precíziós csapásokat elsősorban végrehajtják.

Ha haditechnikai szempontból vizsgáljuk az elmúlt nagyjából hetven évet, szintén nagy változásokat tapasztalhatunk. Míg a zsidó állam megalapítása idejében főleg csehszlovák, később francia repülőeszközök alkották az izraeli légierőt⁵², 1967 végétől kezdve az amerikai típusok dominálnak.⁵³ Napjainkra Izrael az Egyesült Államok azon szövetségesei közé tartozik, amely hozzáféréssel rendelkezik a legfejlettebb amerikai technológiához. Erre kiváló példa az F-35-ös vadászbombázó.

2.1. F-35

Az F-35 Lightning II egy ötödik generációs vadászbombázó, amelyet a Lockheed Martin fejlesztett ki az Egyesült Államok megbízásából. Habár a program nagy részét az USA finanszírozza, további nyolc partnerország (Ausztrália, Dánia, Egyesült Királyság, Hollandia, Kanada, Norvégia, Olaszország, Törökország) is hozzájárult a költségéhez.⁵⁴ Az eszköz meglehetősen sokoldalú, megalkotásakor egy

⁵¹ Itai BRUN: Israeli Air Power, In: John Andreas OLSEN (szerk.): Global Air Power, 2011, Potomack Books Inc., Washington D.C. p. 140.

⁵² KIS J. Ervin: A légvédelmi és légierők evolúciója, helye, szerepe az arab-izraeli 1967-es és 1973-as háborúk során, valamint az izraeli légierő Hamasz és a Hezbollah elleni háborús alkalmazásának tapasztalatai, Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola. 2017, p. 36.

⁵³ Itai BRUN: Israeli Air Power; In: John Andreas OLSEN (Szerk.) Global Air Power, 2011, Potomac Books Inc., Washington D.C., 2011. p. 149.; 1967 és 1987 között Izrael rendelkezett saját vadászgép programmal, amely keretében először megalkották a Mirage V-ös izraeli verzióját, a Neshert, majd kifejlesztették és hadrendbe is állították a Mirage III-on alapuló Kfir vadászrepülőgépet, illetve az ezek leváltására tervezett negyedik generációs Lavi fejlesztése is elindult (azonban sosem állt hadrendbe). Uo. pp. 157-158.

⁵⁴ Selected Acquisition Report (SAR): F-35 Lightning II Joint Strike Fighter (JSF) Program (F-35) - As of FY 2018 President's Budget, 2016, Defense Acquisition Management Information Retrieval (DAMIR). pp. 22-24. <https://fas.org/man/eprint/F-35-SAR-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.); Habár Izrael nincs a partnerországok között, az izraeli Elbit Systems vállalat mégis kulcsszerepet játszott a F-35-ös pilóták által viselt

olyan fegyverrendszer létrehozása volt a cél, amely képes egymaga ellátni azokat a feladatokat, amelyeket korábban külön az adott célra fejlesztett eszközök végeztek el. Az F-35-ös ötvözi a fejlett lopakodó technológiát egy vadászgép sebességével⁵⁵, a különböző szenzorai által érzékelt információk pedig egy teljeskörűen integrált információs rendszerben futnak össze, amely további jelentős előnyöket biztosít. Jellemzői lehetővé teszik számára, hogy A2/AD (Anti-Access/Area Denial–hozzáférést gátló/terület megtagadó) területen hajtson végre műveleteket. Az F-35-ös képes légiharc megvívására, földi célpontok megsemmisítésére, elektronikai hadviselésre és értékes felderítési információk megszerzésére és továbbítására.⁵⁶

2.2.1. Típusváltozatai, jellemzői

Az F-35-ös vadászbombázónak három altípusa van: A, B és C. Az F35A a hagyományosan fel- és leszálló (CTOL – Conventional Take-off and Landing) modell, az F-35B képes függőleges fel- és leszállásra (tehát VTOL – Vertical Take-off and Landing képességgel rendelkezik, azonban leginkább STOVL – Short Take Off and Vertical Landing, azaz rövid úton felszálló és függőlegesen leszálló gépként üzemeltetik), az F-35C-t pedig repülőgép-hordozók fedélzetére tervezték (úgynevezett CATOBAR – Catapult Assisted Take Off But Arrested Recovery gépek, amelyeket gőzkatapulttal lönek ki a repülőgép-hordozókról és amelyek ugyanoda fékezőkötéllel lassítva érkeznek).⁵⁷ A repülőgép meghajtásáért egy darab Pratt & Whitney F135 hajtómű felel.⁵⁸

Minden F-35-ös képes egy GAU-22/A 25mm-es gépágyú hordozására (az F-35A-ban ez a fegyver beépítésre került a bal szárnytetőbe)⁵⁹, valamint összesen 6

sisakok kifejlesztésében. Forrás: Joint Strike Fighter - F-35, <https://elbitsystems.com/product/joint-strike-fighter-jsf-f-35-lightning-ii/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁵⁵ A gép maximális sebesség 1.6 Mach (kb. 1960 km/h) ami B-2 Spirit lopakodó bombázóhoz képest valóban nagy ugrás, azonban még így is lassab, mint a negyedik generációs vadászgépek (pl. F-15-ös), illetve vadászbombázók (pl. F-16). Forrás: F-35 Lightning II Program Status and Fast Facts, https://www.f35.com/assets/uploads/documents/FG18-24036_004_F-35.comFastFacts_4_19.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.); Bren BRIMELOW: The B-2 stealth bomber made its first overseas deployment 20 years ago — here's why it's still one of the most feared aircraft in the sky, <https://www.businessinsider.com/b-2-spirit-stealth-bomber-what-is-feared-2018-2?r=US&IR=T#the-b-2-is-a-flying-wing-aircraft-so-it-has-no-fuselage-or-tail-this-means-it-has-low-drag-high-structural-efficiency-and-generates-more-lift-than-other-fixed-wing-aircraft-6> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.); F-15 A Force Multiplier <https://www.boeing.com/defense/f-15/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.); F-16 Fighting Falcon, <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-16.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁵⁶ F-35 Capabilities – Multi-Mission Capability for Emerging Global Threats, <https://www.f35.com/about/capabilities> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁵⁷ F-35 Variants – Three Variants, Common Capability, <https://www.f35.com/about/variants> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁵⁸ F135 Engine, <https://www.pw.utc.com/products-and-services/products/military-engines/F135-Engine/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁵⁹ GAU-22/A, <https://www.gd-ots.com/armaments/aircraft-guns-gun-systems/gau22a/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

külső és 4 belső felfüggesztési ponttal.⁶⁰ A szárnyakhoz legközelebbi külső felfüggesztési pontok AIM-9X Sidewinder és AIM-132 ASRAAM rövid hatótávolságú levegő-levegő rakéták hordozására alkalmasak, míg a gép törzséhez közelebb eső pontokra AIM-120 AMRAAM közepes hatótávolságú levegő-levegő rakéták, AGM-158 JASSM robotrepülőgépek, külső üzemanyagtartály, illetve egyéb irányított/precíziós bombák szerelhetők; a belső fegyvertérben oldalanként egy-egy irányított/precíziós bombának (A és C modellek esetén 900 kg, B modell esetén 450 kg) és egy-egy levegő-levegő rakétának (AIM-120 vagy AIM-132 AMRAAM) van helye.⁶¹ Habár vannak olyan fejlett bomba és rakétatípusok, amelyek hordozására az F-35 Lightning II jelenleg még nem alkalmas (például a Meteor levegő-levegő rakéta), ezen eszközöknek a gép rendszerébe való integrálására irányuló fejlesztések folyamatosak.⁶²

Az F-35-ös fejlett elektronikai képességekkel rendelkezik, amelyek lehetővé teszik számára az ellenség hatékony felkutatását és nyomonkövetését, az ellenséges radarok zavarását, illetve az ellene irányuló támadások megzavarását. A modern avionikának köszönhetően a pilóta valós időben, 360° fokban látja a harcteret, amely nagy segítség a taktikai környezet uralásában. A gép által gyűjtött adatok azonnal megosztásra kerülnek a parancsnoki központtal, legyen az földön, vízen vagy levegőben. Ez a képessége koalíciós vagy összetett műveletek során jelentős előnyt jelent; illetve abban az esetben is hasznos, ha ellenséges A2/AD fegyverek hatósugarán belül kell feladatot végrehajtani – ilyenkor a fejlett lopakodó technológiáját kihasználva felderítési feladatokra is használható.⁶³ A vadászbombázó fő érzékelője az AN/APG-81 ASEA (active electronically scanned array – fázisvezérelt antennarács) radar⁶⁴, amelyet az orra szerelt elektro-optikai célzórendszer (Electro-Optical Targeting System – EOTS) egészít ki.⁶⁵ Az

⁶⁰ David CENCIOTTI: This photo shows all the weapons the F-35 Joint Strike Fighter is designed to carry, <https://theaviationist.com/2015/01/16/f-35-weapons-suite/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁶¹ F-35 Lightning II – Program Brief, http://www.jsf.mil/downloads/documents/AFA_Conf_-_JSF_Program_Brief_-_26_Sept_06.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁶² Gareth JENNINGS – Charles FORRESTER: Update: BAE begins Meteor and SPEAR integration for F-35; <https://www.janes.com/article/87365/update-bae-begins-meteor-and-spear-integration-for-f-35> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.); Itt érdemes megjegyezni, hogy míg minden más országnak tilos az USA beleegyezése nélkül változtatásokat végrehajtani az F-35-ösökön, addig Izraelnek engedélyezték a saját szoftver és fegyverrendszer használatát és a saját maga által végzett karbantartást is. Forrás: Zachary KECK: Super Weapon: Israel Could Arm Stealth F-35s with Nuclear Weapons, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/super-weapon-israel-could-arm-stealth-f-35s-nuclear-weapons-42097> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁶³ F-35 Capabilities – Multi-Mission Capability for Emerging Global Threats, <https://www.f35.com/about/capabilities> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁶⁴ AN/APG-81 AESA Radar, <https://www.northropgrumman.com/Capabilities/ANAPG81AESARadar/Pages/default.aspx> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁶⁵ F-35 Lightning II Electro-Optical Targeting System (EOTS), <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-35-lightning-ii-eots.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

elektronikai hadviselésért az AN/ASQ-239 rendszer felel⁶⁶, míg az AN/AAQ-37 Distributed Aperture System (DAS) részeként működő hat további infravörös szenzor beérkező rakétákra figyelmeztet, meghatározva a rakéta indításának helyét, valamint beméri és nyomonköveti az ellenséges gépeket.⁶⁷ Mindezek mellett két kommunikációs rendszert kell kiemelni, amelyek nagyban fokozzák az F-35-ös hatékonyságát: a MADL (Multifunction Advanced Data Link) és a Link-16 rendszer.⁶⁸ A Link-16 segítségével a vadászbombázó képes kommunikálni szinte minden jelenlegi, illetve jövőbeli NATO-eszközzel (hiszen azok nagy többsége is ezt a rendszert használja), a MADL pedig képes az alacsony láthatóság megtartása mellett megosztani más platformokkal az gép érzékelői által begyűjtött adatokat.⁶⁹ Érdekes, bár nem irreális az az elképzelés, hogy az F-35-ös kommunikációs képességeit a jövőbeni UAV-kból álló flották irányítására is felhasználhatják.⁷⁰

Az F-35 Lightning II tehát egy fejlett, de drága eszköz (jelenleg a hagyományos modell ára 89,2 millió USD, a helyből felszállásra is képes változaté 115,5 millió USD, míg a repülőgéphordozókra tervezett típusé 107,7 millió USD⁷¹). Izrael mégis jelentősen bevásárolt belőle, ami nem tudható be pusztán a szoros amerikai kapcsolatoknak. Habár igaz, hogy a zsidó állammal kapcsolatos fenyegetések nagy része nem állami szereplőktől származik, akik ellen (légvédelem híján) szinte mindegy, hogy milyen vadászbombázókat használnak, az olyan állami szintű ellenfelekkel szemben, mint például Irán, az F-35-ös stratégiai előnyt jelenthet. Nem is feltétlenül egy iráni-izraeli közvetlen háborúban (mivel ennek esélye viszonylag kicsi), hanem olyan területeken, mint Libanon vagy Szíria, ahol az Iráni Forradalmi Gárda és/vagy a Hezbollah van jelen és igyekszik kiterjeszteni Teherán befolyását. Mind Libanon, mind pedig Szíria rendelkezik légvédelmi képességekkel, Szíriába ráadásul az IL-20-as 2018. szeptemberi lelövése után fejlett orosz S-300-as rendszer érkezett, amely komoly kihívást jelent az IDF légierejére

⁶⁶ AN/ASQ-239 F-35 electronic warfare / countermeasure system, <https://www.baesystems.com/en/product/an-asq-239-f-35-ew-countermeasure-system> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁶⁷ AN/AAQ-37 Distributed Aperture System (DAS) for the F-35, <http://www.northropgrumman.com/capabilities/anaaq37f35/pages/default.aspx> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁶⁸ Megjegyzendő, hogy az F-35-ösök kommunikációs rendszerei még nem tökéletesek, és a problémák kijavítása sem történik meg mindig maradéktalanul. Az amerikai kormányzati ellenőrzési hivatal 2018 októberében megállapította, hogy kibervédelmi szempontból az F-35 fegyverrendszerei nem megfelelően védettek, az esetleges támadók aránylag egyszerű eszközökkel és eljárásokkal irányításuk alá vonhatják őket, valamint hogy a kommunikációs hálózatban résztvevő bármely egység kompromittálása esetén egy támadó az egész rendszerhez hozzáférést nyerhet, ez pedig könnyen az egész gép feletti uralom átvételét is eredményezheti. Forrás: Dan GRAZIER: F-35 Far from Ready to Face Current or Future Threats, Testing Data Shows; <https://www.pogo.org/investigation/2019/03/f-35-far-from-ready-to-face-current-or-future-threats/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)

⁶⁹ George ALLISON: The F-35, does it deserve the flak? <https://ukdefencejournal.org.uk/f-35-stand-today/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)

⁷⁰ Colin CLARK: Pawlikowski On Air Force Offset Strategy: F-35s Flying Drone Fleets, <https://breakingdefense.com/2014/12/pawlikowski-on-air-force-offset-strategy-f-35s-flying-drone-fleets/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)

⁷¹ F-35 Lightning II Program Status and Fast Facts, https://www.f35.com/assets/uploads/documents/FG18-24036_004_F-35.comFastFacts_4_19.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

nézve.⁷² Az F-35-ösök lopakodóképessége azonban képes lehet fenntartani Izrael lépéselőnyét a légtéruralom tekintetében, ezzel biztosítva, hogy a zsidó állam szinte 100%-ban sikeresen hajthasson végre légi műveleteket ellenséges területeken. Emellett hozzájárul az IDF ütőképességét képző regionális technológiai előny fenntartásában és növeli az ország elrettentőképességét.⁷³ Ráadásul azzal, hogy az Egyesült Államok felfüggesztette Törökország részére a F-35-ösök működtetéséhez szükséges felszerelések szállítását (azért mert Ankara nem tett le az S-400-as légvédelmi rendszer beszerzéséről), Izrael az egyetlen állam a régióban, amely rendelkezik az eszközzel.⁷⁴

Izrael tehát az F-35-össel egy sokoldalú, hatékony, céljai eléréséhez és technológiai fölénye megtartásához fontos eszközt tudhat magáénak. Igaz, hogy a vadászbombázót sok kritikai érte az elhúzó és dráguló fejlesztések miatt⁷⁵, illetve amiatt, hogy egyes szakértők szerint a gép végül nem töltötte be a hozzá fűzött reményeket⁷⁶, annyi azonban kijelenthető, hogy a zsidó állam képességeit jelentősen növeli az eszköz birtoklása – és egyes feltételek szerint ez nem csak a konvencionális hadviselést érinti. Ugyan Izrael hivatalosan nem ismeri el, de nem is cáfolja, hogy rendelkezne atomfegyverrel, nagy valószínűséggel azonban a zsidó állam birtokolja ezt a képességet. Ha így van, és képes nukleáris töltettel ellátott fegyverzetet integrálni a F-35-ösök rendszerébe (márpedig nagy valószínűséggel igen), akkor azzal egy olyan képességre tennének szert, amelynek elrettentő ereje Iránnal szemben igen jelentős volna: lopakodó technológiával ellátott nukleáris csapásmérő repülőgép, amely egy esetleges államközi háború esetén képes volna lyukat ütni az iráni légvédelmen és műveleteket végrehajtani az iráni légtérben.⁷⁷

⁷² Anna AHRONHEIM: Russian-made S-300 missile defense System active in Syria; <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Russian-made-S-300-missile-defense-system-active-in-Syria-579764> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)

⁷³ Nem véletlen, hogy Izrael volt a világ első állama, amely harci műveletben alkalmazta az F-35-öst 2018-ban. Ez egyértelmű képességdemonstrációnak tekinthető, figyelembe véve, hogy éppen Szíriában vagy Libanonban (ezt pontosan nem tudni) vetették be az eszközt – és ekkor még Szíria nem rendelkezett az S-300-as légvédelmi rendszerrel. Forrás: Yaniv KUBOVICH: Israel Launched World's First Air Strike Using F-35 Stealth Fighters, Air Force Chief Says; <https://www.haaretz.com/israel-news/with-iran-in-syria-israel-launched-world-s-first-air-strike-using-f-35-stealth-fighters-1.6110706> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)

⁷⁴ Mike STONE – Humeyra PAMUK: U.S. halts F-35 equipment to Turkey, protests its plans to buy from Russia; <https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-f35-exclusive/u-s-halts-f-35-equipment-to-turkey-protests-its-plans-to-buy-from-russia-idUSKCN1RD316> (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)

⁷⁵ Scott N. ROMANIUK – Francis GRICE: *The Future of US Warfare (Military Strategy and Operational Art)*, 2017, Routledge. p. 259.

⁷⁶ Dave MAJUMDAR: The F-35 Is One of the 5 Worst Fighter Jets Ever Made; <https://nationalinterest.org/blog/buzz/f-35-one-5-worst-fighter-jets-ever-made-44507> (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)

⁷⁷ Zachary KECK: Super Weapon: Israel Could Arm Stealth F-35s with Nuclear Weapons, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/super-weapon-israel-could-arm-stealth-f-35s-nuclear-weapons-42097> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

3. Pilóta nélküli repülőgépek

Amint azt fentebb már említésre került, Izrael lakossága relatíve kicsi az ellenségeihez/szomszédaihoz viszonyítva. A demográfia része egy adott ország „hard power”-jének, hiszen több fiatal több hadrafogható embert jelent, amely pedig végül nagyobb hadsereget eredményezhet. Vannak azonban olyan tényezők, amelyek a demográfiai előnyt mérsékelik: ezek a pénz és a technológia. A sok pénz ugyanis lehetővé teszi, hogy az adott állam katonai technológiába fektessen, a fejlett haditechnikai eszközök pedig hatékonyabb haderőt eredményeznek és védik e haderő katonáinak életét.⁷⁸ Izrael e két tényező közül mindkettőt használja az ellenségeinél fellelhető demográfiai előny csökkentésére, ugyanis az ország fejlett gazdasággal (amely a megfelelő pénzügyi háttérrel biztosítja)⁷⁹, illetve annak hadereje fejlett haditechnikai eszközparkkal rendelkezik. Felmerül azonban a kérdés, hogy a technológiai fejlesztések közül melyek azok, amelyek a katonák életét a legközvetlenebb módon képesek megóvni? Azok, amelyek arra irányulnak, hogy kiváltsák az emberi jelenlétet a harcúterem: a távvezérelt megoldások (angolul „unmanned solutions”).

Amikor távvezérelt eszközökről beszélünk, a legtöbbeknek elsősorban a pilóta nélküli repülőgépek kategóriája (Unmanned Aerial Vehicles – UAV vagy másnéven drón) jut eszébe (bár léteznek már távvezérelt haditechnikai eszközök vízen, sőt szárazföldön is). Ez nem véletlen, hiszen ez a legfejlettebb szegmense a távvezérelt eszközöknek; Izrael pedig a terület egyik úttörője. A zsidó állam emellett a legnagyobb drón exportőr volt a világon az 1985-2014 között időszakot figyelembe véve (az összes dróneladás 60,7%-ával).⁸⁰

Az UAV-okon belül számos típus ismert. Ezek kialakítása többek között függ attól, hogy milyen feladat megvalósítására kívánják őket használni. Ezek alapján alapvetően két nagy csoportot különböztethetünk meg, úgymint csapásmérő és a nem csapásmérésre használt drónok.⁸¹ Izrael mindkét fajta eszközzel rendelkezik. Ezenkívül a drónok csoportosításában az alábbi szempontokat szokás figyelembe venni: tömeg, távolság és üzemidő, maximális magasság, szárnyterhelés. Ezek alapján a következő kategóriák határozhatóak meg:

⁷⁸ Martin C. LIBICKI – Howard J. SHATZ – Julie E. TAYLOR: *Global Demographic Change and Its Implications for Military Power*, RAND Corporation, 2011. pp. 90-95.

⁷⁹ Habár Izrael katonai erejét valóban az izraeli gazdaság teljesítménye biztosítja, az Egyesült Államoktól érkező katonai támogatásokat szintén érdemes megemlíteni. 2018-ban 3,1 milliárd USD katonai segély érkezett az USA-tól, ez pedig az éves izraeli védelmi költségvetés (18,5 milliárd USD) nagyjából 17%-át tette ki. Forrás: *The Military Balance 2019*, Routledge, 2019. p. 346.

⁸⁰ George ARNETT: *The numbers behind the worldwide trade in drones*, <https://www.theguardian.com/news/datablog/2015/mar/16/numbers-behind-worldwide-trade-in-drones-uk-israel> (Letöltés ideje: 2019. 03. 01.)

⁸¹ Az angol szakirodalom a lethal és non-lethal kifejezést használja, amely magyarul „halálos”-t és „nem halálos”-t jelent, azonban a magyar szakirodalom ezt úgy vette át, hogy a „lethal” jelzőre a csapásmérő kifejezést használja.

Tömeg	Kategória	Üzemidő	Távolság	Kategória	Max. magasság	Kategória	Szárnnyterhelés	Kategória
>2000 kg	Szupernehéz	>24 óra	>1500 km	Magas	>10 km	Magas	>100 kg/m ²	Magas
200-2000 kg	Nehéz	5-24 óra	100-400 km	Közepes	1-10 km	Közepes	50-100 kg/m ²	Közepes
50-200 kg	Közepes	<5 óra	<100 km	Alacsony	<1 km	Alacsony	<50 kg/m ²	Alacsony
5-50 kg	Könnyű							
<5 kg	Micro							

3. ábra: Pilótánélküli repülőeszközök csoportosítása⁸²

Izrael a következő jelentősebb saját fejlesztésű modelleket tudhatja magáénak:

- Heron (nehéz drón)
- Eitan (nehéz drón)
- Harpy (könnyű drón)
- Harop (könnyű drón)
- Elbit Hermes 450 (közepes drón)
- Elbit Skylark⁸³ (könnyű drón, ezzel az eszközzel a Magyar Honvédség is rendelkezik⁸⁴)

A pilóta nélküli repülőgépek különböző feladatokat láttak és látnak el az IDF kötelékében. A hidegháború alatt a zsidó állam először az ellenséges légvédelem elnyomására (Suppression of Enemy Air Defenses – SEAD) használta őket, később pedig megfigyeléseket végeztek velük.⁸⁵ Napjainkban az izraeli haderő drónokkal végez megfigyelést, felderítést, egyes célpontok nyomkövetését, illetve képes ezekkel az eszközökkel precíziós csapások végrehajtására azon egyének vagy csoportok ellen, amelyek Izrael ellenségei közé tartoznak Gázában, Júdeaában és Szamáriában, vagy akár a szomszédos országokban, úgymint Szíria, Egyiptom vagy Libanon.⁸⁶ Mindezek mellett azonban továbbra is hadrendben tartja az ellenség

⁸² Jellemzően a nehezebb és nagyobb teljesítményre képes eszközöket stratégiai felderítésre, valamint csapásmérésre használják, a könnyű drónokat pedig harcászati felderítésre, illetve az ellenséges légvédelem elnyomására. Forrás: Maziar ARJOMANDI: Classification of Unmanned Aerial Vehicles; University of Adelaide, 2007. pp. 7-20.; pp. 24-29.; pp. 34-36.

https://www.academia.edu/2055673/Classification_of_Unmanned_Aerial_Vehicles (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)

⁸³ The Military Balance 2018, Routledge, 2018. p. 341.; TOI staff: Israeli drone shot down by Syria forces, <http://www.timesofisrael.com/idf-confirms-israeli-drone-shot-down-in-syria/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.); HAROP, http://www.iai.co.il/2013/36694-46079-en/Business_Areas_Land.aspx (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)

⁸⁴ Magyar-izraeli megbeszélés, https://web.archive.org/web/20100808205912/http://www.hm.gov.hu/hirek/magyar_izraeli_megbeszeles (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)

⁸⁵ Ann ROGERS, John HILL: Unmanned – Drone Warfare and Global Security, Pluto Press 2014. pp. 25-27.

⁸⁶ Uo. p. 7.; Uri AVNERY: Israel's Drone Strike on Syria: Another Pre-Election Gambit?, <https://www.wrmea.org/015-march-april/israels-drone-strike-on-syria-another-pre-election-gambit.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 21.); TOI staff: Islamic State claims five members killed in Israeli drone strike; <https://www.timesofisrael.com/islamic-state-claims-five-members-killed-in-israeli-drone-strike/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 21.)

légvédelmének elnyomására alkalmas drónjait, amelyek bevethetőek olyan rendszerek ellen, mint például a Szíriában nemrég telepített orosz S-300-as.⁸⁷

Elmondható tehát, hogy az UAV-k az IDF-en belül jelentős szerepet töltenek be. Míg vannak olyan hadseregek, amik-e technológiát nem, vagy csak alig használják műveletük során, addig a zsidó állam haderejének mára integrált részét képezik. Ehhez természetesen hozzájárul az is, hogy Izraelnek olyan, főleg állam alatti szereplők irányából érkező fenyegetéseket kell napi szinten kezelnie, amik a legtöbb ország számára kevésbé relevánsak. Abban azonban mindenképpen élen jár az IDF, hogy a különböző távvezérelt megoldásokat használva hogyan lehet egy haderő hatékonyságát növelni, és a katonái életét megóvni. A drónok közvetítette felderítési adatok életüket menthetnek, míg egy-egy precíziós csapás megkímélheti katonák tucatjait attól, hogy életüket kockáztatva hajtsanak végre veszélyes műveleteket.

Konklúzió

Izrael Államot a Közel-Kelet regionális hatalmaként tartják számon. Hogy ezt a szerepet elérje és fenntartsa, az országnak nagy létszámú haderőre volt és van szüksége, melynek fontos eleme a mind a férfiak, mind a nők számára kötelező hosszú sorkatonai szolgálat. Habár a hazájuk túléléséért való küzdelem miatt a katonák morálja jó, az ország erejéhez nagyban hozzájárul annak technológiai fölénye vetélytársaival szemben. Ugyan az államalapítástól fogva Izrael még sokáig külföldi technológiára támaszkodott (és ma sem teljesen önellátó, gondoljunk csak az például az F-35-re, a Sa'ar korvettekre vagy Dolphin tengeralattjárókra), az idő múlásával és az ország erősödésével a védelmi ipar is fejlődésnek indult.⁸⁸ Napjainkra Izrael Állam sok saját fejlesztésű fejlett haditechnikai eszközzel bír, többek között éppen a pilóta nélküli repülőgépek (UAV) és a légvédelmi rendszerek területén. Az IDF légierője az államalapítástól fogva fontos szerepet játszott, először főként a szárazföldi erőknek nyújtandó támogatás miatt (CAS és légifölény). Később azonban, miután a kiterjedtebb, államközi fegyveres összecsapások szinte megszűntek, viszont az alacsony intenzitású, nem állami szereplőkkel vívott konfliktusok állandósultak, a légierőnek egy új feladatot is el kellett látnia: a haderőnem végzi a precíziós támadások zömét a különböző palesztin terrororganizációk, a Hezbollah, valamint az Iráni Forradalmi Gárda szíriai egységei és létesítményei ellen. E szereplőkkel szemben vívott hadviselés fő támadó eszközei tehát az IDF légierőjének repülőgépei, védekező eszközei pedig az integrált légvédelmi rendszer különböző elemei. Ezeket egészítik ki az UAV-ok, amelyek

⁸⁷ Ezenkívül folyamatosak a fejlesztések is, legutóbb a Mini-Harpy modell került bemutatásra, ami a SEAD (Suppression of Enemy Air Defenses – ellenséges légvédelmet elnyomó) célra kifejlesztett Harop és Harpy típusokon alapul. Az eszköz azonban nemcsak légvédelmi rendszerek, hanem az asszimetrikus hadviselésre jellemző, gyorsan mozgó, mindössze rövid időre fel-felbukkanó célpontok ellen is használható. Forrás: Judah Ari GROSS: Israeli arms makers unveil new bunker buster and suicide drone in India air show, <https://www.timesofisrael.com/israeli-arms-makers-unveil-new-bunker-buster-and-suicide-drone-in-india-air-show/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 21.)

⁸⁸ T.S. ALLEN: Here Is How Israel's Military Dominates the Battlefield, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/here-how-israels-military-dominates-the-battlefield-24679> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

már ma is egyes esetekben képesek kiváltani az élőerőt (pl. egy vadászbombázó vagy egy helikopter pilótáját) egyes műveletek során. Ez nagy előny, és fejlesztések iránya egyértelműen azt mutatja, hogy az izraeli haderő szeretne minél több olyan eszközre szert tenni, amely által a katonák kivonhatók a harcterről, hiszen így jelentősen megnő a túlélésük esélye.

Összefoglalva, az IDF légiereje megfelelő, fejlett támadó és védekező képességekkel rendelkezik mind az ellenségei jelentette fenyegetések kezeléséhez, mind azok elrettentéséhez; mindeközben pedig az élőerőt kiváltó technológiai fejlesztések integrálása is folyamatos. Mind az integrált légvédelmi rendszer elemei, mind az újonnan beszerzett F-35-ösök, mind pedig a különböző UAV-ok sokkal magasabb fejlettségi szintet képviselnek, mint az ország ellenségeinek hasonló eszközei.

Felhasznált irodalom:

- Air Defense: Israeli Patriot Replacement; <https://strategypage.com/htm/htada/articles/20121213.aspx> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- AHRONHEIM, Anna: Hezbollah's second-in-command: All of Israel in our missile range; <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Hezbollahs-second-in-command-All-of-Israel-in-Hezbollahs-missile-range-573842> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- AHRONHEIM, Anna: India successfully tests Barak 8 long-range surface-to-air missile; <https://www.jpost.com/International/India-successfully-tests-Barak-8-long-range-surface-to-air-missile-578631> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- AHRONHEIM, Anna: Israel's navy trains for Hezbollah attack on offshore infrastructures; <https://www.jpost.com/Israel-News/Israels-Navy-trains-for-offshore-Hezbollah-assault-559308> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- AHRONHEIM, Anna: Israeli strikes on Iran in Syria may lead to war – U.S. intelligence chief; <https://www.jpost.com/Israel-News/Israeli-strikes-on-Iran-in-Syria-may-lead-to-war-US-intelligence-chief-579184> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- AHRONHEIM, Anna: Russian-made S-300 missile defense System active in Syria; <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Russian-made-S-300-missile-defense-system-active-in-Syria-579764> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)
- ALLEN, T. S.: Here Is How Israel's Military Dominates the Battlefield; <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/here-how-israels-military-dominates-the-battlefield-24679> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- ALLISON, George: The F-35, does it deserve the flak? <https://ukdefencejournal.org.uk/f-35-stand-today/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)

- ARMSTRONG, Michael J.: Israel's Iron Dome missile interceptor might not be as successful as some people think, <https://www.businessinsider.de/israels-iron-dome-might-not-be-as-successful-as-people-think-2018-4?r=US&IR=T> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- AN/AAQ-37 Distributed Aperture System (DAS) for the F-35; <http://www.northropgrumman.com/capabilities/anaaq37f35/pages/default.aspx> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- AN/APG-81 AESA Radar; <https://www.northropgrumman.com/Capabilities/ANAPG81AESARadar/Pages/default.aspx> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- AN/ASQ-239 F-35 electronic warfare/countermeasure system; <https://www.baesystems.com/en/product/an-asq-239-f-35-ew-countermeasure-system> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- ARJOMANDI, Maziar: Classification of Unmanned Aerial Vehicles, 2007, University of Adelaide; https://www.academia.edu/2055673/Classification_of_Unmanned_Aerial_Vehicles, pp. 7-20., pp. 24-29., pp. 34-36. (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)
- ARNETT, George: The numbers behind the worldwide trade in drones; <https://www.theguardian.com/news/datablog/2015/mar/16/numbers-behind-worldwide-trade-in-drones-uk-israel> (Letöltés ideje: 2019. 03. 01.)
- Arrow 3 (Israel), <https://missilethreat.csis.org/defsyst/arrow-3/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)
- AVNER, Uri: Israel's Drone Strike on Syria: Another Pre-Election Gambit? <https://www.wrmea.org/015-march-april/israels-drone-strike-on-syria-another-pre-election-gambit.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 21.)
- AZULAI, Yuval: Rafael EVP: We'll sell Iron Dome to US next year; <https://en.globes.co.il/en/article-rafael-evp-well-sell-iron-dome-to-us-within-year-1001254464> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- Ballistic Missile Basics; <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-basics/ballistic-missile-basics/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- BAR-ELI, Avi: Tamar Offshore Field Promises Even More Gas Than Expected, <https://www.haaretz.com/1.5089382> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- BARKAT, Amiram– KOREN, Hillel: Leviathan gas reserves raised again; <https://en.globes.co.il/en/article-1000840788> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- BEDI, Rahul: India commissions second Kolkata-class destroyer; <https://web.archive.org/web/20160123044942/http://www.janes.com/article/54950/india-commissions-second-kolkata-class-destroyer> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- BENDER, Jeremy: These Are The Rockets Hamas Has Been Shooting At Israel; <https://www.businessinsider.com.au/hamas-rocket-arsenal-2014-7> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

- BRIMELow, Bren: The B-2 stealth bomber made its first overseas deployment 20 years ago – here's why it's still one of the most feared aircraft in the sky; <https://www.businessinsider.com/b-2-spirit-stealth-bomber-what-is-feared-2018-2?r=US&IR=T#the-b-2-is-a-flying-wing-aircraft-so-it-has-no-fuselage-or-tail-this-means-it-has-low-drag-high-structural-efficiency-and-generates-more-lift-than-other-fixed-wing-aircraft-6> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- BROAD, William J.: U.S. and Israel Shelved Laser as a Defense; <https://www.nytimes.com/2006/07/30/world/middleeast/30laser.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- BRUN, Itai: Israeli Air Power; In: John Andreas OLSEN (Szerk.): Global Air Power; Potomack Books Inc., Washington D.C. 2011. p. 140.
- CENCIOTTI, David: This photo shows all the weapons the F-35 Joint Strike Fighter is designed to carry; <https://theaviationist.com/2015/01/16/f-35-weapons-suite/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- CLARK, Colin: Pawlikowski On Air Force Offset Strategy: F-35s Flying Drone Fleets; <https://breakingdefense.com/2014/12/pawlikowski-on-air-force-offset-strategy-f-35s-flying-drone-fleets/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)
- CORDESMAN, Anthony H.– Michael PEACOK: The Arab U.S. Strategic Partnership and the Changing Security Balance in the Gulf – Joint and Asymmetric Warfare, Missiles and Missile Defense, Civil War and Non-State Actors, and Outside Powers (CSIS Reports); Center for Strategic & International Studies, 2015. pp. 231–239.
- David's Sling (Israel); <https://missilethreat.csis.org/defsys/davids-sling/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- David's Sling Weapon System; <https://www.raytheon.com/capabilities/products/davidssling> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- DEHGHANPISHEH, Babak: Iran confirms missile test in defiance of U.S.; <https://www.reuters.com/article/us-iran-security-missiles/iran-confirms-missile-test-in-defiance-of-u-s-idUSKBN10A0U7> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)
- DOMBE, Ami Rojkes: IAI Sold a Barak-8 System to Azerbaijan; <https://www.israeldefense.co.il/en/content/iai-sold-barak-8-system-azerbaijan> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- ESHEL, David: David's Sling Adds to Israel's Air Defense; <http://aviationweek.com/paris-air-show-2015/david-s-sling-adds-israel-s-air-defense> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- ESHEL, Tamir: RAFAEL Develops a New High Energy Laser Weapon; https://defense-update.com/20140119_rafael-develops-new-high-energy-laser-weapon.html (Letöltés ideje: 2019.01.29.)
- F135 Engine; <https://www.pw.utc.com/products-and-services/products/military-engines/F135-Engine/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

- F-15 A Force Multiplier; <https://www.boeing.com/defense/f-15/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- F-16 Fighting Falcon; <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-16.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- F-35 Capabilities – Multi-Mission Capability for Emerging Global Threats; <https://www.f35.com/about/capabilities> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- F-35 Lightning II – Program Brief; http://www.jsf.mil/downloads/documents/AFA_Conf_-_JSF_Program_Brief_-_26_Sept_06.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- F-35 Lightning II Electro-Optical Targeting System (EOTS); <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-35-lightning-ii-eots.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- F-35 Lightning II Program Status and Fast Facts; https://www.f35.com/assets/uploads/documents/FG18-24036_004_F-35.comFastFacts_4_19.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- F-35 Variants – Three Variants, Common Capability; <https://www.f35.com/about/variants> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- FEDERMAN, Josef: Israel lays down red lines for postwar relations with Syria; <https://www.timesofisrael.com/israel-lays-down-red-lines-for-postwar-relations-with-syria/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- FRANTZMAN, Seth J.: Israel activated its David’s Sling missile system for the first time. Will more sales start booming? <https://www.defensenews.com/smr/space-missile-defense/2018/07/27/davids-sling-missile-system-used-for-first-time-by-israel/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- GAU-22/A; <https://www.gd-ots.com/armaments/aircraft-guns-gun-systems/gau22a/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- GRAZIER, Dan: F-35 Far from Ready to Face Current or Future Threats, Testing Data Shows; <https://www.pogo.org/investigation/2019/03/f-35-far-from-ready-to-face-current-or-future-threats/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)
- GREEN, David B.: From Friends to Foes: How Israel and Iran Turned Into Arch-enemies; <https://www.haaretz.com/middle-east-news/iran/MAGAZINE-how-israel-and-iran-went-from-allies-to-enemies-1.6049884> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- GROSS, Judah Ari: Israel, US test-fire Arrow 3 missile, declare trial a success; <https://www.timesofisrael.com/israel-us-test-fire-arrow-3-missile-declare-trial-a-success/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- GROSS, Judah Ari: Israeli arms makers unveil new bunker buster and suicide drone in India air show; <https://www.timesofisrael.com/israeli-arms-makers-unveil-new-bunker-buster-and-suicide-drone-in-india-air-show/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 21.)

- HAREL, Amos: Israel Air Force Receives First Arrow 3 Anti-missile Interceptors; <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israel-air-force-receives-first-arrow-3-anti-missile-interceptors-1.5487425> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- HAREL, Amos: Soldier killed, 3 missing after Navy vessel hit off Beirut coast; <https://web.archive.org/web/20060718032259/http://haaretz.com/hasen/spages/738695.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)
- HAROP; http://www.iai.co.il/2013/36694-46079-en/Business_Areas_Land.aspx (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)
- Iron Dome Air Defence Missile System; <https://www.army-technology.com/projects/irondomeairdefencemi/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- Israel; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- Israel deploys 'Iron Dome' rocket shield; <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/201132718224159699.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- Israel; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 01)
- Israel's Geographic Challenge; <https://worldview.stratfor.com/article/israels-geographic-challenge> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- JENNINGS, Gareth– FORRESTER, Charles: Update: BAE begins Meteor and SPEAR integration for F-35; <https://www.janes.com/article/87365/update-bae-begins-meteor-and-spear-integration-for-f-35> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- KATZ, Yaakov– LAPPIN, Yaakov: Iron Dome ups its interception rate over 90%; <https://www.jpost.com/Defense/Iron-Dome-ups-its-interception-rate-to-over-90-percent> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- KECK, Zachary: Super Weapon: Israel Could Arm Stealth F-35s with Nuclear Weapons; <https://nationalinterest.org/blog/buzz/super-weapon-israel-could-arm-stealth-f-35s-nuclear-weapons-42097> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- KIS J. Ervin: A légvédelmi és légierők evolúciója, helye, szerepe az arab-izraeli 1967-es és 1973-as háborúk során, valamint az izraeli légierő Hamasz és a Hezbollah elleni háborús alkalmazásának tapasztalatai, Doktori (PhD) értekezés; Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2017. p. 36.
- KUBOVICH, Yaniv: Israel Launched World's First Air Strike Using F-35 Stealth Fighters, Air Force Chief Says; <https://www.haaretz.com/israel-news/with-iran-in-syria-israel-launched-world-s-first-air-strike-using-f-35-stealth-fighters-1.6110706> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)
- LEVIN, Jamie: Israel's Economy Will Pay Heavy Price for Iron Dome, <https://www.haaretz.com/1.5207713> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)

- LIBICKI, Martin C.– SHATZ, Howard J.– TAYLOR, Julie E.: Global Demographic Change and Its Implications for Military Power; 2011, RAND Corporation. pp. 90-95.
- MACIAS, Amanda: A never-before-seen Russian missile is identified as an anti-satellite weapon and will be ready for warfare by 2022; <https://www.cnn.com/2018/10/25/russian-missile-identified-as-anti-satellite-weapon-ready-by-2022.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)
- MACIAS, Amanda– SHEETZ, Michael: Russia conducted another successful test of an anti-satellite missile, according to a classified US intelligence report; <https://www.cnn.com/2019/01/18/russia-succeeds-in-mobile-anti-satellite-missile-test-us-intelligence-report.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)
- Magyar-izraeli megbeszélés; https://web.archive.org/web/20100808205912/http://www.hm.gov.hu/hirek/magyar_izraeli_megbeszeles (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)
- MAJUMDAR, Dave: The F-35 Is One of the 5 Worst Fighter Jets Ever Made; <https://nationalinterest.org/blog/buzz/f-35-one-5-worst-fighter-jets-ever-made-44507> (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)
- MAJUMDAR, Dave: Will Raytheon's SkyCeptor Save Poland from Russia's Mighty Missiles? <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/will-raytheons-skyceptor-save-poland-russias-mighty-missiles-17620> (Letöltés ideje: 2019.02.02.)
- N. RÓZSA Erzsébet, PÉCZELI Anna, BERZSENYI Dániel, VARGA Gergely: Rakéatechnológiák és rakétavédelem, In: N. RÓZSA Erzsébet – PÉCZELI Anna (Szerk.): Egy békésebb világ eszközei - Fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció, 2013, Osiris Kiadó Kft. p. 295.
- OPALL-ROME, Barbara: Israel marks operational deployment of David's Sling; <https://www.defensenews.com/land/2017/04/02/israel-marks-operational-deployment-of-davids-sling/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- Palestinian Terrorism: Major Terror Organizations; <https://www.jewishvirtuallibrary.org/major-palestinian-terror-organizations> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- Rocket and Mortar Basics; <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-basics/rocket-and-mortar-basics/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- ROGERS, Ann– HILL, John: Unmanned – Drone Warfare and Global Security; Pluto Press, 2014. p.7.
- ROMANIUK, Scott N.– GRICE, Francis: The Future of US Warfare (Military Strategy and Operational Art), Routledge, 2017. p. 259.
- SANGER, David E.– BROAD, William J.: U.S. Revives Secret Program to Sabotage Iranian Missiles and Rocket; <https://www.nytimes.com/2019/02/13/us/politics/iran-missile-launch-failures.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)

- SHAIKH, Shaan– WILLIAMS, Ian: Hezbollah's Missiles and Rockets – An Overview; 2018. 07., p. 2. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180705_Williams_HezbollahMissiles_v2.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)
- SHARP, Jeremy M.: U.S. Foreign Aid to Israel, 2015.06.10., Congressional Research Service, p. 10.
- Selected Acquisition Report (SAR): F-35 Lightning II Joint Strike Fighter (JSF) Program (F-35) - As of FY 2018 President's Budget; Defense Acquisition Management Information Retrieval (DAMIR) 2016. pp. 22-24. <https://fas.org/man/eprint/F-35-SAR-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019.03.10.) Joint Strike Fighter - F-35, <https://elbitsystems.com/product/joint-strike-fighter-jsf-f-35-lightning-ii/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- STONE, Mike– PAMUK, Humeyra: U.S. halts F-35 equipment to Turkey, protests its plans to buy from Russia; <https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-f35-exclusive/u-s-halts-f-35-equipment-to-turkey-protests-its-plans-to-buy-from-russia-idUSKCN1RD316> (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)
- The Military Balance 2018, Routledge, 2018. p. 341.
- The Military Balance 2019, Routledge, 2019. p. 346.
- TOI staff: Islamic State claims five members killed in Israeli drone strike, <https://www.timesofisrael.com/israeli-drone-strike/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 21.)
- TOI staff: Israeli drone shot down by Syria forces, <http://www.timesofisrael.com/idf-confirms-israeli-drone-shot-down-in-syria/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)
- Top UN political official updates Security Council on Iran nuclear deal, <https://news.un.org/en/story/2018/06/1013332> (Letöltés ideje: 2019. 02. 05.)
- WILLIAMS, Dan: Israel plans laser interceptor 'Iron Beam' for short-range rockets; <https://www.reuters.com/article/us-arms-israel-interceptor/israel-plans-laser-interceptor-iron-beam-for-short-range-rockets-idUSBREA0I06M20140119> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- WILLIAMS, Dan: Israel's Barak seeks three more Iron Dome rocket interceptors; <https://www.reuters.com/article/us-palestinians-israel-arms-iron-dome/israels-barak-seeks-three-more-iron-dome-rocket-interceptors-idUSBRE8AF1AM20121116> (Letöltés ideje: 2019. 01. 29.)
- ZITUN, Yoav: David's Sling misses Syrian SS-21 missiles in first interception; <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5315377,00.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

POTHÁRN ÁGNES

A DRÓNOK ELLENI VÉDEKEZÉS RÁDIÓFREKVENCIÁS ÉS ALTERNATÍV FORMÁI I. ¹

BEVEZETÉS

A pilóta nélküli repülőgépek (Unmanned Aerial Vehicles – UAV eszközök) történelme a XIX. század közepéig nyúlik vissza, ugyanis innen származik az első feljegyzés a pilóta nélküli eszközök, hajtómű nélküli elődjeik alkalmazásáról, melyek szerkezeti és működési tulajdonságaikban sokkal inkább hasonlítottak léggömbre mintsem repülőgépre.

Az első fejlesztések nem meglepő módon háborús célokra történtek, melyeket az ellenség erőiben való károkozásra, valamint annak pusztítására, erőinek megsemmisítésére kívántak alkalmazni, több-kevesebb sikerrel. Nem sokkal később, 1898-ban elkezdtek ezeket az eszközöket légi felvételek készítésére alkalmazni, mely a pilóta nélküli, kezdetleges repülő eszközök felderítési célokra történő felhasználásának kezdetét jelentette. A XX. század elején megjelentek a légi torpedók, melyek már sikeresebbek voltak elődeiknél, hiszen pontosabb célzási tulajdonságokkal rendelkeztek. Az eszközök vezérlését már robotpilóta segítségével kívánták megvalósítani, melynek tesztrepülése 1917-ben sikerrel zárult, azonban ekkor még tartózkodott pilóta is a repülő fedélzetén a sikeres le-, illetve felszállás végrehajtásának érdekében. Nem sokkal ezután már nem volt szükség pilótára a fedélzetén, és az 1930-as években megkezdődtek a kutatások a rádióirányítású UAV eszközök létrehozására.²

A nehéz kezdetek után a drónok fejlesztése a hadiiparban rohamos fejlődésnek indult, és alkalmazásuk egyre gyakoribbá és természetessé vált a világ és hadseregei számára. A kutatásokkal és fejlesztésekkel jelenleg is folyamatosan foglalkoznak a szakemberek.

A fejlődés olyannyira előrehaladott, hogy a napjainkban már nem idegen „drón” vagy más néven UAV, UAS (Unmanned Aerial Systems – pilóta nélküli légijármű rendszer) kifejezések egyre jobban beépülnek a köztudatba, hiszen egyre több hír, információ jelenik meg velük kapcsolatban a közmédiában, interneten, újságokban. Manapság már természetesnek számít az a tény, hogy bárki könnyedén hozzájuthat a piacon is ezeknek az eszközöknek különböző változataihoz, melyeket különböző hobbi, vagy munka célokra fejlesztettek ki.

Az átlagember nem gondol bele, hogy valójában a pilóta nélküli repülő eszközök különböző célokra történő fejlesztése, elterjedése, és egyre fejlettebbé

¹ XXXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferenciára készült tanulmány

² PALIK Máttyás (Szerk.): Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek; Második, javított kiadás, Budapest, NKE, 2013. ISBN 978-615-5057-64-9, p. 25.

válása milyen veszélyeket hordoz magában. Aki többet olvas híreket és tájékozódik a világ történéseiről, az gyakran szembetalálhatja magát egy-egy drónnal kapcsolatos olyan meglehetősen aggasztó esettel, amely komoly biztonsági kérdéseket feszeget, melyek mind a civil társadalom, mind pedig a különböző nemzetvédelmi szervek számára jelzésértékűek, és jelentős problémákat vetnek fel számukra a biztonság tekintetében.

A potenciális veszély valóságának szemléltetése érdekében két példát szeretnék felhozni. 2016 tavaszán egy olyan esetről számolt be az ABC News amerikai TV-csatorna, mely szerint egy, a Paris' Charles de Gaulle repülőtéren leszállását végrehajtani kívánó utasszállító repülőgépet, körülbelül 150 fővel a fedélzetén, igencsak aggasztó távolságban (16-20 láb) közelítette meg egy drón. Az esetben kompetens úr az interjú során elmondta, hogy az esemény jelentős fenyegetést jelentett a repülő és annak utasai számára, hiszen komoly balesetet tud okozni egy ilyen eszköz, ha például nekiütközik a gép benzintartályának.³

Egy másik esetről olvashatunk az interneten, több hírportálon is, mely szintén egy drón történetét írja le. Az eset 2014-ben történt Szerbia fővárosában, Belgrádban, a Partizan Stadionban, a Szerbia-Albánia labdarúgó mérkőzésen, amikor egy drón albán zászlót hozva berepült a játéktérre és azt egy szerb játékos lerántotta. A szerb-albán konfliktus miatt amúgy is feszült volt a hangulat – ez az esemény valósággal olaj volt a tűzre – a mérkőzést felfüggesztették a stadionban kitört zavargások, verekedések miatt. A drón irányítója országában híres lett tette miatt, azonban később Szerbiában elfogták a hatóságok, és az albán hatóságok részére történő kiadatása körül mai napig vita folyik.⁴

Véleményem szerint, a leírtak alapján világossá válik, milyen fontos a pilóta nélküli repülőeszközök elleni védekezés témája, melyet dolgozatomban tárgyálva választottam. Éppen ezért, a továbbiakban a drónok elleni védekezés lehetőségeit vizsgáltam meg. A különböző tulajdonságokkal rendelkező drónokra gyakorolt hatásuk alapján részletes összehasonlító elemzést készítettem, dolgozatomban eredményeképpen pedig egy hatásmátrix elkészítésére vállalkoztam. Mindemelllett, a jobb érthetőség szempontjából először egy áttekintést készítettem, melyben röviden kifejtettem a drónok működését, majd ismertettem ezek irányításának formáit és alapelveit, ezután rendszereztem a drónokat különböző tulajdonságaik alapján. A fő részt a védelmi eljárások áttekintése teszi ki, külön elválasztva a rádiófrekvenciás és az alternatív védekezési formákat. Az összehasonlítás után, a dolgozat harmadik részében bemutatom a hatásmátrixot, majd a dolgozatommal kapcsolatos további lehetőségeket és terveket összefoglalva zártam munkámat.

³ Drone Narrowly Misses Passenger Plane
<https://www.youtube.com/watch?v=ITfcIK2plS0> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

⁴ James MONTAGUE: Ending an Albania-Serbia Game and Inciting a Riot, With a Joystick.
<https://www.nytimes.com/2015/10/08/sports/soccer/as-albania-faces-serbia-meeting-the-drone-pilot-who-ended-their-last-match.html> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

1. ÁTTEKINTÉS AZ UAV ESZKÖZÖK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐIRŐL, TULAJDONSÁGAIRÓL

Ahhoz, hogy a pilóta nélküli repülőeszközök elleni védelemről beszélhessünk, előbb szükséges azok tulajdonságainak, jellemzőinek általános bemutatása. Annak érdekében, hogy védekezni tudjunk ellenük, először meg kell határoznunk, mi a védekezés tárgya valójában, tudnunk kell, mire számítsunk, valamint, milyen képességekkel rendelkezhet egy többségében hasznos, de a biztonságot nagymértékben veszélyeztetni is képes eszköz.

1.1. A pilóta nélküli repülőeszközök kategorizálása

A pilóta nélküli repülőeszközök kategorizálása meglehetősen nehéz manapság, hiszen rengeteg olyan eszköz létezik, melyeket különböző feladatok ellátására, többfunkciós alkalmazásra, ezzel együtt különböző célok elérésére fejlesztettek ki. Éppen ezért, a mai napig nem került olyan táblázat kidolgozására sor, melyet az egész világon egységesen, mindenki által elfogadottan használnának.

Az eddig ismert és létező UAV típusok körülbelül 80%-át használják katonai célokra, a fennmaradó részt pedig civil és egyéb alkalmazások céljából hozták létre. Éppen ezért a többség mellett állva, elsőként egy leggyakrabban alkalmazott katonai osztályozást hozok példának, melyet az amerikai hadseregben alkalmaznak.⁵

	Class I UAV	Class II UAV	Class III UAV	Class IV UAV
SZINT	szakasz	század	zászlóalj	dandár
TÖMEG	2-5 kg	50-75 kg	150-250 kg	> 1500 kg
REPÜLÉSI IDŐ	50 perc	2 óra	6 óra	24 óra
HATÓSUGÁR	8 km	16 km	40 km	75 km

1. táblázat: US Army által alkalmazott UAV osztályozás⁶

Az 1.táblázat négy kategóriába sorolja az UAV-ket ahhoz mérten, hogy milyen szintű katonai egységben alkalmazzák. Ezen felül háromféle szempont alapján vizsgálja az eszközöket: tömeg, repülési idő és hatósugár. Láthatóan, a táblázat nem a legrészletesebb, a védekezés szempontjából csak kevés adat áll rendelkezésre, melyek hasznosak lehetnének a védekezés módjának megállapításában, viszont pozitívum, hogy szűk határokat szab, így minden létező eszköz könnyen besorolható valamely osztályba. Valószínűnek tartom, hogy ezt az osztályozást nem a védelmi szempontok vizsgálatára szánták segédletnek, hanem főként annak megállapítására, hogy egy adott katonai egységnek mekkora méretű, hatótávolságú eszközre van szüksége egy feladat végrehajtásánál.

⁵ PALIK (2013) i. m. p. 65.

⁶ forrás: Uo.

Egy másik, már kissé bővebb, valamint szintén nagy gyakorisággal használt osztályozást készített az UVSI (Unmanned Vehicle Systems International) nevű nonprofit szervezet, melynek tagja több mint 37 ország, melyek körülbelül 250 szervezettel vesznek részt a szervezet által végzett, ember nélküli járművekkel kapcsolatos kutatásokban, 5 kontinenst felölelve. Ez az osztályozás egybe vonja a civil és a katonai szférában alkalmazott pilóta nélküli repülőeszközöket, mely a dolgozat témájának szémszögéből előnyös, hiszen a dolgozat nem csak a katonai, hanem a civil felhasználású UAV-k elleni védelem formáit is hivatott taglalni.

Megnevezés	Rövidítés	Maximális felszálló tömeg (kg)	Hatósugár (km)	Maximális repülési magasság (m)	Repülési időtartam (óra)
HARCÁSZATI					
Nano (NAV)	η	<0,025	<1	100	<1
Micro (MAV)	μ	<5	<10	250	1
Mini	MINI	<30	<10	150–300	<2
Kis hatótávolságú	CR	150	10–30	3000	2–4
Rövid hatótávolságú	SR	200	30–70	3000	3–6
Közepes hatótávolságú	MR	150–500	70–200	3/5000	6–10
Közepes hatótávolságú megnövelt repülési időtartamú	MRE	500–1500	>500	5–8000	10–18
Kis repülési magasságú áthatoló	LADP	350	>250	50–9000	0,5–1
Kis repülési magasságú hosszú repülési időtartamú	LALE	<30	>500	3000	>24
Közepes repülési magasságú hosszú repülési időtartamú	MALE	1000–1500	>500	14 000	24–48
STRATÉGIAI					
Nagy repülési magasságú, hosszú repülési időtartamú	HALE	2500–12 500	>2000	15–20 000	24–48
Pilóta nélküli harci légijármű	UCAV	10 000	~1500	10 000	~2
SPECIÁLIS FELADATÚ					
Harci	LETH	250	300	3–4000	3–4
Zavaró	DEC	250	<500	50–5000	>4

2. táblázat: Az UVSI szerinti UAV-k osztályozása⁷

A 2. táblázat az előzőekben ismertetettnél kissé bővebb, azonban az eszközök néhány repülési jellemzőjén kívül a méreteket jóval több osztályba sorolja. A kategorizálás során ugyanakkor egészen más szempontok alapján kell megvizsgálnunk és osztályoznunk az UAV-eket, melyek a védelem módszereinek szempontjából sokkal többet mondanak.⁸

⁷ PALIK (2013) i. m. p. 66.

⁸ PALIK Mátyás: Pilóta nélküli légijármű rendszerek légi felderítésre történő alkalmazásának lehetőségei a légierő haderőnem repülőcsapatai katonai műveleteiben PhD értekezés, Budapest, 2007. p. 20.

A repülőeszközök egy másik felosztása történhet:

- felépítés (merev, forgószárnyas és hibrid eszközök);
- felhasználás módja (egyszeri és többszöri);
- meghajtás módja (dugattyús, gázturbinás és elektromotoros);
- irányítás módja (távirányítású, programvezérelt és kombinált vezérlésű);
- indítás módja (földi és légi indítású);
- visszatérés módja (leszállással, ejtőernyővel, elfogó hálóval);
- repülési jellemzők (sebesség, magasság, hatósugár, repülési időtartam szerint);
- rendeltetés (alkalmazás) alapján.⁹

Ennek okán, a következőkben elengedhetetlennek tartom kifejtetni a felsorolásban említett tulajdonságokat jellemzőket.

1.1.1. Felépítés

A felépítés vizsgálata során három kategóriát különböztethetünk meg, melynek elkülönítése külső szemmel jól látható tulajdonságokon és működési elveken alapul. Az osztályozás fő szempontja a sárkányszerkezet konstrukciója, mely egy-két kivétellel megegyezik az irányítószemélyzettel ellátott repülőgépeken alkalmazott szerkezetekkel.

1. kép: General Atomics Sea Avenger (UCLASS) 2016 USA¹⁰

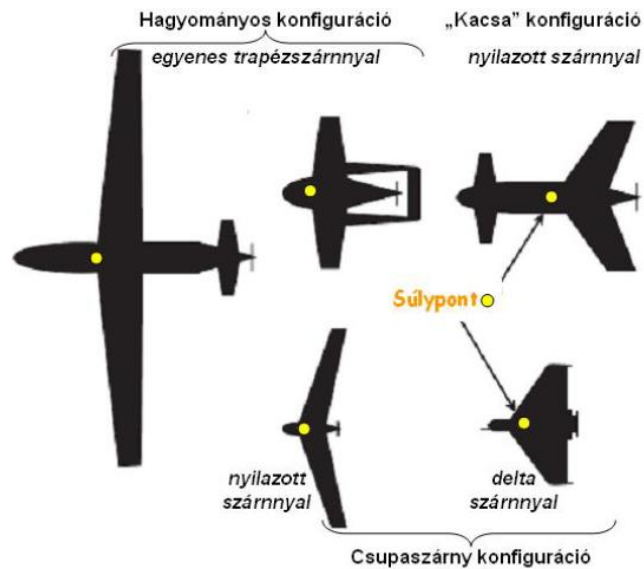
2. kép: DARPA KQ-X (Global Hawk) 2012 USA¹¹

⁹ PALIK (2013) i. m. p. 68.

¹⁰ forrás: https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=1195 (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

¹¹ forrás: https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=1013 (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

A merevszárnyas (1. és 2. kép.) szerkezeti megoldással rendelkező pilóta nélküli repülőeszközöknek rendkívül sok változata létezik. Ezeket a megoldásokat alapvetően a végrehajtandó feladattól, a terhelhetőségtől és a szükséges repülési tulajdonságoktól függően alkalmazzák. A szárny felülnézeti alaprajza alapján elkülöníthetjük az *egyenes*, a *nyilazott* és a *delta* szárnyal rendelkező eszközöket; a szárny-törzs-vezérsík konfigurációja szerint: *hagományos*, *kacsa*, *csupaszárny* felépítésűeket; a szárny és a törzs összekapcsolási helyének megfelelően: *alsó*-, *közép*-, és *felsőszárnyú* megoldásokat. Ezen kívül a törzs felépítése is változhat, a megszokott egytörzsű gépeken kívül előfordulnak két törzessel rendelkező változatok is. (1. ábra.)

1. ábra: Légszárnyos HTOL repülőgépek a szárny felülnézeti alaprajza és konfigurációja szerint¹²

A merevszárnyas szerkezetet tekinthetjük a legelterjedtebbnek, hiszen a létező UAV-k körülbelül 80%-a ilyen megoldással készült. Ez a népszerűség az egyszerűség és a hatékonyság mellett annak köszönhető, hogy ezáltal a vezérlés jóval egyszerűbb, mint a forgószárnyas eszközöknél, valamint nagyobb repülési sebesség, magasság és időtartam produkálására képesek.

A merevszárnyú és kisméretű UAV-k leggyakrabban műanyag és különböző kompozit anyagok felhasználásával, valamint az úgynevezett Stealth-technológia¹³ széleskörű alkalmazásával készülnek, de előfordulhat olyan eset is, amikor a gyártás során 3D technológiát alkalmaznak.

¹² forrás: PALIK (2013) i. m. p. 71.

¹³ „Lényegét tekintve ez jelentheti a vizuális felderítés elleni védelmet, a radarok számára láthatatlanná válást, vagy az ellenség hatótávolságán kívülről való működés megvalósítását.” GYURJÁN László: A lopakodó technológia; Repüléstudományi közlemények XXVIII. évf., http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2016_1/2016-1-11-0325_Gyurjan_Laszlo.pdf, p. 123.

Osztályozásuknál további szempont lehet még:

- a szárnyak száma és elhelyezkedése,
- a törzs kialakítása,
- a vezérsíkok száma és elhelyezkedése,
- a futómű kialakítása.

A fel- és leszállás módja szerint három csoportba sorolhatók:

- vízszintesen felszálló (Horizontal Take Off and Landing – HTOL),
- függőlegesen felszálló (Vertical Take Off and Landing – VTOL),
- ezek kombinációja.

Megállapítható, hogy a merevszárnyú repülőgépek többnyire HTOL, azaz vízszintesen felszálló repülőgépek. A repülőgépek meghajtása kétféle módon történhet, a légcsovar vagy más hajtómű kialakításától függően lehet vonó, vagy toló kialakítású. Mindkét kialakításnak megvannak a saját előnyei és hátrányai, azonban a toló kialakítás az elterjedtebb mely valószínűleg annak köszönhető, hogy a felderítés céljából alkalmazott eszközöknél ezt a formát alkalmazzák az optikai, illetve infravörös hullámtartományú kamerák megfelelő elhelyezése és a zavarmentes felderítés érdekében.¹⁴

3. kép: Airbus Helicopters VST700 (UAS)¹⁵

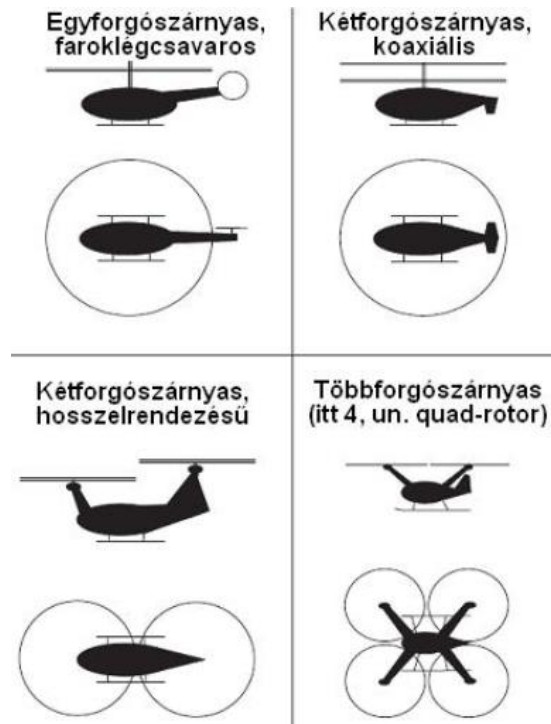
4. kép: KARI TR-60 Tilt-Rotor (UAS) Korea¹⁶

A második kategória a **forgószárnyas** (3. és 4. kép) UAV-ket foglalja magába, melyek magukban hordozzák azt a tulajdonságot, hogy függőlegesen hajtják végre a felszállást, tehát a VTOL kategóriába tartoznak, ugyanolyan formában, mint ahogyan a pilótával ellátott szállításra alkalmas társaik. A szárnyak felületi alaprajzából adódóan itt is elkülöníthető több kategória. Ilyen kategóriák az **egyforgószárnyas, a faroklégcsovaros, a kétforgószárnyas, a koaxális, a kétforgószárnyas hosszrendezésű és a többforgószárnyas** UAV-k (2. ábra).

¹⁴ PALIK (2013) i. m. p. 71.

¹⁵ forrás: https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=1815 (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

¹⁶ forrás: https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=1856 (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

2. ábra: VTOL repülőgépek forgószárny-elrendezései¹⁷

A felépítés szerinti harmadik kategóriába, a **hibrid** konstrukciójú (3. ábra) eszközök tartoznak, melyek annak köszönhetik ezt az elnevezést, hogy a tervezésük során kombinálták a merevszárnyas és a forgószárnyas kialakítást, tehát általában mind a kettő megtalálható ezeken az eszközökön.

¹⁷ forrás: PALIK (2013) i. m. p. 76.

Repülési üzemmód	Elfordítható légcsavar	Elfordítható szárny + légcsavar
Felszállás, emelkedés		
Vízszintes repülés		
	Elfordítható repülőgéptörzs	Elfordítható csőlégcsavar kormánylapokkal
Felszállás, emelkedés		
Vízszintes repülés		

3. ábra: A hibrid konstrukciójú repülőgépek elrendezései¹⁸

1.1.2. Felhasználás módja szerinti felosztás

A felhasználás módja szerinti felosztás kétféleképpen történhet, megkülönböztethetünk egyszeri és többszöri alkalmazású pilóta nélküli eszközöket.

Az **egyszeri felhasználású** UAV-k megnevezése is utal azon tulajdonságukra, hogy csak egyszer bevethetőek, majd a bevetés után megsemmisülnek, használhatatlanná válnak. Ezen a csoporton belül még két alcsoportot tudunk szétválasztani. Az egyik csoport a **csapásmérő UAV-k** csoportja, a másik pedig a **célrepülő testeké**.

A csapásmérő UAV-k, elsődleges tulajdonságai közé tartozik, hogy képesek önállóan felderíteni, követni a kívánt célt, valamint azonosítani és megsemmisíteni azt.

A célrepülő testek rendeltetése különböző fegyvernemek – mint például légvédelmi rakéta és tüzer-, valamint a repülőcsapatok – számára főként kiképzési, éleslövészeti gyakorlatokon valós célok imitálása. Ezen eszközök segítségével lehetővé válik az üzemeltető és kiszolgáló személyzet begyakorlásának elősegítése, különböző fegyverzeti rendszerek kipróbálása, működésének ellenőrzése anélkül, hogy élőerő kerülne veszélybe, valamint költséghatékonyság szempontjából is előnyösnek tekinthető alkalmazásuk.¹⁹

¹⁸ forrás: PALIK (2013) i. m. p. 81.

¹⁹ KONCZ Miklós Tamás: Célrepülőgépek nemzetközi összehasonlítása. Robothadviselés 6. Tudományos szakmai konferencia. 2006. november 22-i különszám http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/koncz_rw6.html (Letöltés ideje: 2017. 10. 15.)

Tervezésük folyamán két tényezőt tartanak főként szem előtt: egyrészt hogy minél jobban hasonlítsanak a megtestesíteni kívánt eszköz tulajdonságaira, másrészt, mivel az eszköz megsemmisülésének valószínűsége biztos, ezért az alacsony költségű gyártás is fontos szempont.

A **többszöri felhasználású** pilóta nélküli eszközök közé sorolható az összes pilóta nélküli repülőeszköz, mely az előző kategóriába nem tartozik bele, tehát melyeket hosszú távú alkalmazásra terveztek. Ezeknél az eszközöknél a tervezők törekednek a minél masszívabb szerkezet és rendszer létrehozására.

1.1.3. A meghajtás módja

A meghajtás szempontjából viszonylag sok változat különböztethető meg, melyeket a következőkben azért ismertetek, mert ennek már jelentős szerepe lehet a védekezés vizsgálatakor, hiszen az UAV-k által keltett hang jelentősen eltér a meghajtástól függően.

A **dugattyús motorral hajtott UAV-k**, egy vagy többhengeres, kétfő vagy négyütemű, vonó, illetve toló légcsavarral vannak felszerelve. Leggyakrabban a benzin, vagy gázolin és levegő keverékével működő kétütemű, léghűtéses motorokat alkalmaznak, ha a meghajtást dugattyús motorral kívánják kivitelezni. Az ilyen motorok előnye, hogy súlyuk meglehetősen kicsi, teljesítményjellemzőjük pedig az elvártak megfelelő. Mindemellett csendesek, üzembiztosak, meghibásodási valószínűségük alacsony, élettartamuk viszonylag hosszú idejű, a működésükhöz pedig kevés kiegészítő berendezés szükséges. A vonó-, illetve tolóerő létrehozását leggyakrabban kétlapátos légcsavarral oldják meg, ritkán fordul csak elő többlapátos változat. Gyakrabban alkalmazzák a toló légcsavaros megoldást, mivel ez előnyösebb a felderítő, híradó, illetve elektronikai eszközök elhelyezése szempontjából, melyek az eszköz orr részében kapnak helyet. Érdekességképpen megemlítendő, hogy nem nagy számban ugyan, de előfordulnak olyan eszközök, melyeknél turbódízel, vagy négyütemű benzinmotort alkalmaznak.

A **gázturbinás hajtóművel** meghajtott eszközök meghajtás létrehozásának módjától függően lehetnek:

- sugárhajtóművek: egyáramú és kétáramú;
- turbólégcsavaros hajtóművek;
- légcsavar-ventilátoros hajtóművek.

Ezeket a meghajtási formákat általában nagyobb méretű UAV-k esetén alkalmazzák, melyek feladata a hadműveleti-hadászati felderítés, zavarás biztosítása nagy sebességgel és nagy magasságban, akár a sztratoszférában is. Az ilyen eszközök legnagyobb előnyének mondható, hogy a hajtómű kis tüzelőanyag-fogyasztással üzemel, és a hőkibocsátásának minimalizálása végett az infrakamerák elől nagyobb rejtőzködő képességgel rendelkezik.

Az **elektromos meghajtású UAV-k**, napjainkban széles körben elterjedtek és egyre inkább átveszik a régebbi technológiák helyét annak a ténynek köszönhetően, hogy az utóbbi időben az akkumulátorok és elektromotorok hatékonysága jelentősen megnövekedett, működési technológiája modernebbé vált. Már szinte minden

kishatótávolságú, rádiótávírányítású pilóta nélküli repülőeszköz esetében ezt a meghajtási módot alkalmazzák a gyártó cégek, egyre jobban kiszorítva a robbanómotoros meghajtású eszközöket.

A 300-500 W teljesítményű berendezések, 1-1,5 órán át képesek a levegőben tartózkodni, és ez idő alatt akár 50-70 km hosszú útvonal megtételére is képesek. Nagy előnyt jelent az elektromos meghajtásból adódó szinte zajmentes repülés, mely viszonylag kis méretű géptesttel párosulva meglehetősen nehezen deríthető fel. Éppen ebből kifolyólag a védelmi szempontokat vizsgálva az ilyen meghajtással felszerelt gépek potenciális veszélyt jelenthetnek adott esetekben. Ezen eszközök felhasználása főként felderítési célokra történik.²⁰

1.1.4. Az irányítás módjai

Az irányítás módjainak ismertetése kiemelkedően fontos a munkám során, mivel jelentős szerepet játszik az UAV eszközök ellen történő védekezésben maga az irányítás ténye, hiszen az esetek többségében a hatástalanítani kívánt eszköz irányíthatatlanná tételére törekednek a védekezés során.

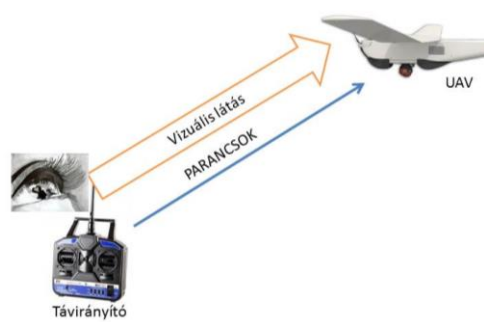
Az UAV-k irányítása háromféle módon történhet: távirányítással, programvezérelve és kombinált vezérléssel.

A **távírányítású** UAV-k legfőbb tulajdonsága, hogy az irányításuk a felszállástól a leszállásig emberi segítséggel történik, távirányítás útján. Ez az irányítási mód alapesetben olyankor alkalmazható, amikor az eszköz szemmel látható távolságban van, a vezetése folyamatos vizuális kapcsolatot igényel (4. ábra).

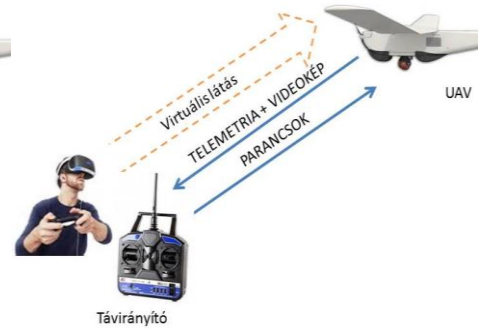
Ha más, pl. rádiólokációs eszközök segítségével nyomkövethető, vagy ha a repülési paraméterekről teljes értékű adatok állnak az irányítást végző személyzet rendelkezésére, pl. a telemetriai adatok és élő videokép visszasugárzása, majd monitoron vagy VR (virtual reality, magyarul virtuális valóság) szemüvegen való megjelenítése útján, akkor a távirányítás hatótávolságát a stabil rádiókapcsolat hatótávolsága határozza meg (5. ábra). Ha a rádiókapcsolat speciális rádiókkal, vagy akár nagysebességű mobil telefonhálózattal biztosított, akkor a távirányítás hatótávolsága korlátlan is lehet, vagyis a repülőgép vezetése, a feladatának végrehajtása másik országból, vagy akár másik földrésről is történhet.

Nagyobb rendszerek esetében a távirányításhoz egy földi irányító állomást hoznak létre, melyeket az esetek nagy többségében gépjárműveken elhelyezett kabinokban telepítenek. Nagyobb rendszerek esetén a földi ellenőrzőpontokat 2-3 fős személyzettel látják el, akiknek a feladata, hogy az eszközökön elhelyezett alrendszerek irányítását hajtsák végre, feldolgozzák a megszerzett információkat, és továbbítják azokat a felhasználó felé.

²⁰ PALIK (2013) i. m. p. 89.

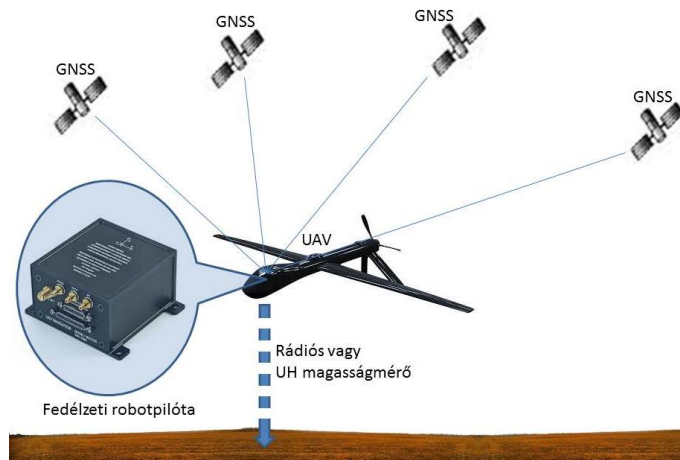

4. ábra: Távírányítás vizuális látással
(saját szerkesztés)

5. ábra: Távírányítás virtuális látással
(saját szerkesztés)

A **programvezérlésű** UAV-eket fedélzeti számítógépekkel látják el, melyek az eszköz számára a végrehajtandó feladatnak megfelelően vannak programozva. Ennek köszönhetően az eszközök a repülést, a felszállás időszakától a leszállásig teljes egészében önállóan hajtják végre, külső irányítószemélyzet beavatkozása nélkül. A fedélzeten elhelyezett számítógép, robotpilóta memóriájában lévő program felel a repülés és koordináció kívül a fedélzeti berendezések megfelelő működéséért, az adott feladat elvégzésére meghatározott útvonalon történő feladat végrehajtásáért. Annak érdekében, hogy mindezt megfelelő pontossággal tudják végrehajtani, a fedélzeten az esetek túlnyomó többségében globális, műholdas navigációs eszközt (GNSS²¹ vevőt) valamint drágább példányokban terepazonosító rendszert alkalmazhatnak. (6. ábra) Küldetésük leggyakoribb célja felderítési és célmegfigyelő feladatok ellátása, azonban csapásmérésre is alkalmazhatják őket.

6. ábra: A programvezérlésű UAV
(saját szerkesztés)

²¹ GNSS – Global Navigation Satellite System – NAVSTAR GPS, GLONASS, BEIDOU, GALILEO

A GNSS rendszert pontossági okok miatt kiegészíthetik rádiós, radaros vagy ultrahangos magasságmérő eszközök is, amelyek a leszállásnál lesznek fontosak.

A harmadik, irányítás szempontjából megkülönböztetett csoport a **kombinált vezérlésű** pilóta nélküli repülőeszközök. Az irányítás eme formája az előző két megoldás kombinációjaként valósul meg. Maga az irányítási forma nem a legelterjedtebb, annak ellenére, hogy a létező azonos működési elven üzemelő eszközök hatékonynak bizonyultak. A berendezések alkalmazása során az eszközt a földről irányítják mindaddig, amíg a földön elhelyezett irányításért felelős központ maximális hatótávolsága tart, majd ezután egy utolsó parancsnak köszönhetően az eszköz átvált programvezérlésre, végrehajtja a beprogramozott útvonalon a repülést, illetve a feladatát, majd ezt követően visszatér az irányítási körzetébe, és a számára megadott helyen egy parancsnak köszönhetően visszaáll távirányítású vezérlésre.

A kettős irányítási forma előnye, hogy a kritikusnak számító le- és felszállást a kezelőszemélyzet hajtja végre, ezáltal a gép biztonság szempontjából kevésbé van kitéve veszélyeknek.

A működési frekvenciák, melyeken a drónok kommunikációja, irányítása folyik, több sávban is megtalálhatóak. Európában a megengedett maximális adóteljesítmény 100 mW mellett legelterjedtebb vivő frekvenciák a 433 MHz, 868 MHz, a 2,4 GHz és az 5,8 GHz, melyeken a mindennapi rádiótávírányítású eszközök és a drónok távvezérlő vivőfrekvenciája található. Az alábbi táblázat a drónok által használt pontos üzemi tartományokat ismerteti.²²

Működési sáv	Kezdőfrekvencia	Végfrekvencia	Megengedett teljesítmény
Rövid hatótávolságú eszközök	433,05 MHz	434,79 MHz	10 mW
ISM 2.4 GHz	2.4 GHz	2.4835 GHz	100 mW
ISM 5.8 GHz	5.725 GHz	5.85 GHz	100 mW

3. táblázat: Drónok működési frekvenciái²³

Az UAV-k lehetséges viselkedése az irányításban fellépő problémák esetén:

Az UAV-k működése során számos probléma akadályozhatja meg a feladat eredményes végrehajtását, éppen ezért többféle programozott reakció fordulhat elő, melyek olyan esetekre adnak alternatívát, amikor a normális működésben zavarok állnak be.

²² HELL Péter: Drón rendszerek biztonságos kommunikációja http://acta.bibl.u-szeged.hu/48074/1/vikek_019_020_169-175.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 25)

²³ forrás: <http://www.rfwireless-world.com/Terminology/Drone-frequency-bands.html> (Letöltés ideje: 2019. 05. 25)

Három gyakran alkalmazott megoldás létezik:

- ha megszakad a rádióirányítás, a gép az útvonalrepülést felfüggesztve, spirál alakban emelkedni kezd. Ez a reakció azért célszerű, mert a feltételezés szerint valamilyen tereptárgy akadályozza a rádióhullám terjedését, az UAV így kísérli meg a kapcsolat helyreállítását;
- ha az irányító telemetria megszűnik, az eszköz a navigációs jelek birtokában visszafordul és visszatér a felszállási helyére;
- ha megszakad az irányító telemetria és azzal egyidőben a navigáció is, akkor az eszköz vezérelt módon, az esetek nagy részében sértetlenül leereszkedik a földre.

A gép a fedélzeti elektronika végzetes meghibásodása, megrongálódása esetén lezuhanhat, de ez csak olyan esetekben várható, mint például erős elektromágneses impulzus behatására, amikor megrongálódik a számítógépes rendszer, a hajtóművezérlés vagy más, létfontosságú alrendszer.²⁴

1.1.5. Indítási módok

Az UAV-k indításának szintén többféle módszere alkalmazott, az elindítani kívánt eszköz felépítési és működési tulajdonságaitól függően. Ilyen például a sárkányszerkezet kialakítása, a felszálló test tömegének nagysága és az alkalmazási körülmények, mely alatt érthetjük például, ha az eszköz nem rendelkezik futóművel, nem elég erős a saját hajtómű a felszállás végrehajtásához, vagy éppen a terepviszonyok nem alkalmasak erre a célra. A tervezés során minden esetben a legbiztonságosabb felszállási módot igyekeznek alkalmazni a szakemberek attól függően, hogy az adott eszköz éppen milyen feladat végrehajtására lesz hivatott működése során. A leggyakrabban előforduló indítási módok közé sorolhatjuk a futóművel rendelkező UAV-k vízszintes felszállási formáját, melyet a rendelkezésre álló, fel- és leszálló pályán hajt végre.

Egy másik gyakran alkalmazott felszállástípus a katapulttal, vagy rakéta meghajtással történő indítás, mely általában olyan esetekben alkalmazható, amikor a körülmények, illetve a terep nem teszi lehetővé más indítási mód alkalmazását. Ezen kívül léteznek még függőleges indítású eszközök és olyanok, melyeket más repülőeszköz segítségével, a levegőből indítanak.

A továbbiakban két kategóriát vizsgálva mutatom be az indítás különböző módjait, melyek figyelembevétele az adott védelemmel kapcsolatos feladatok megtervezése szempontjából egyáltalán nem elhanyagolható.

Földi indítású UAV-nek nevezzük az olyan pilóta nélküli repülőeszközöket, melyeket emberi közreműködéssel, közvetett vagy közvetlen módon a talaj felszínéről indítanak. Az egyik legfontosabb elvárás az ilyen eszközökkel szemben, hogy felszállásuk a lehető legrövidebb távolság alatt történjen meg. A merevszárnyú, kisméretű repülőeszközöket könnyű, maximum 10 kg tömegükből adódóan, többségében közvetlen emberi közreműködéssel (5. kép) indítják, emberi

²⁴ PALIK (2013) i. m. p. 90.

erő segítségével, kézből. Ezeknek az indítási módnak a hátránya, hogy az indítás speciális mozdulatsort és technikát igényel, melyet csak a megfelelően, erre a feladatra kiképzett szakember képes hibátlanul kivitelezni. A másik negatívum, hogy az útbaindítás során két emberre van szükség, mert a felszállás pillanatában az eszköz másodpercekig nem áll irányítás alatt. Előny viszont, hogy az eszköz bármely olyan helyről indítható, ahová egy ember eljutni képes és semmilyen kiegészítő felszerelést nem igényel.

5. kép: Bayraktar Mini UAV (TR) indítása²⁵ 6. kép: ScanEagle Drone USA indítása katapulttal²⁶

A **hidraulikus indításúak** egy vezető sínról képesek a felszállásra, közvetlen emberi erő nélkül, egy hidraulikus erőtároló rendszer energiájának segítségével.

Másik földi, hajó- vagy járműfedélzeti indítási mód az indítókatapult alkalmazása (6. kép), melyet egy hordozható, merev, fémből készült állvány segítségével hajtanak végre, a felszálláshoz elegendő kinetikus energia eszköznek történő átadásával. Ilyen módszerrel általában a 10 kg-150 kg tömegű UAV-kat indítják. A berendezés működése több elvre épülhet. Például léteznek elasztikus, más néven gumiköteles katapultok, melyek a kellő energiát a gumi előfeszítésének köszönhetően képesek leadni. Az előfeszítés történhet emberi kézzel, illetve villamos csörlő segítségével. Ez az alkalmazási forma azonban csak a kisebb tömegű gépek indításához elegendő, előnye viszont, hogy egyszerűbb és költséghatékonyabb a többi katapult-eszközhöz képest.

Egy sokkal nagyobb teljesítményű megoldás, mely már jelentősebb tömeg megmozgatására, indítására képes, a segédhajtómű, más néven a gyorsító rakéta. Az indítási forma azt az előnyt hordozza magában, hogy az indítás szűk helyről is történhet, például erdei útról vagy sűrűn lakott területről. Hátránya azonban, hogy az indítás nagy hanggal, fényjelenséggel, porral és füsttel jár, mely az ellenség által

²⁵ forrás: <https://www.expouav.com/news/latest/scaneagle-drone-vidar-maritime-search-rescue/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

²⁶ forrás: <http://baykarmakina.com/en/sistemler-2/bayraktar-mini-ih/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

könnyen felderíthetővé teszi az eszközt, az indítási műveletet. A rakéták miatt veszélyes a szállítás, raktározás és üzemeltetés, ezért gyártanak olyan eszközöket, melyek indíthatók gyorsító rakétával és katapulttal is. Az indítás után nem sokkal a rakéta kiég, majd leválik a gép testéről, a gép pedig saját hajtóműve erejétől hajtva repül tovább. Előfordul olyan típus is, amely mind indító rakétával, mind katapulttal indítható (7. és 8. kép).

7. kép: Sojka UAV indítása rakétahajtással²⁷

8. kép: Sojka UAV indítása katapulttal²⁸

A légi indítású pilóta nélküli repülőeszközöket egy másik repülő eszköz fedélzetéről indítják; a drón ilyenkor egyszerűen leválik hordozójáról (repülő, helikopter), vagy a fedélzetről indul útnak. Ezek az eszközök kivétel nélkül programozottan hajtják végre repülésüket, mert a feladatuk közepes és nagy távolságok bejárásával, nagy sebességgel és magassággal jár, ahol már másféle irányítási forma nem alkalmazható.²⁹

1.1.6. Visszatérési módok

A pilóta nélküli repülőeszközök számára a földre való visszatérés az egyik legkritikusabb pont az eszköz biztonságát tekintve, ugyanis a sérülések nagy része a leszállás során történik.

A leszállás történhet **saját futóművekre**, melynek alkalmazása a felszállás során megállapított hátrányokkal jár. A leszállást és a felszállást ebben az esetben távirányítással hajtják végre, ugyanis számos manőver végrehajtása lehet szükséges a művelet során, annak érdekében, hogy az eszköz épségben befejezhesse

²⁷ forrás: <http://www.vzlu.cz/images/thumbs3/38.jpg> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

²⁸ forrás: <http://www.czechairspotters.com/photos/2015/3894.jpg> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

²⁹ KOSZTOLÁNYI Tamás – MAKKAY Imre: Robotrepülőgépek Indító-Leszállító Berendezései. Repüléstudományi Közlemények, Repüléstudományi Konferencia. 2012/2. p. 921. http://epa.oszk.hu/02600/02694/00059/pdf/EPA02694_rtk_2012_2_0918-0926.pdf (Letöltés ideje: 2017. 10. 22.)

küldetését. A futóműre történő leszállás kifejezés alatt ebben az esetben nem csak kerekre gondolhatunk, hanem a hasra, vagy csúszó talpra, sőt újabban a rugótalpakra landoló eszközöket is ide sorolhatjuk. A gyártók elsődleges céljai közé tartozik, hogy a leszállás pályájának hossza a lehető legrövidebb legyen. Ennek érdekében a kerekék fékezését, vagy a repülőgép hordozókéhoz hasonló fékezőhorgos lassító berendezést alkalmaznak, mely egy horog segítségével állítja meg az adott eszközt. Ez a módszer főként a nagy tömegű eszközöknél alkalmazott.

Másik módja a leszállásnak az **ejtőernyővel** történő földetérés (9. kép), melynek során az eszköz először beáll a művelethez szükséges sebességre és magasságra, majd kinyitja az ernyőket, és megkezdi a landolást. Több típusnál a földet érés előtt közvetlenül alkalmazásra kerülnek a leérkezés során fellépő ütközést csillapítani hivatott **légszákok** is (10. kép), melyek megóvják a géptestet és ez által a hordozott információkat a sérülésektől, használhatatlanná válástól. A módszert általában a kis és közepes tömegű UAV-k alkalmazása során használják.

9. kép: Visszatérés ejtőernyővel³⁰

10. kép: A földet érés csillapítása légszákkal³¹

Elfogó hálóval visszatérő UAV-k (11. kép) földre jutása egy kifeszített háló segítségével történik, mely módszerről a pilóta nélküli eszközök elleni védekezés tárgyalása során is szó esik, hiszen ugyanezt a módszert alkalmazhatják védekezés esetében. Az ilyen módszerrel történő leszállást csak közepes és kisméretű UAV-k esetében tudják alkalmazni, és az elfogás sikerességéhez pontosan navigálható eszköz, valamint viszonylag szélcsendes időjárás szükséges.³²

³⁰ forrás: <https://www.uasvision.com/2015/05/28/smartchutes-drone-parachute-recovery-system/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

³¹ forrás: http://m.cdn.blog.hu/le/legiero/image/Magyar_legiero/UAV/141030_Ujdorogd_V4_UAS_konf/141030_Ujmajor_UAS_9.jpg (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

³² PALIK i. m. p. 99.

11. kép: Bundeswehr LUNA drón landolása elfogó hálóval³³

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen tudományos dolgozatnak kitűzött célja volt, hogy a rendelkezésre álló terjedelmi korlátok között áttekintse a pilóta nélküli repülőgépek, drónok legfőbb csoportjait, röviden jellemezze azokat, valamint csoportosításokat adjon a legfőbb irányítási elvekre. Mindezen részletekbe menő leírás a következő kiadványban megjelenő második rész előkészítésére szolgált. Rendeltetése, hogy megalapozza a már említett továbbiakat, melyben a teljesség igénye nélkül, drónok elleni védekezési formák, eszközök és módszerek kerülnek ismertetésre.

Felhasznált irodalom:

- GYURJÁN László: A lopakodó technológia. Repüléstudományi közlemények XXVIII. évf. p. 123. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2016_1/2016-1-11-0325_Gyurjan_Laszlo.pdf
- HELL Péter: Drón rendszerek biztonságos kommunikációja http://acta.bibl.u-szeged.hu/48074/1/vitek_019_020_169-175.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 25.)
- KONCZ Miklós Tamás: Célrepülőgépek nemzetközi összehasonlítása. Robothadviselés 6. Tudományos szakmai konferencia. 2006. november 22.-i különszám http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/koncz_rw6.html (Letöltés ideje: 2017. 10. 15.)

³³ forrás: https://www.pcwelt.de/ratgeber/So_veraendern_Drohnen_unser_Leben-Ueberblick-9012905.html (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

- KOSZTOLÁNYI Tamás – MAKKAY Imre: Robotrepülőgépek Indító-Leszállító Berendezései. Repüléstudományi Közlemények Repüléstudományi Konferencia, 2012/2. p. 921.
http://epa.oszk.hu/02600/02694/00059/pdf/EPA02694_rtk_2012_2_0918-0926.pdf (Letöltés ideje: 2017. 10. 22.)
- MONTAGUE, James: Ending an Albania-Serbia Game and Inciting a Riot, With a Joystick. <https://www.nytimes.com/2015/10/08/sports/soccer/as-albania-faces-serbia-meeting-the-drone-pilot-who-ended-their-last-match.html> (Letöltés ideje: 2017.11.05.)
- PALIK Mátyás: Pilóta nélküli légijármű rendszerek légi felderítésre történő alkalmazásának lehetőségei a légierő haderőnem repülőcsapatai katonai műveleteiben PhD értekezés, Budapest, 2007. p. 20.
- PALIK Mátyás: Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. Második, javított kiadás. Budapest, NKE 2013. ISBN 978-615-5057-64-9
- Drone Narrowly Misses Passenger Plane
<https://www.youtube.com/watch?v=ITfclK2plS0> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=1195 (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=1013 (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=1815 (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- https://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=1856 (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://www.rfwireless-world.com/Terminology/Drone-frequency-bands.html> (Letöltés ideje: 2019. 05. 25)
- <https://www.expouav.com/news/latest/scaneagle-drone-vidar-maritime-search-rescue/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://baykarmakina.com/en/sistemler-2/bayraktar-mini-ih/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://www.vzlu.cz/images/thumbs3/38.jpg> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://www.czechairspotters.com/photos/2015/3894.jpg> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <https://www.uasvision.com/2015/05/28/smartchutes-drone-parachute-recovery-system/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- http://m.cdn.blog.hu/le/legiero/image/Magyar_legiero/UAV/141030_Ujdorogd_V4_UAS_konf/141030_Ujmajor_UAS_9.jpg (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- https://www.pcwelt.de/ratgeber/So_veraendern_Drohnen_unser_Leben-Ueberblick-9012905.html (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

Bevezetés

Hazánk NATO-hoz történő csatlakozása, a tagsággal kapcsolatos szakmai történések megítélése, vagy szűkebben az elektronikus információvédelmi (később a megjelenő kibervédelmi megfogalmazás szerinti) megoldások megismerésének, alkalmazásának értékelése nem képzelhető el egy időponthoz köthetően. Az események megértéséhez a folyamatban történő gondolkodás, az ok-okozati összefüggések keresése hatékonyabb megoldásnak tűnik.

A húsz-harminc éves történések áttekintése, megismerése objektív megközelítés esetén támpontokat adhat a jelenkori események megértéséhez. A korábbi történések mai szakmai ismeretek birtokában történő megítélése nem biztos, hogy célravezető, így ezen publikáció célja a követelmények tanulmányozása, megértése, nem titkoltan egy szélesebb körű kutatás egy területének támogatása érdekében.

Az említett folyamatjelleg miatt egy tágabb időszak figyelembevétele ajánlatos, így a magyar társadalmi változások miatt a téma tanulmányozása a 90-es évek elejével indul. A fontosabb követelmények követése során a társadalmi fejlődés, a biztonsági környezet változásai, az információs fenyegetések negatív hatásainak erősödése – mint az információvédelemre ható tényezők – mellett láthatóvá válnak a NATO-csatlakozás előtti és utáni időszak érdekességei.

Védelempolitikai megfogalmazások

A nemzetközi értelmezés szerint elfogadható nemzeti stratégia-szintű dokumentumok kialakulásának kezdete a későbbi, 2002-es Nemzeti Biztonsági Stratégiához köthető, benne a nemzeti szintű fenyegetettség-azonosítással. Ezt megelőzően a vizsgálati időszak lényeges biztonságpolitikai dokumentuma *az alapelveket megfogalmazó 1993-as országgyűlési határozat*.²

A határozat kifejezetten információs fenyegetésekkel, vagy az ezek kivédésére szolgáló biztonsági követelményekkel nem foglalkozik, megfogalmazása ennél globálisabb, magasabb szintű.

¹ A cikk a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa által jóváhagyott, „A kibertér műveleti alkalmazhatósága” kutatási terv, „Honvédelem a kibertérben” kutatási terület egyik feladatának támogatására készült.

² 11/1993. (III. 12.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelveiről, 2., 3., 6., 10. p.

Kiindulási alap, hogy a biztonság oszthatatlan, mely szerint egy állam, intézmény sem képes Európában a biztonság szavatolására, illetve a kockázatok is komplexen jelennek meg („gazdasági, politikai, katonai, emberi jogi, környezeti és egyéb dimenziók”).

Hazánk a nemzetközi jognak és egyéb normáknak megfelelő biztonságpolitikát folytat. Biztonsági érdekeinket a veszélyforrások ellen az illetékes nemzetközi szervezetekkel együtt kell megvédenünk, de ideiglenes jelleggel egyoldalú intézkedésekre is szükség lehet. Fontos szerepe van a regionális együttműködési lehetőségek kihasználásának.

A biztonság komplex tényezői közül a katonai dimenzió jelentősége „nagymértékben csökkent”, de hazánk nem mondhat le a megbízható védelmet biztosító fegyveres erőkről. Olyan mértékű és minőségű fegyveres erőre van szükség, ami hatékony visszatartó erőt képez (illetve a nagyobb haderejű feltételezett ellenséget is olyan anyagi, élőerő- és idővesztéssel fenyegeti, ami nem áll arányban az elvárható hadászati nyereséggel). A fegyveres erők fejlesztésénél alapvető követelmény a nyugati katonai együttműködési képesség, a nemzetközi békefenntartásban, béketeremtésben való részvételi lehetőség biztosítása.

Az előbbi biztonságpolitikai alapelvekre támaszkodik a honvédelem alapelveit meghatározó, másik, 1993-as országgyűlési határozat.³ A szűkített témájú határozat információs területű fenyegetéseket és védelmi feladatokat szintén nem fogalmaz meg, követelményei egyértelműen magasabb szintűek.

Biztonságpolitikai cél a NATO-csatlakozás, a NATO-tagországokkal történő együttműködés. A védelem komplexitását jól jelzi, hogy: *„A magyar honvédelmi politika gyakorlati megvalósítása az együttműködés, a visszatartás és a védelem egységén és egymásra épülésén alapul.”*

A fegyveres erők feladata nem csak az erővel történő reagálás, hanem a megelőzés is: *„A Magyar Köztársaság fegyveres erőinek olyan hiteles visszatartó erőt kell képezniük, amely elősegíti a fegyveres konfliktusok elkerülését és a kockázatok csökkentését.”*

Magyarország a fegyveres erőket az országvédelem legvégső eszközének tekinti. Hazánk védelmi jellegű honvédelmi politikát követ, nincs kialakított ellenségképünk. Cél az ország függetlensége, szuverenitása és területi sértetlenségének megvédése, az ENSZ-alapokmány szerinti kötelezettség teljesítése. Magyarország figyelembe veszi a szomszédok biztonsági érdekeit, nem tesz fenyegető lépéseket.

A fegyveres erőknél meg kell felelni a védelmi haditevékenység követelményeinek, a korszerű hadtudományi elveknek. A haditechnikai fejlesztésnek a korszerű védelemre kell irányulnia, ahol a felderítés, rádióelektronikai hadviselés, légvédelem és korszerű vezetés kiemelt területek.

³ 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről, 2., 3., 4., 16., 18., 24. és 35. p.

Az eltelt öt év változásait figyelembe véve, 1998-ban újabb biztonsági és védelempolitikai alapelveket meghatározó országgyűlési határozat jelent meg.⁴

Az új országgyűlési határozat leszögezi, hogy hazánk a biztonságot több tényező együtteseként, átfogó módon értelmezi (hasonlóan, mint a korábbi határozatban). A növekvő kockázatok nem változtak (pl. bűnözés, fegyverkereskedelem, terrorizmus, környezeti ártalmak), a fokozódó veszélyek között a tömegpusztító fegyverek és azok hordozóeszközeinek elterjedése mellett megjelent az információs rendszerek elleni támadás lehetősége.

A korábbi határozat szellemiségét követve egyértelmű a megfogalmazás, miszerint hazánkban nincs ellenségképe, a biztonságpolitika a nemzetközi jogi normák betartására épít, ahol az „Észak-atlanti Szerződésben megfogalmazott alapelveknek és kötelezettségvállalásoknak megfelelően” kitétel már olvasható.

A magyar biztonságpolitikának és az intézményrendszernek folyamatosan értékelnie kell az ország biztonságát veszélyeztető tényezőket, időben meg kell hozni a megelőzéshez és elhárításhoz szükséges döntéseket és vgre kell hajtani azokat.

Minősített adatkezelési követelmények

A jogszabályok szintjén a minősített és a nem minősített adatok védelmére vonatkozó követelmények általában elkülönítve jelentek meg. A korábbi időszakból eredő, folytonosan pontosított, egyre részletesebb szabályozás olvasható a Büntető Törvénykönyv aktuális szakaszaiban. A titoksértéssel kapcsolatos szankcionálás fejlődése nem illik a szakmai feladatok közé, így ennek bemutatása nélkül csak annak említése szükséges, hogy a magyar jogi szabályozás lényegesen korábbi időszaktól kezdve tartalmaz a minősített adatok védelmének megsértésével kapcsolatos büncselekményi vagy szabálysértési tetteket.

Az államtitokról és szolgálati titokról szóló törvényerejű rendelet⁵ 1987-ben alapvető kérdések szabályozását kezdte meg. Definiálta az „államtitok” és a „szolgálati titok” fogalmát, megfogalmazta, hogy az ilyen adatokat tartalmazó „irat” fogalma megjelenési formától függetlenül minden adathordozóra kiterjed (pl. modell, mágneses adathordozó), megfogalmazta a titokkörökre vonatkozó követelményeket (így a korábitól eltérően a minősítőnek már szabályokat kell követnie a minősítés alkalmazásakor). A rendelet meghatározta a minősítésért való felelősséget, az iratkezelést (megismerést) feltételhez rendeli, megfogalmazta a minősített iratok védelmére vonatkozó kötelezettséget (ami az irat teljes életútját tartalmazza), a készítés és felhasználás általános szabályait. Megjelent a védelmi rendszabályok éves ellenőrzési, illetve az iratok titokkör szerinti megfelelőségének felülvizsgálati kötelezettsége. Az állam- és szolgálati titok védelmének ágazati irányítása a belügyminiszter feladata.

A végrehajtást szabályozó minisztertanácsi rendelet⁶ meghatározta a minősített adat nyilvánosságra hozatalát, kezelését külföldre szállítás és visszaszállítás során, kijelölte a titokvédelem ágazati irányítási feladatait (hatásköri illetékesség,

⁴ 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről, 1, 2, 5 és 9. p.

⁵ 1987. évi 5. Tvr. 2, 4, 9 és 10. §.

⁶ 17/1987. (VI. 9.) MT rendelet az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1987. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról 4, 5, 7, 8 és 11. §. (A számítástechnikai eszközökre vonatkozó követelmények meghatározása a KSH elnökének feladata).

ellenőrzés, titokkör felülvizsgálatának felügyelete), valamint a titoksértéssel vagy szabálysértéssel kapcsolatos feladatokat.

A rendelet meghatározza a „titkos ügyiratkezelésben őrzendő irat” („TÜK irat”), valamint a minősített adatkezeléshez kapcsolva a „számítástechnikai berendezés” és „számítástechnikai folyamat” fogalmakat.

A rendelet melléklete meghatározta a TÜK szervezeti rendjére vonatkozó általános követelményeket. Megjelent a helyi „titokvédelmi szabályzat” benne a „titokvédelmi felelős” feladatainak meghatározására vonatkozó kötelezettség. Eszerint a számítástechnikai feladatok titokvédelmi követelményeit szabályzatban kell kidolgozni, a szabályzat rendelkezéseinek végrehajtása érdekében „számítástechnikában és a titkos ügykezelésben is jártas” titokvédelmi felelőst kell kijelölni. A szervezeteknél a folyamatokhoz igazított decentralizált TÜK-öt kell kialakítani.

A TÜK-iratok tárolása lemez- vagy páncélszekrényben történhet, de a részletes technikai követelmények nincsenek azonosítva („megfelelően védett” nyílászárók esetén az állványzaton történő tárolás is engedélyezett). Az államtitkot tartalmazó iratokat „egyéb tevékenységektől elkülönítetten” kell tárolni. A helyiségeket „szükséges eszközökkel” kell felszerelni,⁷ a zárás és pecsételés a titokvédelmi felelős feladata.

A TÜK-iratok számítástechnikai berendezésen történő feldolgozása, készítése államtitok esetében a minősítő írásos engedélyével akkor engedélyezhető, ha a „feldolgozási eljárás teljes menetében” biztosítható a védelem.

Az államtitkot tartalmazó mágneses és más gépi adathordozót úgy kell tárolni, hogy illetéktelen személy ne férhessen hozzá. Ha mágneses és más gépi adathordozón tárolt TÜK-iratként kezelendő adatok megbízható védelme más úton nem biztosítható, azok csak rejtjelezve tárolhatók.

TÜK irat hírközlő eszközön (vezetékes és vezeték nélküli) vagy adatátviteli eszközön keresztül történő továbbítása csak rejtjelezve, vagy „ezzel egy tekintet alá eső védeltségi megoldással” történhet. Nemzetközi adatátviteli kapcsolatot a belügyminiszter engedélyezhet (mint titokkör felügyeletét ellátó vezető), a létesítést előzetesen kell bejelenteni.

Államtitok és szolgálati titok esetében a számítástechnikai berendezés felülírható adathordozóját „csak felülírva lehet más célra felhasználni vagy selejtezni”.

A minősített adatkezelést szabályozó rendelet felhatalmazása szerint a számítástechnikai védelemre vonatkozó általános követelmények meghatározása KSH rendelkezésben történt.⁸ A korábban már említettek melletti szabályokban szerepel, hogy a számítástechnikai eljárás során szükséges átmeneti másolatok készítése külön engedélyt nem igényel, a munkapéldányok mellett biztonsági másolatok készítése a minősítő engedélyéhez kötött.

A minősített adatot kezelő számítástechnikai eljárásba közreműködőt a minősítő engedélyével lehet bevonni. A minősítésre vonatkozó jelölést az adathordozókon, képernyőkön való megjelenítés esetén is biztosítani kell. A rendelkezés a korábbiakhoz képest pontosított, így a rejtjelző eszközökkel kapcsolatos engedélyezést a belügyminisztériumon belül működő Országos Rejtjelközpontozóhoz kötötte.

⁷ A jogszabály megfogalmazása szerint: „vasrács, riasztóberendezés tűzjelző stb.”

⁸ 3/1988. (XI. 22.) KSH rendelkezés az államtitok és a szolgálati titok számítástechnikai védelméről, 6, 8, 11, 14, 17 és 18. §.

A számítástechnikai sajátosságok kezelése érdekében követelményként jelenik meg, hogy a szervezetek titokvédelmi szabályzatának részeként meg kell határozni a minősített adat kezelésére (készítés, feldolgozás, betekintés, másolás, tárolás, megsemmisítés) az átmeneti és biztonsági másolatok kezelésére, valamint a betekintésre vonatkozó szabályokat.

Szakmai érdekességként meg kell jegyezni, hogy ez a szabályozási helyzet tartalmi szempontból kissé szűkíti a korábbi, 1981-es szabályozás kereteit. A korábbi szabályozás⁹ egyaránt kezelte az elektronikus minősített és a nem minősített adatok védelmét, a nem minősített adatok esetében meghatározta az adatok besorolásának kérdését alap és fokozott biztonsági osztályok alkalmazásával,¹⁰ ami ezzel a szabályozással megszűnik, fókuszban csak a minősített adatkezelés marad.

1990. A rendszerváltozás hatása

A rendszerváltozáshoz kapcsolódó 1990-es minisztertanácsi rendelet rendelkezése szerint a nemzetbiztonsági feladatok változásához kötötten a rejtjelzés felügyelete információs szolgálati feladattá vált, úgymint: „*az Országos Rejtjel Központ működtetése*”, illetve az arra illetékes állami szervezetek „*rejtjelző eszközökkel történő ellátásának szervezése*”. A megfogalmazás mögötti szakmai tartalom további információk nélkül nem ítéltető meg, így csak annak megfogalmazása engedhető meg, hogy a rejtjelző eszközökkel történő ellátás (vagy rejtjelző eszköz és anyagellátás) kifejezések és az ellátás megszervezése kifejezések között az alkalmazó szervezetek szempontjából lényeges anyagi és technikai különbségek vannak.¹¹

1994. Változások egy alkotmánybírósági határozat által

Egy 1994-es AB határozat több jogszabály felülvizsgálatát végezve hatálytalanította az államtitokról és a szolgálati titokról szóló törvényerejű rendeletet és annak végrehajtási utasítását. Az indokolás lényege az alkotmányos alapjogok korlátozásának felszámolása, a „megszorító jellegű”-nek tekinthető jogszabályok és az ellenőrizhető közhatalmi tevékenység összhangjának fenntartása. Kifogásolt kérdés, hogy az államtitokkör megállapítása a jogszabályon kívül más jogszabályban is megtörténhet, adatokat államtitokká minősíthetnek közhatalmat nem gyakorló személyek. Ugyanígy problémás, hogy a jogszabály meghatározza a minősítés érvényességi időhöz kötését, ugyanakkor engedélyezi a minősített adat „visszavonásig” történő érvényességét, ami nyilvánvalóan magában hordozza a

⁹ 1/1981. (I. 27.) BM rendelet a számítástechnikai rendszerek titok-, vagyon- és tűzvédelméről.

¹⁰ Ez a kérdés később csak ajánlásokban jelenik meg 1996-tól kezdve. Véglegesen a kérdés kötelező jelleggel a mostani jogszabályok megjelenésével oldódott meg ötös besorolási szint alkalmazásával, 2013-ban.

¹¹ 90/1990. (V. 2.) MT rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT rendelet módosításáról.

megismerés elvi lehetőségének kizárását is. A határozat a megsemmisítés határidejét 1995. június végére tűzte ki.¹²

Az 1995-ben megjelenő állami és szolgálati titokról szóló törvény¹³ (a továbbiakban: Ttv.) szerint a minősített adatok továbbra is államtitok (hazánk szempontjából azon kritikus információk illetéktelen megismerésének vagy jogosult elől hozzáférhetetlenné tételének megakadályozása) és szolgálati titok (állami vagy közfeladatot ellátó szervezet működéséhez szükséges adatok védelme) kategóriára osztottak.

Az államtitkok körét a törvény melléklete tartalmazta, a szolgálati titkok körét a kiadmányozónak kellett meghatároznia. Megkerülhetetlen követelményként megjelent a minősítés érvényességi időhöz kötöttsége. A jogszabály meghatározta a minősítésre jogosultak körét, a minősítési eljárást, a minősítés felülvizsgálatának intézményét. Alapvető követelményként megjelent, hogy külföldről átvett adat esetében is biztosítani kell a jogszabályok szerinti védelmet (vagy a külön megállapodás szerinti védelmet).

A minősített adatok védelmét (a titokvédelmet) továbbra is a belügyminiszter felügyelte, az adatkezelő szervezeteknél a felügyeletet a titokvédelmi felügyelő látta el.

A törvény védelmi rendszabályokat nem határozott meg, csak azt rendelte el, hogy a titokvédelmi felügyelőnek gondoskodni kell a védelmi rendszer kiépítéséről és felügyeletéről. Általános követelmény volt, hogy a minősített adat mozgása hitelesen követhető legyen, titoksértés esetén a felelősség megállapítható legyen.

1995 végéig a minősített adatokat kezelő szervezetek vezetőinek biztosítani kellett a belső szabályozók összehangolását az új jogszabályi követelményekkel. Ugyanilyen határidővel a törvény felhatalmazást adott a Kormánynak a minősített adatot kezelő információs rendszerek létesítése és működésére szabályainak meghatározására.

A minősített adatkezelésre feljogosított elektronikus információs rendszerek szabályozása nem következett be, csak a törvényben szereplő minősített adatkezelésre vonatkozó szabályok meghatározása történt meg kormányrendeletben.¹⁴ Ennek lényegi elemei: a Titokvédelmi Szabályzat tartalmi követelményeinek meghatározása, a titokvédelmi felügyelő, a titkos ügykezelő feladatai, a minősített adatok védelmének teljes életcikluson keresztül történő feladatai (minősítéstől megsemmisítésig), a minősített adatokat tartalmazó értekezlet feladatai, illetve titokbirtokos szervezet megszűnése esetén szükséges feladatok.

¹² 34/1994. (VI. 24.) AB határozat, 3. p. és indoklás IV. 6. p.

¹³ 1995. évi LXV. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról (Titokvédelmi törvény – Ttv.) 2. §, 6. §, 22.§, 25, §, 30. §.

¹⁴ 79/1995. (VI. 30.) Korm. rendelet a minősített adat kezelésének rendjéről, 3. §, 5-13. §, 39-40. §.

A szabályozó elektronikus információvédelmi szakfeladatokat csak az adattárolás¹⁵ és a vezetékes vagy vezeték nélküli továbbításra meghatározott rejtjelzési kötelezettség megállapításában határoz meg.¹⁶

Az előbbi két általános követelmény végrehajtása érdekében 1995-ben megtörtént az első, nyilvánosan olvasható, rejtjelzésre vonatkozó jogszabály kiadása.¹⁷

A kormányrendelet keretrendszerű szabályozó volt, részletes követelményeket, szabályokat tartalmazott. Meghatározta a szervezeti követelményeket, a szabályozási kötelezettséget, a személyi követelményeket, kijelölte az eszközökre vonatkozó rendszeresítési és használatbavételi eljárási rendet,¹⁸ illetve a fejlesztésre, működtetésre vonatkozó eljárásokat. A kormányzati felügyeleti feladatokat továbbra is az Információs Hivatalon belüli Országos Rejtjelfelügyelet látta el. Az országos hatóság hatásköre az eszközök és eljárásokra vonatkozóan széleskörű, ugyanakkor éves (vagy bármilyen gyakoriságú) megszabott ellenőrzési kötelezettséggel nem rendelkezett,¹⁹ a rejtjelző helyiségek hatósági engedélyezésére a mai fogalmak szerinti elfogadási, jóváhagyási eljárás nem volt kialakítva.

A rejtjelző tevékenységet végző szervezeteknek éves szakmai tevékenységükről jelentést kellett készíteni az Országos Rejtjelfelügyelet felé, illetve a rejtjelbiztonságot veszélyeztető eseményről haladéktalanul értesítést kellett küldeni.²⁰ A jogszabály a NATO-csatlakozás vagy az EU-tagság bekövetkezésekor nem módosult, így a szakterületre vonatkozó nemzetközi ügyek megoldása alacsonyabb szinten történt.

Az 1994-ben elkezdett folyamat részeként 1998-ban a NATO-csatlakozás kapcsán szükségessé vált a szövetségi minősített adatokkal kapcsolatos követelmények Ttv-ben történő meghatározása. Legfontosabb lépésként a törvénymódosítás rögzíti, hogy a külföldi minősített adatok védelmét a nemzetközi szerződés (és a Ttv.) szerinti biztonsági követelményeknek megfelelően kell biztosítani.

Megjelent a NATO négy szintű minősítési struktúra (SZIGORÚAN TITKOS, TITKOS, BIZALMAS, KORLÁTOZOTT TERJESZTÉSŰ), ami az első két esetet az „államtitok” és a „szolgálati titok” kategóriának feleltette meg, bevezetve a „titoknak minősülő külföldi minősítésű adat” fogalmat, a továbbiakra a „titoknak nem minősülő külföldi minősítésű adat” kategóriát alkalmazva.

¹⁵ Amennyiben más megbízható módon nem biztosítható a védelem, rejtjelzést kell alkalmazni. Eszerint a szükséges védelem szerencsés esetben fizikai és egyéb védelmi rendszabályokkal is megvalósítható.

¹⁶ 29. § és 31. §. Az adathordozók kezelésére, adathordozók megsemmisítésére vonatkozó szabályokat természetesen a minősített adatokat tartalmazó adathordozók esetében is érvényesíteni kell, így áttételesen valamilyen szinten az elektronikus információvédelemre is szabályozási keretnek kell tekinteni a jogszabályt.

¹⁷ 43/1994. (III. 29.) Korm. rendelet a rejtjeltevékenységről, 3., 6-15. és 19. §.

¹⁸ A jogszabály követelménye szerint a rejtjelző eszköz önmagában is minősített adatot képez. Az akkori biztonsági megközelítés szerint általános követelmény a nemzeti gyártású eszköz alkalmazása, ami alól csak akkor képezhető kivétel, ha nemzeti eszközzel nem oldható meg a rejtjelzés.

¹⁹ Megjegyzendő, hogy az ellenőrzési jogosultság szerepel a hatósági jogosítványok között.

²⁰ Az értesítési kötelezettségre vonatkozó részletes követelményeket a jogszabály nem határozta meg.

Szakmai érdekesség a „korlátozottan megismerhető adat” kategória kialakítása, ami szövetségi BIZALMAS vagy KORLÁTOZOTT TERJESZTÉSŰ adatokat tartalmazó magyar adatok értelmezése.²¹ A módosítás az eredeti NATO követelményektől eltérően a külföldi adat érvényességét is határidőhöz köti.²²

A nem minősített adatok védelme

A nem minősített adatok védelmének kérdése a korábban említett 1981-es BM rendelet után 1996-ban vett szakmai tartalmat tekintve komolyabb fordulatot. Az Informatikai Tárcaközi Bizottság (ITB) több ajánlást is kidolgozott. A 12. ajánlásban megjelenik a kockázatelemzés, a fenyegetettséggel arányos biztonsági osztályok és azokhoz rendelt védelmi rendszabályok rendje. Az ajánlás a korábbiakhoz képest az alap, fokozott és kiemelt biztonsági osztályokat különbözteti meg, a védelmi rendszabályokat korszerű megoldásként csoportosítva kezdi azonosítani, mint például infrastruktúra, hardver, szoftver, adathordozó, adat, dokumentáció, személyek.²³

Sajátosság, hogy jogszabályban meghatározott követelmény hiánya ellenére az Állami Számvevőszék elnökének utasításában az informatikai rendszerek ellenőrzése során vizsgálati szempont, hogy a közigazgatási szervezetnél információ biztonsági politika, informatikai biztonsági szabályzat, és azok figyelembe veszik-e az 1996-os ITB 8-as és 12-es ajánlásokat, alkalmaznak-e biztonsági osztályokat.²⁴

Az ajánlások terén a következő lépését a Közigazgatási Informatikai Bizottság ajánlásai jelentik 2005-től követően. Muha Lajos és Krasznay Csaba és közös munkája²⁵ szemléletesen ismerteti az ajánlásrendszer lényegi elemeit. Kiemelendő, hogy a korábbi ajánlások után is vezérfonalat jelent az ISO²⁶ 27001 és 27002 nemzetközi szabványok követése. A 2005-ös ajánlás család kialakítja a Magyar Informatikai Biztonsági Keretrendszert és az Informatikai Irányítási Rendszert, illetve megfogalmazza a szabvány alapján kialakított terméktanúsítási rendet.

1998. A NATO-adatok védelmének biztosítása

A szövetségi adatok védelmére vonatkozó szabályok megjelenése mellett az 1994-es NATO-magyar biztonsági megállapodás alapján szükség volt a szervezeti

²¹ Ez a megoldás csak a 2003-as törvénymódosításig volt érvényben.

²² 1998. évi LXXX. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény módosításáról, 5/B-F. § és 5/G. §.

²³ Informatikai Tárcaközi Bizottság 12. számú ajánlása. Informatikai Rendszerek Biztonsági Követelményei.

²⁴ 6/2011. (X. 7.) ÁSZ utasítása a számvevőszéki ellenőrzésre vonatkozó eljárási szabályok és módszerek alkalmazásáról, valamint azok nyilvánosságra hozataláról, és a végrehajtását szolgáló „Módszertan az informatikai rendszerek kontrolljainak ellenőrzéséhez”, 2004, p. 55, 72. és 91.

²⁵ MUHA Lajos – KRASZNAV Csaba: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése; 978-615-5870-27-9 (PDF), p. 34- 35.

²⁶ International Standard Organisation: Nemzetközi Szabványügyi Testület.

keretek a NATO Biztonsági Szabályzat érvényesítésével kapcsolatos kormányzati felelősség meghatározására.

Ennek megfelelően 1998 decemberében törvény²⁷ jelent meg a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter („titokminiszter”) irányítási hatáskörében a Nemzeti Biztonsági Felügyelet megalakításáról. Ez a belügyminiszter minősített adatkezelést felügyelő tevékenysége mellett egy másik felügyelő szervezetet, a nemzeti és a NATO-adatok felügyeletének elkülönítését jelentette és egyértelműen meghatározta, hogy a nemzeti követelmények mellett a NATO-ágon egy „másik” követelményrendszert kell követni.

A Felügyelet nemzeti követelményektől eltérő rendben biztonsági tanúsítványt adott ki a NATO minősített adatok megismerésére felhatalmazott személyeknek, egyetértési jogot gyakorolt a biztonsági vezető kinevezésével kapcsolatban (a funkció a nemzeti feladatú titokvédelmi felügyelő²⁸ NATO-s megfelelője). A Felügyelet engedélyével volt létesíthető „COSMIC” központi vagy helyi irattár.²⁹ Szintén a Felügyelet hatásköre volt az oktatás is³⁰, amely biztosította, hogy szükségállapotban a NATO minősített adatok védelméhez szükséges védelmi tervek elkészüljenek.³¹

A Felügyelet továbbá kivizsgáltatta a NATO minősített adatok elvesztését, illetve az illetéktelen megismeréssel járó eseteket, melyekről tájékoztatja az arra jogosultakat. Az említettek mellett iparbiztonság, találmányok védelme, szállítás, látogatások kezelés és egyéb részfeladatok mutatják a hatósági funkció sokrétűségét, beleértve a magyar Állandó Képvisellel és a szövetségi szervezetekkel történő kapcsolattartást is.

Az 1999-ben megjelenő kormányrendelet³² egyértelműen hiánypótló szerepet töltött be, és elsőként kezdi azonosítani a NATO, NYEU minősített adatok védelmével kapcsolatos biztonsági követelményeket. A szabályozás egyértelműen adminisztratív (vagy dokumentumvédelmi) szemléletű,³³ bár kétségtelen, hogy az „adathordozó” megközelítés egyértelműen tartalmazta az elektronikus vagy optikai adathordozókat is (amely megközelítés segíthette volna a szabályozása szándékát is tudva, hogy az adathordozón adatot tárolni csak számítástechnikai eszközökkel

²⁷ 1998. évi LXXXV törvény a Nemzeti Biztonsági Felügyeletről, 1.§, 4 -6. §.

²⁸ Nemzeti esetben hasonló egyetértési jog nem létezett.

²⁹ A követelmény a NATO „COSMIC TOP SECRET” minősítésű adatok kezelését végző központi és helyi nyilvántartók (ügypitelek) engedélyezésére vonatkozik, de egy későbbi kormányrendelet már világosan meghatározta az ilyen esetekben kötelező engedélyezési eljárást, illetve a nemzeti minősített adatkezelésnél nem alkalmazott ügyvitellel vagy elektronikus adatkezelő rendszerrel kapcsolatos akkreditálási eljárást.

³⁰ A törvény megfogalmazása tágabb: „gondoskodik a védelmi követelmények oktatásáról”, tovább nem részletezett.

³¹ Az általános követelmények nem rendezték az Országos Rejtjelfelügyelet és a Felügyelet kapcsolódási pontjait és együttműködési rendjét, ami az időszak jellegzetességeként a felhasználó szervezetek számára gyakran jelentős adminisztratív terhelésnövekedést eredményezett.

³² 56/1999. (IV. 2.) Korm. rendelet a nemzetközi szerződés alapján átvett, vagy nemzetközi kötelezettségvállalás alapján készült minősített, valamint a korlátozottan megismerhető adat védelmének eljárási szabályairól, 2. §, 5. § (1), 14-15. §, 18. §, 28. §, 35. §, 38. § és 41. §.

³³ A megjelenés idején Hazánk már a NATO tagja, így elméletileg itt már markánsabban megjeleníthető lehetett volna az elektronikus információvédelem (vagy a rejtjelzés).

lehetséges, így ezt a kérdést is szabályozni kell, azaz meg kell jeleníteni a NATO-követelményeket).³⁴

A jogszabály a korábbi szabályozási elemek továbbfejlesztésével megfogalmazza a Központi Nyilvántartóból, a Nyilvántartókból és Elosztó Pontokból álló ügyviteli szervezeti struktúrát,³⁵ megjeleníti az „intézkedési terv” (tartalmilag: vészhelyzeti terv), a „biztonság megsértése”, illetve a „biztonság veszélyeztetése” fogalmakat. A meghatározottak szerint a titokbirtokos szervezeteknek a NATO minősített adatok védelme érdekében meghatározott tartalmú „Titokvédelmi Szabályzatot” kell készíteni, amiben előremutató módon először jelenik meg a számítástechnikai rendszerek biztonságának kérdése. Az I. osztályú biztonsági terület itt még „TOP SECRET”³⁶ minősítéshez, a II. osztályú biztonsági terület pedig a „CONFIDENTIAL” vagy „SECRET”³⁷ minősítési szinthez kötött, az adminisztratív zóna megfogalmazása már a napjainkban is ismert kategória szerint meghatározott.³⁸ Az adathordozó jelölésnél egyértelműen megjelenik a „mágneses adathordozó” esetének kezelése, illetve a törléshez használandó „demagnetizálás” kifejezés, illetve az adatmásolás témakörnél az elektronikus adat másolásának kérdése is.

A minősített adatokat tartalmazó rendezvényekre biztosítási tervet kellett készíteni, a rendszeresen magas minőségű rendezvények helyszíneit lehallgatás elleni védelemmel kellett ellátni. A biztonság megsértése esetén a jogszabály meghatározta a Nemzeti Biztonsági Felügyelet felé történő jelentés szempontjait és a kitöltendő nyomtatványt.³⁹

A NATO – nemzeti adatkezelés korszerűsítésére tett kísérletnek tekinthető Király Imre 2002-ben megfogalmazott gondolata a dokumentumbiztonság helyi szabályozásával kapcsolatban, amely szerint „a katonai szervezetek szintjén nem célszerű külön-külön szabályzatban rögzíteni a nemzeti és a NATO adathordozók kezelésével kapcsolatos helyi eljárási szabályokat”.⁴⁰

³⁴ Az említett szabályozási elemek mellett leszögezendő, hogy az elektronikus információvédelem kérdései az akkori ismeretek szerint még alapvető szinten sem tekinthetők megfogalmazottaknak.

³⁵ A jogszabály a Központi Nyilvántartó üzemeltetésére a Honvédelmi Minisztériumot jelölte ki, a NATO rejtjelző eszközök elosztását vagy a NATO TITKOS minősített elektronikus adatkezelésre feljogosított hálózat üzemeltetést ugyanakkor az előző lábjegyzetnek megfelelően nem is említi.

³⁶ TOP SECRET: „szigorúan titkos” minősítési szint.

³⁷ CONFIDENTIAL: „bizalmas” minősítési szint. SECRET: „titkos” minősítési szint.

³⁸ Szakmai érdekesség a „megerősített iroda” kifejezés (később eltörölt) bevezetése, ami a mai fogalmaink szerint a nyíltpolcos tárolást jelenti.

³⁹ A jogszabály egyértelmű érdeme, hogy mellékletben több mint ötven oldalon keresztül nyomtatványokat, segédleteket határozott meg a NATO minősített adatkezelés formalizálása érdekében.

⁴⁰ A szerző megközelítése nem jelenti a két adatkör fizikai összekeverését (abban az időszakban visszatérő gondolat volt az elkülönítés hiányosságaira visszavezethető nemzeti minősített adat jogosulatlan megismerése), csak támogatta a közös szabályozás gondolatát. KIRÁLY Imre: A helyi Titokvédelmi Szabályzat rendeltetése, elkészítésének tartalmi követelményei; Új Honvédségi Szemle 2002/9, p. 85.

2003-ban a küszöbön álló EU-csatlakozás megkövetelte a minősített adatok védelméről szóló jogszabály összehangolását az EU-követelményekkel, így ismételten szükségessé vált a Ttv. módosítása.⁴¹

Megtörtént az EU négy minősítési szint azonosítása, mint SZIGORÚAN TITKOS, TITKOS, BIZALMAS és KORLÁTOZOTT TERJESZTÉSŰ. Az EU minősítési szintek azonosítását követően a korábbi nemzeti besorolási renddel történő összehangolás a következő volt:

- az „Államtitok!” megjelölés mellett a „Szigorúan titkos!” minősítési jelölést;
- a „Szolgálati titok!” megjelölés mellett a „Titkos!”, „Bizalmas!”, és a „Korlátozott terjesztésű!” minősítési jelölést kellett alkalmazni.

Változott a minősítés felülvizsgálat rendje, így a továbbiakban az államtitok esetében legalább 3, szolgálati titok esetében legalább 5 évente volt szükséges a felülvizsgálat.

A Nemzeti Biztonsági Felügyelet a Miniszterelnökség alárendeltségébe került, illetve hatásköre kibővült az EU minősített adatok hatósági felügyeletével.

2002-ben, a Nemzeti Biztonsági Felügyeletről szóló törvény alapján kormányrendelet szabályozta a hatóság működését, illetve az iparbiztonsági követelményeket.⁴² A jogszabály a meglévő, 1999-es általános követelményeket finomította. Megjelent az ügyviteli szervezeti elemekre vonatkozó, a kezelt adatok minősítési szintjéhez kötött hatósági engedélyezési eljárás kötelezettsége (működési engedély kiadása), a hatósági ellenőrzési eljárásrend. A minősített adatokkal kapcsolatos biztonsági eseményeket a korábban meghatározott bejelentési kötelezettségre támaszkodva a Felügyelet a Központi Nyilvántartóval együtt (mint HM illetékes szerv) kivizsgálhatja, szükség szerint intézkedik a veszélyeztető tényezők felszámolására.

A Kormányrendelet hiánypótlásként meghatározta az elektronikus információvédelmi alapokat. Megjelent az elektronikus információs rendszerek szabályozására vonatkozó kötelezettség,⁴³ a hatóság által történő rendszerengedélyezési eljárás,⁴⁴ a hatósági általános felügyeleti jog, illetve a rendszerekre vonatkozó felügyeleti ellenőrzés.

⁴¹ 2003. évi LIII. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény, valamint azzal összefüggésben más törvények módosításáról, 4. §, 8. § és 16. §.

⁴² 52/2002. (III. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti Biztonsági Felügyelet részletes feladatairól és működési rendjéről, valamint az iparbiztonsági ellenőrzések részletes szabályairól, 11-15. §, 16. §, 17. §, 20. §, 21. §, 22. § és 27. §.

⁴³ Mai fogalom szerint: Rendszer Biztonsági Utasítás és Üzemeltetés Biztonsági Szabályzat, valamint azok jóváhagyási kötelezettsége. A 28. § alapján a dokumentumokban kell meghatározni például a biztonsági mentésekre, a helyreállításra, a vészhelyzeti tevékenységre vonatkozó, valamint a „biztonságot veszélyeztető események” kezeléséhez szükséges eljárásokat. Az akkori követelmény az volt, hogy az üzemeltető szervezet a dokumentumokat felterjeszti a HM illetékes szerv felé, ahonnan azok engedélyezés céljából a Nemzeti Biztonsági Felügyelethez kerülnek.

⁴⁴ A később „rendszerengedély”-ként ismert igazolás itt még létesítésre és üzemeltetésre vonatkozó „használatbavételi engedély” – az 1994-es rejtjelzés területén ismert engedélyhez hasonlóan, még érvényességi időkorlát nélkül. A jogszabály megkísérelte a

A Nemzeti Biztonsági Felügyelet mellett a HM illetékes szerve, illetve az Országos Rejtjelfelügyelet szakhatósági feladatokkal rendelkezett, melyet a Felügyelet biztonsági hitelesítő hatósági jogkörében hangolt össze.⁴⁵

Az eddigiekhez képest új elem, hogy az Országos Rejtjelfelügyelet engedélye esetén NATO CONFIDENTIAL minősítési szintig NATO-adat továbbítható nemzeti rejtjelző eszközön.

A minősített NATO adatkezelésre feljogosított rendszer biztonsági felügyelete TOP SECRET, az üzemeltető a kezelt adatminősítési szintje szerinti, de minimum NATO SECRET, a felhasználó a kezelt adatminősítési szintje szerinti, de minimum NATO CONFIDENTIAL szintű személyi biztonsági tanúsítvánnyal kell hogy rendelkezzen.⁴⁶

A NATO-csatlakozás előkészítése

1997-ben három PpP-ország a Madridi Csúcsértekezleten meghívást kapott a NATO-csatlakozással kapcsolatos tárgyalások megkezdésére (csatlakozási dátumként az 1999-es 50. évfordulót kitűzve), ami az eddigiek folytatásaként további nemzeti stratégiai kihívást jelentett információvédelmi szakterületen is.⁴⁷

A NATO 1994. januári felhívására válaszolva az Országgyűlés határozatban erősítette meg a Békepartnerség keretdokumentumának 1994. január 10-én történt aláírását. A partnerség lényege a szervezethez újonnan csatlakozók esetében a közös haderőtervezési folyamatok, gyakorlatok rendjének megindítása és az ehhez szükséges információcsere kialakítása. Az új csatlakozók az együttes tevékenységhez szükséges NATO technikai adatokat kaptak, lehetőségük volt összekötő iroda kialakítására Brüsszelben.⁴⁸

Az országgyűlési határozat megerősítését szolgáló 1995. évi CII. törvény⁴⁹ kiemelkedő fontosságú, információvédelemre vonatkozó követelményt rögzített. Eszerint a békepartnerségi programban résztvevő tagállamok olyan jogalkotásra törekuszenek, ami biztosítja a partnerek tulajdonának, hivatalos információinak védelmét, illetve az ezt megvalósító jogszabályok megszegőinek felelősségre vonását.

NATO-adatokat kezelő rendszerek megkülönböztetését az üzemeltetési és felügyeleti kérdés felől megközelítve, megalkotva a „nemzeti” és a „NATO”-rendszer fogalmát, ami később már elmaradt szabályozási elemnek tekinthető.

⁴⁵ A későbbi jogszabályokban ez a követelmény már nem jelentkezik. A megoldás vélhető oka a rejtjelzéssel kapcsolatos országos hatáskör bekapcsolása a hatósági eljárás rendjébe (és a két szervezet kapcsolatának tisztázása a NATO adatkezelés területén).

⁴⁶ A követelmény eredetének felkutatása valószínűleg lehetetlen vállalkozás, indokolásként vélhető a „NATO követelmények alapján” magyarázat, pontos forrásmegjelölés nélkül.

⁴⁷ NATO Summit Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation, 1997, július 8-9; p. 6., www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm. (Letöltés ideje: 2019.11.19.) A meghívást a magyar, lengyel és cseh erőfeszítések elismeréseként kell kezelni, de szakmai szempontból ezzel együtt a „jelentős kihívás” kifejezés is rámutat az akkori helyzetre.

⁴⁸ 66/1994. (XII. 15.) OGY határozat az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának megerősítéséről, 3, 4 és 6. p.

⁴⁹ 1995. évi CII. törvény az Észak-atlanti Szerződés részes államai és a „Békepartnerség” más résztvevő államai közötti, fegyveres erők jogállásáról szóló Megállapodás és annak Kiegészítő Jegyzőkönyve megerősítéséről és kihirdetéséről, kiegészítő cikk, VII. 11. pont.

Az 1995. évi LXVII. törvény⁵⁰ az országgyűlési határozat által említett keretdokumentumot hirdette ki. Az együttműködés célja olyan képességek fenntartása, amelyek hozzájárulnak ENSZ (vagy egyéb) nemzetközi műveletben való részvételre. A képességfejlesztés érdekében fejleszteni kell a katonai együttműködést a közös tervezés, kiképzés és gyakorlatok területén a békefenntartó, kutató és mentő, valamint egyéb műveletekben való részvétel érdekében. Hosszú távú célként szerepelt azon képességek fejlesztése, melyek képesek a NATO-tagállamokkal való együttműködésre.

A csatlakozó nemzetek részt vehettek a programban felajánlott NATO-gyakorlatokon, tervezték részvételi és egyéb együttműködési költségeiket, összekötő tiszteket delegálhattak, használhatták a gyakorlatok és együttes tevékenységhez szükséges rendelkezésre bocsátott NATO technikai adatokat.

A NATO-tagállamok vállalták a csatlakozó államokkal együtt a munkát segítő közös tervezési és értékelési eljárást a többnemzetiségű kiképzéshez, hadgyakorlatok és hadműveletek támogatása érdekében. A NATO-központban katonai és politikai koordináció történt a partnerségi tevékenységek támogatása, a tervezés, képzés, gyakorlatok és doktrínakialakítás érdekében.

A törvény meghatározta a keretdokumentum végrehajtása érdekében a hazánkban tartózkodó külföldi vagy külföldön tartózkodó magyar fegyveres erők jogállását és a katonai minősített adatok védelmének szabályozását.

A Békepartnerségi feladatok honvédelmi szakfeladatai technikai biztosításának szabályozása érdekében honvédelmi miniszteri utasítás⁵¹ rendelkezett a külföldi rendezvények vagy vendégfogadások tervezésére, lebonyolítására. Az utasítás nem tartalmazott információvédelmi kérdésekre vonatkozó szabályokat, de megalapozta a NATO-szervezetek által meghirdetett, PfP-tagállamok által megnyitott rendezvények látogatását, illetve NATO-szervezetek képviselőinek fogadását a védelmi rendszabályokkal kapcsolatos tudás megszerzése érdekében.

A PfP-egytműködés aláírásában foglalt együttműködéshez illeszkedve, az információk védelmének biztosítása érdekében Hazánk Biztonsági Megállapodást kötött a NATO-val 1994-ben, melynek transzformációja az 1999. évi V. törvényben történt meg.⁵² Ennek megfelelően a Felek kötelezték magukat a megosztott információk minősítési szintjének megtartására, az egyeztetés szerinti védelmi rendszabályok betartására, az információk védelmére.

⁵⁰ 1995. évi LXVII. törvény az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának törvénybe iktatásáról, és annak a Magyar Köztársaság által történő végrehajtásáról; 2. § 3, 6, 7. p. és 7. §.

⁵¹ 28/1995. (HK 16.) HM utasítás a NATO „Partnerség a békéért” programjában a Magyar Köztársaság által vállalt egyes honvédelmi feladatok tervezéséről, szervezéséről és lebonyolításáról, 3-5. §.

⁵² 1999. évi V. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és a NATO között Brüsszelben, 1994. július 5-én aláírt Biztonsági Megállapodás és az annak mellékletét képező Ügyvezetési Szabályzat megerősítéséről és kihirdetéséről

2000. A NATO-adatok törvényben foglalt védelmi kötelezettsége

A 2000-ben törvénybe foglalt megállapodás⁵³ szerint Hazánk (mint tagállam) kötelezte magát az átvett adatok minősítési szintjének megtartására, azonos szintű védelmére, valamint arra, hogy azok használata megfelelően történik, felhatalmazás nélkül harmadik fél részére adat nem adható át.

Kötelezettségünk volt Nemzeti Biztonsági Hatóság (National Security Authority – NSA) létrehozása a szükséges védelmi intézkedések (protective security measures) végrehajtása érdekében, illetve biztonsági szabványokat (security standards) kellett kialakítani a minősítési szint szerinti, azonos mértékű védelem érdekében (a kötelezettség szerinti hatósági funkció megvalósítása 1998-ban a Nemzeti Biztonsági Felügyeletről szóló törvény formájában valósult meg).

A megállapodás függeléke a pontos értelmezés érdekében tisztázta a megállapodásban szereplő „információ” az „anyag” és a „dokumentum” kifejezések tartalmát.⁵⁴

A megállapodás nemzeti oldalról hatálytalanította a korábban megkötött biztonsági megállapodást, és helyette az 1955-ben elfogadott minősített adatok védelméről szóló biztonságpolitikát azonosította a NATO minősített adatkezelés keretrendszereként C-M(55)15 (final).

A végrehajtásért NATO-résről a Biztonsági Hivatal⁵⁵ (szakmai szinten közismert a „NOS” kifejezés) volt a felelős, míg magyar oldalról azonosítani kellett a felelős szervezetet, illetve ki kellett alakítani közöttük a kommunikációs kapcsolatot. A minősített adatok cseréjének engedélyezése előtt mindkét fél biztonsági hatóságának meg kellett győződnie az átvevő oldalon a szükséges biztonsági rendszabályok meglétéről.

A NATO-struktúrákhoz történő csatlakozás

Az 1998-as NATO Kézikönyv a NATO szervezeti struktúrában több formában is említi az információvédelmet. A nemzetközi törzsben (International Staff – IS) a főtitkár-közvetlen elemek között található a Biztonsági Hivatal, mely szervezeti elem feladata volt a NATO Biztonsági Politika alkalmazása, a kapcsolatos felügyeleti és koordináló feladatok végrehajtása. A Hivatal igazgatója egyben a főtitkár főtanácsadója is volt biztonsági kérdésekben, illetve a Biztonsági Tanács (Security Committee) elnöke, egyben a biztonsági szolgálat vezetője Brüsszelben.

A Támogató Szervezet (Division of Support) része volt a „NATO C3 Staff”, mely szervezeti elem a korábbi nemzetközi és katonai törzsre tagolt elemeket integrálta. A feladat a NATO híradó és informatikai rendszerek⁵⁶ tervezése, kialakítása, üzemeltetése és fenntartása érdekében szakmai politika és irányelvek kiadása, illetve a felügyelet megvalósítása. A Törzs négyes felosztású albizottságokból (branch) állt: politika és követelmények, interoperabilitás, információvédelem és a frekvenciagazdálkodás, melyeket specializált nemzetközi munkacsoportok

⁵³ 200. évi IV. törvény az információ biztonságáról szóló, Brüsszelben, 1997. március 6-án kelt NATO Megállapodás megerősítéséről és kihirdetéséről; 1, 2, 6. cikk és 1. sz. függelék.

⁵⁴ A meghatározások korszerűek, az adathordozókat is széleskörűen határozták meg, beleértve az elektronikus formátumú adatrögzítés formáit is.

⁵⁵ NATO Office of Security – NOS.

⁵⁶ CIS: Communication and Information Systems.

támogattak. A Törzs feladata volt a Nemzetközi Bizottság (Board) és a négyes tagozású albizottsági struktúra támogatása.⁵⁷

Ebben a rendszerben kezdődött meg a korábban említett PfP-kereteken belül az információvédelmi követelmények, eljárások elsajátítása. Az első évek tapasztalata volt, hogy a NATO-szervezeteknek, támogatást biztosító NATO-tagállamoknak nincs kellő gyakorlati tapasztalata az eltérő biztonsági kultúrákkal kapcsolatban.

A bemutatott együttműködési rendben belül megkezdődött a NATO biztonsági követelmények megismerése itthon, vagy munkacsoportokon, dedikált konzultációkon külföldön.⁵⁸

A NATO Biztonsági Hivatal és más szervezetek által nyújtott szakmai konzultációkon a fókuszban a biztonsági infrastruktúra kialakítása volt a szervezeti keretek és nyilvántartók kialakítása, a minősített adatkezelés szabályainak elsajátítása érdekében. A rendezvényeken általában a NATO felső szintű szakmai szabályozóit⁵⁹ ismertették a magyar féllel, gyakran tolmácsolás segítségével. Ekkor keletkezett számtalan, nyersfordítású dokumentum, munkaanyag, melyeknek értelmezésével lassan-lassan kialakultak az első lépések. Az elektronikus információvédelem területén a helyzet kicsit rosszabb volt, mert a rejtjelzéssel, kompromittáló kisugárzás elleni védelemmel foglalkozó dokumentumok egy része a csatlakozás előtt még nem volt megismerhető. Problémát jelentett, hogy egy rendezvény adott filozófia mentén nem csak egy-egy téma köré csoportosult, hanem a komplex védelmi rendszer kialakítását célozta. Emiatt például az elektronikus információs rendszerek biztonsági dokumentumainak kialakítása gyakran csak említett téma volt, a részletes tartalmi követelmény, logikai összefüggések pontos megismerése nélkül. A kockázatelemzés, illetve a fizikai infrastruktúra kialakításba beágyazott problémák megértése jelentős kihívást képezett. A hatósági engedélyezési eljárás pontos menete, kötelező elemei nem voltak pontosan érthetők,⁶⁰ azokat a magyar jogszabályok nem fogalmazták meg (terjedelmi korlátok, a részletszabályokba sorolható kategorizálás, illetve nagyrészt minősített adatok miatt). Újdonságként szerepelt, hogy a hatóságnak mérlegelés alapján nem teljesen kialakított védelmi rendszabályok esetén is volt engedélyezési lehetősége korlátozó rendszabályok meghatározásával, kiegészítő kockázatelemzés elvégzésével, vagy időszakos ellenőrzések beiktatásával.

A csatlakozó nemzeteknek leggyorsabban a papíralapú adatcserét kellett megoldani, így a nyilvántartó hálózat kialakítása jelentette az egyik legsürgősebb feladatot. Az akkori szakmai döntés szerint a NATO infrastruktúrát fokozatosan kezdtük kialakítani, mindenütt fizikailag elkülönítve a nemzeti ügyviteli infrastruktúrától. A Honvédelmi Minisztériumban kialakult a NATO Központi Nyilvántartó, illetve ennek párhuzamaként egy központi üzemeltetést végző katonai szervezetnél⁶¹ megtörtént a rejtjelanyagok központi elosztására szolgáló NATO Rejtjelelosztó (National Distribution Authority) kijelölése. A kapcsolódó szakfeladatokba a Nemzeti Biztonsági Felügyelet erején felül teljesítve aktív segítséget nyújtott.

⁵⁷ The NATO Handbook, 50th Anniversary Edition, 1998, p. 221 és 228.

⁵⁸ A kezdeti időszakban a nyelvismeret jelentősen korlátozta a tudásátadást.

⁵⁹ „Policy” és „directive” szintű, kötelezően alkalmazandó dokumentumok, esetenként a kiegészítő jellegű, nem kötelező érvényű irányelvekkel (guidelines).

⁶⁰ A nemzeti eljárásrend hasonló folyamatot nem tartalmazott.

⁶¹ Akkori megnevezéssel: MH Főhírközpont.

Az említett alaplépések mellett a NATO beruházási csomag (Capability Package) támogatásával elkezdődött a NATO titkos minősítésű elektronikus adatcserét végző hálózat⁶² kialakítása, ahol Budapest mellett korlátozottan vidéki helyszínek kialakítása és a Nemzeti Biztonsági Felügyelet által történő akkreditálás történt meg.

Összefoglalás

A tanulmány célzott feladata a múltbéli kormányzati követelmények áttekintése volt. Az információvédelmi – kiemelten elektronikus információvédelmi – területen dolgozóknak a feszített ütemű napi munka során nincs esélyük arra, hogy szakmatörténeti érdekességek után kutassanak, egy-egy szabály, eljárás vagy felügyeleti funkció eredetét keressék.

A publikáció vonalának követése lehetőséget teremt a kormányzati követelmények formálódásának követésére. Látható, hogy korai időszakban közös minősített és nem minősített elektronikus adatkezelési szabályozás történt, majd kialakult az elkülönült szabályozási rend, ami napjainkban is érvényes.⁶³

A minősített adatkezelés kapcsán szakértői körökben gyakran felmerülő kérdés, hogy a keretrendszerű kormányzati követelmények, vagy a részletszabályozás éri el a kívánt szabályozási célt. Ez az írás nem vállalja fel a kérdés megválaszolását. Látható, hogy 1998-tól a minősített adatkezelés területén élesen elkülöníthető volt a nemzeti és a NATO (később EU) követelményrendszer. Alkalmazó szervezeti szinten megállapítható, hogy az elkülönített feladatrendszer is jól végrehajtható volt abban az esetben, amikor a végrehajtó szervezet alaprendeltetése szerint rendelkezett az eredeti NATO követelményekkel (egyéb esetben az illetékes Felügyelet felkészítő tevékenysége kiemelkedő fontosságú). Az alkalmazó szervezetek munkájára nagymértékben hatással van a kormányzati felügyeleti szervezetek száma, azok összehangoltsága, tudásátadási képessége és kapacitása, ami a múltban a jelenlegi helyzettől lényegesen eltérő erőfeszítéseket követelt meg.

A kormányzati követelmények követése megalapozza azt a következtetést is, hogy a lényegi elemek központi szabályozása jelentős segítséget nyújthatna az elektronikus információs rendszerek üzemeltetői számára. A pontos értelmezést szolgáló terminológia, vagy az elvárandó, elektronikus információs rendszerekre vonatkozó szabályozási követelmény (benne a kockázatelemzésre vonatkozó irányelvek meghatározása), illetve a nemzeti szempontból fontos, általános követelmények meghatározása (pl. rendelkezésre állás) gyakorlati segítséget adhat az alkalmazó szervezetek számára.

⁶² NATO SECRET WAN, melynek több magyar fordítása is forgott abban az időszakban. A hálózat magyar hivatalos első neve NATO Iroda Automatizálási Rendszer (NIAR) lett.

⁶³ Ennek alapján például a jogszabályok szerint az (elektronikus) információvédelem a minősített adatkezelés, az információbiztonság pedig a nem minősített (nyílt) adatkezelés területe.

Befejező mondatként köszönet illet minden kollégát, barátot, katonát vagy közigazgatási szakértőt, szakterületi képviselőt, aki tanáccsal, gondolattal segítette a tanulmányom megírását, az emlékek rendezését.

Felhasznált irodalom:

- KIRÁLY Imre: A helyi Titokvédelmi Szabályzat rendeltetése, elkészítésének tartalmi követelményei; Új Honvédségi Szemle 2002/9
- MUHA Lajos – KRASZNAY Csaba: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése; 978-615-5870-27-9 (PDF)
- Informatikai Tárcaközi Bizottság 12. számú ajánlása. Informatikai Rendszerek Biztonsági Követelményei
- NATO Summit Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation, 1997
- The NATO Handbook, 50th Anniversary Edition, 1998
- 1/1981. (I. 27.) BM rendelet a számítástechnikai rendszerek titok-, vagyon és tűzvédelméről
- 17/1987. (VI. 9.) MT rendelet az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1987. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról
- 1995. évi LXV. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról
- 1995. évi LXVII. törvény az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának törvénybe iktatásáról, és annak a Magyar Köztársaság által történő végrehajtásáról
- 1995. évi CII. törvény az Észak-atlanti Szerződés részes államai és a „Békepartnerség” más résztvevő államai közötti, fegyveres erők jogállásáról szóló Megállapodás és annak Kiegészítő Jegyzőkönyve megerősítéséről és kihirdetéséről
- 1998. évi LXXX. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény módosításáról
- 1998. évi LXXXV. törvény a Nemzeti Biztonsági Felügyeletről
- 1999. évi V. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és a NATO között Brüsszelben, 1994. július 5-én aláírt Biztonsági Megállapodás és az annak mellékletét képező Ügyvezetési Szabályzat megerősítéséről és kihirdetéséről
- 2000. évi IV. törvény az információ biztonságáról szóló, Brüsszelben, 1997. március 6-án kelt NATO Megállapodás megerősítéséről és kihirdetéséről
- 2003. évi LIII. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény, valamint azzal összefüggésben más törvények módosításáról
- 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről
- 1987. évi 5. Tvr.

- 28/1995. (HK 16.) HM utasítás a NATO „Partnerség a békéért” programjában a Magyar Köztársaság által vállalt egyes honvédelmi feladatok tervezéséről, szervezéséről és lebonyolításáról
- 3/1988. (XI. 22.) KSH rendelkezés az államtitok és a szolgálati titok számítástechnikai védelméről
- 34/1994. (VI. 24.) AB határozat
- 43/1994. (III. 29.) Korm. rendelet a rejtjeltevékenységről
- 52/2002. (III. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti Biztonsági Felügyelet részletes feladatairól és működési rendjéről, valamint az iparbiztonsági ellenőrzések részletes szabályairól
- 56/1999. (IV. 2.) Korm. rendelet a nemzetközi szerződés alapján átvett, vagy nemzetközi kötelezettségvállalás alapján készült minősített, valamint a korlátozottan megismerhető adat védelmének eljárási szabályairól
- 6/2011. (X. 7.) ÁSZ utasítása a számvevőszéki ellenőrzésre vonatkozó eljárási szabályok és módszerek alkalmazásáról, valamint azok nyilvánosságra hozataláról, és a végrehajtását szolgáló „Módszertan az informatikai rendszerek kontrolljainak ellenőrzéséhez”
- 66/1994. (XII. 15.) OGY határozat az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának megerősítéséről
- 79/1995. (VI. 30.) Korm. rendelet a minősített adat kezelésének rendjéről
- 90/1990. (V. 2.) MT rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT rendelet módosításáról
- 94/1998 (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről

BALOGH ENDRE

A RADIKALIZÁCIÓ NEMZETBIZTONSÁGI HATÁSA A
MAGYARORSZÁGI MUSZLIM KÖZÖSSÉGEKBE I.

„Minél kevésbé tarthat igényt egy ember személyes kiválóságának elismerésére, annál buzgóbban hangoztatja nemzetének, vallásának, fájának vagy az általa támogatott szent ügynek a kiválóságát.”

(Eric Hoffer)¹

Bevezetés

Az államok kialakulása során a világ vallásainak formálódása jellemzően nem az országok határainak mentén, illetve azokon belül zajlott. Az elmúlt évszázadokban a vallási ágaknak a Föld bármely pontján való terjedése elsősorban a népességvándorlások, valamint a hódító, területszerző hadjáratok során valósult meg. A XXI. században felélénkülő migrációs népességmozgás, valamint az infokommunikációs fejlődés révén a vallási – akár szélsőséges – ideológiák terjesztésének korlátai gyakorlatilag megszűntek. A szabad vallásgyakorlás továbbá olyan alapvető emberi jog, melynek révén az emberek számára a hitük gyakorlása mellett az is megengedett, hogy vallási nézeteiket mások személyiségi, vagy egyéb jogait nem sértő módon, szabadon hirdessék.²

A kereszténység után a második legnagyobb világvallásként számon tartott iszlámnak³ a Földön közel 1,8 milliárd híve van, amely bolygónk népességének közel 23%-át teszi ki. Az Európai Unió lakosságának jelenleg két százaléka iszlám hitű.⁴ A 2015-ös migrációs hullám csúcsideszakában a Magyarország területére

¹ HOFFER, Eric: A fanatizmus természetrajza; Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 24.

² Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1948. december 10-én elfogadott, 18. cikke kimondja: „Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.”

³ Az arab *salam* (jelentése: béke, teljesség, egészség) szóból eredeztetett *al-islām* főnév az Isten akaratának való alávetést, engedelmisséget, odaadást jelenti. A szintén a *salam* szógyök ragozott formájaként használt *mu-salām* kifejezéssel pedig a vallás követőit, az „Isten akaratát előtt meghajókat” illetik. Az iszlámmal és annak követőivel kapcsolatos bővebb ismereteket lásd: BÉRES János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés, 2008. pp. 18-38.

⁴ Sz. n.: The World Fact Book; Central Intelligence Agency. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html> (Letöltés ideje: 2018. 10. 28.)

érkezett menekültek túlnyomó része muszlim⁵ többségű közel-keleti országokból származott. A migránsáradatot kihasználva iszlám terrorszervezetek is számos tagjukat igyekeztek európai államok területére juttatni azzal a céllal, hogy a későbbiekben szélsőséges nézeteik terjesztésével, toborzó tevékenységgel, valamint terrorcselekmények megszervezésével és végrehajtásával bizzák meg őket.

Az elmúlt években Európa számos pontján bekövetkezett, elsődlegesen a polgári lakosság ellen irányuló merényletsorozatok többségét olyan szélsőséges iszlám nézeteket valló egyének, illetve csoportos elkövetők hajtották végre, akik tetteiket hitük védelmében, annak szolgálatában, vagy arra történő hivatkozással valószínűsítették meg. Ezeknek a személyeknek az általuk képviselt vallási ideológiába vetett hite ahhoz is elegendő erőt, fanatikus elszántságot adott, hogy céljaik elérése érdekében akár saját életüket is feláldozzák. A jelenkor biztonsági kihívásait⁶ képező egyes elemek – mint a terrorizmus, a migráció, valamint a vallási konfliktusok – egyre szorosabban kapcsolódnak össze az iszlámmal. Az említett elemek a biztonság katonai dimenziója mellett növekvő veszélyt jelentenek a társadalom, a politika és a gazdaság biztonságára is nemzetközi viszonylatban és hazánkban egyaránt.⁷ A terrorcselekmények elkövetőinek indítékait leggyakrabban radikális vallási ideológiákba vetett hitük szolgáltatja. A terrorizmus definiálásához hasonlóan azonban a radikalizmus meghatározását illetően sincs egyöntetű nemzetközi álláspont. Az Európai Bizottság általánosan elfogadott megfogalmazása szerint: „*az erőszakos radikalizálódás azt a jelenséget takarja, amikor bizonyos személyek olyan véleményeket, nézeteket és gondolatokat képviselnek, amelyek terrorcselekményekhez vezethetnek.*”⁸

A XXI. század biztonsági kihívásaival szemben a jelenkori államok és társadalmak tagjai gyakran felkészületlenül állnak, vagy egyáltalán nem képesek kezelni azokat. A hiányos ismeretek következtében a *terrorizmus* és az *iszlám* a köztudatban gyakran szinonimaként használt kifejezésekké váltak. Ennek a téves azonosításnak az elkerülése érdekében fontosnak tartom Resperger István szavait idézni, miszerint: „... *nem minden muzulmán terrorista, és nem minden terrorista muzulmán.*”⁹ Az iszlámot nemcsak vallásként, hanem civilizációs létformaként is értelmezni kell, emellett egyes iszlámkutatók álláspontja szerint létezik iszlám politikai rendszer, valamint iszlám kultúra is.¹⁰

⁵ Mohamed próféta, az iszlám alapítója nyomán a vallás követőit *mohamedánoknak* is nevezik, ezt a megnevezést azonban tárgyi pontatlanságra hivatkozva a muszlimok helytelennek tartják. Dolgozatomban az iszlám vallás követőire a *muszlim* kifejezést használom.

⁶ A Barry Buzan-féle modell a biztonság fogalmának vertikális bővülését a katonai, a politikai, a gazdasági, a társadalmi és a környezeti dimenziókban jelöli meg. Az iszlám szélsőséges formáinak megnyilvánulása az említett dimenziók mindegyikére hatást gyakorol.

⁷ RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű, fegyveres válságok kezelése során. Doktori (PhD) értekezés, 2001. p. 4.

⁸ European Union Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-HU/TXT/?uri=CELEX:32002F0475&from=EN> (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)

⁹ RESPERGER István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, egyetemi jegyzet, 2003. p. 8.

¹⁰ MARÓTH Miklós: Az iszlám születése. História történelmi folyóirat, 2006/3. <http://www.historia.hu/archivum/2006/0603maroth.htm> (Letöltés ideje: 2019. 01. 27.)

Az iszlám vallástörténeti alapfogalmai

A 2010-es évektől rohamosan erősödő globális méretű migráció kapcsán számos, az iszlámhoz köthető régi és új keletű fogalom került be a köztudatba, melyek többségét az Európába tartó menekültek cél- és tranzit országainak társadalmi javarészt a vallás negatív jelzőiként értelmezzük. Ezeknek az esetenként félelemkeltésre használt kifejezéseknek a helyes értelmezéséhez azonban a vallás alapfogalmainak tartalmi ismerete is szükséges.

Az iszlám

A mai Szaúd-Arábia területén található Mekkában i. sz. 571 körül született Mohamed, aki kereskedőként a 40-es éveiben járva Isten (Allah) sugallatára alkotta meg az iszlám vallás alapjait. Az *iszlám* kifejezés az arab nyelvből eredő *szalima* (jelentése: épség, sértetlenség, bizonyosság) szó ragozott formájából alkotott *aszlama* kifejezésből ered, melynek jelentése: épség, sértetlennek, biztosnak lenni. Az elnevezés fogalmi tartalma pedig: „Isten akaratának való alávettség, elkötelezettség.” Az egyistenhitre épülő iszlám szerint Allah örökkévaló, aki a Földet és az embereket is teremtette. Az iszlám más vallásokat is elismer, mivel számos eleme többek között a kereszténység és a judaizmus gyökereiből ered. Az iszlám öt fő pillére a *hitvallás (tanúságtétel)*, az *imádkozás (istentisztelet)*, a *böjtölés*, az *alamizsna* és a *zarándoklat*. Ezek együttes lényege elsősorban az egyetlen Istenben, a Koránban, a prófétában, valamint a túlvilági életben és a túlvilági lényekben való hit, másodsorban pedig az emberek közötti egyenlőség elfogadása, amely az önmegtartóztatásban, a szegények megsegítésében, valamint a hívők és Isten közötti közvetítő személy szükségletességében fejezhető ki. Az iszlámot elfogadó, annak szabályai szerint élő emberek a muszlimok.

A Korán

Az iszlám dogmatika megismerésének kulcsa az arab nyelven megírt, 114 fejezetből, ún. *szúrákból* álló, rövid verseket tartalmazó Korán. Isten akaratának tolmácsolójaként Mohamed az „iszlám Szent Könyvében” összegyűjtött kinyilatkoztatásaiban híveinek ismereteket és útmutatást ad a helyes út megválasztásához földi életükben, melyet követően a túlvilági élet vár mindazokra, akik Isten akaratának beteljesítése révén halnak meg.

Allah

A Korán írása szerint Isten arab nyelven az *Allah* szóval nevezhető helyesen, mivel ez az egyetlen kifejezés, amelynek sem többes száma, sem pedig neve nincs. „*A ti Istenetek egyedüli Isten. Nincs Isten, csak ő, a könyörületes, az irgalmas.*”¹¹ A muszlimok Allah személyét a világmindenségben található összes dolog teremtőjeként és fenntartójaként tekintik, akinek nincs párja és nincs társa az ő istenségében.

¹¹ Korán 2. szúra/163.

A szunna

A muszlimok által isteni útmutatásként számon tartott szunna (jelentése: *hagyomány, szokás*) Mohamed próféta és közvetlen környezetének szokásait foglalja magába. A szunna tartalmazza azokat a *hadiszokat* (jelentése: *közlés, elbeszélés*) is, amelyek a prófétának egyes élethelyzetekben tanúsított magatartását, valamint a hívei által feltett kérdésekre adott válaszait írja le. A szunna elsődleges szerepe az iszlám előtti arab társadalom tradícióinak megőrzése, illetve azok folytatása.

A saría

Az iszlám vallásjogi rendszere, a saría (jelentése: *tiszta út*) az emberi létezés minden mozzanatát szabályozza. Ez a komplex rendszer a vallás négy fő pillérén nyugszik: a *Korán*, a *hagyományok* (szunna és hadisz), a *közmegegyezés* (konszenzus), valamint a *precedens* (analógia). Utóbbi kettő lényege, hogy a muszlim közösségek számára lehetőséget ad a Korán és a hagyományok közösségenként eltérő értelmezésére és gyakorlati alkalmazására, amennyiben nem ellentétes azok tanításaival.¹² A saría, mint egyfajta „magatartási kódex” a hithű muszlim cselekedeteit öt kategóriába sorolja:

- kifejezetten tiltottak;
- kifejezetten megparancsoltak;
- helytelenítettek, de nem tiltottak;
- ajánlottak, de nem megparancsoltak;
- közömbösek.¹³

A fenti szabályrendszer alapján a muszlim ember vallása és magánélete összetartozó egységet alkot, amelyben valamennyi cselekedetét kizárólag „*Allah, a Könyörületes és Irgalmas nevében*”¹⁴ teheti meg. Napjaink iszlám szélsőséges mozgalmi többek között ennek a szabályrendszernek a sajátos értelmezésével „Isten parancsára” hivatkozva hajtanak végre terrorcselekményeket.

Az iszlám radikalizáció szempontjából fontosabb vallási irányzatok

Más vallásokhoz hasonlóan az iszlámon belül is számos különböző irányzat alakult ki. Az egységes iszlám gondolkodásmód differenciálódása már a vallás alapítójának, Mohamed prófétának az i. sz. 632-ben bekövetkezett halálát követően elkezdődött, majd az évszázadok során az ősi vallás tanításainak sok esetben egymásnak ellentmondó magyarázatai láttak napvilágot.

¹² ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat*; Corvina Kiadó Kft. Budapest, 2004. p. 21.

¹³ ROSTOVÁNYI (1983) i. m. pp. 66-67.

¹⁴ A Koránban egy kivétellel valamennyi szúra a „*Bismillah ar-rahman ar-rahim*”, azaz „*Allah, a Könyörületes és Irgalmas nevében*” mondattal kezdődik. Az iszlám országokban a hivatalos dokumentumok, okiratok elején is ez a Korán-idézet szerepel.

Szunnita és síita irányzatok

Mohamed prófétának halála idején nem volt élő fiú gyermeke, valamint utódja (a *kalifa*) személyét sem nevezte meg. Mohamed legközelebbi férfi rokona unokaöccse, egyben Fatima nevű lányának a férje, Ali volt, aki vér szerinti leszármazottként számított az utódként való megválasztására. A próféta legközelebbi tanítványai azonban konszenzus alapján Mohamed legjobb barátját, egyik feleségének apját, Abu Bakr-t választották meg kalifának. Mohamed közvetlen körének felfogása szerint a kalifát nem a prófétával való vérrokonság alapján, hanem a feladatra alkalmas személy tulajdonságainak vizsgálatával kell megválasztani. Mindemellett a kalifa sohasem emelkedhet a próféta szintjére, hiszen maga is az egyenrangú muszlimok közül való. Mohamed közvetlen hívei Abu Bakr után a következő két kalifát is e hagyomány, azaz *szunna* alapján választották, melyről az irányzat is kapta a nevét.¹⁵ Az iszlám ortodox ágához tartozó szunnita irányzathoz a világon élő közel 1,6 milliárd fős muzulmán népesség 85-90%-a tartozik.

A szunnitákkal ellentétben Alinak a hívei úgy vélték, hogy az iszlám világ feletti uralmat csak különleges képességek birtokában lévő, az egyenrangú muszlimok felett álló személy gyakorolhatja. Ezekkel a tulajdonságokkal pedig kizárólag a próféta vér szerinti leszármazottja rendelkezhet, ezért ezt az elvet képviselve az Alit támogatók külön pártot (*siat Ali*, jelentése: *Ali pártja*) hoztak létre, amely később önálló vallási irányzattá nőtte ki magát. A szunnitáktól eltérően a síitákat nem kalifa, hanem imám vezeti, aki isteni tulajdonságai révén a közösség felett áll. Sorrendben Ali volt az első imám, akit két fia, Hasszán és Husszein követett.¹⁶ A muszlimok mindössze egytizedét alkotó síiták legnagyobb létszámban Irak, Irán, valamint Bahrein területén élnek.

A szalafizmus

A szunnita és síita irányzatokon belül és azok mellett is számos különböző nézetű mozgalom alakult ki, melyek a Korán, illetve a Próféta tanításainak eltérő értelmezése ellenére egyetértenek az iszlám alapvető kérdéseiben. Ezen irányzatok közül fontosnak tartom kiemelni a szalafizmust, melynek fejlődési szakaszai jelentős hatást gyakoroltak a mai kor szélsőséges vallási ideológiáinak kialakulására.

A szunnita irányzathoz a XVIII. században kifejlődött szalafizmus, más néven *szalafijja* az arab „*szalaf*” szóból ered, amely *elődöt, őst, korai generációt* jelent. Iszlám jogtudósok értelmezései szerint a kifejezés a Mohamed próféta közvetlen környezetét, azok tanítványait, valamint a tanítványok tanítványait felölelő három generációt foglalja magába, akik az iszlámot még a maga tiszta formájában értelmezték és gyakorolták. A szalafijja az az eszmerendszer, amely az ősök hagyományát célozta feleleveníteni azzal a céllal, hogy az iszlám társadalmakat erkölcsi, politikai és gazdasági területeken is „versenyképessé” tegye a fejlett nyugati államokkal szemben.¹⁷

¹⁵ ROSTOVÁNYI (1983) i. m. pp. 81-82.

¹⁶ Uo.

¹⁷ POCSKAI Ákos: A szalafizmus, mint az iszlám szélsőséges irányzatok ideológiája. Terror & Elhárítás, 2014/1. pp. 130-131.

A szalafizmust képviselők szerint az iszlám dicsőségének csorbulását a híveknek a helyes útról való letérése okozta, ezért a hanyatlás megfékezésének egyetlen módja az ősi valláshoz való visszatérés lehet. A saría négy pillére közül a szalafiták csak a Próféta nevéhez köthető *hagyományok* és a *Korán* tisztelétét tartják fontosnak, míg szerintük a *közmegegyezés* és a *precedens* Allah eredeti útmutatásainak téves magyarázatokat ad, ezért ezeket elutasítják. A szalafizmus szerint ezek a félreértelmezések és modern gyakorlatok együttesen felelősek az Isten által kijelölt útról való letérésért, ezért hívei elutasítják a nyugati társadalmak vívmányait. Ez alól kivételt képeznek a technikai fejlődés során átvett eredmények, mivel ezeket a szalafiták saját céljaik megvalósítása érdekében alkalmazzák.¹⁸

Fejlődését tekintve a szalafizmus három korszakra bontható. A XVIII. és XIX. században, a *klasszikus szalafizmus* idején a Korán és a szunna tanításainak szó szerinti betartása volt jellemző. A XIX. század második felétől a XX. század közepéig tartott a *modern szalafizmus* időszaka, melynek hívei felismerték, hogy az évezredek tradíciókhoz mereven való kötődés nem teszi lehetővé a vallási alapon történő társadalmi reformok megvalósítását. Ezért ebben a korszakban már a vallás alapjaihoz való visszatérés korszerű értelmezésének igénye is jelen volt. A szalafizmus napjainkban is létező, *posztmodern* formája az 1960-as években kezdődött, melyben a nyugati befolyás kiküszöbölésére irányuló törekvések mellett megfigyelhetőek a demokratikus állami berendezkedés legitimizálásra utaló jegyek is, amely államforma egyébként az iszlám korai időszakában a hatalom gyakorlásának elképzelhetetlen módja lett volna. A posztmodern irányzatot képviselő szalafiták táborából tömegmozgalmak alakultak, melyek a vallás védelme érdekében az erőszak alkalmazását is legitim eszközként kezelték, így a nyugati országok ellen folytatott küzdelmük mellett saját államuk kormányzata ellen is fegyveres akciókat hajtottak végre.¹⁹

A vahabizmus

A szalafizmus klasszikus korszakának legmeghatározóbb alirányzata a szélsőséges konzervativizmusáról és puritanizmusáról elhíresült vahabizmus, amely a nevét szellemi atyjáról, az 1703-ban a mai Szaúd-Arábia területén született Mohamed ibn Abd al-Vahháb hitszónokról kapta. A vahabizmus a szalafizmus egyéb klasszikus irányzataitól élesen különbözik abban, hogy önmagán kívül az iszlám valamennyi irányzatának legitimitását elutasítja, mivel azok hittételeit a vallás létrejöttének idején fennálló gyakorlattól eltérőnek tartja. Ezek alapján az irányzat képviselői úgy vélik, hogy a vahabizmus nem az iszlám egyik irányzata, hanem maga az igaz iszlám hit.²⁰ Vahháb teóriája alapján a muszlim társadalmak az igaz hit útjáról való letérésük következtében az iszlám keletkezését megelőző korszakot jellemző tudatlanság, azaz a „dzsáhilijja” állapotába kerültek. Vahháb szerint a „nem igazhitű muszlimok” és a nem muszlim közösségek is ebben a létformában élnek, így az ellenük folytatott küzdelem az „igaz iszlám”, azaz a vahabizmus követelményeivel azonosítható. A vahabizmus Szaúd-Arábiában fő állami és társadalmi rendszerként jelenik meg, de a többségi társadalom vallásaként

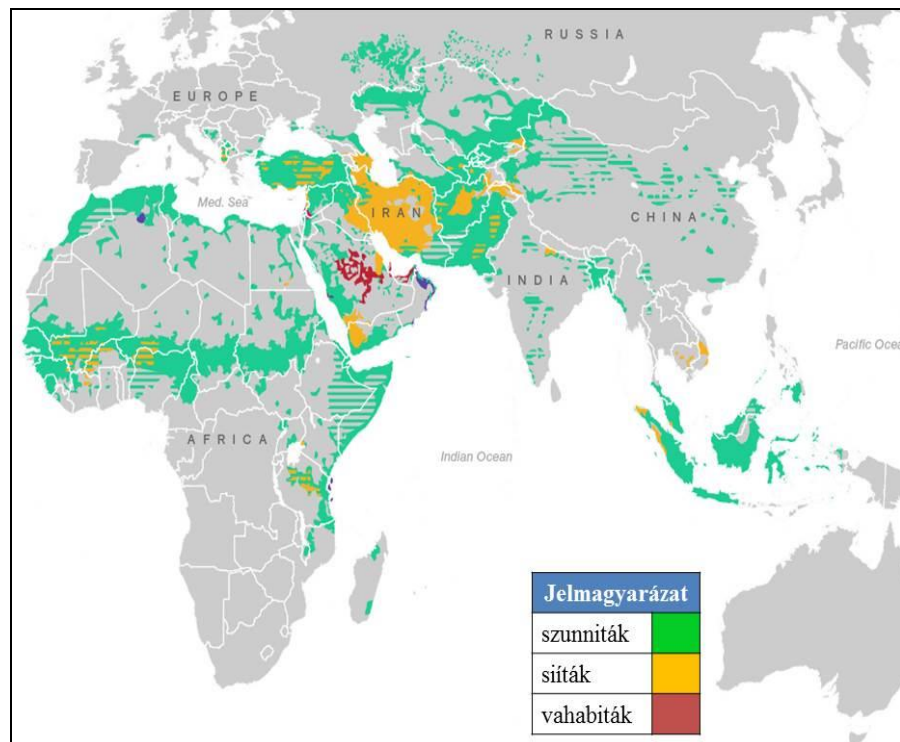
¹⁸ BÉRES i. m. p. 26.

¹⁹ POCSKAI i.m. pp. 132-142.

²⁰ POCSKAI i.m. p. 131.

tartják számon olyan országokban is, mint Kuvait, Katar, Jemen és az Egyesült Arab Emírségek.

Napjainkban egyre több szélsőséges mozgalom a vahabizmus tanait választja ideológiai alapjának. Példaként említhető a modern radikális iszlám csoportok anyamozgalmaként²¹ számon tartott Muszlim Testvérek Szervezetének (más néven: Muzulmán Testvériség) egyik tömörüléseként működő palesztin Hamász,²² de az al-Kaida terrorszervezet egyik alapítója, Oszama bin Láden is a vahabita irányzatnak volt a képviselője.²³

1. ábra: Az iszlám szunnita, siita és vahabita irányzatainak megoszlása a Föld országáiban²⁴

²¹ BÉRES János – TÓTH András: A muszlim világban zajló társadalmi mozgalom. Felderítő Szemle, 2008/2. p. 41.

²² A Muszlim Testvériségből 1987-ben létrejött Hamásznak politikai és katonai szárnya is működik. A mozgalmat számos állam és nemzetközi közösség terrorszervezetként tartja számon az Izraellel szemben folytatott fegyveres tevékenysége, illetve a közel-keleti régióra gyakorolt destabilizációs hatása miatt.

²³ POCSKAI i.m. p. 144.

²⁴ Forrás: IZADY, Mehrdad: Divisions of Islam In: Tarek El-Tablawy: Sunni-Shiite Divide. <https://www.bloomberg.com/quicktake/sunni-shiite-divide> (Letöltés ideje: 2019. 02. 23.)

Iszlám reformmozgalmak

Az 1700-as évek második felében kezdődő ipari forradalom, valamint a muszlim országok többségének európai gyarmatosítása rádöbbsentette az iszlám társadalmak értelmiségét, hogy a nyugati országokhoz mért több évszázados civilizációs elmaradottságuk leküzdéséhez gondolkodásmód-váltásra van szükség. A XVIII-XIX. század környékén kezdődő iszlám reformmozgalmak nézetei azonban a vallás korábbi időszakához hasonlóan ekkor sem voltak egységesek. A felvilágosult eszmék megismerésére fogékony rétegek a *modernizmus* jegyében abban látták a fejlődés lehetőségét, hogy a nyugati társadalmak rendszereiből adaptált elemekkel kell kiegészíteni az iszlám hiányosságait. A reformizmus másik irányzatát, a *fundamentalizmust* támogatók azonban a lemaradottság okát az iszlám félreértelmezésében, annak önös célokra való felhasználásában látták. Az utóbbi nézeteket vallók szerint az eltorzított iszlám megtisztítását követően vissza kell térni a Mohamed próféta életében létező vallási alapokhoz, így biztosítva az iszlám külső behatásoktól mentes, önálló fejlődését. A két reformiránnyal párhuzamosan azonban a harmadik csoport, a *tradicionalizmus* képviselői nemet mondtak a vallás megreformálására célzó elképzelésekre, helyette az iszlám állandóságát, változatlanul hagyását tartották célravezetőnek.²⁵

Muszlimok Magyarországon - jelentősebb történelmi időszakok

A honfoglalást követően a Kárpát-medencébe érkező muszlimok

A magyarságnak az iszlám világgal való kapcsolata már hazánk őstörténeti leírásaiban is megjelenik. A magyarok az Ural vidéki őshazában, majd a népvándorlás idején is számos más sztyepei népcsoporttal kerültek kulturális kapcsolatba, akik körében a táltosok, sámánok által celebrált ősvallás mellett az iszlám hit az i. sz. IX-X. századtól meghatározóvá vált. Már a honfoglaló magyarsággal érkező csoportok között is előfordultak muszlimok, akik többségében árukereskedők voltak, emellett pedig pénzveréssel, vámszedéssel, illetve katonáskodással foglalkoztak.²⁶

A fennmaradt írásos emlékek alapján az Árpád-korban a muszlimokat „böszörmény” néven említették, amely a török eredetű „*müzlmen*” kifejezés magyar kiejtésű alakja. A muszlim jelenlétet Hajdúböszörmény máig a nevében őrzi. Az „*izmaelita*” kifejezéssel a belső-ázsiai Hvárezmi Birodalom területéről a Kárpát-medencébe vándorolt, „*kálizoknak*” is nevezett hvárezi muszlimokat illették, akik a magyar uralkodó szolgálatába állva hitüket nyíltan nem vállalták, ehelyett keresztényeknek vallották magukat. A kálizokról kapta a nevét Kálócfa és Budakalász is. II. Géza király uralkodása idején a feltehetően oguz (szeldzsuk-török), vagy volgai bolgár eredetű „*maghrebíta*” muszlimok a háborúk során íjászokként és várvédőkként harcoltak, így ők az uralkodó iránt tanúsított hűségük elismeréseként vallásukat nyíltan gyakorolhatták. A XII. század elején Könyves Kálmán a muszlimok teljes asszimilációjára törekedve megkövetelte, hogy a

²⁵ ROSTOVÁNYI (2004) i. m. p. 60.

²⁶ Sz. n.: Muszlimok, magyarok, muszlim magyarok. Altum Castrum Online Magazin, <http://archeologia.hu/muszlimok-magyarok-muszlim-magyarok> (Letöltés ideje. 2018. 11. 11.)

kisebbségek is a keresztény hitvallás szerint éljenek, de ennek ellenére a muszlim közösségek a XIII. századig megőrizték vallási hagyományukat.²⁷

Török befolyás Magyarországon

A mongolok 1241-42-es pusztításának következményeként, valamint a kereszténység felvételének hatására a magyarországi muszlim népcsoportok a XIV. század második felére gyakorlatilag teljesen felmorzsolódtak. Számuk jelentős mértékben csak a Török Birodalom hódításainak kezdetével indult ismét növekedésnek elsősorban a bosnyák származásúak között, akik az iszlám hitre a XV. században kezdtek áttérni. A török hódoltság több mint másfél évszázada alatt a magyar társadalom jellemzően idegenkedett az iszlám hittől, mivel ebben az időszakban a protestantizmus kibontakozása, valamint az ellenreformáció eszméi gyakoroltak jelentős hatást a kereszténységre. A magyarok a XVIII-XIX. században végbemenő szabadságharcok idején kerültek ismét közelebbi kapcsolatba az iszlám világgal, miután számos szabadságharcos vezető – köztük Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos és Klapka György – az Oszmán Birodalom területén találtak menedéket. Az 1877-78-as orosz-török háború idején az osztrák- és oroszellenes magyar társadalmi rétegek egyre erősödő szimpátiájukat fejezték ki a törökök iránt, melynek révén a korábbi iszlámellenesség nagymértékben csökkent. Érdekességként megemlíthető, hogy az 1848-49-es szabadságharcot követően a lengyel származású Bem József több magyar katonai vezetővel együtt önként felvette az iszlám vallást azzal a szándékkal, hogy a továbbiakban az Oszmán Birodalom hadseregének tagjaiként harcoljanak a cári orosz csapatok ellen.²⁸

A XX. században hazánkban élő muszlim közösségek

Az 1900-as évek elejétől Magyarországon élő muszlimok többségét a törökök és a bosnyákok alkották. Az első, hazánkban tevékenykedő muszlim hitszónok, azaz *molla* 1909-ben a Bosznia Hercegovinából származó Abdul Latif volt, aki a budapesti egyetem turkológia tanszékén oktató tevékenységet is folytatott.²⁹ A korszak másik jelentős alakja, egyben Abdul Latif későbbi riválisa a szintén bosnyák származású Durics Hilmi Husszein volt. A török közösség élére Abdul Latif állt, míg a bosnyák muszlimok vezetését Hilmi vállalta fel.

Az 1910-es magyarországi népszámlálás idején mindössze 553 muszlim vallású személy került nyilvántartásba, akiknek zöme az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében szolgáló, hazánkban állomásozó bosnyák katona volt. Az I. világháború kezdetén az iszlámhívők száma 2000 főre emelkedett, akik között a katonák mellett már török és albán származású kézművesek, iparosok is felbukkantak. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1915 novemberében benyújtott

²⁷ MUNIF, Abdul-Fattah: Muszlimok Magyarországon, PR Herald szakfolyóirat, 2018. <http://prherald.hu/muszlimok-magyarorszag/> (Letöltés ideje: 2018. 11. 11.)

²⁸ Uo.

²⁹ SZALAI Miklós: Az 1916. évi VII. törvénycikk – Az iszlám vallás legalizálása Magyarországon. Történelmi Szemle, 2010/4. p. 595. <https://tti.btk.mta.hu/folyoiratok/124-tortnelmi-szemle-arhiv/316-tsz2010-4.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)

indítványát követően az 1916. március 30-án hatályba lépett 1916. évi XVII. törvénycikk³⁰ az iszlámot hivatalos vallásként fogadta el hazánkban.³¹

Az első világháború lezárása után a hazánkban élő, többnyire török, bosnyák, albán és macedón muszlimok száma meghaladta a 4000 főt.³² Az első, törvényesen bejegyzett muszlim hitközség megalakulására 1931-ben került sor *Gül-Baba Budai Független Magyar Autonóm Iszlám Vallásközség* néven. A szervezetet Durics Husszejn Hilmi vezette, akinek a nevéhez fűződik az első magyar nyelvű muszlim hittankönyv³³ megírása is.

A második világháborút követően a magyarság és az iszlám kapcsolatában egy igen nehéz időszak kezdődött. 1947-től, a kommunista diktatúra hatalomra jutása után a vallásos emberek – így a muszlimok is – üldöztetésnek, negatív diszkriminációnak voltak kitéve. Ennek példaként megemlíteném, hogy az 1956-os forradalom Széna téri fegyveres civil csoportjának egyik kiemelkedő alakja az apai ágon török származású, muszlim Ekrem Kemál volt, akit a felkelésben való részvételéért 1957-ben halálra ítélték és kivégeztek.³⁴ Ennek a korszaknak a forradalom leverése után kibontakozó állami konszolidáció vetett véget. Magyarország szociális, gazdasági és politikai rendszerének megszilárdulása az állam külpolitikájára is pozitív hatást gyakorolt. Hazánk számos arab – elsősorban a kommunizmus eszméit támogató – országgal alakított ki gazdasági és kulturális kapcsolatokat, melynek eredményeként a 70-es évektől közel-keleti, ázsiai és afrikai országokból érkező fiatalok nyertek felvételt a magyar főiskolákra, egyetemekre.³⁵

A hazánkban működő felsőoktatási intézményekben továbbtanulni szándékozó külföldi diákoknak tanulmányaik megkezdése előtt egy-, illetve kétéves nyelvi előképzésen kellett részt vennie az 1966-tól önálló oktatási intézményként funkcionáló budapesti Nemzetközi Előkészítő Intézetben (NEI). A szomszédos szocialista országokból, valamint az ún. harmadik világ fejlődő államaiból érkező fiatalok az NEI-ben a magyar nyelvoktatáson felül szocializációs programokban is részt vettek. A muszlim fiatalok legtöbbször az intézetben találkozott először a keresztény és az iszlám kultúra különbözőségével. Közülük azonban sokan a vallási differenciáltságra, valamint a magyar nyelv nehézségére hivatkozva már az előkészítő időszakban hazatértek.

A 2015-ös menekülthullám során érkezett muszlim migránsok

A 2015 első felében Európát előzőnlő menekült áradat többségében a kontingensen kívüli, muszlim többségű országokból indult útba jobb és biztonságosabb életkörülményeket remélve. A jellemzően Szíria, Afganisztán, Irak,

³⁰ 1916. évi XVII. törvénycikk az iszlám-vallás elismeréséről

³¹ SZALAI i. m.

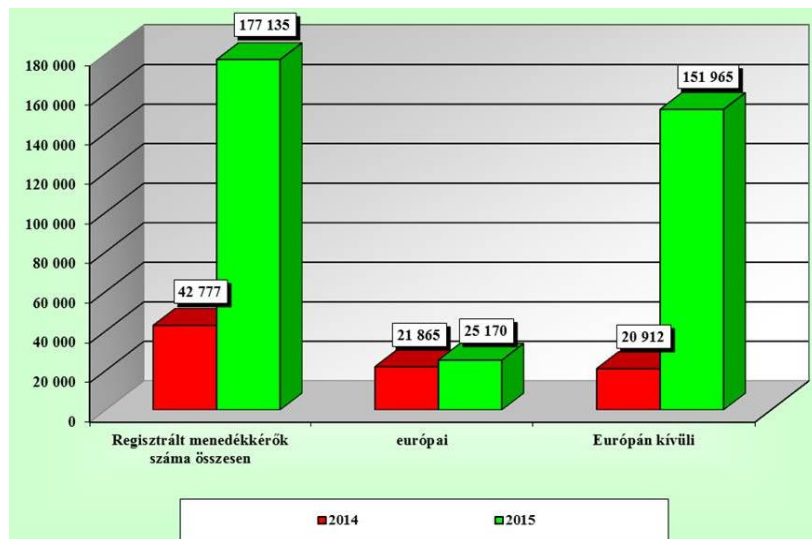
³² Sz. n.: A magyar iszlám története 4.: Durics Hilmi Husszejn és a magyarországi muszlimok. http://magyariszlam.hu/mikmagyar/articles.php?article_id=16 (Letöltés ideje: 2019. 03. 13.)

³³ HILMI, Imam Husszejn Durics: Iszlám hittan. Kókai Lajos kiadása, Budapest, 1931.

³⁴ EÖRSI László: A Széna téri felkelők fegyveres ellenállása. Rubicon történelmi magazin, 2006/9. pp. 26-39.

³⁵ FERENCI D. Ebubekir: Magyarok és az iszlám. demirPReSS, Isztambul, 2010. pp. 139-141.

Észak- és Közép-Afrika, valamint Koszovó területéről a nyugat-európai államokba igyekvő migránsok létszáma a tranzit- és célországok menekültügyi rendszereiben egyaránt jelentős túlterheltséget idézett elő. A hazánk területére érkezett – a csúcsideszakban napi 2000 főt is meghaladó – menekült létszám ideiglenes elhelyezése, ételmezése és egészségügyi ellátása komoly nehézségeket okozott a magyar hatóságoknak. A Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (BMH) által közölt adatok szerint 2015-ben az Európán kívüli országokból érkező, hazánk területén regisztrált menedékkérők száma az előző évhez viszonyítva több mint hétszeresére nőtt. A szerb-magyar határszakaszra érkező migránsok a menedékjog iránti kérelmüket a Magyarország területére történő belépés mellett az alapvető ellátásra való jogosultság érdekében nyújtották be, többségük pedig néhány napos pihenést követően még a hatósági eljárás lezárása előtt Ausztria irányába elhagyta az országot.

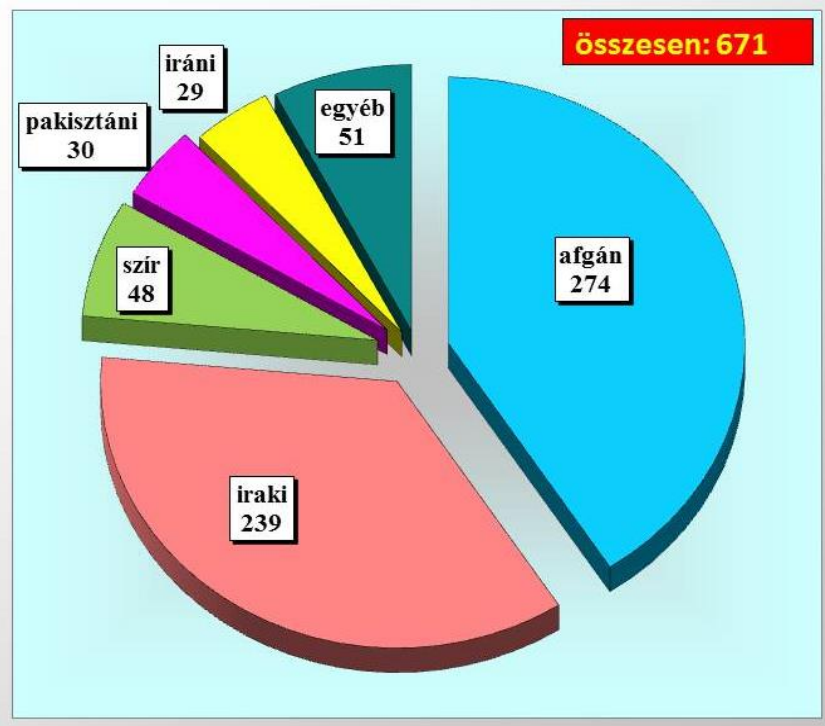
2. ábra: Magyarországon nyilvántartásba vett menedékkérők számának változása 2014-ben és 2015-ben³⁶

A tömeges illegális migráció megfékezése érdekében 2015 második felében az osztrák hatóságok ideiglenesen visszaállították a Magyarországgal közös határ ellenőrzését, melynek példáját hamarosan Németország is követte. Hazánk kormánya az Ideiglenes Biztonsági Határozat (IBH) létesítéséről határozott,³⁷ melynek eredményeként 2015. szeptember 15-étől a Szerbiával, majd egy hónappal később a Horvátországgal közös határszakaszon is megvalósult a zöldhatár fizikai

³⁶ Forrás: Sz. n.: Statisztikák. Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, http://bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu (Letöltés ideje: 2019. 03. 05.)

³⁷ 1401/2015. (VI. 17.) Korm. határozat a rendkívüli bevándorlási nyomás kezelése érdekében szükséges egyes intézkedésekről

lezárása. A 2015. augusztus 1-jétől hatályos 2015. évi CXXVII. törvény³⁸ a fizikai védelem mellett jogi eszközökkel is megerősítette az ország határainak biztonságát. Az intézkedések hatására a következő években az illegális határátlépési kísérletek mellett a menedékjog iránti kérelmek benyújtóinak száma is jelentősen visszaesett. 2018-ban a BMH mindössze 671 kérelmet vett nyilvántartásba, amely a 2015-ös létszám 0,4%-át sem érte el.

3. ábra: Magyarországon benyújtott menedékjog iránti kérelmek számának alakulása főbb állampolgárság szerint 2018-ban³⁹

Az országhatárok jogi és fizikai eszközökkel történő védelme mellett azonban újabb kockázatként merült fel az a jelenség, hogy a korábban már Magyarország területére érkező, de legális módon továbbjutni nem tudó migránsok zöme eltűnt a hatóságok látóköréből. Többségük nagy valószínűséggel embercsempészek közreműködésével jutott tovább Nyugat-Európába, de nem kizárható, hogy sokan jelenleg is hazánkban tartózkodnak.

³⁸ 2015. évi CXXVII. törvény az ideiglenes biztonsági határzár létesítésével, valamint a migrációval összefüggő törvények módosításáról

³⁹ Forrás: Sz. n.: Statisztikák. Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, http://bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu (Letöltés ideje: 2019. 03. 05.)

Iszlám vallásgyakorlás a keresztény Magyarországon

Magyarországon élő muszlimok létszáma, területi elhelyezkedésük

A legutóbb 2011-ben lebonyolított népszámlálás során a közel tízmilliós magyar lakosságból mindössze 5579 fő vallotta magát muszlim vallásúnak.⁴⁰ A számadatok azonban nem tükrözik a valós létszámukat, mivel nem minden Magyarországon élő iszlámhívő nyilatkozott a felekezeti hovatartozásáról. A hazánkban működő iszlám szervezetek⁴¹ becslési adatai alapján az itt élő muszlimok száma 30-40 ezer fő közé tehető, akik túlnyomó részt a szunnita irányzathoz tartoznak. Többségük muszlim családban született, míg közel 6-8 ezren csak felnőtt korukban tértek át az iszlám hitre. A magyarországi muszlimok közül mindössze 10-15 ezer fő az, akik rendszeresen látogatják a hitközösségeket. A bejegyzett hitközösségek pontos adatokkal nem rendelkeznek, mivel a különleges adatok kezelésére⁴², valamint a vallási és más meggyőződésre vonatkozó személyes adatok kezelésére vonatkozó jogszabályok⁴³ alapján tagjaikról nem vezethetnek hivatalos nyilvántartást. Mindemellett a hazánkban migránsként tartózkodó iszlámhitűek pontos létszáma sem ismert, mivel sokan magukat a honos országukban üldözött keresztényeknek vallották annak érdekében, hogy menekültkérelmeik elbírálását pozitív irányba befolyásolják.

Hazánkban legnagyobb számban Budapesten élnek muszlimok, melyet azok a megyeszékhelyek és nagyvárosok – mint például Pécs, Győr, Szeged és Debrecen – követnek, ahol a külföldi diákok, illetve a történelmi múltjukból eredően huzamosabb ideje ott élő muszlim közösségek alkotnak nagyobb csoportokat.

⁴⁰ Forrás: Sz. n.: Vallásra, felekezetre vonatkozó 2011-es népszámlálási adatok. Központi Statisztikai Hivatal; http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_vallas (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

⁴¹ Lásd bővebben: Magyarországi Muszlimok Egyházának hivatalos oldala, <http://iszlam.com> (Letöltés ideje: 2019. 03. 13.), Lásd még: Magyar Iszlám Közösség hivatalos oldala; [www. http://magyariszlam.hu](http://magyariszlam.hu) (Letöltés ideje: 2019. 03. 13.)

⁴² 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról.

⁴³ 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról.

Korcsoport, éves	Főváros	Megyeszékhely, megyei jogú város	Tobbi város	Község, nagyközség	Összesen	Férfi	Nő	Ezer férfira jutó nő
- 9	411	145	169	77	802	419	383	914
10-19	322	176	141	94	733	412	321	779
20-29	557	496	169	72	1 294	841	453	539
30-39	525	247	212	121	1 105	707	398	563
40-49	409	179	202	108	898	655	243	371
50-59	185	84	121	60	450	350	100	286
60-69	70	45	47	29	191	134	57	425
70-79	29	15	16	12	72	34	38	1 118
80-	16	4	10	4	34	15	19	1 267
Összesen	2 524	1 391	1 087	577	5 579	3 567	2 012	564
Ebből:								
-14	555	209	242	127	1 133	585	548	937
15-39	1 260	855	449	237	2 801	1 794	1 007	561
40-59	594	263	323	168	1 348	1 005	343	341
60-	115	64	73	45	297	183	114	623
Átlagos életkor	29,5	29,0	31,9	32,4	30,1	31,6	27,4	x

4. ábra: Magyarországon élő muszlim népesség korcsoport, településtípus és nemek szerint 2011-ben⁴⁴

Hazai iszlám közösségek

Az iszlám közösségek az 1970-es évek óta vannak észlelhetően jelen Magyarországon. A hazai össznépesség mindössze 0,3-0,4%-át kitevő muszlimok az 1980-as évek végétől számos vallási csoportot, érdekvédelmi szervezetet, valamint imaházat hoztak létre hitéletük közösségi gyakorlása érdekében. A szektaként működő vallási csoportok jelenléte a magyarországi muszlimok körében nem jellemző. Az Alkotmányvédelmi Hivatal jogelődjeként működő Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) által 1999-2008 között kiadott évkönyvekben a hazánkban élő muszlimok alapvetően konzolidáltak, a radikalizmust elutasító közösségként vannak jellemezve. A közösségek és a rendvédelmi szervek viszonyát illetően figyelmet érdemel a 2005-ös NBH évkönyvben található leírás, miszerint: *"Felismerve az iszlám radikalizmus esetleges magyarországi elterjedésében rejlő veszélyeket - nyugat-európai példát követve - a magyarországi iszlám szerveződések felajánlották együttműködésüket a magyar hatóságoknak. A Nemzetbiztonsági Hivatal örömmel vette a párbeszéd megindulását..."*⁴⁵

A 2000-es évektől a fővárosban és több vidéki településen számos civil szervezet és alapítvány jött létre, melyek az adott térségben élő muszlimok közösségi életét igyekeztek összefogni. A külföldi származású muszlimok összetartását segítik elő az anyaországi kultúra ápolását szolgáló egyesületek, mint például a Magyarországi Arab Közösség Egyesülete, a Magyarországi Libanoniak Közösségének Egyesülete, vagy a Magyarországon Élő Palesztinok Közössége.⁴⁶

⁴⁴ Forrás: Sz. n.: Vallásra, felekezetre vonatkozó 2011-es népszámlálási adatok. Központi Statisztikai Hivatal; http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_vallas (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

⁴⁵ NBH évkönyv, Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2005. 2006. p. 42.

⁴⁶ MUNIF i. m.

A Magyarországon működő, iszlám közösségi imahelyként funkcionáló épületekre – a történelmi műemlékektől (pl.: mecsetek, dzsámik) eltekintve – a külső azonosító jegyeiktől, iszlám szimbólumoktól mentes visszafogottság, a feltűnés kerülése jellemző. A hazai iszlám közösségeknek alacsony összlétszámuk miatt nincs országos hatáskörrel bíró, egységes vallásjogi döntések meghozatalára jogosult egyházfője. Ezt a feladatkört regionális szinten jelenleg a Horvátországi Iszlám Közösség főmuftija, Aziz Hasanović⁴⁷ látja el.

Iszlám Diákok Egyesülete

Az 1970-es évektől hazánkban tanuló külföldi muszlim fiatalok a kezdetekben imaszertartásaikat, valamint vallási ünnepek megtartását közösségi helyek hiányában a tanintézetek kollégiumaiban gyakorolták. A különböző vallásjogi irányzatokat követő egyetemisták, főiskolások 1987-ben megalapították az *Iszlám Diákok Egyesülete* elnevezésű civil szervezetet, melynek székhelye Szegeden volt, de több egyetemi nagyvárosban, így Budapesten, Pécsen, Debrecenben és Miskolcon is voltak kirendeltségei. Az egyesület nevéhez fűződik az első pénteki ima megszervezése is, melyre a budapesti Nemzetközi Előkészítő Intézetben került sor.⁴⁸

Magyar Iszlám Közösség

A rendszerváltást követően a vallások állami szintű elismerésének erősödő hatásaként számos további szervezet alakult. 1988-ban a magyar származású Mihálffy Balázs megalapította az első hazai iszlám egyházként bejegyzett *Magyar Iszlám Közösséget (MIK)*, amely Durics Hilmi Husszein 50 évvel korábbi hitközösségének az utódszervezeteként jött létre. A budapesti központú, többségében magyar hívekből álló szervezetre a vallási és nemzeti elkötelezettség egyaránt jellemző. Tagjai rendszeresen vesznek részt hazai és nemzetközi karitatív tevékenységekben, valamint menekülttáborokban és büntetés-végrehajtási intézményekben is folytatnak lelkipozítást.⁴⁹ A MIK által fenntartott mecsetek a fővárosban, Debrecenben, Győrben és Siklóson találhatóak.⁵⁰

Magyarországi Muszlimok Egyháza

Az Iszlám Diákok Egyesületének néhány tagja által 2000-ben létrehozott *Magyarországi Muszlimok Egyháza (MME)* sorrendben a második egyházi rangú iszlám közösség lett Magyarországon. A szintén fővárosi székhellyel rendelkező MME elsősorban az arab országokból érkező muszlimok közösségi összefogását hivatott ellátni, mivel az első egyház, a MIK főként a magyar származásúak érdekvédelmére fektetett nagyobb hangsúlyt. Az MME országosan négy imahelyet

⁴⁷ Sz. n.: Islamska Zajednica u Hrvatskoj; <https://www.islamska-zajednica.hr/islam/doc-dr-aziz-ef-hasanovic-o-polozaju-islama-u-r-hrvatskoj> (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)

⁴⁸ MUNIF i. m.

⁴⁹ PAP Róbert: A muszlim közösségek szerveződésének sajátosságai Kelet-Közép-Európában. *Civil Szemle*, 2013/2. p. 57.

⁵⁰ Magyar Iszlám Közösség hivatalos oldala, [www. http://magyariszlam.hu](http://magyariszlam.hu) (Letöltés ideje: 2019. 03. 13.)

működtet, melyből kettő Budapesten, valamint egy-egy Pécsen és Szegeden található.⁵¹

Iszlám Egyház

Magyarország legfiatalabb egyházi rangú muszlim közösségeként 2003-ban alakult meg az *Iszlám Egyház*, melynek tagjai az Magyarországi Muszlimok Egyházának csoportjából váltak ki. A közösség elnökének a szalafita tanokat követő, palesztin származású Saleh Tayseert nevezték ki. Taysert a magyar hatóságok 2004-ben a Magyarországra látogató akkori izraeli államfő, valamint a budapesti Zsidó Múzeum elleni robbantásos merénylet előkészítésében való részvétellel gyanúsították meg, de később bizonyítékok hiányában megszüntették az eljárást. A szervezet hívei a Budapest, Bartók Béla úton fenntartott Dar Al Salam mecsetet használták imahelyként.

Magyarországi Iszlám Tanács

A 2012. január 1-jétől hatályba lépő új egyházügyi törvény⁵² jelentősen szigorította a három muszlim egyházi szervezet további önálló működésének feltételeit. A fennmaradás érdekében 2011 decemberében a Magyarországi Muszlimok Egyháza a Magyar Iszlám Közösséggel közösen megalakította a *Magyarországi Iszlám Tanácsot*, amely az új jogszabályban rögzített működési feltételeknek eleget téve látja el a muszlimok magyarországi képviselését. Az integrált egyház azonban csak jogi értelemben létezik, mivel a gyakorlatban a két alapító szervezet továbbra is önálló közösségként funkcionál. Az új szervezetbe való integrációra az Iszlám Egyház is felkérést kapott, vezetésük azonban elzárkózott a közös működéstől. Ennek következtében az Iszlám Egyház 2012-től elvesztette egyházi státuszát, az általa üzemeltetett budapesti mecsetet pedig az 1996-ban bejegyzett *Jótékonyági Béke Alapítvány* működteti tovább, melynek új vezetője a megszűnő egyház elnöke, Saleh Tayseer lett.

Befogadottság, a társadalomba való beilleszkedés

Az Európában tapasztalható általános idegenellenesség a 2015-ös migrációs hullám hatására Magyarországon is érezhetően felerősödött. A vasútállomások és autóbusz pályaudvarok környékén sokszor napokig tartózkodó migráns csoportok látványa a magyar társadalomban is erősödő félelmet, valamint szélsőséges indulatokat keltett. A szélsőséges arab- és muszlim-ellenesség a vallási intolerancia mellett esetenként erőszakos cselekményekben nyilvánult meg. A Szerbiával és Horvátországgal közös zöldhatár 2015 második felében történt lezárását követően Magyarország érintettsége a muszlim menekültek tömeges beáramlásának vonatkozásában csökkent, a társadalom aggodalma azonban csak részben, vagy átmenetileg szűnt meg.

⁵¹ Magyarországi Muszlimok Egyházának hivatalos oldala, <http://iszlam.com> (Letöltés ideje: 2019. 03. 13.)

⁵² 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról.

Az elmúlt öt évben tapasztalt tömeges illegális migrációs folyamatok következtében a magyarság nem tartozik a magukat befogadónak valló nemzetek közé. Az amerikai Gallup elemző központ által 2016-ban és 2017-ben a világ 138 államából összegyűjtött felmérési adatok⁵³ szerint Magyarország a harmadik legkevésbé befogadó ország Macedóniát és Montenegrót követve. A szintén amerikai Pew Research Center 2015 és 2017 között, összesen 34 európai országban végzett közvélemény-kutatása⁵⁴ alapján a magyar lakosságnak mindössze 21%-a fogadná el, ha a családtagjai körében muszlim származású is lenne.

A korábban főként roma és zsidó kisebbségekhez tartozó személyeket és létesítményeket ért atrocitások már a 2015-ös migrációs hullámot megelőző években is áttérjedtek a muszlim egyházi közösségekre, civil szervezetekre. 2011. augusztus 14-én a Magyarországi Muszlimok Egyházának budapesti székhelyén tartott ramadán imaszertartás alatt egy közeli lakos és néhány társa az épület előtt parkoló két járművet felgyújtották, több másikat pedig megrongáltak.⁵⁵ Az eset kapcsán az iszlám közösségek széles körű felháborodásuknak adtak hangot elsősorban abból kifolyólag, hogy a rendőrség az atrocitást annak ellenére sem minősítette gyűlölet-bűncselekménnyek, hogy a megrongált járművek az Egyház tulajdonát képező területen parkoltak, tulajdonosaik pedig néhány kivétellel az imádságon részt vevő muszlimok voltak. A 2015-ben kialakult európai migrációs válságot követő években a hazai iszlám közösséghez tartozókat ért atrocitások elsődleges célpontjai a muszlim nők és házaspárok lettek, mivel az öltözetük alapján is könnyen beazonosítható volt a felekezeti hovatartozásuk.⁵⁶

Az iszlám közösségek álláspontja szerint a hazai társadalom a muszlimokat a migránsokkal azonosítja. A közösségek vezetői a magyarok többségét iszlamofóbnak tartják, ezért a következő években a jelenlegi tapasztalt idegengyűlölet további romlására számítanak.⁵⁷ Törökország Budapestre akkreditált nagykövetének, Ahmet Akif Oktay-nak a 2018 júliusában tett nyilatkozata szerint

⁵³ ESIPOVA, Neli – FLEMING, John – RAY, Julie: New Index Shows Least-, Most-Accepting Countries for Migrants; Gallup Analytics and Advice Company, https://news.gallup.com/poll/216377/new-index-shows-least-accepting-countries-migrants.aspx?g_source=World&g_medium=newsfeed&g_campaign=tiles (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

⁵⁴ Sz. n.: Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues. Pew Research Center; <http://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 18.)

⁵⁵ SULOK Zoltán: Iszlám ellenes támadás – öntsünk tiszta vizet a pohárba; http://regi.iszlamweb.hu/index.php?content_type=article&content_id=961 (Letöltés ideje: 2019. 03. 18.)

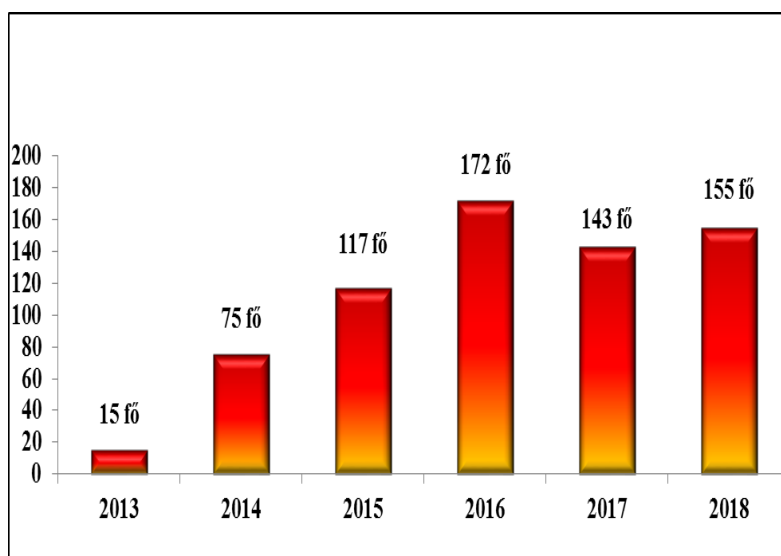
⁵⁶ DÁVID Imre: „Hiába a mesterségesen szított iszlámellenesség, egyre többen járnak mecsetbe” <https://24.hu/kozelet/2016/08/15/hiaba-a-mestersegesen-szított-iszlamellenesség-egyre-tobben-járnak-mecsetbe/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 28.)

⁵⁷ R. Kiss Kornélia: Migránsok a hazájukban: muszlimellenes pogromoktól tartanak; <https://magyarnemzet.hu/archivum/belfold-archivum/migransok-a-hazajukban-muszlimellenes-pogromoktól-tartanak-3849138/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.) Lásd még: SZLAZSÁNSZKY Ferenc – SZOBOTA Zoltán: Letesszük a Parlament elé a halottainkat; <http://www.atv.hu/belfold/20160210-magyar-iszlam-kozosseg-letesszük-a-parlament-éle-a-halottainkat> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

azonban: „Nem beszélhetünk súlyos muszlimellenes hangulatról vagy iszlamofóbiáról Magyarországon.”⁵⁸ Mindemellett az Európai Unió migrációs politikájának hazánkra gyakorolt hatása is állandó feszültséget generál a magyar társadalomban, mivel a globális méretű migráció fokozatosan növekvő mértéke az elkövetkező években hazánkat és valamennyi tagországot egyaránt érinti.

Hazai bűnözési ráta a muszlim többségű országokból érkezők körében

A Magyarországon életvitelszerűen tartózkodó, muszlim többségű országokból származó személyek létszámadatainak folyamatos növekedésével párhuzamosan jelentősen megugrott a köreikben elkövetett bűncselekmények száma is. A többségében Afganisztán, Albánia, Banglades, Irak, Irán, Kozsovó, Pakisztán, Palesztina, Szíria, Szomália és Törökország területéről származó állampolgárok által elkövetett, kiemelt bűncselekmények száma a 2015-ös európai menekülthullám idején, valamint az azt követő években átlagosan kilencszeresére⁵⁹ nőtt a 2013-as értékhez képest.

5. ábra: Muszlim többségű országokból származó bűnelkövetők száma Magyarországon 2013-2018. között⁶⁰

Az 5. ábrán látható diagram azonban nem reprezentálja a migránsként hazánkban tartózkodó, külföldi állampolgárságú muszlimok bűnelkövetési rátáját, mivel a számadatok a menekült státusú, valamint a magyar állampolgársággal is

⁵⁸ Sz. n.: Török nagykövet: Magyarországon nincs iszlamofóbia; Hír TV 2018. július 13-ai adása; https://hirtv.hu/ahirtvhirei_adattar/torok-nagykovet-magyarorszagon-nincs-iszlamofobia-2464377 (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)

⁵⁹ Forrás: ORFK Bűnügyi Főigazgatóság, Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztály: Muszlim többségű országok állampolgárai által Magyarországon elkövetett egyes bűncselekmények száma 2013-2018. között. Statisztikai adatszolgáltatás, 2019. 02. 28.

⁶⁰ Uo.

rendelkező külföldi muszlimok által elkövetett bűncselekményeket összesítve tartalmazzák. Fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy nem minden migráns válik bűnelkövetővé mindazok ellenére, hogy legtöbbjük már az országunk területére történő illegális bejutás gyakorlatával megsértette Magyarország jogrendjét. Ezt a bűncselekménykategóriát⁶¹ jellemzően csak illegális migránsok követik el, ezért annak részadatait a felülreprezentáltság elkerülése érdekében a grafikon nem tartalmazza.

Bűncselekmények állampolgárság szerinti megoszlása														
Állampolgárság	Évek	Élet, a testi épség és az egészség elleni	Égéséget veszélyeztető	Emberi szabadság elleni	Nemi élet szabadsága és a nemi erőltetés elleni	Gyermekeskedés, serető és a család elleni	Emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni	Küldkezelés	Korrupciós	Hivatalos személy elleni	Közbiztonság elleni	Köznyugalom elleni	Vagyon elleni erőszakos	Vagyon elleni
Afganisztán	2013	1										2		1
	2014	2										5	1	
	2015	1	3			1	1		2			7	3	1
	2016	4	1	3	1		2		1			10		1
	2017	4	1		2		1	1				4	2	1
	2018	1	8					2		2		1		1
Albánia	2013											1		
	2014		4		1		1	1						
	2015		4											7
	2016	1	4	1			1	2	1			1		2
	2017	1	5					1						
	2018	1	7					2	1			2		2
Irak	2013													1
	2014							2						
	2015													
	2016		2							1		1	1	1
	2017	1	1					1				3		2
	2018							1				1		
Irán	2013							1				1		
	2014		1					1				2	1	3
	2015	1	1					2				1		1
	2016	1	8	1	1			6				3	2	8
	2017	1	9			1		3				7		3
	2018	2	3					9		1		3		8
Kuvait	2013											3		
	2014		3		1			2				2		3
	2015		3	1	1			5			1			2
	2016					1		4				1		1
	2017	1	3			1		7			1	3		
	2018	1	5					6				4		2
Pakistan	2013													
	2014	1										3		1
	2015											1	1	1
	2016	2	1					2				6	1	
	2017		3						1			2	1	1
	2018							1		1				
Palesztina	2013													
	2014													
	2015													
	2016							1				2	1	2
	2017													
	2018	2	1					1				2		2
Sírnia	2013							1				4		3
	2014		1					2				3		19
	2015	1	1									2	3	5
	2016	2	9					2			1	2		5
	2017	4	3			1		4	1	3		5		2
	2018	2	4		1			2	1			1		2
Szomália	2013													
	2014													1
	2015		1									1		
	2016		2											
	2017	1	1											1
	2018		1									1		
Türkorszag	2013	2						2						
	2014	5	3					13				1		2
	2015	1	5	1				10				11	3	3
	2016	4	12			1	1	9			1	13		5
	2017	4	17					9		2		6		3
	2018	1	10				1	2	21		2	11		7

6. ábra: Muszlim többségű országok állampolgárai által Magyarországon elkövetett egyes bűncselekmények száma 2013-2018. között⁶²

⁶¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 352A §: Határozat tiltott átlépése

⁶² Forrás: ORFK BF i. m.

Radikalizáció, avagy a terrorizmushoz vezető út

A radikalizmus és a terrorizmus kapcsolata

A radikalizmus már a XVIII. században végbemenő amerikai függetlenségi háború és a francia forradalom idején is jól ismert jelenség volt. Az akkori korszak radikális eszméket képviselő csoportjai abban különböztek a mai mozgalmaktól, hogy társadalmi és politikai reformcéljaik elérése érdekében csak kivételes esetekben alkalmaztak erőszakot. Jelen korunkra a radikalizmus a társadalmi és politikai környezetet erőszakos eszközök és stratégiák alkalmazásával befolyásoló folyamattá vált, melynek egyik szélsőséges megnyilvánulási formája a terrorizmus. Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb terrorista szervezet radikális nézeteket követ, ez azonban nem jelenti azt, hogy minden radikális személyből terrorista válik.⁶³ Ennek ellenére manapság a radikalizmus és terrorizmus kifejezések tévesen egymás szinonimájaként is használatban vannak.

A radikalizmus nem kizárólag az iszlám szélsőségekkel hozható kapcsolatba, mivel léteznek baloldali, jobboldali és szeparatista radikális ideológiák is.⁶⁴ Az Európai Unió Rendőrségi Hivatalának (EUROPOL) a terrorizmus helyzetével foglalkozó 2018-as jelentése (Terrorism Situation and Trend Report / TESAT)⁶⁵ alapján az uniós tagországokban 2017-ben végrehajtott, vagy megakadályozott terrorcselekmények közül nem a radikális iszlám szervezésű merényletek száma a legmagasabb. Az érintett országok adatait vizsgálva a szeparatista elkövetőkhöz négyszer több terrorcselekmény köthető, mint a dzsihadista merénylőkhöz.⁶⁶

Az iszlám radikalizáció főbb elemei

A radikális iszlám nézeteknek a más vallások radikalista ideológiáitól való különbözősége az iszlám komplexitásában keresendő. Az iszlám radikalizmus követői a többi szélsőséges mozgalomtól eltérően vallási és politikai nézeteiket egyként kezelve kívánják azt világszerte elfogadtatni, továbbá ideológiájuk kizárólagosságát akár erőszak alkalmazásával is elérni. Az iszlám radikalizációja Európán belül elsősorban azokban az országokban mutatkozik nagyobb mértékben, ahol jelentősebb számú muszlim közösségek vannak jelen. Ezekben az államokban az iszlám vallásúak radikalizálódásának felgyorsulását eredményezheti az érintettek

⁶³ TASPINAR, Ömer: Fighting Radicalism, not 'Terrorism': Root Causes of an International Actor Redefined; https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/summer_fall_radicalism_taspinar.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)

⁶⁴ KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus; HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, p. 265.

⁶⁵ EUROPOL European Union Terrorism Situation and Trend Report, 2018. p. 54. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)

⁶⁶ Forrás: EUROPOL European Union Terrorism Situation and Trend Report, 2018. 54. o. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> (2019. március 11.)

hátrányos szociális helyzete, a társadalmi diszkrimináció, az őket érintő politikai konfliktusok, illetve az azokban résztvevő hozzátartozójuk halála.⁶⁷

Iszlamofóbia

Az iszlám radikalizálódásának egyik külső kiváltó oka lehet a vallással és követőivel szemben tanúsított általános társadalmi ellenérzés. Az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én bekövetkezett terrortámadások hatására az amerikai lakosság mellett az európai államok polgáraiban is felerősödött a muszlim társadalmakkal szembeni előítéletesség. Ebben jelentős szerepet játszott a nemzetközi média is, melyben a hírműsorok többsége a tragédiát követő években végrehajtott szélsőséges terrorcselekmények közül nagyobb hangsúlyt fektetett a muszlim elkövetőkhöz köthetőkre, mint a szélsőjobboldali mozgalmak tevékenységére. Emellett a filmipar is nagymértékben hozzájárult az iszlámellenesség erősödéséhez azáltal, hogy a mozifilmekben a muszlim társadalmat leggyakrabban sztereotípiák alkalmazásával (szélsőséges érzelmű férfiak, elnyomott nők, fanatikus vallási vezetők, stb.) ábrázolták.

A rasszizmushoz és az antiszemitizmushoz hasonlóan az iszlamofóbia is a *xenofóbia*⁶⁸ (görög eredetű szó, jelentése: idegengyűlölet) egyik formája. A Cambridge szótár értelmezésében az iszlamofóbia magyar fordításban: „*indokolatlan ellenszenv, félelem, vagy előítélet a muszlimokkal, illetve az iszlámmal szemben.*”⁶⁹ Az Oxford szótár a kifejezésre hasonló magyarzatot ad: „*ellenszenv, előítélet az iszlámmal illetve a muszlimokkal szemben, különösen politikai hatalomként.*”⁷⁰ A német Bielefeld Egyetem szervezésében 2006 és 2010 között elvégzett kutatás⁷¹ Európa nyolc országában (Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Magyarország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország és Portugália) vizsgálta az idegengyűlölet, azon belül pedig az iszlámellenesség mértékét. Az eredmények alapján az érintett országok lakosságának válaszadói közül mindössze 35% vallotta magát az iszlámellenességtől mentesnek. Az iszlamofóbia azokban az országokban volt a legalacsonyabb, ahol jelentős számban élnek muszlimok, így nagy a valószínűsége annak, hogy valaki napi rendszerességgel találkozik iszlám hívővel. A tanulmány szerint intenzív iszlámellenesség mutatkozott azokban az államokban, ahol a muszlimok létszáma igen alacsony, az iszlámról alkotott képet pedig elsősorban a médiából szerzett, sokszor eltorzított információk formálják meg. Az

⁶⁷ KIS-BENEDEK i. m. pp. 84-85.

⁶⁸ GULYÁS Éva Etnikai konfliktusok és válsághelyzetek a nemzetállamban c. doktori értekezésének a xenofóbiáról szóló III. fejezetében a szerző szerint a kifejezés szó szerinti fordításából (az idegentől való félelem) kiindulva a xenofóbia helyes értelmezése: „jelentős mértékű, sőt beteges vagy orvosolhatatlan idegengyűlölet vagy/és idegenellenesség.”

⁶⁹ Cambridge Dictionary; <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/islamophobia?q=Islamophobia> (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)

⁷⁰ Oxford Dictionary; <https://en.oxforddictionaries.com/definition/islamophobia> (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)

⁷¹ Sz. n.: Group-Focused Enmity in Europe. Universität Bielefeld, Institut für interdisziplinäre Konflikt- und Gewaltforschung. <http://www.uni-bielefeld.de/ikg/projekte/GFE.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 12.)

adatok alapján Lengyelország mellett Magyarország is ezen országok közé tartozik.⁷²

A gyűlölet-bűncselekmények elkövetéséig is fajuló iszlámellenesség a szélsőséges iszlám szervezetek számára megfelelő ürügyet szolgáltathat a nem muszlim társadalom elleni bosszúhadjárat folytatására. Ennek nemzetközi példája lehet az iszlám szélsőségesek által 2019 húsvétján Srí Lankán végrehajtott robbantásos merénylet-sorozat, melynek célpontjai a helyi keresztény közösségek és nyugati turisták voltak. A XXI. századi terrorcselekmények sorában a 2001. szeptember 11-ei események utáni legvéresebb merénylet válaszul szolgálhatott a 2019. március 15-ei új-zélandi muszlim mecsetek hívóit ért fegyveres mészárlásra.⁷³

Islám szekularizáció – reislamizáció

E két fogalom legegyszerűbben a 2015-ös európai menekültválság óta a muszlim többségű országokból érkezett migránsok, valamint az őket befogadó nyugati társadalmak között kialakult viszonyrendszerek jellemzésével magyarázható. A vallás és a politika egymástól elkülönült, nyugati mintára kialakult formáját, azaz a *szekularizált iszlámot* képviselők azok a muszlimok, akik kulturális és vallási hagyományaik ápolása ellenére is könnyedén beilleszkednek az őket befogadó ország társadalmába. Új hazájukban igyekeznek rövid időn belül integrálódni, elsajátítják az ottani szokásokat és alkalmazkodnak a helyi szabályrendszerekhez. Ezek a sokszor *liberális muszlimoknak* is nevezett rétegek hatékonyan ötvözik az iszlámot a fejlett nyugati vívmányok előnyeivel. A radikalizálódás szempontjából kiemelt kockázatot jelentenek a *reislamizációt* választók, akik Európába érkezve elutasítják az általuk romlottnak és elfogadhatatlannak vélt nyugati, szekularizált társadalmi formát. Ezekben a sokszor *iszlámistaként*, illetve *fundamentalistaként*⁷⁴ is említett személyekben, közösségekben felerősödik az iszlám identitástudat, melynek hatására a származási országukéhoz képest is szigorúbb vallási szabályokat kezdenek követni, valamint gyermekeiket is ebben a szellemben igyekeznek erősen iszlám identitásúnak nevelni. Az említett két nagy kategórián kívül esőket a konzervatív, ún. „nyugodt iszlám” csoportjába sorolhatjuk.⁷⁵ Ők azok, akik a befogadó országban is az iszlám szabályai

⁷² CSEPELI György – ÖRKÉNY Antal: Nemzet és migráció. E-tankönyv. ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2017. pp. 98-101.

<http://tatk.elte.hu/szakmaimegjelenesek?id=NW-1794> (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)

⁷³ Sz. n.: A christchurchi merénylet bosszúja volt a Srí Lanka-i robbantássorozat; https://hvg.hu/vilag/20190423_A_christchurchi_merenylet_bosszuja_volt_a_Sri_Lankai_robbantassorozat (Letöltés ideje: 2019. 04. 23.)

⁷⁴ A latin eredetű „fundamentalizmus” szó az alapokhoz való visszatérést jelenti. A kifejezést elsőként az 1900-as évek elején az Egyesült Államok neoprotesztáns vallási irányzataira használták. Tartalmát tekintve olyan világnézetet jelöl, amely kizárólag a vallási kinyilatkoztatást és annak szent könyveit fogadja el, minden más nézetet elutasítva. A kifejezést az iszlám vonatkozásában elsősorban a nyugati társadalmak említik, melynek sokszor pontatlan használata révén maga az iszlám vallás is a szélsőségesség szinonímájaként jelenik meg. Tudományos értelmezésben a fundamentalizmus kifejezés nem alkalmas egy konkrét iszlám irányzat meghatározására, mivel vallási, politikai és egyéb más értelemben is különböző jelentéstartalommal bír. Lásd még: RESPERGER (2003) i. m. p. 37.

⁷⁵ BÉRES i. m. p. 69.

szerint folytatják életvitelüket, mindazonáltal tiszteletben tartják a helyi társadalmak szabályrendszerét, de azt sem elsajátítani, sem pedig megváltoztatni nem akarják. Erre a közösségre elsősorban a zárkózottság, a konfliktuskerülő életmód jellemző.

Dzsihadizmus

Napjainkban a nyugati társadalmak és hazánk lakosságának többsége a *dzsihád* kifejezést legtöbbször a vallási háború, a fegyveres erőszak szinonimájaként használja. Mohamed Próféta tanításaiban a dzsihádnak két külön formája jelenik meg: az egyiket az igaz muszlim ön maga ellen folytatja hite megtartása, valamint kapzsiságának és kielégíthetetlen vágyainak leküzdése érdekében, míg a másik módját az elnyomó hatalmakkal szemben folytatott védekezés érdekében teszi. A Mohamed által megfogalmazott küzdelem mindkét formája elsősorban defenzív jellegű, hiszen az elsőben saját egónktól védjük meg hitünket, míg a másodikban a vallásunk ellen fellépő külső erőkkel szemben tanúsítunk ellenállást.⁷⁶ A kifejezés használata a szent szövegekben is eltérő kontextusban jelenik meg, így pontos definiálására a vallástudósok között sincs egységes álláspont. Ezeket az értelmezésbeli különbségeket használták ki azok az irányzatok is, melyek a Mohammed halálát követő arab hódító háborúk megindítása érdekében a dzsihád ideológiáját a támadó jellegű fegyveres harc eszközeként használták fel.

Az 1970-es 80-as években a dzsihadista mozgalmak két részre tagozódtak. A nagyobb létszámot képviselő ún. „vallási nacionalisták” saját országaik politikai és társadalmi rétegeinek iszlamizálására törekedtek, míg a kisebb részt alkotók az iszlám forradalmának világméretű terjesztését tűzték ki célul. A nemzeti kereteken belül tevékenykedő dzsihadisták az 1990-es évek végéig folyamatos küzdelmet folytattak a nyugati eszmékkel szimpatizáló államhatalmak ellen, azonban próbálkozásuk sorozatos kudarcba fulladt. Sikertelenségük következtében ezeknek a mozgalmaknak egy része a nemzetközi dzsihadizmus irányába mozdult el, míg többségük egy újabb irányzat, a *neofundamentalizmus* képviselőivé vált. A neofundalista mozgalmak a politika helyett a vallásra fektetnek nagyobb hangsúlyt, melyben az állami és nemzeti megosztottság helyett a saría törvényei szerint működő, globális iszlám közösség létrehozásáért folytatnak küzdelmet. Az Európába érkező muszlim migránsok körében, valamint a már huzamosabb ideje ott élő, másod- és harmadgenerációs muszlim közösségekben a neofundamentalizmus gyors terjedése figyelhető meg.⁷⁷

Az iszlám radikális mozgalmak létrejöttét legtöbbször nem a sok száz éves vallás tanai idézik elő. Az esetek többségében a már létező, működő szerveződések választanak maguknak olyan iszlám nézeteket, melyeket sajátosan értelmezve használhatnak fel céljaik elérésére.⁷⁸ A szalafizmus, vagy más néven a „dzsihadista szalafizmus” klasszikus és posztmodern formája megfelelő alapot szolgáltatott a mai

⁷⁶ Uo. p. 29.

⁷⁷ ROSTOVÁNYI Zsolt: A „totalizáló iszlámtól” a „szekularizált iszlámig” Az iszlám civilizáció a retraditionalizáció és modernizáció kettős szorításában; A budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok intézetének online tudományos folyóirata, 2010. p. 44. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=DFVQTU> (Letöltés ideje: 2019. 02. 24.)

⁷⁸ POCSKAI i. m. p. 145.

kor radikális eszméinek kialakításához. Az irányzatból kiváló vahabita mozgalom ideológiájának középpontjába az offenzív jellegű dzsihádot helyezte, hogy annak révén a fennálló államhatalmak elleni erőszakos fellépésével politikai hatalomra is szert tegyen.⁷⁹ Magyarországon dzsihadista fenyegetettségről jelenleg nem beszélhetünk, azonban a tömeges migrációnak a következő években várható növekedése miatt ez a helyzet nem tekinthető állandónak.

Az iszlám radikalizmus elsődleges európai célcsoportjai

A radikalizációra leginkább hajlamos réteget a kiforratlan személyiséggel, bizonytalan jövőképpel rendelkező, legtöbbször migráns háttérű fiatalok alkotják. A befogadó országokban huzamosabb ideje élő, szélsőséges szervezetekkel kapcsolatban álló személyek igyekeznek ezekben a fiataloknak a bizalmába férkőzni, valamint magabiztosságot és élettapasztalatot sugallva elérni, hogy példaképként nézzenek fel rájuk. A befolyásoló személyek a muszlim és a helyi kultúra közötti különbségek kiélezésével, az iszlám és a nyugati társadalmak összeférhetetlennek való bemutatásával olyan identitást alakítanak ki az ifjú muszlimokban, melynek hatására az átszellemült alanyok úgy ítélik meg, hogy a felnagyított eltérések csak erőszakos eszközökkel szüntethetők meg.⁸⁰ A befolyásolás másik eszköze lehet az internet, ahol a közösségi oldalakon, fórumokon közvetített szélsőséges propaganda révén kerülnek kapcsolatba a célcsoportok a szélsőségekkel. A 2015. november 13-ai párizsi terrortámadás későbbi vizsgálata során megállapítást nyert, hogy az Iszlám Állam a merényletet olyan radikalizált fiatalok bevonásával hajtotta végre, akik saját életükkel való elégedetlenségük, illetve abból fakadó „személyes lázadásuk” okán jutottak el a dzsihadizmusig. Az esetet feltáró francia politológus és iszlámszakértő, Olivier Roy szavaival élve: „*Nem az iszlám radikalizálódásáról, hanem a radikalizálódás iszlamizálódásáról beszélhetünk.*”⁸¹

„Magányos elkövetők”

A radikalizációnak nem feltétele a szélsőséges szervezetekkel való közvetlen kapcsolattartás. Ennek ellenére az ún. „*magányos elkövető*” fogalma nem helytálló, hiszen maga az ideológiai azonosulás is egyfajta elkötelezettséget, szervezeti kötődést eredményez. A probléma az ilyen jellegű elkövetőknél elsősorban az, hogy sokuk fedhetetlen életet él, a társadalom elvárásainak eleget tesz, bűncselekményekben nem vesz részt, kapcsolattartásában nem mutatkozik kockázat, ezért a nemzetbiztonsági szervek nem rendelkeznek információval az adott személyről.

A „*magányos elkövetés*” módszereit és eszköztárát 2006-tól az al-Kaida az interneten keresztül kezdte el terjeszteni, majd 2014-ben már az Iszlám Állam

⁷⁹ Uo. p. 143.

⁸⁰ BÁCS Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról. Nemzetbiztonsági Szemle, 2017/1. p. 7.

⁸¹ ROY, Olivier: Le djihadisme est une révolte générationnelle et nihiliste. https://www.lemonde.fr/idees/article/2015/11/24/le-djihadisme-une-revolte-generationnelle-et-nihiliste_4815992_3232.html (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)

terroriszervezet is propaganda keretében buzdította a szimpatizánsait a lakóhelyük közelében, külső személyek bevonása nélkül, kevés anyagi ráfordítással és speciális ismeretek nélkül is végrehajtható akciókra. Ennek ellenére az elmúlt évek valamennyi nagyobb volumenű európai terrormerényletének előkészítése és kivitelezése az Iszlám Állammal közvetlen kapcsolatban álló művelti személyekhez köthető.⁸²

Az iszlám radikalizmus térnyerése a Nyugat-Balkánon

Az EUROPOL TESAT adatai szerint 2017-ben egyetlen nyugat-balkáni ország területén sem került sor dzsihadista terrorcselekmény végrehajtására. Mindemellett az Iszlám Állam terroriszervezet soraiba történő toborzó tevékenység Koszovó, Szerbia, Montenegró és Bosznia-Hercegovina területén is aktív volt. A terroriszervezethez csatlakozók legnagyobb számban Bosznia-Hercegovina területéről származnak, ahonnan 2017 végéig közel 300 szimpatizáns utazott el Irak és Szíria területére. A koszovói hatóságok 2017-ben 54 személyt gyanúsítottak meg az említett válságkörzetekben folytatott terrorista tevékenység vádjával.⁸³

Észak-Macedóniában 2019. február közepén a hatóságok egy partnerországtól kapott információ alapján az Iszlám Állam által tervezett terrorcselekményt akadályozták meg. Az ortodox többségű, mindössze kétmillió lakosságú országnak az egyharmada muszlim vallású. Az egykori jugoszláv tagköztársaságból közel 130 fő harcolt, vagy jelenleg is harcol az Iszlám Állam oldalán Irakban és Szíriában. 2016-ban a bíróság hat észak-macedón állampolgárt – köztük egy imámot – ítélte el a Közel-Keleten való harcokban történő részvétel, illetve az arra való toborzás vádjával.⁸⁴

Montenegró területén számos radikális csoport van jelen, melyek közül a dzsihadisták mellett a *takfiri*⁸⁵ nézeteket valló közösségek a legjelentősebbek. Utóbbira jellemző, hogy filozófiájuk középpontjában a szalafizmushoz hasonlóan az iszlám „tisztá” értelmezése áll. A takfirizmus az iszlámon belül is az egyik legradikálisabb ideológia, melynek egyik példája, hogy a mozgalom tagjai 1996-ban Oszama bin Ladent is meg akarták gyilkolni, mivel a terrorista vezetőt nem tartották megfelelően szélsőségesnek.⁸⁶ A montenegrói takfiristák propagandaanyagaikat

⁸² HANKISS Ágnes: Európai terror – a magányos merénylő legendája. <http://hamvasintezet.hu/hu/hirek/hankiss-agnes-irasa-a-magyar-idokban.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 03.)

⁸³ EUROPOL European Union Terrorism Situation and Trend Report, 2018. p. 34. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)

⁸⁴ Sz. n.: Terrortámadást akadályoztak meg Észak-Macedóniában; <https://24.hu/kulfold/2019/02/16/terortamadas-eszak-macedonia/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

⁸⁵ Az arab „kufir” (jelentése: istentelenség, gonoszság) szóból eredő „takfir” kifejezést az iszlám tanításai azokra a muszlimokra használják, akiket az umma, azaz a hívők közössége a hitükről való letérésük miatt istentelennek nyilvánítanak. Ezeket a kiközösített muszlimokat egyetlen törvény sem védi, így bárki számára megölhetőekké válnak. Lásd: KEPEL, Gilles: Dzsihad; Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007. p. 63.

⁸⁶ VARGA Attila: Terrorizmus – Nyugat-európai muzulmánok radikalizációja és a szélsőséges iszlám hálózatok kialakulása. Felderítő Szemle, 2007/3. pp. 27-34.

elsősorban az interneten terjesztik, de az aktív szélsőséges cselekményekben való részvételük jelenleg nem jellemző.

A Montenegró és Szerbia között megosztottan elhelyezkedő, főként bosnyák és szerb lakosságú Szandzsákon a radikális vahabita mozgalomnak közel 1000 tagja él. 2018 év végén a közösségből 50-70 fő harcolt Szíriában, többen pedig már a közelmúltban visszatértek Szerbia, Koszovó és Bosznia-Hercegovina területére. Az elmúlt években a helyi mozgalomra jellemző volt, hogy a más irányzathoz tartozó muszlimokkal szemben is erőszakosan viselkedtek. Megtámadták a vallási vezetőket, valamint azokat a nőket, akik nem a szigorú iszlám nézetek szerint öltözködtek. Az atrocitások következtében a hatóságok határozottan léptek fel ellenük, több vezetőjüket pedig le is tartóztatták. Ennek hatására a vahabiták többsége változtatott szélsőséges életvitelén, de egy részük saját közösségbe tömörülve folytatta tevékenységét. Ezek a tömörülések „alvó sejtekként” várják azokat a szélsőséges cselekmények végrehajtására vonatkozó utasításokat, melyek Bosznia-Hercegovinában, Ausztriában és Szíriában tartózkodó vallási vezetőiktől érkehetnek.⁸⁷

Bosznia-Hercegovina területén 2018 végétől tízezres nagyságrendben torlódtak fel a Közel-Keletről és Afrikából érkező illegális migránsok. A muszlim menekültek azonban nem kívántak letelepedni a nyugat-balkáni országokban annak ellenére sem, hogy a helyi lakosság többsége is muszlim. Ennek egyik oka, hogy a fogadó ország társadalma, valamint a migránsok között számos értelmezésbeli különbség adódik az iszlám vonatkozásában, melyek elsődlegesen a törvényekhez való alkalmazkodásban, a társadalmi értékekben, illetve a kulturális szokásokban nyilvánulnak meg. Másrészt a helyi iszlám közösségek részéről sem mutatkozik hajlam a külföldiek integrációjára, mivel nem akarják, hogy a Szaúd-Arábiától kapott gazdasági támogatásból az országban letelepedő migránsok is részesüljenek. A hosszabb ideje itt várakozó migránsok által tapasztalt idegenellenesség nagyban hozzájárulhat a radikalizációjukhoz, melynek további következményeit nem kizárt, hogy a későbbi befogadó országok fogják elszenvedni.

Radikalista iszlám nézetek terjedésének lehetőségei Magyarországon

Hazánkban az iszlámhoz kapcsolódó vallási radikalizmus tömeges terjedése nem jellemző. Az itt élő muszlim közösség alacsony létszáma, az ország kis mérete, valamint a szélsőséges szervezetek korlátozott helyi műveleti képessége révén Magyarország nem tartozik a terrorizmus magas prioritású célországai közé. Ez a relatív értelemben vett biztonságos környezet azonban számos tényező hatására megváltozhat. Országunknak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében (North Atlantic Treaty Organisation / NATO) és az Európai Unióban (European Union / EU) betöltött tagsága magában hordozza annak a veszélyét, hogy a nyugat-ellenes iszlám radikális csoportok hazánkban is tervezzenek szélsőséges akciókat. Mindemellett a nemzetközi szerepvállalásból kifolyólag a külföldi katonai

⁸⁷ NIČIFOROVIĆ, Miroljub: U Sandžaku 1.000 vehabija "spavača"; <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:766433-U-Sandzaku-1000-vehabija-spavaca> (Letöltés ideje: 2018. 12. 17.)

műveletekben, illetve humanitárius tevékenységben részt vevő honfitársaink is terrortámadások célpontjaivá válhatnak.⁸⁸

A hazánkban élő „őshonos” muszlimok

A huzamosabb ideje életvitelszerűen Magyarországon élő, hazai és külföldi származású muszlimokra egyaránt a más vallások iránti toleráns viselkedés, az erőszaktól való tartózkodás, valamint a magyar jogrendszert tiszteletben tartó magatartás a jellemző. A magyar lakosság köreiből kialakuló idegengyűlölet, azon belül az iszlamofóbia a kisebbségi muszlim közösségekben olyan szeparációs folyamathoz vezethet, melynek során elszigetelődhetnek az őket körülvevő társadalmi környezettől, továbbá az irányukba tanúsított ellenszenv belőlük is hasonló ellenreakciókat válthat ki. A muszlim egyházi létesítmények, illetve az azokat rendszeresen látogató hívők elleni gyűlölet-bűncselekmények (zaklatás, bántalmazás, rongálás, gyújtogatás stb.) a feszültség további éleződését, valamint az egyének és a közösség radikalizálódását is eredményezhetik. A kölcsönös ellenérzést tovább mélyítheti egy olyan közösségi szintű, esetleg országosan elismert muszlim vallási vezető, aki szélsőséges – például vahabita – ideológiák terjesztésével felerősítheti híveinek identitástudatát, ezzel elősegítve a radikalizálódásukat.

A tömeges migráció kiemelt kockázatot jelenthet a meglévő vallási közösségek taglétszámának növekedése és összetételének változása tekintetében. A felekezetek körében, illetve addigi egységes vallási álláspontjukban kialakuló ellentéteket eredményezheti azoknak az újabb tagoknak a megjelenése, akik szélsőséges nézeteiket a befogadó közeg köreiből is nyíltan felvállalják, valamint a társadalmi problémák felnagyítása révén a mérsékelt irányzatot képviselő tagokat is igyekeznek saját álláspontjuk mellé állítani.

Migráns hátterű muszlimok

Az Európába irányuló tömeges bevándorlás a radikalizáció és a terrorizmus vonatkozásában egyaránt jelentős kockázati tényezőt képez, amennyiben a tagországok illetékes hatóságainak összehangolt ellenőrzési és szűrési tevékenysége nem valósul meg. A menekültek által előnyben részesített nyugati célországok példái is azt mutatják, hogy a radikalizáció főként a befogadó állam területén eltöltött évek alatt alakul ki. A többségében huszonéves muszlim fiatalokból álló migránsok azonban elsődlegesen a jobb életkörülmények reményében érkeznek a térségünkbe, nem pedig azért, hogy radikalizálódjanak, vagy terrorcselekményeket kövessenek el.

A Magyarországon tartózkodó migránsok radikalizálódásának egyik kiváltó oka lehet a helyi lakosság félelme a más vallású, eltérő kultúrájú és értékrendű, muszlim országokból érkező személyek megjelenésétől. A média által a migrációs folyamatokról közölt, időnként eltúlzott, riadalmat keltő hírek és tudósítások hatására felerősödő idegengyűlölet a kirekesztettséget tapasztaló menekültek

⁸⁸ KIS-BENEDEK i. m. p. 265.

szélsőséges érzelmeinek kialakulását idézheti elő. A külföldi állampolgárságú muszlimok ellen irányuló zaklatások, erőszakos cselekmények legtöbbször nem jutnak a hatóságok tudomására, mivel a sértett itt-tartózkodásának jogi körülményei sem rendezettek, ezért feljelentésre sem kerül sor. A migránsoknak az iszlamofóbnak vélt magyar társadalomról alkotott véleménye a kibocsájtó országaikba is eljut, amely hazánk nemzetközi kapcsolatait, illetve megítélését is rossz irányba befolyásolhatja.

A hazánkba érkező migránsok között sokan lehetnek olyanok, akik nem azt tapasztalják, mint amire vágytak. A társadalomban helyüket és szerepüket nem találó, céltalanul élő egyének számára a radikalizálódott iszlám csoportok perspektívát és befogadó közeget kínálhatnak. A befogadó országban beszélt nyelvek ismeretének hiánya, a lakossággal való kapcsolat kerülése, a passzív jelenlét is további radikalizációs forrás lehet. A Nyugat-Európából Magyarországra, illetve az uniós belépési országokba visszatoloncolt migránsok radikalizálódásának hátterében pedig a sértettség és a bosszú is állhat.

Terrorszervezetek rejtőzködő tagjai

Az Iszlám Állam harcosainak és vezetőinek jelentős része a terrrorszervezet kelet-szíriai állásainak 2019. márciusi felszámolását követően – de többen már azt megelőzően is – Európába menekülve igyekeztek elkerülni a felelősségre vonásukat. A szélsőséges cselekményekben korábban aktívan résztvevő harcosok hazánkat is használhatják búvóhelynek. A válságkörzetekben terrorcselekmények végrehajtására is felkészített személyek esetében különösen magas a kockázata annak, hogy megszerzett harci tudásukat a rejtőzködésre használt ország területén is kamatoztatni próbálják. A szélsőséges ideológiákhoz csatlakozott fanatikusokra jellemző, hogy az általuk hűen követett szervezet kudarcát, esetleges megszűnését nem képesek elfogadni, ezért fennáll az esélye, hogy akár önállóan, vagy néhány hasonló gondolkodású társukkal együtt terrorjellegű cselekményeket hajtsanak végre.⁸⁹ További biztonsági kockázataként kezelendő, hogy az említett személyek az idegen állam területén felkutatott szimpatizánsaiknak a szélsőséges ideológiáik terjesztése mellett speciális ismereteket (pl.: házilagos készítésű robbanószerkezetek készítése, jelentős számú áldozatokkal járó merényletek végrehajtása) is oktathatnak.

Muszlim fogvatartottak a magyar büntetés-végrehajtási intézményekben

A radikális ideológiákat hirdetőik a büntetés-végrehajtási intézeteket is egyre gyakrabban használják szélsőséges érdekeik előmozdításának helyszínékként. Ezek a zárt intézmények megfelelő közeget biztosítanak a radikalizálásra és a toborzásra, mivel az elítéltek körében a fogvatartásukat végrehajtó szervezet, valamint a teljes állami apparátus ellen hangoló nézetek könnyen népszerűsíthetőek.

A 2015 óta Európa számos nagyvárosában bekövetkezett iszlám háttérű terrortámadások a magyar büntetés-végrehajtási szervezetet is arra ösztönözték, hogy hatékony cselekvési tervvel lépjenek fel a börtön-radikalizáció megfékezésére

⁸⁹ BOROSS Zsigmond Attila: Extrémizmus – terrorizmus. Terror & Elhárítás, 2013/1. p. 161.

érdekében. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BvOP) valamennyi intézményében elrendelte a muszlim fogvatartottak vallásgyakorlásának, illetve a rabok tudomására jutott terrorcselekményekkel kapcsolatos szélsőséges megnyilvánulások, hangulatváltozások figyelemmel kísérését. Az intézetekben dolgozók rendszeres módszertani képzés keretében kapnak instrukciókat az iszlám vallású fogvatartottak kezeléséről. 2017 januárjában a hazai büntetés-végrehajtási intézményekben összesen 215 fő, muszlim többségű országból származó állampolgárt tartottak fogva. A Magyar Iszlám Közösség (MIK) 2013-tól a BvOP-val kötött megállapodás alapján rendszeresen folytat lelki gondozást a muszlim vallású rabok körében. A MIK önkéntesei az elítéltek vallásgyakorlásának biztosítása mellett tájékoztatást adnak a BvOP-nak azokról a veszélyekről, amelyek a rabok radikalizálódásának jeleit mutatják.⁹⁰

A büntetésüket letöltő egyének legtöbbször nem rendelkezik szakképzettséggel, bejelentett munkahellyel, illetve esetenként lakóhelye sincs. A szabadlábra helyezésüket követően céltalanná váló, magukra maradó személyek esetében is fennáll a radikalizálódás lehetősége, ezért tervszerű megfigyelésük, utógondozásuk lenne szükséges, ami azonban jelentős állami kiadásokat vonna maga után. A szabadságvesztésre ítélt muszlimok családjának tagjai elfordulhatnak a társadalomtól, a megváltozott szociális helyzetük pedig a radikalizálódásukhoz is vezethet.⁹¹

Összefoglalás

A hazánkban élő muszlim vallásúak többsége a szunnita irányzatot, annak is a mérsékelt, szekularizált formáját képviseli. Az össznépesség alig 0,3-04%-át kitevő magyarországi muszlimok az alacsony létszámukhoz képest jelentős számú vallási közösséget, civil mozgalmakat, illetve érdekvédelmi szervezetet működtetnek. Néhány kivételtől eltekintve valamennyi felekezet élén magyar származású vallási vezető áll. Az országos főmufti tisztségének hiányában az egyes vallási vezetők számára lehetőség nyílik az iszlám önálló értelmezésére, amely közösségenként eltérő is lehet. A muszlim közösségek iránt tanúsított növekvő hazai társadalmi ellenérzés fokozhatja egyes iszlámhívóknak a szélsőségekben való megoldáskeresésre irányuló hajlamát.

Az iszlám tanításai az erőszak alkalmazására elsődlegesen védelmi, nem pedig támadó céllal ösztönzik híveiket. Ennek ellenére a nyugati társadalmak többségének sztereotip megközelítése az erőszakosságot, illetve a szélsőségesre való hajlamot a muszlimok alaptulajdonságainak véli. Az iszlám közösségek frusztrálódását azonban a környezetük által irányukba sokszor nyíltan kommunikált idegengyűlölet is okozhatja, amely a magukat kirekesztettnek érző iszlámhívókból agressziót válthat ki.

⁹⁰ SZILASSY Roland: A radikalizációból eredő új kihívások a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle, 2017/1. pp. 75-79.
<https://bv.gov.hu/sites/default/files/B%C3%B6rt%C3%B6n%C3%BCgyi%20Szemle%202017%201.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 12.)

⁹¹ KIS-BENEDEK i. m. p. 141.

Jelenkorunk szélsőséges iszlám szervezeteinek vallási ideológiája elsősorban a szunnita irányzathoz kifejlesztett szalafizmus tanaira épül, melynek fő alapelvei között a vallás „dicső múltához” való visszatérítése, az erőszak legitim eszközként történő alkalmazása az iszlám védelme és terjesztése során, valamint az iszlám világhatalmának, azaz a kalifátusnak a létrehozása szerepel. Az iszlám terrorszervezetek a közel-keleti térszűkítésükre való reagálásként manapság mind gyakrabban buzdítják szimpatizánsaikat az iszlámofób nyugati társadalmak elleni erőszakos cselekmények végrehajtására, amely mindkét fél részéről a gyűlöletérzés további fokozódását eredményezi.

Magyarországon az iszlám radikalizmus jelenleg nem jelent magas biztonsági kockázatot, mindazonáltal a konfliktusterületeken végbemenő jövőbeli politikai és társadalmi folyamatok nagymértékben befolyásolhatják hazánk biztonsági helyzetét is. A főként szekularizált iszlámot képviselő hazai muszlimokra negatív hatással lehet az irányukba tanúsított növekvő idegengyűlölet, a radikális ideológiákat prédikáló vallási vezetők esetleges megjelenése, a szélsőséges nézeteket propagáló tömegkommunikációs csatornák, valamint a tömeges migráció során Magyarországra, illetőleg a környező régióba érkező muszlim szélsőségesekkel való kapcsolat létesítése.

Felhasznált irodalom:

- BÁCZS Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról. Nemzetbiztonsági Szemle, 2017/1. pp. 5-26.
- BÉRES János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés, 2008.
- BÉRES János – TÓTH András: A muszlim világban zajló társadalmi mozgalom. Felderítő Szemle, 2008/2. pp. 23-46.
- BOROSS Zsigmond Attila: Extrémizmus – terrorizmus. Terror & Elhárítás, 2013/1. pp. 125-162.
- EÖRSI László: A Széna téri felkelők fegyveres ellenállása. Rubicon történelmi magazin, 2006/9. pp. 26-39.
- FERENCI D. Ebubekir: Magyarok és az iszlám. demirPress, Isztambul, 2010. pp. 139-141.
- HILMI Imam Huszein Durics: Iszlám hittan. Kókai Lajos kiadása, Budapest, 1931.
- HOFFER, Eric: A fanatizmus természetrajza. Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- KEPÉL, Gilles: Dzsihad. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Budapest, HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft., 2016.

- Korán (fordította: SIMON Róbert), Helikon Kiadó, Budapest, 1987.
- NBH évkönyv, 2005. Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2006.
- POCSKAI Ákos: A szalafizmus, mint az iszlám szélsőséges irányzatok ideológiája. Terror & Elhárítás, 2014/1. pp. 121-148.
- RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű, fegyveres válságok kezelése során. Doktori (PhD) értekezés, 2001.
- RESPERGER István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, egyetemi jegyzet, 2003.
- ROSTOVÁNYI Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2004.
- ROSTOVÁNYI Zsolt: Mit kell tudni az iszlámról? Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- VARGA Attila: Terrorizmus – Nyugat-európai muzulmánok radikalizációja és a szélsőséges iszlám hálózatok kialakulása. Felderítő Szemle, 2007/3. 27-34. o.

- **Hivatalos tájékoztatások:**
- ORFK Bűnügyi Főigazgatóság, Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztály: Muszlim többségű országok állampolgárai által Magyarországon elkövetett egyes bűncselekmények száma 2013-2018. között. Statisztikai adatszolgáltatás, 2019. február 28.

- **Jogforrások:**
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. ENSZ, 1948. december 10.
- 1916. évi XVII. törvénycikk az iszlám-vallás elismeréséről
- 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról
- 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
- 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2015. évi CXXXVII. törvény az ideiglenes biztonsági határzár létesítésével, valamint a migrációval összefüggő törvények módosításáról
- 1401/2015. (VI. 17.) Korm. határozat a rendkívüli bevándorlási nyomás kezelése érdekében szükséges egyes intézkedésekről

Elektronikus irodalom:

- CSEPELI György – ÖRKÉNY Antal: Nemzet és migráció. E-tankönyv. ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2017. <http://tatk.elte.hu/szakmaimegjelenesek?id=NW-1794> (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)
- DÁVID Imre: Hiába a mesterségesen szított iszlámellenesség, egyre többen járnak mecsetbe; <https://24.hu/kozelet/2016/08/15/hiaba-a-mestersegesen-szított-izlamellenesség-egyre-tobben-járnak-mecsetbe/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 28.)
- ESIPOVA, Neli – FLEMING, John – RAY, Julie: New Index Shows Least-, Most-Accepting Countries for Migrants; Gallup Analytics and Advice Company, https://news.gallup.com/poll/216377/new-index-shows-least-accepting-countries-migrants.aspx?g_source=World&g_medium=newsfeed&g_campaign=tiles (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)
- European Union Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-HU/TXT/?uri=CELEX:32002F0475&from=EN> (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)
- EUROPOL European Union Terrorism Situation and Trend Report, 2018. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)
- HANKISS Ágnes: Európai terror – a magányos merénylő legendája. <http://hamvasintezet.hu/hu/hirek/hankiss-agnes-irasa-a-magyar-idokban.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 03.)
- IZADY, Mehrdad: Divisions of Islam In: Tarek El-Tablawy: Sunni-Shiite Divide; <https://www.bloomberg.com/quicktake/sunni-shiite-divide> (Letöltés ideje: 2019. 02. 23.)
- MARÓTH Miklós: Az iszlám születése; História történelmi folyóirat, 2006/3. <http://www.historia.hu/archivum/2006/0603maroth.htm> (Letöltés ideje: 2019. 01. 27.)
- MUNIF, Abdul-Fattah: Muszlimok Magyarországon. PR Herald szakfolyóirat, 2018. <http://prherald.hu/muszlimok-magyarorszagon/> (Letöltés ideje: 2018. 11. 11.)
- NIĆIFOROVIĆ, Mirosljub: U Sandžaku 1.000 vebabija "spavača"; <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:766433-U-Sandzaku-1000-vehabija-spavaca> (Letöltés ideje: 2018. 12. 17.)
- ROSTOVÁNYI Zsolt: A „totalizáló iszlámtól“ a „szekularizált iszlámig“ Az iszlám civilizáció a retradicionalizáció és modernizáció kettős szorításában; A budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok intézetének online tudományos folyóirata, 2010. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=DFVQTU> (Letöltés ideje: 2019. 02. 24.)

- ROY, Olivier: Le djihadisme est une révolte générationnelle et nihiliste. https://www.lemonde.fr/idees/article/2015/11/24/le-djihadisme-une-revolte-generationnelle-et-nihiliste_4815992_3232.html (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)
- R. KISS Kornélia: Migránsok a hazájukban: muszlimellenes pogromoktól tartanak. <https://magyarnemzet.hu/archivum/belfold-archivum/migransok-a-hazajukban-muszlimellenes-pogromoktol-tartanak-3849138/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- SULOK Zoltán: Iszlám ellenes támadás – öntsünk tiszta vizet a pohárba. http://regi.iszlamweb.hu/index.php?content_type=article&content_id=961 (Letöltés ideje: 2019. 03. 18.)
- SZALAI Miklós: Az 1916. évi VII. törvénycikk – Az iszlám vallás legalizálása Magyarországon. Történelmi Szemle, 2010/4. pp. 593-601. <https://tti.btk.mta.hu/folyoiratok/124-tortenelmi-szemle-arhiv/316-tsz2010-4.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)
- SZILASSY Roland: A radikalizációból eredő új kihívások a büntetés-végrehajtásban; Börtönügyi Szemle, 2017/1. pp. 73-85. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/B%C3%B6rt%C3%B6n%C3%BCgyi%20Szemle%202017%201.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 12.)
- SZLAZSÁNSZKY Ferenc – SZOBOTA Zoltán: Letesszük a Parlament elé a halottainkat; <http://www.atv.hu/belfold/20160210-magyar-islam-kozosseget-letesszuk-a-parlament-ele-a-halottainkat> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- Sz. n.: A christchurchi merénylet bosszúja volt a Sri Lanka-i robbantássorozat. https://hvg.hu/vilag/20190423_A_christchurchi_merenylet_bosszuj_a_Sri_Lankai_robbantassorozat (Letöltés ideje: 2019. 04. 23.)
- Sz. n.: A magyar iszlám története 4.: Durics Hilmi Husszein és a magyarországi muszlimok. http://magyariszlam.hu/mikmagyar/articles.php?article_id=16 (Letöltés ideje: 2019. 03. 13.)
- Sz. n.: Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues. Pew Research Center, <http://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 18.)
- Sz. n.: Group-Focused Enmity in Europe. Universität Bielefeld, Institut für interdisziplinäre Konflikt- und Gewaltforschung. <http://www.uni-bielefeld.de/ikg/projekte/GFE.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 12.)
- Sz. n.: Islamska Zajednica u Hrvatskoj. <https://www.islamskazajednica.hr/islam/doc-dr-aziz-ef-hasanovic-o-polozaju-islama-u-r-hrvatskoj> (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)
- Sz. n.: Muszlimok, magyarok, muszlim magyarok. Altum Castrum Online Magazin. <http://archeologia.hu/muszlimok-magyarok-muszlim-magyarok> (Letöltés ideje: 2018. 11. 11.)

- Sz. n.: Statisztikák. Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, http://bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu (Letöltés ideje: 2019. 03. 05.)
- Sz. n.: Terrortámadást akadályoztak meg Észak-Macedóniában. <https://24.hu/kulfold/2019/02/16/terrortamadas-eszak-macedonia/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- Sz. n.: The World Fact Book. Central Intelligence Agency. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html> (Letöltés ideje: 2018. 10. 28.)
- Sz. n.: Török nagykövet: Magyarországon nincs iszlamofóbia. Hír TV 2018. július 13-ai adása. https://hirtv.hu/ahirtvhirei_adattar/torok-nagykovet-magyarorszagon-nincs-islamofobia-2464377 (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)
- Sz. n.: Vallásra, felekezetre vonatkozó 2011-es népszámlálási adatok. Központi Statisztikai Hivatal, http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_vallas (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)
- TASPINAR, Ömer: Fighting Radicalism, not ‘Terrorism’: Root Causes of an International Actor Redefined. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/su> (Letöltés ideje: 2019. 03. 02.)

TÁBI LEVENTE

**A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK ÉS FEGYVERES SZERVEK
EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK TANULSÁGAI**

Bevezetés

A 2000-es évek elejétől az improvizált módon alkalmazott haditechnikai besorolású eszközök alkalmazásának elve és módszere jelentősen megváltozott. Az újkori fegyveres konfliktusok kapcsán már nem kifejezetten a totális háborúról, a clausewitz-i döntő csata kizárólagosságáról beszélünk, hanem sokkal inkább egy újfajta gerilla hadviselési módszerről, az „anyagháború” egyik „extrém” fajtájáról – az elhúzódó jellegű műveletekről, amely megteremti a „gyengébb” erő részére azokat a feltételeket, melyekkel ki tudja kifárasztani a nálánál erősebb, fejlettebb erőket. Ezt az újfajta műveleti eljárást és módszert aszimmetrikus hadviselésnek is lehet nevezni.

Ezeknek a „gyengébb”-nek nevezhető, szemben álló (ellenséges) erőknél, mivel túlnyomó részt korlátozott erőforrásaik vannak, a műveleti és fegyverarzenáljuk a legtöbb esetben meg sem közelítik a „kormányerők”¹ vagy szövetségeseik által felvonultatható fegyverrendszereket. Mégis, ezek a gyengébben felszerelt csoportok, közösségek és a kapcsolati rendszerben lévő egyes személyek már a megjelenésüktől kezdve komoly biztonsági problémát jelentenek, és nem csak a műveleti területen feladatot végrehajtó katonai alegységek és egységek számára, hanem a műveleti területen kívül, egyéb biztonsági és rendvédelmi szervek részére is.

Azt viszonylag könnyen be lehet határolni, hogy egy műveleti környezetben a katonai erők hogyan és miként kezelik a saját biztonsági kockázataikat. Erre a rendelkezésre álló erőket és eszközöket használja fel a mindenkori parancsnok, annak érdekében, hogy a kívánt végállapotot a meghatározottak szerint elérje. Viszont kissé más szabályok szerint kell a biztonságot fenntartani műveleti területen kívül, egy biztonságosnak, konfliktusmentesnek nevezett társadalmi környezetben. És máris másként gondolunk a biztonság, a nemzetbiztonság tartalmára, ha azt a saját nemzetünkénél, egy modern és fejlett társadalmi viszonyrendszerben kell megőrizni.

Ha azt mondjuk, hogy improvizált robbanóeszközökkel végrehajtott cselekmények miatt kerül valaki a bűnüldöző szervek, a nemzeti biztonságért felelős szervek és szolgálatok látókörébe, azonnal arra gondolhatunk, hogy az adott

¹ Kormányerők alatt itt azokat a kormányzati szerveket és velük szövetséges, támogató, nemzetközileg is elismert erőket értem, melyek annak érdekében folytatnak műveleteket az adott országban, hogy ott a békét, demokráciát megteremtsék és fenntartsák. Természetesen ide kell sorolni az ENSZ-mandátummal rendelkező missziókat (MINUSMA, Ciprus, stb.), valamint a NATO afganisztáni (2001-2015 – ISAF, 2015-től – RSM) és iraki (2004-2011 – NTM, 2018-tól – NMI) műveleteit.

országban elkövetett cselekedetek miatt folytatnak vizsgálatokat ellene. Viszont fel kell ismerni, hogy ez nincs mindig, minden esetben így. Egy improvizált robbanóeszköz alkalmazásához számos cselekmény, esemény köthető. Magát az eszközt, mielőtt felrobban, meg kell építeni, ahhoz az alkotó elemeket össze kell szerelni, azt megelőzően azokat valahol be kell szerezni és az összeszerelő helyre kell szállítani. Ez csak pár esemény, amely megelőzi a konkrét támadást, robbantást. Ezeket a cselekményeket fel lehet tárni, sőt fel is kell deríteni, hisz csak így lehet megelőzni magát a támadást, a robbantást és a komolyabb veszteségek okozását.

Ezzel a tanulmánnyal az a célom, hogy bemutassak néhány olyan valós esetet, melyek azt a nyomozati munkát vázolják fel, amelyet nem csak a katonai felderítő szervek, hanem az adott anyaországban működő rendvédelmi és nemzetbiztonsági szolgálatok végeznek. Ezzel szeretnék rávilágítani arra is, hogy egy jól kialakított együttműködés, információcsere ma már nélkülözhetetlen a modern kor aszimmetrikus és hibrid hadviselési környezetében.

A C-IED² feladatok nemzetbiztonsági megközelítésben

A C-IED feladatokat, a NATO AJP-3.15 (C) C-IED doktrínában³ meghatározottak szerint, három meghatározó („Attack the Networks”, „Defeat the Device” és „Prepare the Force”)⁴ és viszonylag jól körülhatárolható feladat köré kell felépíteni. De ahhoz, hogy ezen a három pilléren nyugvó rendszer feladatait eredményesen végre lehessen hajtani, szükséges létrehozni egy stabil, folyamatos és meglehetősen pontos felderítési és információkat biztosító rendszert, az „Understand & Intelligence”⁵, mely nélkül a C-IED három pilléréhez tartozó feladatok nem kapcsolhatóak össze. Ezért is mondja a C-IED közösség, hogy a rögtönzött robbanószerkezetek (IED)⁶ elleni harcot átfogó megközelítésében, az „Understand & Intelligence” alapokon nyugvó három pillér (AtN, DtD és PtF) együttműködésében kell értelmezni.

² C-IED (Countering Improvised Explosive Devices) – NSO, The Official NATO Terminology Database: <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc>. A meghatározás lényege, hogy improvizált módon, jelleggel előállított robbanóeszközök által keltett veszélyhelyzet elleni védekezésre irányuló tevékenységek összességét kell érteni.

³ AJP-3.15 (C), Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices, https://nso.nato.int/protected/nsdd/_CommonList.html. (Letöltés ideje: 2018. 03. 04.)

⁴ Attack the Networks (AtN– Szervezetek Elleni Tevékenység (AJP-3.15 (C), Chapter 3; 53-64. oldal), Defeat the Device (DtD– Eszköz Hatástalanítására Irányuló Tevékenység (AJP-3.15 (C), Chapter 4; pp. 65-71.) és a Prepare the Force (PtF– Saját Erők Felkészítése (AJP-3.15 (C), Chapter 5, pp. 73-85.). Ezt a három elemet a C-IED értelmezésekor sosem szabad egymástól külön kezelni. Ez a három feladatkör tudja az IED probléma átfogó megközelítését biztosítani (a szerző fordításában és értelmezésében).

⁵ Understand & Intelligence, (AJP-3.15 (C), Chapter 2; 41-52. oldal) – a C-IED vonatkozásában a kettő szó tartalmában van a lényeg. Meg kell érteni a „művelteti” környezetet (legyen az egy ellenséges terület vagy a saját hazánk területe) és rendelkezni kell felderítési adatokkal, melyeket képesek is vagyunk megosztani a velünk együttműködőkkel (a szerző fordításában és értelmezésében).

⁶ IED (Improvised Explosive Device) – NSO, The Official NATO Terminology Database: <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc>; magyar terminológia szerint: rögtönzött robbanószerkezet – MH terminológiai gyűjtemény 2019

Az IED ugyan egy viszonylagosan olcsón előállítható, de ma már a modern technológia alkalmazhatóságával egy komoly és szofisztikált eszköz, vagy akár fegyverrendszer is lehet. Alkalmazásakor nemcsak a konkrét veszteségokozást, mint a végcél – és talán ma már egyre inkább nem ez a cél – hanem sokkal inkább a közvéleményre és ez által a politikai vezetőkre történő nyomásgyakorlást célszerű érteni. Ahhoz, hogy egy IED-t alkalmazni lehessen, számos eseménynek, valamint időben és térben cselekményeknek meg kell történnie. Ezeket a támadást megelőző előkészítő eseményeket a C-IED közösségben gyűjtőnéven úgy szokás nevezni, hogy a: „Left to the Boom”⁷ cselekmények.

1. ábra – Az IED rendszer elvi felépítése⁸

Ezért már itt fontosnak tartom leszögezni, hogy a C-IED feladatok nem csak és kizárólagosan az IED, mint a robbanószerkezet elleni védekezésről, annak hatástalanításáról és megsemmisítéséről szól, hanem sokkal inkább mindazon tevékenységekről, amelyekkel meg lehet akadályozni magának az eszköznek az előállítását és majdani telepítését, illetve befolyásolni lehet az IED-eseményeket megelőző történéseket. Ezért is van az AJP-3.15 (C)-ben a C-IED feladatrendszer úgy meghatározva, hogy az nem más, mint magának az IED-t alkalmazni kívánó csoport (IED-szervezet) megsemmisítésére, a tevékenységének korlátozására, a rendszer működéséhez szükséges feltételek befolyásolására irányuló műveletek összessége, azzal a céllal, hogy még a robbantást megelőzően sikerüljön az ellenséges, szembenálló csoport tevékenységére hatást gyakorolni.⁹

⁷ Left of the Boom – az IED-támadást megelőző minden olyan cselekmény, mely azzal a céllal valósult meg, történt, hogy az IED-esemény bekövetkezzen. Nem szokás ide sorolni, de a hatékony és az események pontos felderítése céljából esetenként a robbantást követő ellenséges propagandát is ide lehet még sorolni, abból a célból, hogy az elkövetőket pontosabban be lehessen azonosítani.

⁸ A szerző által vezetett mobil kiképzőcsoport által 2019. május 21-23. között Szczeccin (Lengyelország), a NATO HQ MNC NE részére tartott C-IED képzésen tartott, az IED rendszert bemutató angol nyelvű előadásából, a szerző szerkesztésében, fordításával.

⁹ AJP 3.15 (C), Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices, Edition C Version 1, February 2018,

Az IED alkalmazáshoz szükséges eseményeknek valamikor, valahogyan, valahol be kell következnie. Még abban az esetben is, ha egy „magányos-farkas” jellegű elkövetőről van szó (igaz ebben az esetben bizonyos dolgok másként valósulnak meg és összemósódhatnak). Viszont ha egy „klasszikus” szervezetről beszélünk, akkor nyugodtan ki lehet azt is jelenteni, hogy ha mindezen történések megvalósulnak, akkor ezek felderítésére, az események kapcsolatának feltérképezésére is lehetőség van.

Ha azt állítjuk, hogy a fent megjelölt eseményeket fel lehet deríteni, akkor azt is kijelenthetjük, hogy erre megvan az eszköz, szervezet és módszer is. Egy katonai műveletben inkább a katonai jellegű erőforrások kerülnek felhasználásra, de mint ahogy azt a bevezetőben már jeleztem, hogy stabil, demokratikus nemzet vonatkozásában alapvetően nem a haderő, a hadsereg lesz a felelős az események felderítésére, hanem azok a biztonsági szervek, szolgálatok és rendvédelmi szervek, akik a nemzeti értékek megőrzéséért és az állampolgárok biztonságának fenntartásáért békeidőben is felelősek.

A nemzetbiztonságért felelős szervezeteknek, szolgálatoknak és szervezetek, általános megközelítésben azokat a szervezeteket nevezzük, melyek képesek nyílt és titkos módszerekkel adatokat begyűjteni, azokat elemezni és értékelhető információként az érintett és illetékes szervezetek és személyek részére továbbítani. Az információ, régóta tudjuk: hatalom; de egy IED-támadás esetében az időben kiértékelt adat és a megfelelő helyre továbbított információ életeket és vagyoni értékeket menthet meg, ezáltal pedig a nemzet és az állampolgár biztonságérzetét növelheti. Ismert tény például, hogy 9/11-et megelőzően a különböző amerikai belbiztonsági szervek részeiben rendelkeztek információval egy készülő terrortámadásról, de azáltal, hogy egymás között nem volt hatékony az információk megosztása, csak a súlyos áldozatokkal járó esemény feltárása során derült fény, hogy ki, mikor és hogyan készült elő a támadásra.

Ezért is tartja a C-IED közösség fontosnak, hogy az egyes C-IED célokat támogató műveletek során az információ-áramlás megfelelő és folyamatos legyen, valamint hogy minden érintett szervezet, legyen az katonai, rendvédelmi vagy nemzetbiztonsági szerv, szoros együttműködésben végezze a feladatait. Ezt az „Inter-Agency”¹⁰ – ügynökségek közötti – együttműködést alapvető és nélkülözhetetlen elemnek kell tekinteni az IED veszélyes körülmények felszámolásának sikerében. A következő esetek bemutatásával azt szeretném érzékeltetni, hogy milyen módon és körülmények között, illetve együttműködésben működtek együtt különböző nemzeti hatóságok, valamint milyen hatékonyan tudtak együttműködni több nemzet belbiztonsági szervei IED támadásokat kitervelő és előkészítő nemzetközi terrorszervezet elemeinek felszámolásában. Természetesen a konkrét együttműködések módját, teljes mélységét és megnyilvánulásainak formáit

https://nso.nato.int/protected/nsdd/_CommonList.html p. 19. (Letöltés ideje: 2018. 03. 04.)

¹⁰ Inter-Agency (ügynökségek közötti) – A NATO szerint, a C-IED holisztikus és átfogó megközelítésében az „Inter-Agency” együttműködés nélkülözhetetlen. Minden érintett szerv és szolgálat, mivel alapvetően azonos célokat kívánnak elérni, ami esetünkben az IED-veszély csökkentése, ezért minden érintettnek együtt kell dolgoznia, ami az információk megosztását, folyamatos kommunikációt, az erőforrások lehetőség szerinti hozzáférését stb. is jelenti (a szerző fordításában és értelmezésében).

nem fogom tudni bemutatni, viszont az esetek leírásával az egyes lépéseket, a szervezetek, szervek közötti együttműködések nyilvánvalóságát fel lehet majd ismerni.

A „SAMOSSA-projekt”, Kanada¹¹

Az iráni születésű Hiva Mohammad Alizadeh 2002-ben Kanadába utazott nagybátyához, aki már évek óta ott dolgozott taxisofőrként. Az első időben, míg megtanult angolul, egy zöldségesnél dolgozott, közben fejlesztette angol nyelvtudását és elkezdett, de soha nem fejezett be, egy elektronikai ismereteket adó tanfolyamot. Később feleségül vett egy kanadai állampolgárságú nőt, akit áttért az iszlámra, majd két gyermekük megszületését követően, 2007-ben kérelmezte a kanadai állampolgárságot.

2008-ban, nagybátyát követve, családjával Ottawába költözött. 2009 elején Alizadeh egyedül visszautazott Iránba. Iránból átszökött Afganisztánba, ahol közel kettő hónapig egy szélsőséges iszlám milícia által működtetett kiképző táborban kézi lőfegyver kezeléséből és távirányítással működtethető IED összeszereléséből kapott felkészítést. Ezen a kiképzésen Alizadeh megismerte azokat a felszereléseket, melyekkel képes lett mobiltelefon és rádiófrekvenciás távirányítók alkalmazásával az IED-khez alkalmazható elektronikusan elműködtethető iniciáló-mechanizmust összeállítani. A képzés során szerzett ismeretek alapján Alizadeh már a kiképző bázison is képes volt működőképessé IED-kat építeni és felrobbantani.

2009 júliusában Alizadeh a kiképzőtáborból visszatért Kanadába. Hazatérésekor magával hozott több IED építéséhez szükséges útmutatót, néhány tucat átalakított áramköri lapot és elektronikai komponenseket, valamint fundamentalista propagandavideót. Mindezeket azzal a céllal tette, hogy egy szélsőséges iszlám terrorszervezetet hozzon létre Ottawában, melyhez a toborzást meg is kezdte.

A rendőrség még Alizadeh korai kanadai tartózkodásának idején felfigyelt a gyanús muszlim férfi szélsőséges vallási viselkedésére, melynek hatására a biztonsági szervek is információgyűjtésbe kezdtek. Az illetékes kanadai szervek¹² összehangolt nyomozásának eredményeként 2009 szeptemberében Alizadeh-t vizsgálati fogságba helyezték. A különböző házkutatások és lehallgatási jegyzőkönyvek elemzését követően az iráni férfi 2010. augusztus 25-én letartóztatásra is került.

További nyomozati tevékenységet követően, feltárva az afganisztáni és al-Káida-i kapcsolatokat, valamint a Kanadában szervezett szélsőséges iszlám csoport

¹¹ A C-IED COE által 2015 augusztusában készített esettanulmány (Project Samossa – The threat of returnee IED makers) összegzése, melyet a szerző a NATO SPS „Comprehensive Package for strengthening Jordanian C-IED defence capabilities, 2017-2018” projekt során levezetett „C-IED Awareness Course” adott elő, a szerző fordításában.

¹² Royal Canadian Mounted Police, Ottawa Police, Sureté du Québec, Canadian Security Intelligence Service, Canadian Border Services Agency és további külföldi felderítő szolgálatok

tagjait, 2014 szeptemberében a bíróság bűnösnek találta Hiva Mohammad Alizadeh-t robbanóanyagokkal való visszaélés és tárolás, illetve terrorista cselekmények elkövetésére irányuló szervezkedés gyanúja miatt. Ezért a kanadai bíróság 24 évi börtönben letöltendő szabadságvesztésre ítélte őt.

Nemzetek közötti sikeres együttműködés esete (Európa – Közel-Kelet):

A következő eset Irakban kezdődik. Egy brit „Military Search”¹³ műveletet végrehajtó csoport Baszrában felfedezett egy iraki ellenálló csoport által létrehozott fegyverraktárt. A raktárban többek között rádió-távvezérléssel működtethető IED-berendezéseket, katonai robbanóanyagokat és detonátorokat, módosított mobiltelefonokat, mechanikai indítómechanizmusokat, valamint komplex támadásokhoz használható egyéb berendezéseket találtak. Az „NATO Field Exploitation (Level-1)”¹⁴ előírásoknak megfelelően végrehajtott helyszínelési feladatok alapján a szövetséges erők begyűjtötték és katalogizálták az előtalált bizonyítékokat.

Az összegyűjtött bizonyítékok az iraki misszió műveleti területére telepített második szintű (NATO Theater Exploitation Level-2)¹⁵ bizonyítékelemző laboratóriumba került. Ott végrehajtották azokat az azonnali elemzéseket, melyeket az adott körülmények között és kapacitással végre lehetett hajtani. Kielemezve a talált ujjlenyomatokat a laboratóriumi szakállománynak sikerült kettő iraki állampolgárságú személyt már ezen a szinten is beazonosítani. Őket az iraki biztonsági szervek le is tartóztatták és terrorizmus vádjával eljárás indult ellenük.

Az iraki és brit kormányzati szervek által kötött együttműködési megállapodás alapján a Level-2 laboratórium által nem kielemezhető bizonyítékok további elemzés és az adatok kiértékelése céljából továbbküldésre kerültek Angliába, a brit „NATO Out of Theater Exploitation (Level-3)” központjába. Ez a szint általában a nemzeti (bűnügyi) bizonyítékelemzés legmagasabb szintje, mellyel alapvetően minden nemzet rendelkezik.

A Level-1 által begyűjtött bizonyítékok között szerepelt egy szállítólevél, mely egy brit elektronikai cégtől származott. A nemzeti bűnügyi laborban képesek voltak a szállítólevélről DNS és ujjlenyomat mintákat találni és analizálni, viszont a laborban nem sikerült konkrét személyhez kötni semelyik talált bizonyítékot sem. Ez volt az a pont a nyomozati tevékenységben, amikor az események feltárásához a katonai felderítési hatáskör már nem volt elégséges, a nyomozati feladatok többszereplőssé váltak. A kapcsolati szálak felderítése katonai oldalról átváltott a rendvédelmi és nemzetbiztonsági oldalra. Az információk, melyet a katonai oldal

¹³ Military Search (Katonai Keresés Kutatás) – Kifejezetten a szárazföldi erők által végrehajtott szisztematikus művelet, azzal a céllal, hogy a kötelék parancsnoka bizonyosságot szerezzen, hogy az adott helyen és időben a keresett tárgy, személy, információ stb. megtalálható vagy sem. NSO, The Official NATO Terminology Database: <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc> (Letöltés ideje: 2019. 04. 17.)

¹⁴ NATO Field Exploitation (Level-1) (a NATO harcászati szintű helyszínelői képessége, szokás nevezni WIT-nek is (Weapon intelligence Team)) – (AJP-3.15 (C), 2-9; p. 49.)

¹⁵ NATO Theater Exploitation (Level-2) (a NATO műveleti területre telepíthető bizonyítékelemzésre képes laboratóriumi képessége) – (AJP-3.15 (C), 2-9; p. 49.)

eddig begyűjtött, megosztásra került minden érintett angol biztonsági szervvel és szolgálattal, annak érdekében, hogy nemzetbiztonsági szempontból ne legyen károkozás.

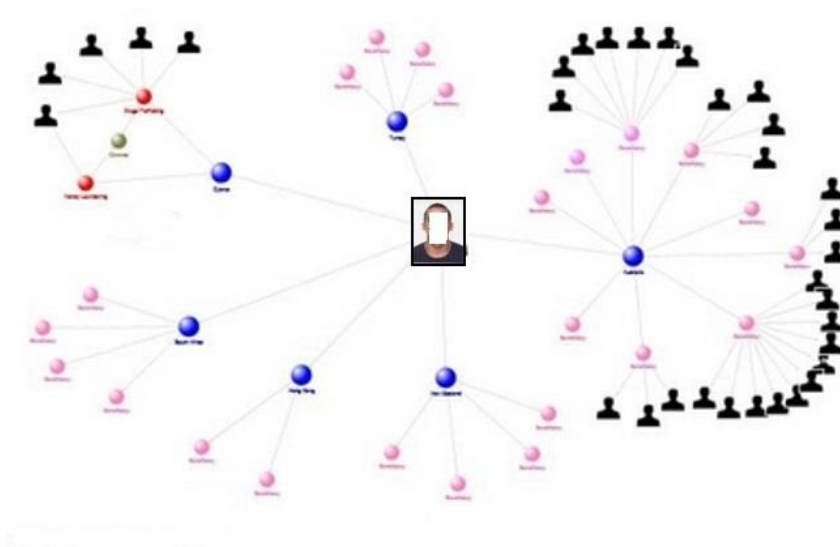
A konkrét bizonyítékok alapján a rendőrség megkezdte a nyomozást. Először az a brit interneten kereskedő cég került vizsgálat alá, amelyiket a korábban kielemezett adatok alapján már beazonosítottak. Az bebizonyosodott, hogy a cég és alkalmazottai közvetlenül nem voltak kapcsolatban semmilyen szélsőséges gondolkodású személlyel vagy csoporttal. A vizsgálatok során az eladott termékeket vásárlók neveit a cég vezetése nem tudta megadni, viszont a nyilvántartásukból meg lehetett határozni, hogy a gyanús termékeket a korábbi időszakban milyen rendszerességgel rendelték, illetve hogy milyen számlaszámról egyenlítették ki a rendelt termékek ellenértékét. Ez a szál vitte tovább a nyomozást és világitott rá egy gyanús brit állampolgárságú személyre.

Mikor a tények egyértelműen a megrendeléseket kezdeményező brit állampolgára terelődtek, a nyomozati irány és stratégia megváltozott. A nyomozásnak ebben a szakaszában már az is nyilvánvaló vált, hogy nemzetközi kapcsolatokat kell keresni, amihez már a brit rendőrség, a Metropolitan Police¹⁶ sem rendelkezett elégséges hatáskörrel, így bevonásra került a brit nemzetbiztonsági szerv: a brit nemzetbiztonsági szolgálat, az MI5.¹⁷

Akcióterv készült, hogy feltérképezhessék, kik, milyen mértékben érintettek az ügyben, valamint az is, hogy tevékenységük milyen mértékben sérti a brit nemzetbiztonság érdekeit. Első lépésként meghatározták, hogy információkat kell gyűjteni az első számú gyanúsított ellen. Ez alapján az illetékes szervek további nyílt és fedett módszerrel megfigyeléseket fogantatosítottak. Megfigyelték a gyanúsított mobilforgalmazását, mozgását, internet-szokásait, valamint olyan fizikai bizonyítékokat kezdtek el gyűjteni ellene, melyek segítettek felépíteni a gyanúsított mindennapjait, szokásait. A begyűjtött adatok és a kielemezett információk alapján a biztonsági szervek összeállítottak egy hálózatot, melynek közepében a gyanúsított volt.

¹⁶ Metropolitan Police – az angol főváros, London rendőrsége, <https://www.met.police.uk/>

¹⁷ MI5 – Nagy Britannia nemzetbiztonsági szolgálata, <https://www.mi5.gov.uk/>

2. ábra – Elméleti vázlat a gyanúsított feltételezett kapcsolatrendszeréről¹⁸

Mikor sikerült ezt a hálózatot felvázolni a stratégia részeként, megkezdődött magának a hálózatnak a feltérképezése azzal a céllal, hogy a hálózat, a szervezet tevékenységét megzavarhassák, korlátozhassák és befolyásolhassák, vagy véglegesen felszámolhassák.

A nyomozás során feltárták, hogy a gyanúsított rendszeresen küld a Közel-Keletre különböző elektronikai berendezéseket. Ehhez, a feltűnések elkerülése érdekében, egy hagyományos civil nemzetközi csomagkézbesítő szolgáltatást vett igénybe. Az egyik ilyen csomag alkalmával a brit szervek megállapították, hogy olyan áramköröket küld a gyanúsított, melyeket az iraki műveleti területen történt korábbi IED-támadások során már alkalmaztak. Hogy ne szakadjon meg a szállítási lánc, és hogy be lehessen azonosítani az IED-rendszer további elemeit és tagjait, a csomag kézbesítése – fokozott megfigyelés mellett – engedélyezésre került, melyet így Angliából a Közel-Keletre szállítottak.

Itt egy újabb fordulatot vett az ügy, hisz eddig minden eddigi nyomozati tevékenység kizárólagosan csak Nagy-Britannia területén zajlott. Viszont innentől kezdve a nyomozás műveleti területe túllépett Anglia határain, nemzetközivé vált. A szóban forgó csomag tervezetten az Egyesült Arab Emírségbe érkezett, de közvetlenül a megérkezést követően a csomagot Irakba továbbították. Természetesen az illetékes brit szervek időben felvették a kapcsolatot az Egyesült Arab Emírség szerveivel, így a csomag további útját is nyomon tudták követni. Mikor a szállítmány Irakba érkezett, a helyi biztonsági szervek a csomag tartalmát lefoglalták, ezáltal már ezen a szálon további regisztrált események már nem történtek.

¹⁸ A szerző által levezetett C-IED tanfolyamokon az eset bemutatásához készített angol nyelvű előadásából, a szerző szerkesztésében.

A brit hatóságok viszont nem fejezték be a gyanúsítottak figyelését. A hatóságok tudomására jutott, hogy a célszemély Németországba fog utazni. A kapott információk alapján rögtön megtörtént a brit és német szolgálatok és szervek között a konkrét ügygel kapcsolatos egyeztetés. A brit szolgálat azt kérte a német hatóságoktól, szervektől, hogy semmilyen körülmények között se történjen letartóztatás, míg a gyanúsított Németországban tartózkodik, viszont legyen aktív és folyamatos megfigyelés az érintett személyre vonatkoztatva. Németországban a gyanúsított kiképzőként vett részt egy szélsőséges csoport által szervezett képzésen, ahol IED készítésével kapcsolatos témákat oktatott.

A német hatóságok a megegyezés szerint fokozott megfigyeléssel követték az eseményeket, de – a brit szervek kérésének eleget téve – nem avatkoztak közbe és hagyták, hogy a gyanúsított tovább utazzon Németországból. Ezt követően a német illetékes szervek a képzésen, kiképzésen résztvevőket letartóztatták és az IED készítésre szakosodott német sejtet sikeresen felszámolták. Az angol állampolgárságú gyanúsított viszont továbbra is szabadon mozgott a világban, de már szoros megfigyelés mellett.

A gyanúsított Németországból tovább folytatta körútját és közvetlenül Azerbajdzsánba utazott. Természetesen a brit titkosszolgálat a beszerzett információk alapján azonnal felvette a kapcsolatot az illetékes azeri szervekkel és szolgálatokkal is. A szükséges információ-átadás meg is történt és a megfigyelés sikeresen folytatódott, melynek eredményeként a helyi hatóságok és szervek egy Azerbajdzsánban működő és iszlám szélsőségesek részére felkészítéseket és kiképzéseket biztosító terrorista sejtet azonosítottak. A britek ugyan folytatni akarták a megfigyelést, de az azeri hatóságok letartóztatásokat foganasítottak, így ezzel a brit szerveknek sem maradt több megfigyelési száluk, így a nyomozati, megfigyelési tevékenység itt be is fejeződött.

Végezetül még, a párhuzamosan folyó egyéb nyomozati tevékenységek alapján az is bebizonyosodott, hogy a gyanúsított nemcsak a különböző IED-komponensek beszerzésével és útbaindításával, valamint az IED összeszerelésének oktatásával támogatta a terrorista, ellenálló csoportokat, hanem Afganisztánban saját maga is tevékenyen részt vett IED-támadásokban, illetve azok előkészítésében. A brit hatóságok a brit állampolgárságú gyanúsított kiadatását nem kérték az azeri hatóságoktól, de erősen feltételezhető, hogy szabadon bocsátását megelőzően újra aktivizálják majd magukat.

A teljes művelet sikeresnek mondható, hisz a nemzeti kormányzati szervek, illetve szolgálatok hatékony együttműködésének és az információk időben átadásának eredményeként három potenciálisan veszélyes, terrorista kapcsolatokkal rendelkező csoportot tudtak felszámolni és közel 20 főt sikerült letartóztatni és vizsgálati eljárás alá vonni. Ha csak a brit állampolgárságú gyanúsított körül feltárt tevékenységeket vizsgáljuk, azt is meg lehet állapítani, hogy a Nagy Britanniában megjelent, felépült IED-csoport szinte összes elemét és tagját sikerült beazonosítani, tevékenységüket hatékonyan korlátozni, esetenként részeit teljesen felszámolni.

Következtetések, tapasztalatok

Ugyan a kettő eset teljesen elszigetelt egymástól mind térben és mind pedig időben, azért fel lehet lelteni hasonlóságokat közöttük (pl.: iszlám vallású országba utazás kiképzésre, ismeretek interneten való továbbítása, alkotóelemek beszerzésének módjai, szélsőséges motivációk, radikalizáció stb.). Ez nyilván nem véletlen, így azt is ki lehet jelenteni, hogy ezek nem egyedi esetek. Ehhez hasonló történeteket szinte minden olyan nyugati ország esetében lehet találni, amely valamilyen módon részt vett az elmúlt évek afganisztáni, iraki vagy az utóbbi időben az észak-afrikai és közel-keleti műveletekben.

Viszont téves lenne azt a következtetést levonni, hogy ezek az esetek csak is az iszlámhoz köthetőek. Ki kell jelenteni, hogy ezt nem lehet tényként megállapítani. Igaz ugyan, hogy a bemutatott esetek vallási hovatartozás miatt az iszlámhoz köthetőek, de inkább a szélsőséges, fundamentalista nézeteket valló és az ellenséges vallási megnyilvánulást és elutasítást kell észrevenni, mint általános problémát. Azt viszont nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az elkövetett cselekmények – illetve a két esettől függetlenül az utóbbi időben történt terroresemények – nagy százalékában az iszlám fundamentalista vagy szélsőséges, de mindenképp radikalizálódott gondolkodásmódra vezethetőek vissza.

Ha a kettő fent tárgyalt esetet nézzük, látnunk kell, hogy milyen apróságokon múltott (a helyi biztonsági szervek felfigyeltek a radikalizálódásra, megfelelő bizonyíték begyűjtése és elemzése), hogy a nyomozati tevékenység még időben és a megfelelő irányba tudott elindulni. Azt is tanulságként kell megjelölni, hogy a két nyomozást folytató országban (Kanada és Nagy-Britannia) fel sem merült a biztonsági és katonai szervek együttműködése. Ez azt is mutatja, hogy ezek a kapcsolatok nem csak elvi szinten, a jogszabályok meghozataláig léteznek, hanem valóságok és mindennapiak. Sőt, azt is meg lehet kockáztatni, hogy ezek a kapcsolati vonalak a harcászati szinttől a műveleti és stratégiai szintig mindenhol megjelennek.

Ez a jól kiépített kapcsolati rendszer nemcsak nemzeti sajátosság. Az esetek jól szemléltetik, kifejezetten a második, hogy a megfelelően kialakított nemzetközi kapcsolatok milyen hatékony együttműködést tudnak eredményezni. Az, hogy az azeri hatóságok végül nem követték a brit szolgálatok kérését, nem jelenti azt, hogy nem volt megfelelő kapcsolat. Sokkal inkább azt erősíti, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok a nemzeti érdekek mentén végzik munkájukat és az együttműködésük más országok szolgálataival azon alapszik, hogy az mennyire erősíti a saját nemzetének biztonságát és nemzeti érdekeit.

Összegzés

A C-IED feladatrendszer egy egymást támogató feladatok összessége, melynek alapja a megbízható, folyamatos és célirányos felderítő és információkat időben megosztó rendszer. Egy katonai művelet során az előző mondatban megfogalmazott követelmények egyértelműek és a parancsnok elvárásainak megfelelően nyilvánvalóak. Viszont egy demokratikusan berendezkedett és konfliktusmentes társadalmi környezetben, ahol az IED veszélyhelyzet nem szignifikáns, és ahol nem csak katonai erők hajtanak végre felderítési feladatokat, hanem polgári rendvédelmi

és nemzetbiztonsági szervezetek is, ez a követelmény már nem természetesen nyilvánvaló.

A nemzetbiztonsági szervek, de még a rendvédelmi szervek sem kötelesek minden körülmények között szoros együttműködést kiépíteni a nemzeti katonai szervekkel, hacsak ezt nem követeli meg az adott ország biztonsági helyzete, vagy maga a politikai vezetés, a stratégiai elvárás. Viszont van rá számos jó példa, hogy a megfelelően kiépített és gyakorolt együttműködés és kapcsolati rendszer milyen pozitív hatású egy ország biztonsági helyzetének megőrzésében és erősítésében.

A fenti két példában azt mutattam be, hogy egy demokratikus országban is megjelenhetnek olyan szélsőséges elemek, melyek egy adott esetben a nemzetbiztonságát is veszélyeztethetik. A példákban igyekeztem felvázolni, az egyes műveletek teljes mélységének részletezése nélkül, hogy a jól kiépített együttműködés eredményeként a fegyveres, rendvédelmi szervek, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonyan tudtak fellépni a kialakulóban lévő biztonsági kockázatokkal szemben. A bemutatott eseteket nem lehet elszigetelt eseményekként kezelni, hisz a fundamentalista kiképző bázisok léte ismert, az alvó terrorista sejtek fogalmának ismerte nem új, illetve egyre több fundamentalista harcos tervez visszazivárogni az anyaországaikba.

Amit ezekből az esetekből mindenképpen ki kell emelni:

1. a szélsőséges és nem kormányzati szereplők a nemzetek közötti határon való mozgást már nem tekintik akadálynak, míg az illetékes nemzeti hatóságok mozgásteret a határokig tart csak – ezért a rend- és biztonsági szervek közötti együttműködés, nemzeti és nemzetközi szinten is nélkülözhetetlen;
2. A C-IED vonatkozású műveletek végrehajtása nem kizárólagosan katonai feladat, még műveleti területen sem. Sokkal inkább bilaterális vagy akár több-nemzeti együttműködést igényel – a közös veszélyre közös megoldást kell találni;
3. Erők és eszközök, valamint képességek szinkronizált felhasználása kulcs a C-IED sikerének eléréséhez.

Pontosan a fenti tanulságok miatt gondolom, hogy a bemutatott kettő eset jól szemlélteti az illetékes szervek, szervezetek és ügynökségek közötti együttműködés fontosságát. A C-IED közösségben elfogadott megközelítés, hogy az IED-rendszer és szervezet elleni harcban nyitottnak és együttműködőnek kell lenni. Nem csak arra kell képesnek lenni, hogy tevékenységünket a szembenálló által alkalmazott módszerekhez képest tudjuk módosítani, hanem arra is, hogy a saját erőinkkel képesek legyünk együttműködni. Ismert, hogy néha kihívás az információk áramoltatása a nemzetbiztonsági szolgálatok és a külső szervek között, de fel kell ismerni, hogy ez az egyetlen és üdvözítő módja a mai kor biztonsági kihívásai ellen. Véleményem szerint erre mutat jó példát a fenti két eset is.

Felhasznált irodalom:

- AJP 3.15 (C), Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices, Edition C Version 1, February 2018, https://nso.nato.int/protected/nsdd/_CommonList.html (Letöltés ideje: 2018. 03. 04.)
- NATO Standardization Office, The Official NATO Terminology Database, <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc> (Letöltés ideje: 2019. 04. 17.)
- AAP-15 (2017-2018) „NATO Glossary of Abbreviations used in NATO documents and publications”, file:///C:/Users/CoeUser/Downloads/AAP-15(2017-2018)%20EF.pdf, (Letöltés ideje: 2019. 02. 28.)
- MH 2019-es kiadású Terminológiai adatbázisa, kiadás előtti tervezet
- C-IED COE: „Project Samossa – The threat of returnee IED makers”, ppt előadás, 2015. augusztus 28. – szerző szervezésében, a NATO SPS: Comprehensive Package for strengthening Jordanian C-IED defence capabilities, 2017-2018” projekt során levezetett „C-IED Awareness Course” tanfolyam anyaga, a szerző átdolgozásában
- Metropolitan Police, <https://www.met.police.uk/> (Letöltés ideje: 2019. 04. 19.)
- MI5 – The Security Service [GB], <https://www.mi5.gov.uk/> (Letöltés ideje: 2019. 04. 19.)
- NATO „Relations with Iraq”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_88247.htm (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)

**A PÉNZMOSÁS ÉS TERRORIZMUS-FINANSZÍROZÁS
VISSZASZORÍTÁSÁT CÉLZÓ SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET
VIZSGÁLATA AZ EURÓPAI UNIÓ ESETÉBEN II.**

Bevezetés

A jelenkori pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás visszaszorítását célzó nemzetközi és nemzeti szabályozási környezet egy több évtizedes fejlődési folyamat eredménye. Elsőként a pénzmosással szembeni koordinált fellépés igénye fogalmazódott meg az 1980-as években, míg a terrorizmusfinanszírozás jelentőségére a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények mutattak rá.

Jelen tanulmány egy három részes tanulmányorozat második része, amely a terrorizmussal, valamint a terrorizmus-finanszírozással kíván behatóbban foglalkozni az Európai Unió földrajzi szomszédságában.

Az első tanulmány a Szakmai Szemle 2019/3. számában a pénzmosás visszaszorítására irányuló szabályozási környezetet vizsgálta meg behatóbban a Pénzügyi Akciócsoport (*Financial Action Task Force* – a továbbiakban: FATF) – uniós tagállamok, valamint az FATF – Európai Unió relációjában.

A második, egyben jelen tanulmány a már említett terrorizmus és terrorizmus-finanszírozás aspektusából végez vizsgálatot az észak-afrikai és közel-keleti régióban, hasonlóképpen az FATF által publikált dokumentumokat alapul véve. Ennek megfelelően az első fejezet az alapvető fogalmak tisztázását végzi el. A második fejezet a terrorizmusfinanszírozás csatornáit mutatja be, míg a harmadik fejezet a vizsgált régiókban fekvő országok vonatkozásában mutatja be a terrorizmussal és terrorizmusfinanszírozással összefüggő legújabb trendeket. A negyedik fejezet röviden a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelmet hátráltató kockázati tényezőket veszi sorra.

A harmadik, egyben záró tanulmány kifejezetten az Európai Unió intézményei által létrehozott stratégiákat, dokumentumokat és jogszabályokat tekinti át a Szakmai Szemle XVIII. évfolyamában, illetve megvizsgálja, hogy azoknak milyen ráhatása van az egyes tagállamok szabályozási környezetének fejlődésére.

Alapfogalmak

Jóllehet a **terrorizmus**, mint jelenség nem újkeletű, mégis a 2001. szeptember 11-i terrormerényletek után vált globális jelentőségű problémává. A terrorizmus az aszimmetrikus hadviselés egyik formája, továbbá a külföldi és hazai szakértők meggyőződése erősen elválnak, hogy a jelenség kialakulását mikortól lehet

számítani.¹ A terrorizmus modernkori súlyát érzékelteti, hogy 1970 és 2017 között a Global Terrorism Database több mint 180.000 incidenst tart nyilván.²

Hasonlóképpen maga a terrorizmus, mint fogalom meghatározása is markáns különbségeket mutat. A terrorizmusfogalmak közös nevezője, hogy politikai – ideológiai – vallási célokat szolgálva, erőszakos eszközökkel, egy adott földrajzi területen regnáló elit (lehet helyi és országos) hatalmának a megdöntésére/meggyengítésére irányul. A terrorista merényletek fejlett és fejlődő országokban egyaránt elsősorban a lakosság megfélemlítésére fókuszálnak, ugyanakkor a törékeny államokban nem ritkák a rendfenntartó erők és a hadsereg csapatai ellen végrehajtott műveletek sem. Lényeges megemlíteni, hogy a terrormerényletek kivitelezői általában szervezett formában tevékenykednek, és a szervezet fenntartásához pénzügyi forrásokra van szükség.

A fenti gondolatnál érdemes belekezdeni a **terrorizmus-finanszírozás** témakörébe, amely jelen tanulmány gerincét képezi. A terrorcselekmények kivitelezéséhez – fegyverek és robbanóanyagok vásárlása, hamis okmányok beszerzése, terroristák megélhetésének biztosítása stb. – és a terrorszervezetek fenntartásához pénzügyi erőforrásokra van szükség. A terrorizmusfinanszírozás elméleti háttere a következő fejezetben kerül részletesebben kifejtésre.

A **pénzmosás** és terrorizmus-finanszírozás, mint nemzeti és nemzetközi szinten kártékony jelenség, 2001 óta együttesen jelenik meg a jogalkotók asztalán. Ennek oka, hogy a gazdasági bűncselekményeket elkövetők, valamint a terrorista szervezetek hasonló pénzügyi csatornákat, pénzmosási technikákat alkalmaznak bevételük növelése érdekében. Amíg azonban a pénzmosással összefüggő esetek döntő többsége „mindössze” gazdasági bűncselekmény, addig a terrorista szervezetek a megszerzett jövedelmüket egy adott szervezet működésére fordítják, amelyek segítségével elkövetett bűncselekmények sokkal szigorúbb megítélés alá tartoznak.

A terrorista szervezetek egyik általános jellemzője, hogy azok elsősorban fejlődő országokban jönnek létre, valamint fejtik ki tevékenységüket. A fejlődő országok közül is a **törékeny államok** kedveznek a terrorista szervezetek működésének, ahol a központi kormányzat nem gyakorol hatalmat az ország teljes területe felett, magas a korrupció szintje, törzsi, politikai, egyéb fegyveres csoportok működnek stb. A törékeny államok mindenkori rangsora a *Fund for Peace* oldalon található meg,³ és a legvesélyeztetettebb országok között nem meglepő módon több, belső konfliktusokkal terhelt ország található.⁴

¹ TOMOLYA János – PADÁNYI József: A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei; *Hadtudomány*, 2014/1. e-szám, pp. 132-133.

http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/11_TOMOLYA_PADANYI.pdf
(Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

² Ezekből a Global Terrorism Database 88.000 bombatámadást, 19.000 gyilkosságot és 11.000 emberrablást azonosított.

³ Forrás: <https://fundforpeace.org>

⁴ A Fund for Peace – Törékeny Állam Mutató alapján a leginkább veszélyeztetett országok (csökkenő sorrendben): Jemen, Szomália, Dél-Szudán, Szíria, Kongói Demokratikus Köztársaság, Közép-afrikai Köztársaság, Csád, Szudán és Afganisztán.

Továbbá, amennyiben végignézzük az Egyesült Államok egyik mérvadó intézete által közzétett terrorizmust támogató országok, illetve az egyes nyilvántartott terrorista szervezetek rangsorát, jelentős egyezéseket találunk. A terrorizmust támogató országok (*state sponsors of terrorism*) között szerepel Észak-Korea, Irán, Szudán és Szíria,⁵ ugyanakkor számos további terrorszervezetet is nyilvántartanak a törékeny országokból.⁶

Az Egyesült Államok terrorszervezetekről vezetett listáján jelen tanulmány megírásakor 68 szervezet szerepelt.⁷

- Pakisztán: 9
- Palesztin területek: 8
- Fülöp-szigetek: 3
- Líbia: 3
- Egyiptom: 2
- Irak: 2
- Irak és Szíria: 2
- India: 2
- Írország: 2
- Törökország: 2
- Kolumbia: 2
- Banglades: 2
- Afganisztán: 2
- Algéria, Bahrein, Indonézia, Irán, Izrael, Görögország, Japán, Jemen, Libanon, Nigéria, Szomália, Peru, Spanyolország, Sri Lanka, Szíria, Tunézia, Üzbegisztán: 1-1 db

Több szervezet esetében nem lehetséges egyetlen országot megjelölni, mivel egyidejűleg több országban is aktívan jelen vannak. Továbbá szükséges megjegyezni, hogy a fenti országokban terrorista szervezetnek nyilvánított csoportosulások közül többen nemcsak az adott országban, hanem a szomszédos területeken, esetleg globális szinten (al-Kaida, Iszlám Állam) is jelen vannak.

<http://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2019/04/9511904-fragilestatesindex.pdf>
(Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

⁵ Forrás: <https://www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

⁶ A Globális Terrorizmus Index (Global Terrorism Index) legutóbbi jelentésében az alábbiakat sorolta a terrorizmus által leginkább befolyásolt államoknak (csökkenő sorrendben): Irak, Afganisztán, Nigéria, Szíria, Pakisztán, Szomália, India, Jemen, Egyiptom és Fülöp-szigetek. Forrás: Global Terrorism Index 2018, Vision of Humanity, 2018. <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018-1.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

⁷ Természetesen ez nem azt jelenti, hogy az adott országban mindössze ennyi szereplő jelent veszélyt a központi kormányzatra. A terrorszervezetek mellett számos militáns és radikális fegyveres csoportok is működhetnek, kiváltképpen azon törékeny országokban, ahol fegyveres konfliktus zajlik. <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

Éppen ezért a terrorizmus elleni fellépés nemzetközi összefogást igényel, mivel az egyes államoknak sok esetben nincs elég kapacitása/információja/együttműködési ereje ahhoz, hogy ezen szervezetek tevékenységét elfojtsa. Hasonlóképpen igaz mindez a terrorizmus-finanszírozásra is, hiszen a határokon átnyúló illegális pénzügyi tranzakciók, a különböző gazdasági-pénzügyi bűncselekmények, a szervezett bűnözés elleni fellépés sem lehet hatékony nemzetközi koordináció nélkül.

Terrorizmus-finanszírozás

A terrorizmus-finanszírozás célja, hogy legális és illegális bevételeket csatornázzon be a terrorista szervezetek fenntartása és működtetése érdekében. Olyan állandó tevékenységek ellátását szükséges finanszírozni, mint:

- Működés

A terrorista szervezetek különböző céljaik elérése érdekében választják ki eszközeiket, néhány ezek közül: **megfélemlítés**: például pályaudvarok, piacok, közösségi helyszínek megtámadása; **helyi fegyveres erők gyengítése**: például rendőrőrsök és katonaság megtámadása; **területfoglalás**: adott településen beszivárgás, bekapcsolódás a helyi pénzügyi vérkeringésbe (zsarolás), gyilkosságok stb. Bármelyik formának van költségvonzata, az akció intenzitásától és kiterjedtségétől függően. Ebbe beletartozik a fegyverek és járművek beszerzése, hamis okmányok, alapvető kiadások biztosítása az akcióban résztvevők számára, futárokkal üzenet- és pénzküldés stb.

- Propaganda és utánpótlás biztosítása

A folyamatos propagandatevékenység, valamint új, potenciális tagok megszólítása sok erőforrást igényel (ez lehet rádió, televízió, nyomtatott kiadványok, közösségi médiacsoportok, honlapok, egyéb online csatornák). Az Internet korában némileg könnyebbé vált a csatornák kialakítása, ugyanakkor a közösségi médiafelületek folyamatos ellenőrzései (fiókok és csoportok törlése) megnehezítik a folyamatos kapcsolattartást. 2014-2018 között az Iszlám Állam példáján tapasztalható volt, hogy kellő pénzügyi erőforrások és szakértelem birtokában egy terrorista csoportosulás mennyire hatékonyan tudta megszólítani az embereket a Föld számtalan pontján, ezzel olyan mozgósítást indított be, amelyre korábban csak az al-Kaida volt képes az afganisztáni háború ideje alatt.⁸

- Kiképzés

A minimális infrastruktúrán – kiképzésre szolgáló földterület, épületek – túl szükség van fegyverek, robbanóanyagok és egyéb eszközök beszerzésére annak érdekében, hogy az új tagokat minél jobban felkészítsék a fegyveres konfrontációra.

- Juttatások

A szervezet iránti elkötelezettséget növelik a tagoknak biztosított különféle juttatások, egyben biztosítja a megélhetőségüket is. Nem ritka, hogy a terrorszervezetnél akció közben elhunyt családtagjait is megsegítik.

⁸ A témáról bővebben lásd: TÓTH Zoltán Balázs (2016): Az Iszlám Állam online térhódítása; Nemzetbiztonsági Szemle, V. évfolyam, 4. szám.
http://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_026-042.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

- Szociális szolgáltatások

A terrorszervezetek egyik leghatékonyabb eszköze a széles tömegtámogatottsághoz az, ha az állam által gyenge színvonalon, vagy egyáltalán nem biztosított alapvető szükségleteket kipótolják (például egészségügyi, szociális, oktatási lehetőségek biztosítása). Ezzel egyidejűleg erodálják a központi kormányzatba vetett bizalmat, másfelől a helyi lakosság körében kialakult szimpátiát felhasználva újabb és újabb tagokat tudnak bevonni a szervezet működésébe.⁹

A kiadások fedezésére a terrorista szervezetek egyidejűleg több csatornát is igénybe tudnak venni attól függően, hogy milyen kapacitásokkal, szakértelemmel és ambíciókkal rendelkeznek. A továbbiakban a terrorista szervezetek bevételi forrásaik kerülnek bemutatásra.¹⁰

- Magánadományok

A történelem során a mecénások nagy befolyással bírtak egy-egy szereplő vagy szervezet életére, és nincs ez másképpen napjainkban a terrorista szervezetek esetében sem. Az Iszlám Állam például számos gazdag ember szimpátiáját megszerezte a közel-keleti régióban, akik egyszeri, vagy folyamatos adományokkal támogatták annak térhódítását. Becslések szerint az adományokból mintegy 100.000 harcos fizetését tudták biztosítani.¹¹

- Nonprofit szervezetekből származó bevétel

A terrorista szervezetek kétféle módon hatolhatnak be a nonprofit szférába: már működő civil szervezeteket hajtanak az „uralmuk alá”, kihasználva annak társadalmi beágyazottságát, kapcsolati tőkéjét és pénzügyi forrásait. A másik út, hogy létrehoznak egy új civil szervezetet, amely látszólag helyi kihívások megoldására irányul (elsősorban szociális szolgáltatások biztosítására).¹² A nonprofit szervezetek és terrorszervezetek összemosódása rendkívül veszélyes, hiszen előbbiek számos fejlődő országban látnak el állami feladatokat, élveznek széles társadalmi bizalmat, illetve a gazdasági társaságokhoz képest több csatornából és nehezebben nyomon követhető módon gyűjtenek forrásokat. A helyi nonprofit szféra integritásának megingása ezáltal nemcsak a fejlődő országokban rendszerint gyengébb önszerveződési hajlandóságot ássa alá, hanem a felmerülő társadalmi igények sem kerülnek kielégítésre (ami több esetben öngerjesztő módon kedvez a militáns és terrorszervezetekhez történő csatlakozásoknak).

Amennyiben egy terrorszervezet sikeres álcaként tud felhasználni egy nonprofit szervezetet, úgy kinyílnak előtte a lehetőségek. Növekszik a társadalomba

⁹ Az 5 állandó tevékenység az alábbi dokumentumból került átemelésre: Emerging Terrorist Financing Risks (2015); FATF Report. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Emerging-Terrorist-Financing-Risks.pdf>, pp. 9-10. (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

¹⁰ Az egyes főbb kategóriák az alábbi dokumentumból kerültek átemelésre, majd továbbgondolásra: Emerging Terrorist Financing Risks (2015) i. m. pp. 13-38.

¹¹ COCKBURN, Patrick: Private donors from Gulf oil states helping to bankroll salaries of up to 100,000 Isis fighters, Independent, 2015. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-has-made-many-enemies-but-it-may-be-saved-by-their-inability-to-unite-10061739.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

¹² Emerging Terrorist Financing Risks (2015) i. m. pp. 14-15.

történő beágyazódása, több forráshoz jut – akár nagyobb nemzetközi szervezetekkel történő együttműködések során is – és diverzifikálni tudja az igénybevett pénzügyi és logisztikai szolgáltatásokat.¹³

A terrorista szervezetek már több évtizede használják fel a nonprofit szervezeteket pénzmosásra és tevékenységük finanszírozásához. Példának okáért, 2002-ben az Egyesült Államok rendvédelmi szervei 15 szervezetet figyeltek meg Virginiában, amelyek közül a *SAAR Foundation* célzottan terrorszervezetek finanszírozása céljából gyűjtött Szaúd-Arábiából pénzeket, hogy azokat a kanadai *SAAR Foundation*, vagy már kanadai pénzintézet számára továbbítsa.¹⁴ A 2001. szeptember 11-i terrormerényleteket végrehajtó al-Kaida szintén jótékonyági szervezetek és egyéb adományok révén jutott hozzá évi körülbelül 30 millió dollár bevételhez.¹⁵

- Bűnözői tevékenységből származó bevétel

A terrorszervezetek tagjai kétféleképpen kapcsolódnak a bünszervezetek világához: egyfelől haderejüknel fogva kiszorítanak más szereplőket és monopolhelyzetet élveznek – lásd Iszlám Állam Szíriában és Irakban 2014 és 2018 között –, másfelől együttműködnek más szervezetekkel, beszállítói vagy vásárlói körévé válnak. A terrorszervezetek kapacitásukhoz mérten szinte bármilyen bűncselekményekkel összefüggésbe hozhatóak, a teljesség igénye nélkül: biztosítási és pénzügyi csalások, fegyver-, és drogkereskedelem, zsarolás, emberrablás, prostitúció, gyilkosság, stb.¹⁶ Az Iszlám Állam például olyan forrásokból is képes volt bevételeket szerezni, mint olajkereskedelem, műkincsek értékesítése, drogcsempészs, bankok kifosztása stb., ugyanakkor a világ számos pontján működő egyéb terrorszervezetek is előszeretettel mozognak az illegalitás vagy éppenséggel a szervezett bűnözés világában.¹⁷ Egy 2.700, tiltott tevékenységet végző szereplőt vizsgáló tanulmány arra jutott, hogy a terroristák mintegy 46%-a rendelkezett más, nem terroristákkal kialakított kapcsolatokkal.¹⁸

- Legális vállalkozásokból származó bevétel

Jellemzően használtautó-kereskedések és éttermek segítségével képesek a terrorista szervezetek további jövedelmeket realizálni különböző pénzmosási technikák kiaknázását követően. Ugyanakkor az FATF a gyémántkereskedelem kapcsán is felhívja a figyelmet arra, hogy sok esetben a terrorista szervezetek is

¹³ Risk of Terrorist Abuse in Non-Profit Organisations, FATF Report, FATF, 2014. p. 18. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-of-terrorist-abuse-in-non-profit-organisations.pdf>, (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

¹⁴ BEARE, Margaret E. – SCHNEIDER, Stephen (2007): Money Laundering in Canada – Chasing Dirty and Dangerous Dollars; University of Toronto Press Incorporated, Toronto, p. 272.

¹⁵ Uo. p. 271.

¹⁶ A bűnelkövetési tevékenység és a terrorizmus közötti párhuzamokat vizsgálta többek között MULLIN-WITHER, 2016.

¹⁷ A szervezett bűnözés meghatározását, jellegzetességeit tekinti át az alábbi forrás kellő szakirodalmi hivatkozással: CHITADZE, 2016. és HETZER-MILITELLO, 2013.

¹⁸ HELFSTEIN, Scott – SOLOMON, John: Risky Business: The Global Threat Network and the Politics of Contraband, The Combating Terrorism Center at West Point, 2014. p. 42. https://ctc.usma.edu/app/uploads/2014/05/RiskyBusiness_final.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

részeseivé válnak a kereskedelmi láncnak.¹⁹ Azokban a szubszaharai afrikai országokban, ahol jelentős gyémántkészletek vannak, több fegyveres csoport is igyekszik bekapcsolódni a kitermelésbe/kereskedelembé. Nem ritka, hogy fegyveres csoportok a megszerzett gyémántokkal jutnak hozzá nagyobb fegyverszállítmányokhoz. De eljuthat a terrorszervezetekhez úgy is jelentősebb mennyiségű gyémánt, hogy azt a támogató legális csatornán keresztül vásárolja meg, majd juttatja el a terrorista szervezet részére. Nem kedvez a jelenségnek az sem, hogy több, nagyobb gyémántkitermelő ország törekeny állam, azaz a központi kormányzat nem képes ellenőrizni a területén zajló kitermeléseket és kereskedelmet, így könnyedén eljuthatnak a drágakövek a terrorszervezetekhez.

- A pénzügyi rendszer sérülékenységből származó bevételek

Ebbe a kategóriába tulajdonképpen minden olyan elem beletartozik az adott ország pénzügyi rendszere vonatkozásában, amelyeket a bűnszervezetek és a terrorista szervezetek egyaránt ki tudnak aknázni, legyen szó bankszabályozási hiányosságokról, pénzváltókról, ügyvédek működéséről stb. A szabályozási környezet FATF-ajánlások mentén történő fejlesztése segít hozzájárulni a rendszerszintű sérülékenységek csökkenéséhez, ugyanakkor törekeny államok esetében ezek mellett további átfogó reformintézkedések végrehajtása is szükséges akár az állam, akár a gazdaság átszervezése kapcsán. Ahogy korábban említésre került, a pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás hasonló csatornákon keresztül megy végbe, ezért az FATF ajánlásai egyidejűleg mindkét oldal szereplőire kihatással vannak. Az egyes uniós tagállamok pénzügyi rendszereit érintő szabályozások áttekintése jelen tanulmányozat első részében kapott helyet.

- Külföldi harcosok (foreign terrorist fighters)

Az Iszlám Állam 2014-ben kikiáltotta a Szírián és Irakon átívelő kalifátust, amely a közel-keleti eseményeknek új dinamikát adott. Az ENSZ szerint mintegy 40.000 ember érkezett 120 országból, majd az Iszlám Állam összeomlásának folyamatában igyekeztek új csoportokat kialakítani Líbiában, Jemenben és Afganisztánban.²⁰ A külföldi harcosok új kihívást jelentenek a terrorszervezetek finanszírozása tekintetében, és erre reagált az ENSZ Biztonsági Tanácsa is 2014-ben. Az ENSZ-határozat kiemeli, hogy a külföldi harcosok új dinamikát adhatnak az adott terrorszervezet nemzetközi beágyazódásához, kapcsolataihoz, és még több csatorna nyílhat meg a pénzügyi források bevonására.²¹

Európából becslések szerint mintegy 5.000 ember csatlakozott az Iszlám Államhoz 2014-től, továbbá annak területi expanziója ideje alatt érte az Európai Uniót történetének legnagyobb bevándorlási válsága, és rázták meg különböző terrormerényletek. Az Iszlám Állam, mint protoállam szétesését követően több ezer harcos került iraki, szíriai, illetve kurd börtönökbe, közülük több százan uniós tagállamok állampolgárai lehetnek. Az Egyesült Államok támogatását élvező Szíriai

¹⁹ Money laundering and terrorist financing through trade in diamonds, FATF report, FATF, 2013. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/ML-TF-through-trade-in-diamonds.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

²⁰ Greater Cooperation Needed to Tackle Danger Posed by Returning Foreign Fighters, Head of Counter-Terrorism Office Tells Security Council, United Nations, 2017. <https://www.un.org/press/en/2017/sc13097.doc.htm> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

²¹ Resolution 2178 (2014), United Nations, Security Council, S/RES/2178, 2014. [https://www.undocs.org/S/RES/2178%20\(2014\)](https://www.undocs.org/S/RES/2178%20(2014)) (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

Demokratikus Erők 800-900 közötti uniós állampolgárt tart fogva jelenleg is.²² Az Európai Unió tagállamok közül Franciaország lett az első, aki elkezdett foglalkozni az Irakban és Szíriában harcoló francia állampolgárok hazatelepítésével.²³

- A közösségi média nyújtotta előnyök

A közösségi média korában bárki bármilyen tartalmat el tud juttatni nagyobb célközönséghez, amely előnyt természetesen a terrorszervezetek is igyekeznek kiaknázni. Azon túlmenően, hogy a propagandaanyagokat minél szélesebb közönséghez tudják eljuttatni, egyúttal a közösségi finanszírozást (*crowdfunding*) is ki tudják használni a közösségi médiában kialakított ismeretségi háló, és külső adománygyűjtő oldalak bevonásával. Az efféle kampányok kifejezetten nehezítik a terrorizmus-finanszírozás elleni küzdelmet, hiszen akárcsak a pénzmosási technikáknál, itt is nagyon sok felhasználót szükséges nyomon követni ahhoz, hogy a nyomozóhatóságok eljussanak a forráshoz. További kapukat nyit ki a terrorista szervezetek számára a különböző online fizetési módszerek, illetve a kriptovaluták használata (ez utóbbi szabályozása meglehetősen kezdetleges).

- Iszlám bankrendszer

Az iszlám pénzügyi rendszerben 2017-ben 1,72 billió dollár mozgott, amely 71%-a az iszlám bankrendszerhez volt köthető.²⁴ Az iszlám bankrendszerre, sajátos működési logikájának köszönhetően, nem alkalmazhatók azon nemzetközi elvárások és szabványok, amelyek más hitelintézetek esetében mérvadóak. Éppen ezért általánosan ismert vélemény, hogy az iszlám bankrendszer – akárcsak a következő pontban ismertetett havala-rendszer – szabad utat enged a terrorszervezetek pénzügyeinek.

- A havala-rendszer átláthatatlansága

A havala-rendszer tulajdonképpen egy nemzetközi pénzügyi árnyékbankrendszer, amely segítségével illegális bevételek moshatók tisztára, illetve akár jelentős pénzek nemzetközi mozgása válik láthatatlanná a hatóságok számára.²⁵ Külföldi vendégmunkások is előszeretettel alkalmazzák a pénzküldés ezen formáját, mivel származási országukban sokszor túlságosan költséges lenne a pénzügyi tranzakciók lebonyolítása.

²² KENNEDY, Rachael: What is Europe's approach to repatriating ISIS Members? Euronews, 2019. <https://www.euronews.com/2019/03/07/what-is-europe-s-approach-to-repatriating-isis-members-euronews-answers> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)

²³ France becomes first EU country to repatriate captured ISIS fighters, New Europe, 2019. <https://www.neweurope.eu/article/france-becomes-first-eu-country-to-repatriate-captured-isis-fighters/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)

²⁴ Forrás: <https://www.globenewswire.com/news-release/2019/03/20/1758003/0/en/Global-Islamic-Finance-Markets-Report-2019-Islamic-Banking-is-the-Largest-Sector-Contributing-to-71-or-USD-1-72-Trillion.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)

²⁵ JOST, Patrick M. – SANDHU, Harjit Singh (2003): The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering, Financial Crimes Enforcement Network in cooperation with INTERPOL/FOPAC. <https://www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/Documents/FinCEN-Hawala-rpt.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)

Az Európai Unió szomszédságában fekvő régiók kockázatai

Bár az Európai Uniót a Földközi-tenger és a Balkán-félsziget választja el az észak-afrikai és közel-keleti országoktól, az itt végbemenő társadalmi-gazdasági folyamatok hatásai mégis könnyedén továbbgyűrűznek. A 2011-es „Arab tavasz” óta egy sor régiós ország instabillá vált, esetlegesen belső fegyveres konfliktus vette kezdetét, amely alapjaiban határozza meg az országok viszonyrendszerét, cselekvési lehetőségeit.

2002 óta az észak-afrikai és közel-keleti régiókban történik a legtöbb halálos áldozattal járó terrortámadás. Az azóta eltelt években több mint 30 ezer terrortámadás látott napvilágot, amely 90 ezernél is több ember életét követelte.²⁶ Az országok sérülékenysége nem könnyíti meg a terrorizmus elleni küzdelmet, ráadásul a 2011-es „Arab tavasz” óta számos ország még nehezebb helyzetben van, mint korábban.

A 2015-ös migrációs válság kapcsán az Európai Unió tagállamai megtapasztalhatták, mekkora kihívást jelentenek a törékeny országokból elvándorló lakosok százezrei, amely mind inkább abba az irányba tereli a döntéshozókat, hogy a kibocsátó országokban szükséges a migráció kiváltó okait megszüntetni. A migrációs válsággal egyidejűleg az Európai Unió sorozatos terrortámadásokat is elszenvedett, amely politikai feszültségekhez és sok esetben elkésett válságkezeléshez vezetett.

Az észak-afrikai és közel-keleti országok belső folyamatait, valamint a dinamikus alakuló hatalmi erőviszonyokat többek között azért is érdemes megismerni, hogy a kockázatok tudatában a döntéshozók felkészülhessenek hasonló válságokra. Az már látható – kiváltképpen a polgárháborúval sújtott országok esetében – hogy az Európai Unió szomszédságában megerősödött militáns és terrorista szervezetek akadályát képezik a konszolidációnak, illetve a fegyveres konfliktus időbeli elhúzódásához is hozzájárulhat.

Az alábbiakban az észak-afrikai és közel-keleti államok kerülnek bemutatásra aszerint, hogy milyen helyezést értek el a legutóbbi Globális Terrorizmus Index alapján, továbbá milyen trendek játszódtak le az elmúlt években a terrorizmus elleni küzdelmet illetően.

Az észak-afrikai országok:

Algéria

Globális Terrorizmus Index-helyezés²⁷: 54.

MENAFATF-tag²⁸: igen

²⁶ Global Terrorism Index (2018), i. m. p. 34.

²⁷ Az Institute for Economics & Peace nevű szervezet 2018-as jelentésében 138 helyezéssel rangsorolta az államokat aszerint, hogy mennyire érintettek a terrorizmus jelenségével. Forrás: Global Terrorism Index (2018), i. m. – Measuring the impact of terrorism, 2018.

²⁸ A Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Taks Force – rövidítve: FATF) regionális testülete. Ezen regionális testületek a helyi sajátosságokhoz illeszkedve igyekeznek átültetni az FATF ajánlásait, valamint a módszertani ajánlásokat alkalmazni a helyi

A központi kormányzat következetesen fellép a terrrorszervezetek ellen, így dacára annak, hogy Algéria a szomszédos Tunézia, Líbia és Mali részéről erőteljesen kitett a terrorizmusnak, belföldön a szervezetek nem képesek szignifikánsan megerősödni.²⁹

Egyiptom

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 9.

MENAFATF-tag: igen

A terrorizmus áldozatainak száma 2011-től kezdve hirtelen megemelkedett, majd az elmúlt években meglehetősen hullámzó értéket mutatott. A központi kormányzat terrorellenes műveletei bár hoznak eredményeket, maguk is jelentős vérontással, valamint az emberi jogok rendszeres megsértésével járnak (például újságírók és ellenzékiek megkínzása, meggyilkolása).

Líbia

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 13.

MENAFATF-tag: igen

Moammer Kadhafi 42 évig vezette Líbiát, viszont az „Arab tavasz” forradalma megdöntötte a hatalmát. Líbia központi kormányzata de facto megszűnt létezni, az ország több részre szakadt, és a hatalmi vákuumban megannyi militáns és terrorista szervezet erősödött meg. Az Iszlám Állam 2014 óta változó mértékű hatalommal rendelkezik az országban, viszont a folyamatos polgárháborús állapotok továbbra is kedveznek a radikálisoknak.

Marokkó

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 132.

MENAFATF-tag: igen

Kedvelt turisztikai célpont, évente több millió ember látogatja meg az országot, amelyet az észak-afrikai régió viszonylagosan biztonságos országaként könyvelhet el. Az Egyesült Államok szorosan együttműködik a marokkói hatóságokkal a terrrorszervezetek és terroristák felkutatása és visszaszorítása érdekében.³⁰

Tunézia

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 47.

MENAFATF-tag: igen

Tunézia a polgárháborúval sújtott Líbiával szomszédos, ennél fogva a határon átnyúló biztonsági kockázatok száma is megnövekedett 2011 után. Tunézia ad otthont ideiglenesen több olyan nemzetközi szervezetnek és országok képviselőiteinek, amelyek a polgárháború okán nem kívánnak Líbiában tartózkodni.³¹ Tunézia nemzetközi szinten évek óta szorosan együttműködik egyéb szereplőkkel – többek között az Egyesült Államokkal is – hogy fejlessze terrorellenes kapacitásait.

szabályozási környezet függvényében. A továbbiakban feltüntetett tagságok az FATF oldaláról kerültek átemelésre: <http://www.fatf-gafi.org/countries/#FATF>

²⁹ Country Reports on Terrorism 2017, Department of State, 2018. – Algeria, 2017. <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2017/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)

³⁰ Forrás: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-morocco/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)

³¹ Country Reports on Terrorism (2017) i. m.

A közel-keleti országok:

Bahrein

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 53.

MENAFATF-tag: igen

Bahrein legnagyobb belső fenyegetését egy iráni támogatású terrorszervezet jelenti, amely végső célja a kormányzat megbuktatása. Ugyanakkor a kormányzat és a biztonsági erők szorosan együttműködnek akár az Egyesült Államokkal, akár a Pénzügyi Akciócsoporttal, így meglehetősen felkészültek akár a terrorista csoportok, akár a terrorizmus-finanszírozás felderítése tekintetében.³²

Egyesült Arab Emírségek

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 127.

MENAFATF-tag: igen

Ahogy a Globális Terrorizmus Indexből is látszik, az Egyesült Arab Emírségek meglehetősen csekély mértékben érintett a terrorizmus negatív hatásaiból. 2014-ben a kormányzat 85 szervezetet, mint a Muszlim Testvériség, Hezbollah, Iszlám Állam, al-Kaida stb. nyilvánított terrorista szervezetnek, továbbá évente több százezer dollárral támogatja a bűnözés és terrorizmus elleni küzdelmet a régióban.³³ Ugyanakkor gyakran vádolják meg, hogy terroristákat támogat úgy, mint Afganisztánban, Pakisztánban, a szeptember 11-i támadásnál, vagy éppen a napjainkban is zajló jemeni polgárháborúban.³⁴

Irak

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 1.

MENAFATF-tag: igen

2001 óta 65 ezer ember vált a terrorizmus áldozatává, a halálos áldozatok száma 2003 (iraki háború) és 2011 („Arab tavasz”) között ugrásszerűen megnőtt. 2014-ben az Iszlám Állam Irakon és Szírián átívelve kikiáltotta a kalifátust, amely egy több éven át húzódó polgárháborúba torkollott. Bár 2016-ról 2017-re megfeleződött a halálos áldozatok száma, így is 4.200 embernél több halt meg.³⁵

Irán

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 44.

MENAFATF-tag: nem

Íránt megannyi vád éri nemzetközi szinten, hogy államilag támogat terrorszervezeteket konfliktusos országokban. Ráadásul az Egyesült Államok – Irán közötti viszony elmérgesedése 2019-ben azt hozta magával, hogy az iráni Forradalmi Gárdát külföldi terrorista szervezetnek minősítette az amerikai adminisztráció.

³² Forrás: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-bahrain/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

³³ The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy, Congressional Research Service, 2019. <https://www.justice.gov/eoir/page/file/1134191/download> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

³⁴ The United Arab Emirates and Saudi Arabia are aiding terrorists in Yemen, The Washington Post, 2019. <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/08/29/the-united-arab-emirates-and-saudi-arabia-are-aiding-terrorists-in-yemen/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

³⁵ Global Terrorism Index (2018) i. m. p. 19. – Measuring the impact of terrorism

Izrael

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 41.

MENAFATF-tag: nem, de az FATF és a MONEYVAL tagja is egyidejűleg.

Az ország egyidejűleg több oldalról is nyomás alatt áll. Határos Libanonnal és a polgárháborús Szíriával, ahonnan több támadás is érte az elmúlt években. Továbbá a palesztin területek szintén egy olyan konfliktuszónát jelentenek, amelyek a folyamatos feszültségtől akár egyik napról a másikra háborús övezetté válhatnak.

Jemen

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 8.

MENAFATF-tag: igen

Az országban 2015-ben polgárháború tört ki, ami a hivatalos adatok alapján már 100 ezer ember életét követelte, és további milliók élete a nemzetközi segítségtől függ. Bár a terrorizmus áldozatainak száma csökkenő tendenciát mutatott 2016-ról 2017-re, a polgárháború pusztításai bőven felülírják a javulást.³⁶

Jordánia

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 60.

MENAFATF-tag: igen

Bár Jordánia önmagában elkötelezett a terrorizmus elleni küzdelem mellett, Szíria és Irak közvetlen szomszédsága, valamint a 756 ezer fő menekült több kockázatot is hordoz. Az amerikai külügyminisztérium 2018-ban egy új, terrorellenes kiképzőközpontot nyitott, miközben terrorellenes támogató programot is biztosít a biztonsági erőknek.³⁷ Jordánia belső biztonsága felértékelődött az iraki és a jemeni polgárháború kitörésével, ugyanis az azokkal az országokkal szomszédos Szaúd-Arábia biztonsága kiemelt prioritású az Egyesült Államok számára.

Libanon

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 35.

MENAFATF-tag: igen

Libanon a szíriai polgárháború egyik legnagyobb elszenvedője, népességarányosan itt tartózkodik a legtöbb menekült. Az ENSZ Menekültügyi Ügynöksége 919 ezer fő szíriai menekülttel számol, ugyanakkor egyes becslések szerint ez a szám a 1,5 millió főt is elérheti.³⁸ Továbbá 170-270 ezer fő palesztin és 20 ezer fő iraki menekült is Libanonban él.³⁹ Értelemszerűen a menekültek elhelyezése és ellátása hatalmas terhet ró Libanonra, miközben folyamatosan növekszik a társadalmi feszültség és a gazdasági kilátások is gyengék. Libanon legerősebb, terroristaszervezetnek minősített tömörülése a Hezbollah. Az Egyesült Államok mellett számos fejlett és fejlődő állam minősítette terrorista szervezetnek, továbbá vezet be ellene pénzügyi és egyéb szankciókat. A Hezbollah a közel-keleti hatalmi viszonyok alakításában meghatározó szereplő, és Iránnal való

³⁶ Uo. p. 26.

³⁷ The Department of State Expands Regional Counterterrorism Training Center in Jordan, U.S. Department of State, 2018. <https://medium.com/statedept/the-department-of-state-expands-regional-counterterrorism-training-center-in-jordan-1ae7b650796c> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

³⁸ Forrás: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

³⁹ Forrás: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-lebanon/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

kapcsolatrendszere még veszélyesebbé teszi a vele szembenálló államok és egyéb szereplők számára.

Katar

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 130.

MENAFATF-tag: igen

Katar, hasonlóan Kuvaithoz, az Egyesült Arab Emírségekhez és Szaúd-Arábiához, kettős játszmát folytat. A Globális Terrorizmus Index alapján egy békés országra asszociálhatnánk, amely még az ENSZ Terrorellenes Központját is támogatja.⁴⁰ Másfelől viszont üzletemberek és befolyásos szereplők támogatnak olyan terrorszervezeteket, mint a Hamász vagy az Iszlám Állam, és több szakértő is a terrorizmus egyik legnagyobb támogatójának tartja Katart. Bevett eljárás, hogy állami tulajdonú bankhoz köthető szervezeteken keresztül jutnak el pénzügyi forrásokat a címzettekhez.⁴¹

Kuvait

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 64.

MENAFATF-tag: igen

Kuvaitban, akárcsak a régió számos országában, egyidejűleg több radikális csoport is fenyegetést jelent a belbiztonságra, úgymint a Muszlim Testvériség, az Iszlám Állam, az al-Kaida, palesztin, valamint szunnita és siíta szervezetek.⁴² Bár az elmúlt években belföldön sikerült a terrorfenyegetettséget csökkenteni, ugyanakkor súlyos vádak érik nemzetközi szintről, miszerint terrorszervezeteknek nyújt segítséget. A szíriai polgárháború során Kuvait az egyik legaktívabb támogatójává vált a Bassár el-Aszad ellen küzdő terrorszervezeteknek, de feltételezések szerint ugyanúgy segédkeznek dzsihádisták Afganisztánba és Pakisztánba utaztatásában.

Omán

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 138.

MENAFATF-tag: igen

Omán stratégiai fontosságú állam a világ kőolaj-ellátásában, ugyanis annak partjai mentén szállítják tengeri úton a teljes készlet mintegy 30%-át.⁴³ Az Egyesült Államok aktívan támogatja az ománi biztonsági erők kiképzését ugyanazzal a programmal, mint Jordániában, továbbá nagy hangsúlyt fektet a kalózok és a drogcsempészek elleni fellépésre is. A szomszédos jemeni polgárháború kitörésével párhuzamosan megnőtt a kockázat, hogy a terroristák beszivárognak Ománba is, így az ország belső biztonsága attól is függ, hogy Szaúd-Arábia miképpen képes megfékezni a jemeni felkelőket és különböző militáns/terrorista csoportokat.

⁴⁰ Forrás: <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/qatar-supports-united-nations-counter-terrorism-centre> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

⁴¹ WEINTHAL, Benjamin: UAE and UK papers urge Qatar to stop funding terrorism, Foundation for Defense of Democracies, 2019. <https://www.fdd.org/analysis/2019/08/07/uae-and-uk-papers-urge-qatar-to-stop-funding-terrorism/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

⁴² Forrás: <https://www.counterextremism.com/countries/kuwait> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)

⁴³ Forrás: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-oman/> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)

Szíria

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 4.

MENAFATF-tag: igen

A 2011-es polgárháború kitörése kedvezett a militáns és terrorszervezetek megerősödésének, aminek következtében az Iszlám Állam is kinőhette magát. A 2014-es kalifátus kikiáltását követően többéves katonai hadjárat kellett a protoállam megsemmisítéséhez, ugyanakkor a megtépzott szervezet további terrorista csoportosulások mellett még továbbra is aktív. 2016-ról 2017-re közel 50%-kal csökkent a terrorizmus áldozatainak száma, de még így is közel 1.100 ember vesztette életét.⁴⁴

Szaúd-Arábia

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 29.

MENAFATF-tag: igen, továbbá az FATF tagja is

Szaúd-Arábia a közel-keleti régió egyik legerősebb gazdasága és legerősebb hadserege felett diszponál. Bár hivatalosan az Egyesült Államok elkötelezett szövetsége a terrorizmus elleni harcban, Szaúd-Arábia – akár állami, akár vagyonos magánemberek szintjéről – gyakran támogat direkt és indirekt módon terrorszervezeteket. Az Iránnal folytatott hatalmi vetélkedés szintén előmozdítja az illegális tevékenységet űző szereplőkkel történő együttműködést. A Szaúd-Arábia vezetésű katonai koalíció a jemeni polgárháborúba szintén elősegítette a belföldön végrehajtott terrorcselekményeket/ellenséges katonai akciókat.

Törökország

Globális Terrorizmus Index-helyezés: 12.

MENAFATF-tag: nem, de az FATF tagja.

Törökország kivételt jelent a fenti országok sorából, ugyanis sokkal szorosabb együttműködést gyakorol a nyugati országokkal a NATO, az Európai Unió és egyéb nemzetközi együttműködések révén. Másfelől viszont belföldön súlyos fenyegetést jelentenek a radikális csoportok; az elmúlt években török állampolgárok tömegesen csatlakoztak különféle terrorszervezetekhez (elsősorban az Iszlám Államhoz). Törökország külpolitikáját így a terrorszervezetekkel való küzdelem is alakítja, itt szükséges megemlíteni a kurdok ellen végrehajtott hadműveleteket is.⁴⁵

Terrorizmus-finanszírozás elleni küzdelem kockázatai

A terrorizmus elleni küzdelem legsikeresebb elemét képezik a terrorizmus-finanszírozás elleni fellépések.⁴⁶ A pénzügyi rendszer átláthatóságát célzó nemzeti és nemzetközi intézkedések, standardok nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy az illegális és legális forrásból származó jövedelmek illegális célra (jelen esetben

⁴⁴ Global Terrorism Index (2018) i. m. p. 22. – Measuring the impact of terrorism

⁴⁵ A hadműveletekről és az azokat megalapozó külföldi fegyverexport összefüggéseiről lásd TÓTH Zoltán Balázs: A fegyverkereskedelem önkorlátozása – politikai, gazdasági és diplomáciai érdekek ütközése, Szakmai Szemle 2018/4. pp. 59-75.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_4_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)

⁴⁶ CLUNAN, Anne L.: The Fight against Terrorist Financing, Political Science Quarterly, 2006/2007. Vol. 121. No. 4. p. 569. <https://www.jstor.org/stable/20202763> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)

terrorista tevékenységre és terrorszervezet kiépítésére) irányuló felhasználása az elmúlt évtizedekben mind körülményesebbé vált.

Ugyanakkor a vizsgált régiók országai számos olyan kockázatot hordoznak, amelyek a terrorista szervezeteknek, valamint a terroristák pénzügyei továbbvitelének kedvez. Ezen kockázatok közül a legfontosabbak az alábbiakban kerülnek összefoglalásra.

- Az állami biztonsági és felügyeleti szervek hiányosságai

Számos észak-afrikai és közel-keleti ország központi kormányzata nem rendelkezik kellő erőforrásokkal ahhoz, hogy az ország teljes területe felett tényleges hatalmat gyakoroljon – igaz, a földrajzi sajátosságok és az infrastruktúra alulfejlettsége sem kedvez ennek. Ez magában foglalja azt, hogy az állam fizikailag nem tud jelen lenni bizonyos földrajzi területeken, vagy az állami intézményrendszer küzd strukturális problémákkal.⁴⁷

- A készpénzzel történő tranzakciókat nehezebb nyomon követni

A vizsgált régiókban a pénzügy rendszer intézményei és a szabályozási környezet minősége, átláthatósága, valamint a pénzügyi tudatosság jóval alacsonyabb szintű, mint a fejlett országokban. Utóbbihoz jó példa, hogy az emberek többsége még mindig a készpénzzel történő tranzakciók mellett tart ki, ezáltal a pénzügyi folyamatok jóval nehezebben nyomon követhetőek az állam számára (nem utolsósorban ez a tény kedvez a terrorszervezetek forrás-becsatornázásának is).

	Világ	Észak-Afrika és Közel-Kelet
Bankszámlával rendelkezik	68,5%	43,5%
Inaktív bankszámlák aránya	13,4	7,1%
Indított vagy kapott digitális kifizetést	52,3%	33,3%
Bank / hitelkártyát használt vásárláshoz	32,6%	16,2%

1. ábra: Adatok a pénzügyi tranzakciókról
 Forrás: *The Little Data Book on Financial Inclusion, 2018.*

Mindez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a terrorszervezetek ne kísérletezgetnének új, online tranzakciós csatornák kialakításával. A kriptovaluták – elsősorban a Bitcoin – egyre nagyobb szerephez jutnak a forrásteremtés és tranzakciók lebonyolítása során, mivel a hatóságok számára jóformán visszakövethetetlenek.⁴⁸ A hatóságok fellépése területén a hagyományos pénzügyi

⁴⁷ A nemzetközi intézmények korlátjait jelzi a MENAFATF legutóbbi közleménye is. Ennek alapján a MENAFATF nevében valakik díjbefizetésre köteleztek országokat, hogy „hivatalosan” igazolják tranzakciók eredetét., holott a szervezet nem lát el hasonló tevékenységet és nem is bocsát áruba fizetős szolgáltatást. Forrás: <http://www.menafatf.org/information-center/Announcements> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)

⁴⁸ POPPER, Nathaniel: Terrorist Turn to Bitcoin for Funding, and They’re Learning Fast, *The New York Times*, 2019. <https://www.nytimes.com/2019/08/18/technology/terrorists-bitcoin.html> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)

szankciók hatékony eszközöknek bizonyulnak, ugyanakkor a kriptovalutákkal végzett műveletekkel kapcsolatban a nemzeti hatóságok egyelőre tehetetlenek.

- A terrrorszervezetek tehetősebb donorjai a „közelben” vannak

Ahogy az előző fejezetben is megemlítésre került, több olajmonarchiából is érkeznek pénzügyi támogatások militáns és terrorista szervezetek részére. A támogatások meglehetősen változatos módon jutnak el a címzettekhez, készpénzszállítmányokon át az államhoz is köthető bankok hálózatán keresztül. A donorállamok közelsége megkönnyíti a tranzakciókat, ugyanis a pénzügyi rendszer több országban kevésbé szabályozott/átláthatóbb, mint a fejlett országokban. Szintén szükséges megemlíteni Iránt, amely nyíltan támogat olyan szervezeteket, amelyek a közel-keleti régió biztonságára fenyegetést jelentenek, ugyanakkor Irán hatalmi érdekeit szolgálja.

- Belföldi és határon átnyúló bűncselekmények kisebb arányú felderítése a központi kormányzat és a biztonsági szervek hatékonyságával áll összefüggésben. Az észak-afrikai és közel-keleti régiókban a fegyver-, drog- és embercsempészes, a természeti erőforrások kiaknázása, valamint a különböző bűnelkövetési formák (rablás, fosztogatás, emberrablás, zsarolás és egyéb pénzügyi bűncselekmények stb.) jelentős bevételt generálnak a bűnszervezeteknek és a terrorista szervezeteknek egyaránt.⁴⁹ Egy példa kapcsán lehet szemléltetni a vizsgált régióban a bűnözés dominanciáját. 2018. szeptember 18-26. között az INTERPOL Irak, Jordánia, Libanon és Marokkó területén végzett ellenőrzéseket helyi erők bevonásával olyan helyszíneken, amelyek köztudottan a csempész-útvonalakra esnek. Az akció során 57 fegyvert, 1,3 millió euró készpénzt, 6 kg heroint és 400 db, összesen 200 ezer euró értékű szintetikus tablettát foglaltak le, valamint 115 embert tartóztattak le.⁵⁰

Konklúzió

Az észak-afrikai és közel-keleti országok erőteljesen kitétek a terrorizmus kockázatainak, és ezzel együtt a terrorizmus-finanszírozás negatív hatásainak is. A terrorizmus már az „Arab tavasz” előtt is felszámolhatatlan jelenségnek tűnt, ugyanakkor 2011 után, a törékeny államok sokasodásával még kezelhetetlenebbé vált a helyzet. Erre példa az Iszlám Állam térnyerése, amelyet csak széles nemzetközi összefogással lehetett megállítani, ugyanakkor a szervezetet ennek ellenére nem sikerült teljes egészében felszámolni. A tanulmány megírásakor zajló polgárháborúk – Líbia, Szíria, Jemen –, valamint a több országot sújtó gazdasági nehézségek mind olyan tényezők, amelyek akadályozzák a terrorizmus elleni eredményes küzdelmet. A zavaros belpolitikai viszonyokat előnyükre fordító

⁴⁹ Erre jó példa az Iszlám Állam: 2010 után Moszul városában zsarolással csikartak ki pénzt gyógyszeráraktól, orvosoktól, szállodáktól és bolttulajdonosoktól, és az így befolyt pénzt a szervezetük bővítésére, fegyvervásárlásra és merényletek megvalósítására fordították. Nem meglepő, hogy miután évekig behálózta a várost, 2014-ben mindössze néhány nap alatt sikeresen elfoglalták. Bővebb információ az Iszlám Állam térnyeréséről: TÓTH Zoltán Balázs: Államépítési törekvések Szíriában – Az Iszlám Állam tündöklése és túlélése?, Jog – Állam – Politika, 2018/3. (Letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

⁵⁰ Forrás: <https://www.interpol.int/es/Noticias-y-acontecimientos/Noticias/2018/INTERPOL-operation-targets-terrorist-mobility-and-illicit-weapons-in-Middle-East-and-North-Africa> (Letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

militáns és terrorista szervezetek pedig könnyebben tudnak forrásokat becsatornázni, amikor a központi kormányzat nem képes (hatékonyan) ellenőrizni a pénzmozgásokat az ország területén.

Éppen ezért a terrorizmus-finanszírozás elleni küzdelem első lépcsője a törékeny országok konszolidációja. Látható, hogy mind az Egyesült Államok, mind az FATF (MENAFATF) támogatja a terrorizmus és terrorizmus-finanszírozás elleni harcot a biztonsági erők megerősítése, a szabályozási környezet fejlesztése, valamint a pénzügyi intézményrendszer stabilizálása révén (természetesen a más-más szereplők eltérő szakterületeken avatkoznak be). Mindez ugyanakkor kevésbé hatékony olyan országokban, ahol a központi kormányzat az erőszakszervein keresztül nem gyakorol de facto teljes hatalmat a teljes terület felett, így kiskapukat hagyva az illegális tevékenységek folytatásának.

Mivel az Európai Unió az észak-afrikai és közel-keleti régió okán súlyos biztonsági kockázatokkal kénytelen szembenézni, ennél fogva abban érdekelt, hogy minél több intézményen és együttműködésen keresztül fejlessze „védelmi képességeit”. A tanulmány sorozat záró része így az Európai Unió intézményein keresztül mutatja be a terrorizmus és terrorizmus-finanszírozás elleni küzdelmet, amely támogatja az első részben ismertetett FATF munkásságát.

Felhasznált irodalom:

- BEARE, Margaret E. – SCHNEIDER, Stephen (2007): Money Laundering in Canada – Chasing Dirty and Dangerous Dollars; University of Toronto Press Incorporated, Toronto, p. 272.
- CHITADZE, Nika (2016): Global Dimensions of Organized Crime and Ways of Preventing Threats at International Level, Connections, Vol. 15. No. 3.
- CLUNAN, Anne L.: The Fight against Terrorist Financing, Political Science Quarterly, 2006/2007. Vol. 121. No. 4. p. 569. <https://www.jstor.org/stable/20202763> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)
- COCKBURN, Patrick: Private donors from Gulf oil states helping to bankroll salaries of up to 100,000 Isis fighters, Independent, 2015. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-has-made-many-enemies-but-it-may-be-saved-by-their-inability-to-unite-10061739.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- <https://www.counterextremism.com/countries/kuwait> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)
- COOPER, H.H.A.(2001): Terrorism, American Behavioral Scientist, Vol. 44. Issue 6.
- Country Reports on Terrorism 2017, Department of State, 2018. – Algeria, 2017. <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2017/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)
- <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- Emerging Terrorist Financing Risks (2015).; FATF Report. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Emerging-Terrorist-Financing-Risks.pdf>, pp. 9-10. (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)

- France becomes first EU country to repatriate captured ISIS fighters, New Europe, 2019. <https://www.neweurope.eu/article/france-becomes-first-eu-country-to-repatriate-captured-isis-fighters/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)
- <http://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2019/04/9511904-fragilestatesindex.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- <https://www.globenewswire.com/news-release/2019/03/20/1758003/0/en/Global-Islamic-Finance-Markets-Report-2019-Islamic-Banking-is-the-Largest-Sector-Contributing-to-71-or-USD-1-72-Trillion.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)
- Greater Cooperation Needed to Tackle Danger Posed by Returning Foreign Fighters, Head of Counter-Terrorism Office Tells Security Council, United Nations, 2017. <https://www.un.org/press/en/2017/sc13097.doc.htm> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- HELFSTEIN, Scott – SOLOMON, John: Risky Business: The Global Threat Network and the Politics of Contraband, The Combating Terrorism Center at West Point, 2014. p. 42. https://ctc.usma.edu/app/uploads/2014/05/RiskyBusiness_final.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- HETZER, Wolfgang – MILITELLO, Vincenzo (2013): The European Union in Henrich-Böll-Stiftung – Schönenberg, Regine: Transnational Organized Crime. Elérhető: <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1fxh0d.18>
- <https://www.interpol.int/es/Noticias-y-acontecimientos/Noticias/2018/INTERPOL-operation-targets-terrorist-mobility-and-illicit-weapons-in-Middle-East-and-North-Africa> (Letöltés ideje: 2019. 10. 13.)
- JOST, Patrick M. – SANDHU, Harjit Singh (2003): The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering, Financial Crimes Enforcement Network in cooperation with INTERPOL/FOPAC. Elérhető: <https://www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/Documents/FinCEN-Hawala-rpt.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)
- KENNEDY, Rachael: What is Europe's approach to repatriating ISIS Members? Euronews, 2019. <https://www.euronews.com/2019/03/07/what-is-europe-s-approach-to-repatriating-isis-members-euronews-answers> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)
- <http://www.menafatf.org/information-center/Announcements> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)
- MULLIS, Sam – WITHER, James K. (2016): Terrorism and Organized Crime, Connections, Vol. 15. No. 3.
- Money laundering and terrorist financing through trade in diamonds, FATF report, FATF, 2013. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/ML-TF-through-trade-in-diamonds.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- POPPER, Nathaniel: Terrorist Turn to Bitcoin for Funding, and They're Learning Fast, The New York Times, 2019. <https://www.nytimes.com/2019/08/18/technology/terrorists-bitcoin.html> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)
- Resolution 2178 (2014), United Nations, Security Council, S/RES/2178, 2014. [https://www.undocs.org/S/RES/2178%20\(2014\)](https://www.undocs.org/S/RES/2178%20(2014)) (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- Risk of Terrorist Abuse in Non-Profit Organisations, FATF Report, FATF, 2014. p. 18. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-of-terrorist-abuse-in-non-profit-organisations.pdf>, (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- <https://www.state.gov/u-s-relations-with-bahrain/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

- <https://www.state.gov/u-s-relations-with-lebanon/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- <https://www.state.gov/u-s-relations-with-morocco/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 08.)
- <https://www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- <https://www.state.gov/u-s-relations-with-oman/> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)
- <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- The Department of State Expands Regional Counterterrorism Training Center in Jordan, U.S. Department of State, 2018. <https://medium.com/statedept/the-department-of-state-expands-regional-counterterrorism-training-center-in-jordan-1ae7b650796c> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- TOMOLYA János – PADÁNYI József: A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei; *Hadtudomány*, 2014/1. e-szám, pp. 132-133. http://mhit.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/11_TOMOLYA_PADANYI.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- TÓTH Zoltán Balázs: Az Iszlám Állam online térhódítása; *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2016/4. http://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_026-042.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- TÓTH Zoltán Balázs: Államépítési törekvések Szíriában – Az Iszlám Állam tündöklése és túlélése?, *Jog – Állam – Politika*, 2018/3. (Letöltés ideje: 2019. 10. 13.)
- TÓTH Zoltán Balázs: A fegyverkereskedelem önkorlátozása – politikai, gazdasági és diplomáciai érdekek ütközése, *Szakmai Szemle* 2018/4. pp. 59-75 http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_4_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)
- The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy, Congressional Research Service, 2019. <https://www.justice.gov/eoir/page/file/1134191/download> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/qatar-supports-united-nations-counterterrorism-centre> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- The United Arab Emirates and Saudi Arabia are aiding terrorists in Yemen, *The Washington Post*, 2019. <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/08/29/the-united-arab-emirates-and-saudi-arabia-are-aiding-terrorists-in-yemen/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018-1.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 07.)
- WEINTHAL, Benjamin: UAE and UK papers urge Qatar to stop funding terrorism, *Foundation for Defense of Democracies*, 2019. <https://www.fdd.org/analysis/2019/08/07/uae-and-uk-papers-urge-qatar-to-stop-funding-terrorism/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

E SZÁMUNK TARTALMA

DR. URBÁNYI ANDRÁS
**NEMZETBIZTONSÁGI VS. BŰNÜGYI FELDERÍTÉS –
A MEGSZERZETT INFORMÁCIÓKKAL VALÓ GAZDÁLKODÁS
KÉRDÉSEI**

A tanulmány szerzője közel húsz éve a bűnügyi felderítés területén dolgozik. Gyakorlati tapasztalata, hogy ezen közel húsz év alatt is gyökeresen megváltozott mind a társadalmi környezet, mind a bűnözés szerkezete, illetőleg e területen is új veszélyforrások jelentek meg. Ezzel párhuzamosan ugrásszerűen megnőtt a felderítés során beszerezhető adatok mennyisége, ugyanakkor az igazán „értékes”, releváns adatok beszerzése – a technológiai fejlődés következtében – egyre nehezebb, elsősorban a telefonlehallgatások segítségével. Így a szerző álláspontja szerint előtérbe került a megszerzett adatokkal, információkkal való hatékonyabb gazdálkodás szükségessége. Ez pedig a felderítéssel foglalkozó bűnügyi és nemzetbiztonsági szervek hatékonyabb együttműködését, az információk megosztását is szükségessé teszi. A tanulmány célja a probléma felvetésén túl, egy esetleges közös gondolkodás beindítása ezen témakörben.

Kulcsszavak: felderítés, titkos felderítés, nemzetbiztonsági szervek, bűnügy, bűnügyi szervek, büntetőeljárás, információ, adat, információfelhasználás, információgazdálkodás, információcsere, bizonyíték, leplezett eszközök

CONTENTS

ANDRÁS URBÁNYI DR.

NATIONAL SECURITY INTELLIGENCE VS. CRIMINAL INTELLIGENCE – QUESTIONS ABOUT MANAGING OBTAINED INFORMATION

The author of this article has been working in the area of criminal intelligence for nearly 20 years. His practical experience during this nearly 20 years is that the social environment and the structure of crime have changed fundamentally, and a number of new threats have emerged in this area alongside the existing ones.

At the same time the amount of data that can be retrieved during intelligence activities has increased in a significant way, on the other hand gathering the truly „valuable”, relevant data through phone tapping (wiretap) – due to technological development – is harder every day. Therefore the need for more efficient management of the acquired information and data has come into view according to the author. And it also calls for more effective cooperation and sharing information between criminal intelligence agencies and national intelligence agencies. The purpose of this article beyond raising the issue is to initiate a possible joint thinking on this topic.

Keywords: confidential intelligence, national security, criminal intelligence, national intelligence agencies, crime, criminal intelligence agencies prosecution, information, data, use of information, information management, sharing information, evidence

DR. EHRENBERGER RÓBERT

A BM III/V. CSOPORTFŐNÖKSÉG SZERVEZETTÖRTÉNETE 1962-1971 KÖZÖTT

Az 1962 és 1990 közötti Belügyminisztérium állambiztonsági szervei között a III/V. Csoportfőnökség az egyes központi operatív szervek és osztályok amolyan segédoperatív (technikai) szerveként funkcionált. Az egész korszak során következetesen rá jellemző legfontosabb alapfeladata az eredményes titkosszolgálati munkához nélkülözhetetlen operatív technikai eszközök biztosítása és üzemeltetése, valamint az operatív vegyi és okmánytechnikával kapcsolatos feladatok és kutatások ellátása volt. Jelentőségét kiemeli még – mindezekon felül –, hogy egyike volt a Kádár-kori belügyi tárca kevés számú önálló gazdálkodási és pénzügyi jogkörökkel rendelkező költségvetési szerveinek. A konstans alapfeladatai mellett bizonyos időszakokban (különösen is a hatvanas években) egyéb, nagyon jelentős területek gazdája is lehetett: így szervezeten belül hozzá tartozott – többek között – a belügyi híradástechnika működtetése, a rejtjelezés és rejtjelfejtés, valamint a rádióelhárítás is.

Szervezeti felépítésére az első évtizedben a fokozatos növekedés és bővülés volt jellemző (1962-ben négy osztállyal indult, 1968-ban már nyolc osztály és két önálló alosztály tartozott hozzá). 1971-ben jelentős szervezeti és létszámcsökkentésen esett át (3 osztály és két önálló alosztály), majd a hetvenes évek közepétől ismét növekedésnek indult (1985-re újra 7 osztállyal és két önálló alosztállyal).

A két tanulmányban a fenti folyamatok részletes elemzése olvasható a téma legfontosabb levéltári forrásaiban folytatott alapkutatások alapján.

Kulcsszavak: Belügyminisztérium, szervezettörténet, titkosszolgálat, titkos adatgyűjtés, titkos adatgyűjtés műszaki eszközei, levéltári iratok

RÓBERT EHRENBERGER DR.

HISTORY OF THE HUNGARIAN MINISTRY OF INTERIOR III/V. MAIN DEPARTMENT BETWEEN 1962-1971

The Hungarian Ministry of Interior's III/V. Main Department (abbr.: MoI III/V MD) operated between 1962-1990 as a technical support organisation among the central organs and divisions. During the whole period of time its basic task remained to provide operative technical support capabilities, means and capacities needed by the clandestine activities, along with the special chemical and document technology related support and researches. Its importance is reflected also in the fact that it was one of the very few organisations in the so-called „Kádár-era” MoI with independent budget and financial rights. Other than its never changing basic tasks, it was tasked temporarily (especially in the '60s) with some very important other duties, e.g. the functioning of the whole communications system of the Hungarian MoI, the coding and decoding (cypher) activities as well as radio countermeasures. In the beginning its hierarchy was constantly expanding (it was founded in 1962 with 4 divisions, but in 1968 there were in its organisation 8 divisions and 2 independent sub-divisions). In 1971 it underwent a substantial re-organisation (meaning down-sizing: it lost 3 divisions and the 2 independent sub-divisions). From the mid-'70s it started to grow again in size and by 1985 there were 7 divisions and 2 independent sub-divisions in its organisation. In my 2 articles I analyse the above developments in the light of the latest researches in the archives.

Keywords: Ministry of Interior, organisation history, secret service, secret collection of facts, technical instruments for secret collection of facts, archival records

DR. ZSÁKAI ZSOLT

TERRORIZMUS – BIOTERRORIZMUS A VÁLTOZÓ VILÁG NEGATÍV ASPEKTUSAI

Tanulmányom egy összefoglaló írás a terrorizmusról, ezen belül is a bioterrorizmusról, melynek apropóját napi aktuálpolitikai kérdések adják. A téma történeti áttekintése, jellemzőik megismerése elengedhetetlen korunk, valamint az eljövő évtizedek ezekkel kapcsolatos problémáinak megértéséhez. A terrorizmus évezredek óta jelen van az emberiség történelmében és valószínűleg mindig jelen is lesz. A növekvő társadalmi különbségek, a gyors technikai fejlődés, a föld népességének növekedése, a világ gazdasági, hatalmi átrendeződése mind előrevetíti a terrorizmus jelenlétét és változását. Társadalmunk szociológiai, gazdasági, népesedési viszonyai, valamint napjaink aktuálpolitikai történései megnövelik az országok terrorelhárító szervezeteinek terhet, finanszírozását, valamint új kihívások megoldása felé készítetik az államokat. A migráció és a biztonsági kockázat növekedés ok-okozati viszonya nem lehet kérdés és folyamatosan keresni kell azon lehetőségeket, amelyekkel a biztonsági kockázatok csökkenthetőek. Az éghajlatváltozásból eredő „lehetőségek”, az új típusú „biológiai öngyilkos merénylők” megjelenése, az illegális, ellenőrizetlen migráció mind olyan tényezők, amelyek magukban hordozzák a terroristák új módszereinek folyamatos megjelenését és alkalmazását. A terrorizmus elleni harc összetettebbé válása, az új módszerek felderítése, a védelmi stratégiák állandó újragondolása elengedhetetlen annak érdekében, hogy a társadalom esélyessé váljon a pusztító terrorista cselekmények ellen.

Kulcsszavak: terrorizmus, bioterrorizmus, migráció, terrorizmus története, terrrorszervezetek

PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY

HIPERSZONIKUS FEGYVEREK ÉS FEGYVERRENDSZEREK

A szakértők szerint a hiperszonikus fegyverek és fegyverrendszerek az interkontinentális ballisztikus rakétáknál is veszélyesebbek lehetnek. Ugyanakkor az Egyesült Államoknak és az Oroszországi Föderációnak terve sincsen olyan szerződés megkötéséről, amely szabályozná ezen eszközök fejlesztését és rendszerbeállítását. A hiperszonikus eszközök a hadviselés terén nyithatnak új fejezetet, de ennél is fontosabb, hogy az e téren kibontakozó fegyverkezési verseny elhozhatja a világra a második hidegháború időszakát.

Kulcsszavak: hiperszonikus fegyver, Gyors Globális Csapás, X-51 repülőeszköz, Burevesztnik nukleáris hajtóművel felszerelt hiperszonikus robotrepülőgép

ZSOLT ZSÁKAI DR.

**TERRORISM – BIOTERRORIZMUS
NEGATIVE ASPECTS OF OUR CHANGING WORLD**

My paper is intended to present an overview of terrorism, or more precisely bioterrorism, in connection with current political topics. A historical review and analysis of their characteristics is essential for understanding both current events and foreseeable problems in the coming decades. Terrorism has been a part of human history for thousands of years and most likely this will continue to be the case in the future as well. Increasing social disparities, rapid technological development, growth of human populations, and the rearrangement of global economic systems and power structures all foreshadow the presence and diversification of terrorism. Sociological, economic and population-related factors of our society as well as current political events place increased burden on both human and financial resources of national counter-terrorism organizations and force our nations to solve emerging challenges. The direct causal link between migration and an increase in security risks is no longer a theoretical question and we are compelled to continuously seek ways to mitigate security risks. “Opportunities” arising from climate change, the emergence of novel types of “biological suicide bombers”, and illegal and uncontrolled migration are all factors that facilitate the ongoing development and use of new methods by terrorists. To give our society a fighting chance against devastating terrorist acts it is essential to diversify our methods to fight against terrorism, develop novel modalities and adapt our thinking to the continuous re-evaluation of our defence strategies.

Keywords: terrorism, bioterrorism, migration, history of terrorism, terrorist organizations

GYÖRGY SZTERNÁK PROF. DR.

HYPERSONIC WEAPONS AND WEAPONS SYSTEMS

According to experts, hypersonic weapons and weapon systems may be more dangerous than intercontinental left-wing missiles. However, the United States and the Russian Federation have no plans to conclude a contract that would regulate the development and system setup of these devices. The hypersonic tools can open a new chapter in warfare, but more importantly, the armed rivalry in this field can bring the second Cold War into the world.

Keywords: hyperonic weapon, Prompt, Global Strike theory, X-51 airplane, Burevestnik nuclear-powered hypersonic robotic aircraft

KIRÁLY ISTVÁN MIHÁLY

AZ IZRAELI LÉGVÉDELEM ÉS LÉGIERŐ LEGÚJABB ESZKÖZEI – TÖBBRÉTEGŰ LÉGVÉDELMI RENDSZER, F-35, UAV-OK

Izrael Állam számára a túléléshez, valamint a kihívóival szembeni eredményes fellépéshez, elrettentéshez elengedhetetlenül szükséges a technológiai fölény biztosítása. Az olyan haditechnikai eszközök, mint a többretegű légvédelmi rendszer egyes elemei (Vaskupola, Dávid Parittyája, Nyíl 3, Barak 8), a különböző pilóta nélküli repülőeszközök, vagy éppen az F-35-ös vadászbombázók e lépéselőny fenntartásában kulcsszerepet játszanak, hiszen ezek (is) jelentik a minőségbeli különbséget az ellenséges fegyveres erőkkel szemben. Jelen írás az izraeli légierő és légvédelem legfejlettebb eszközeit vizsgálja, bemutatva az ország védelmi és támadó képességeihez való hozzájárulásukat.

Kulcsszavak: Izrael, légierő, légvédelem, F-35, UAV

POTHÁRN ÁGNES

A DRÓNOK ELLENI VÉDEKEZÉS RÁDIÓFREKVENCIÁS ÉS ALTERNATÍV FORMÁI I.

A dolgozat fő céljával, a drónok elleni védekezés különböző formáinak ismertetését, összefoglalását és osztályozását tűztem ki.

A különböző tulajdonságokkal rendelkező drónokra gyakorolt hatásuk alapján összehasonlító elemzést készítettem, dolgozatom eredményeképpen pedig egy hatásmátrix elkészítésére vállalkoztam. Mindemellett a jobb érthetőség szempontjából, először egy áttekintést készítettem, melyben röviden kifejtettem a drónok működését, majd ismertettem ezek irányításának formáit és alapelveit, ezután rendszereztem a drónokat különböző tulajdonságaik alapján.

A fő részt a védelmi eljárások áttekintése teszi ki, külön elválasztva a rádiófrekvenciás és az alternatív védekezési formákat.

Alaphelyzetnek elsősorban a nagyvárosi környezetre, a tömegrendezvényekre, sporteseményekre, repülőtér környéki területekre koncentráltam, és nem a hadseregek hadicselekményei közben előforduló drónelhárítási módszerekre.

Végeredményként, megállapítható, hogy sokkal nagyobb terjedelmű mű elkészítésére lenne szükség, ha minden szempontot részletesen taglalni kívánnánk. A mátrixnak tehát a teljesség igénye nélkül készült, de mindenképpen arra törekedve, hogy az adott keretek között, minél átfogóbb képet alkothasson a drónok elleni védekezés témájáról, és annak összetettségéről.

Kulcsszavak: drón, ellentevékenység, pilóta nélküli repülőeszköz, védelem, fenyegetés, hatásmátrix

KIRÁLY ISTVÁN MIHÁLY

THE MOST ADVANCED MEANS IF THE ISRAELI AIR FORCE AND AIR DEFENSE – MULTI-LAYERED AIR DEFENSE SYSTEM, F-35, UAVS

It is essential for the State of Israel to ensure technological superiority in order to survive as well as to act effectively against its enemies. It is also a key point in deterrence. Military equipment such as the elements of the multi-layer air defense system (Iron Dome, David's Sling, Arrow 3, Barak 8), various unmanned aircrafts, or the F-35 fighter bombers play a key role in maintaining the country's technological advantage, as they (among others) mean the difference comparing to hostile armed forces. This paper examines the most advanced equipments of Israeli Air Force – including air defense – and reflects to their contribution to the defense and attack capabilities of the country.

Keywords: Israel, air force, air defense, F-35, UAV

ÁGNES POTHÁRN

DRONE COUNTER MEASURES BASED ON RADIO FREQUENCY AND ALTERNATIVE DEFENSIVE METHODS

The main purpose of the dissertation was to describe, summarize and classify different forms of defense against drones.

I made a comparative analysis based on methods of the defense and its several effects on drones. As a result of my study I created an impact matrix about it.

First I made an overview, which shortly describes how the drones exactly operate, than I expounded the possibilities of the control and its principles. I systematized the drones according to different quality.

The main part consists of the counter measure techniques and it separates the radiofrequency methods from the alternative defense forms.

As a basic situation I focused on the threat of civilian environment such as, popular events, sport events, and not exactly on the military environment.

As a conclusion, it can be concluded, that the study would require, much more pages, and characters, if I wanted to examine every aspects and details of the topic. Therefore, the matrix was completely made without the need of completeness, but in the aspiration of giving the most comprehensive picture in the subject of drone counter measures and its complexity.

Keywords: drone, counter measures, unmanned air vehicle, protection, threat, matrix

DR. KASSAI KÁROLY

INFORMÁCIÓVÉDELMI ÉRDEKESSEGEK A NATO-TAGSÁGHOZ VEZETŐ ÚTON

Napjainkban egyre több tudományos tanulmány, cikk vagy híradás foglalkozik a kiberbiztonság különböző szempontjaival. A kibertér biztonsága nemzeti és nemzetközi szempontból egyaránt összetett kérdés. A kibertér biztonságához szükséges feladatok megértése, a jövőbeli célok meghatározása érdekében alapvető követelmény a múltbeli helyzet feltárása, értelmezése. Magyarországon a NATO-tagság egyértelműen pozitív hatást gyakorolt a hálózatok biztonságával (vagy az elektronikus információvédelemmel) kapcsolatos kérdésekre. A tanulmány – egy szélesebb kutatási program részeként – a magyar NATO tagsághoz vezető folyamatot és a következő lépéseket vizsgálja elektronikus információvédelmi szempontból. A húsz éve történtek pontos megértése remélhetően erősíti a napjainkban szükséges védelmi lépések megalapozását a katonai műveletek biztonsága érdekében.

Kulcsszavak: információvédelem, elektronikus információvédelem, kibertér, kibervédelem, NATO-tagság

BALOGH ENDRE

A RADIKALIZÁCIÓ NEMZETBIZTONSÁGI HATÁSA A MAGYARORSZÁGI MUSZLIM KÖZÖSSÉGEKBEN I.

Az emberiség történelme során a szélsőséges nézetek terjedésének legnagyobb társadalmi bázisát a vallás, vagy valamely politikai ideológia biztosította. Az iszlám vallásnak a Földön közel 1,8 milliárd híve van, amely az össznépesség közel 23%-át teszi ki, az Európai Unió lakosságának pedig jelenleg két százaléka iszlám hitű. A XXI. század biztonsági kihívásaival szemben a jelenkori államok és társadalmak tagjai gyakran felkészületlenül állnak, vagy egyáltalán nem képesek kezelni azokat. A hiányos ismeretek következtében a terrorizmus és az iszlám a köztudatban gyakran szinonimaként használt kifejezésekké váltak. Írásom célja a hazánkban életvitelszerűen tartózkodó muszlim közösségek összetételének, társadalmi helyzetüknek, valamint szerveződési formáiknak a vizsgálata az iszlám radikalizmus hazánkban való lehetséges megjelenésének és terjedésének lehetőségeit felmérve.

Kulcsszavak: radikalizáció, iszlamofóbia, idegengyűlölet, iszlám, vallás, terrorizmus

KÁROLY KASSAI DR.

INFORMATION SECURITY ISSUES TOWARD TO NATO MEMBERSHIP

Nowadays, more and more scientific studies, articles or news reports address different aspects of cyber security. The secure cyberspace is a complex issue both national and international point of view. In order to understand the real tasks and to determine future goals for the cyberspace security, it is essential to explore and analyse the situation in the past. In Hungary, NATO membership had a clear positive impact on issues related to network security (or electronic information security). As part of a broader research program, this article examines the process leading to Hungarian NATO membership and the next steps from electronic information security perspective. The accurate understanding of what has happened in the twenty years will hopefully strengthen the foundations of the security measures we need today for the secure military operations.

Keywords: information security, electronic information security (INFOSEC), cyberspace, cyber security, NATO membership

ENDRE BALOGH

THE NATIONAL SECURITY IMPACT OF RADICALISM IN THE MUSLIM COMMUNITIES IN HUNGARY I.

In the history of mankind, religion or some political ideology has provided the greatest social basis for the spread of extremist views. There are nearly 1.8 billion Islamic believers on Earth, accounting for nearly 23% of the total population, and currently two percent of the population of the European Union is Islamic. Today's states and their societies are often unprepared or unable to deal with the security challenges of the 21st century. Due to this lack of knowledge, terrorism and Islam have become synonymous terms that are often used in the public domain. The purpose of this publication is to examine the composition, social status, and organization of Muslim communities living in Hungary, exploring the potential for the emergence and spread of Islamic radicalism in our country.

Keywords: radicalization, Islamophobia, xenophobia, Islam, religion, terrorism

TÁBI LEVENTE

A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK ÉS FEGYVERES SZERVEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK TANULSÁGAI

Egy nemzet, egy ország biztonságának fenntartásért alapvetően számos országos hatáskörű szervezet a felelős. Békeállapotban a belügyi szervek felelősek fenntartani a közrendet és a biztonságot, különleges jogrend esetén egyes közrendi feladatokat már a katonai szervek vesznek át. Viszont a nemzeti értékek védelmének érdekében a nemzetbiztonsági szolgálatok folyamatos működését fenn kell tartani. Ez nem jelent mást, mint a szervek és szolgálatok folyamatos információgyűjtését és elemzését, valamint a kielемzett adatok alapján az érintettek részére a szükséges információk átadását.

Az IED (Improvised Explosive Device – Rögtönzött Robbanó Eszköz) -veszély, a XXI. század minden társadalmi környezetében, legyen az egy konfliktusövezet vagy egy békés és demokratikus közösség, jelentős kockázati tényező. Ahhoz, hogy a lakosság biztonságérzetét fenn lehessen tartani, minden érintett szervezetnek, szolgálatnak együtt kell dolgoznia és egymással együttműködve, információkat megosztva kell az IED-szervezet által keltett biztonsági kockázatot mérsékelni és/vagy megszüntetni.

Kulcsszavak: IED-szervezet, nemzetbiztonsági szervek és szolgálatok, együttműködés

TÓTH ZOLTÁN BALÁZS

A PÉNZMOSÁS ÉS TERRORIZMUS-FINANSZÍROZÁS VISSZASZORÍTÁSÁT CÉLZÓ SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET VIZSGÁLATA AZ EURÓPAI UNIÓ ESETÉBEN II.

Az Európai Unió számára kiemelt prioritással bír az észak-afrikai és közel-keleti régió stabilizálása. Az itt fekvő országok több olyan terrorszervezetnek is otthont adnak, amelyek regionális vagy globális biztonsági kockázatot jelentenek. A terrorszervezetekkel szembeni küzdelmet nemcsak katonai/biztonsági erők bevonásával, hanem egyidejűleg pénzügyi eszközökkel is szükséges vívni. A terrorizmus-finanszírozás csatornáinak meggyengítése olyan pont, amellyel a terrorszervezetek tevékenysége mérsékelhető, és az általuk jelentett fenyegetés mértéke csökkenthető.

Kulcsszavak: Európai Unió, Pénzügyi Akciócsoport, Észak-Afrika, Közel-Kelet, terrorizmus, terrorizmusfinanszírozás, pénzmosás, törekeny állam, nemzetközi szervezet

LEVENTE TÁBI

LESSONS LEARNED FROM THE COOPERATION OF THE NATIONAL SECURITY SERVICES AND THE ARMED FORCES

Multiple national organizations and entities are in charge for maintaining the security for an nation or a country. In general rule, national law enforcement units are responsible to keep the security level high during peace time, on the other hand, in case of a crises situation army will take over some roles and responsibilities for security reasons. Nevertheless, only national security services, agencies are the ones that have the same continues posture, regardless the level of security, to protect the national values and keep the nation, the country in as save environment as possible. This means that those agencies and services continuously collect and analyze data and inform those who are responsible or allowed to learn that information.

The IED (Improvised Explosive Device) threat in the XXI century is a real security challenge in all society, being in a conflict area or in a peaceful, democratic environment. For keeping the feeling of the high security level among the population, every involved agencies, services and entities should work together, collaborate with and share information among each other to be able to mitigate or even eliminate those threats, challenges that the IED system can create in certain scenarios.

Keywords: IED system, national security service and agency, collaboration

ZOLTÁN BALÁZS TÓTH

OVERVIEW THE REGULATORY ENVIRONMENT FOR FIGHTING AGAINST MONEY LAUNDERING AND TERRORIST FINANCING IN THE EUROPEAN UNION II.

The stabilization of the North African and Middle Eastern region is one of the top priorities of the European Union. The countries in these regions are hosts of several terrorist organizations, which pose a regional or global security risk. The fight against terrorist organizations requires not only military / security forces involvement, but also financial tools. Undermining the channels of terrorist financing is an effective way to reducing the activities of the terrorist organizations and reducing the threat they pose.

Keywords: European Union, Financial Action Task Force, North Africa, Middle East, terrorism, terrorism financing, money laundering, fragile state, international organization

SZERZŐINK

Balogh Endre	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Ehrenberger Róbert	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára munkatársa
Dr. Kassai Károly	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Király István Mihály	NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató
Pothárn Ágnes	MH 5. Bocskai István Lövészdandár munkatársa
Prof. Dr. Szternák György	nyá. ezredes, CSc, NKE egyetemi tanár
Tábi Levente	NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató
Tóth Zoltán Balázs	NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató
Dr. Urbányi András	Fővárosi Nyomozó Ügyészség, vezetőhelyettes ügyész
Dr. Zsákai Zsolt	NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Prof. Dr. Gál István László	PhD, PTE ÁJK, egyetemi tanár
Dr. Fürjes János	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kaiser Ferenc	PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanszékvezető
Dr. Kis- Benedek József	nyá. ezredes, PhD, NKE c. egyetemi tanár
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Magyar Sándor	ezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, adjunktus, a KNBSZ munkatársa
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD, NKE Nemzetbiztonsági Intézet, igazgató
Simon László	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Tömösváry Zsigmond	ny. dandártábornok, PhD, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke
Dr. Zsoldos Sándor	alezredes, a KNBSZ munkatársa

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakéreshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területkétféle, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények(és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszemle.kontakt@gmail.com e-mail címen. A kézírathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmaznia kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.
224

Példák:

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.
KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.
J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.
PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszám (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.